

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK KARAR VERME SÜREÇLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Sara Nilgün ALDOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK KARAR VERME SÜREÇLERİNİ ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Sara Nilgün ALDOĞAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

KABUL VE ONAY

Sara Nilgün Aldoğan tarafından hazırlanan "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Karar Verme Süreçlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi" başlıklı bu çalışma 12.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Emine ÖZMETE (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. Tarık TUNCAY (Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

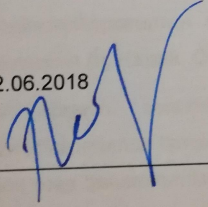
BİLDİRİM

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.06.2018

[Sara Nilgün ALDOĞAN

YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

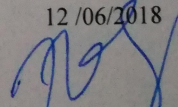
☒ **Tezimin/Raporumun 12.06.2021 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

12 /06/2018

Sara Nilgün ALDOĞAN

ETİK BEYAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Tarık TUNCAY danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sara Nilgün ALDOĞAN

TEŞEKKÜR

“İnsan için en zor olan şey, her gün insan kalmaktır.” Cengiz Aytmatov

Bu çalışmanın akademik amaçlarının yanı sıra benim için tümüyle bir vefa ve teşekkür olduğunu söylemem gerekli. Tanrı'nın yoluma çıkardığı biricik hayat arkadaşım Serhan Aldoğan'a sosyal hizmet maceramın her aşamasında verdiği destek ve tez yazım aşamasında gösterdiği sabır ve hiç esirgemediği sevgisi için teşekkür ederim. Oğlum Bilge Çınar Aldoğan'a annesinden ayrı kaldığı anlarda gösterdiği üstü baş etme yeteneği için teşekkür ederim. Annem Ayşe Deveci'ye bu süreçteki manevi desteği ve güzel yemekleri için teşekkür ederim.

Adı bende saklı kalmak üzere, ömrümü hayat yapan, beni desteklemekten, bana güvenmekten hiç vazgeçmeyen Can Anneme teşekkürü bir borç bilirim.

Felsefe eğitimini bana verdiği en önemli kazanım insanın değerinin bilgisi oldu. Bu bilgiyi kazanmamda en büyük pay, saygıdeğer hocam İoanna Kuçuradi'ye aittir. Kendisine bu farkındalığı kazanma yolculuğunda yaptığı tüm katkılarından ötürü teşekkür ederim. Felsefe lisans eğitimiyle başlayan yolculuğumun sosyal hizmetle devam etmesi beni insanın değeriyle ilgili bambaşka bir yolculuğa çıkardı. Sosyal hizmet eğitimimde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim. Tez çalışması yapmanın keşfedici ve önyargılarımı yıkıcı etkisini derinden hissettim. Bu çalışmada benden desteğini esirgemeyen, çalışmama yön veren, beni en zor anlarımda cesaretlendirerek çalışmaya devam etmemi sağlayan, bana titiz ve ilkeli çalışma yapmayı öğreten saygıdeğer hocam Tarık Tuncay'a teşekkür ederim. Değerli katkılarından ötürü tez jürilerim Emine Özmete ve Vedat Işıkhan hocalarıma teşekkür ederim.

Tezin araştırma ve yazım aşamasında beni uzmanlarla tanıştırap buluşturan ve ne zaman yardıma ihtiyaç duysam tereddüt etmeksizin yardıma koşan Gülsüm Ege'ye teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmada araştırmaya katılımcı olan, adlarını büyük harflerle yazmak istediğim ama yapamadığım tüm sosyal hizmet uzmanlarına, içtenlikleri ve yardımları için teşekkür ederim. Onlar olmasaydı, bu çalışma olmazdı. Bunun yanında Bakanlıktaki uzun ve zorlu izin süreçlerinde bana yardımcı olan Mehmet Akif Arslan'a teşekkür ederim.

Tez teslim sürecindeki tüm akademik ve idari işlerde yanımda olan arkadaşlarım Hande Albayrak ve Ercem Erkul'a teşekkür ederim.

Tezimin yazım aşamasında bana kahvesi ve arkadaşlığıyla destek olan Ozan Nural'a teşekkür ederim. Bu zorlu süreçte zihnimi toparlamamda ve motivasyonumu arttırmamda yaptığı yardımlar sebebiyle Başak Turan'a teşekkür ederim.

Elbette kendime de teşekkür borçluyum. Kendim olmaktan vazgeçmediğim ve bu zorlu süreci bitirmekte gösterdiğim sabır ve dirayet için kendime teşekkür ederim.

ÖZET

ALDOĞAN, Sara Nilgün. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Karar Verme Süreçlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2018.

Sosyal hizmet, insanın değerini temele alan ve bilgi, beceri ve değer temelleriyle insan haklarını insana yeniden teslim ederek hizmet sunan bir disiplin ve meslektir. Mesleğin değer temeli ve bu temele dayalı olarak oluşturulmuş olan etik ilkeler, mesleki uygulamadaki etik karar verme sürecinin yol haritası olarak tanımlanmaktadır. Ancak sosyal hizmet uzmanının bir insan olarak çeşitli değerlerin taşıyıcısı olması, etik karar verme süreçlerinde mesleğin etik değerleri dışında başkaca faktörlerin de etkili olmasını mümkün kılar. Bu araştırmanın temel amacı, sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen bireysel, toplumsal, örgütsel ve mesleki faktörleri anlamaktır. Bu noktada uzmanların bilgi, beceri ve değer temellerinden hangisi öncelikledikleri, mesleğin etik ilkelerine dair ne türden görüşler taşıdıkları, bireysel değerlerinin ve değerlendirmelerin etik karar verme sürecini nasıl etkilediği, kurumsal ve bürokratik engellerin, sosyal politikaların, iş yükünün, süpervizyon eksikliğinin etik karar verme sürecinde ne türden etkileri olduğu, uzmanların etik karar verme süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler ve bu güçlüklerle başa çıkmada etik ilkelerin ve etik karar vermenin rolünün anlaşılması da amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda yöntemsel olarak nitel araştırma seçilerek uzmanların değer algıları, etik ilkeler ve etik karar verme süreçleri hakkındaki görüşleri ve tecrübeleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı çocuk refahı alanında çalışan ve Ankara'da görev yapan 13 sosyal hizmet uzmanıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Özneler meslekte 3 ve üzeri yıl deneyime sahip sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bunlardan dokuzu Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Çocuk Koruma Birimi'nde, dördü ise Ankara Çocuk Evleri Sitesi'nde çalışmaktadırlar.

Araştırma sonucunda sosyal hizmet uzmanlarının değer tanımlarının ve değerlerin ediniliş biçimine dair görüşlerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Bunun yanında mesleki etik ilkeleri önemsedikleri ve etik duyarlılıklarının oldukça yüksek olduğu da anlaşılmaktadır. Uzmanlar etik karar verme süreçlerinde mesleğin etik ilke ve değerlerini önceleyerek mesleki uygulama yapmaya gayret etmektedirler. Ancak etik karar verme süreçlerinde bireysel ya da mesleki değerlerin kimi zaman değer biçme biçiminde bir değerlendirmeye kullanıldığına da rastlanmıştır. Uzmanlar etik karar

verme sürecini zorlaştıran farklı türde sorunlardan bahsetmişlerdir. Bunlar içinde özellikle kurum kültürünün ve bürokratik baskının varlığı dikkat çekmektedir. Uzmanların bu baskıya karşı direnç göstermeye çalıştıkları öğrenilmiştir. Ayrıca, iş yükü fazlalığının neden olduğu zaman kısıtlılığı etik karar verme sürecini olumsuz etkileyen bir başka sorun olarak ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak süpervizyon eksikliğinin uzmanların etik karar verme sürecinde tek başınalık duygusu yaşamasına sebep olduğu anlaşılmıştır. Uzmanlar bu iki eksikliğin kendilerinde tükenmişliğe neden olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında sosyal hizmet eğitimi almamış olduğu halde alanda uzmanlarla aynı işi yapan diğer meslek elemanlarının bilgi, beceri ve değer temelinden yoksun oldukları, bu durumun uzmanları etik duyarlılığın azalması yönünde endişelendirdiği de ortaya çıkmıştır. Alan dışından mesleki donanım eksikliği ile gelen diğer meslek elemanlarının yapacağı hatalı mesleki uygulamalar sebebiyle mesleğin değerinin azaltılacağı ve mesleğe dair olumsuz düşüncelerin artacağı yönünde bir düşüncenin de var olduğu öğrenilmiştir. Bunun yanında akademik eğitimde değerler eğitiminin niteliğinin artırılmasına yönelik isteklerini de belirtmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Hizmetin Değerleri, Sosyal Hizmetin Etik ilkeleri, Etik Karar Verme

ABSTRACT

ALDOĞAN, Sara Nilgün. An Investigation of the Factors Affecting Ethical Decision Making Processes of Social Workers, M.Sc. Thesis, Ankara, 2018.

Social work is a discipline and a profession that is based on human values and provides services by re-delivering human rights to people with knowledge, skills and values. The ethical principles based on the value of the profession and based on this principle are defined as the roadmap of the ethical decision-making process in professional practice. However, it cannot be ruled out that there are other factors besides the ethical values of the profession in the ethical decision making process of the social worker who is composed of different values because of being a person. The main purpose of this research is to understand the individual, social, organizational and occupational factors that influence the ethical decision-making processes of social workers. At this point, it is important to understand how the experts' prior knowledge, skills and value bases, how their individual values and assessments affect the ethical decision-making process, the institutional and bureaucratic barriers, social policies, workload and lack of supervision are influential in the ethical decision- the difficulties they face, and the understanding of the role of ethical principles and ethical decision-making in dealing with these difficulties.

For this purpose, methodological qualitative research was chosen and experts' opinions and experiences about values perception, ethical principles and ethical decision making processes were tried to be understood. In this direction, in-depth interviews were conducted with 13 social service experts working in the field of child welfare under the Ministry of Family and Social Policy and working in Ankara. The subjects are social workers with 3 profession and years of experience. Nine of them are working in the Child Protection Unit of Ankara Family and Social Policies Provincial Directorate and four in Ankara Children's Homes Site.

As a result of the research, it appears that the opinions of the values of the social workers and their opinions about the way of getting the values are different. It is also understood that they consider professional ethics principles and their ethical sensitivity is very high. Experts endeavor to implement professional practice by prioritizing ethical principles and values of the profession in ethical decision-making processes. However, it has also been found that, in ethical decision-making processes, individual or professional values are sometimes used as an appraisal in the form of appraisal.

Experts have talked about different kinds of problems that make ethical decision making difficult. Among them, the existence of institutional culture and bureaucratic oppression is especially remarkable. Experts have learned that they are trying to resist this edition. In addition, the time constraint of excess workload emerged as another problem that adversely affected the ethical decision-making process. Again, it is understood that the excess of workload and, in addition, the lack of supervision cause experts to live alone in the ethical decision-making process. Experts have indicated that these two deficiencies cause them to be exhausted. It has also emerged that other professionals who do the same work as field experts do not have the base of knowledge, skills and value when they are not trained in social work, and that this situation worries professionals to reduce ethical sensitivity. It has been learned that the value of the profession will be reduced due to faulty professional practices to be made by other professional staff coming from outside the field due to lack of professional equipment and there is a tendency to increase negative thoughts about the profession. Besides, in academic education, values also expressed their desire to increase the quality of education.

It has emerged that in order to be able to properly carry out the ethical decision-making processes of social workers, they want to bring value education in academic education to a qualified position that they need supervision support in order to reduce individual evaluations, and they want to reduce workload and psychological support to cope with burnout. In addition, experts have agreed that by stopping off-site assignments, the social work profession should be prevented from losing reputation due to misapplication and preventing the applicants from suffering loss of rights.

Key Words: Values of Social Work, Ethical Principles of Social Work, Ethical Decision Making

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYINLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
1. BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSAli	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	4
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	6
2. BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. SOSYAL HİZMETİN DEĞER TEMELİ VE ETİK KARAR VERME	7
2.1.1. Değer ve Değerler	7
2.1.2. Değer Temelinin Sosyal Hizmet için Önemi	9
2.1.3. Sosyal Hizmetin Değer Temelinin Oluşumu.....	12
2.1.4. Sosyal Hizmetin Etik Değerleri ve Etik İlkeler.....	18
2.1.4.1. Gizlilik.....	20
2.1.4.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı/ Self Determinasyon.....	21
2.1.4.3. Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Farkındalık	23
2.1.4.4. Çocuğun Yüksek / Üstün Yararı.....	26

2.1.5.	Sosyal Hizmet Uygulamasında Etik ikilemler ve Etik Karar Verme.....	28
2.1.5.1.	Etik İkilemler ve Etik Karar Verme	28
2.1.5.2.	Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler	30
2.1.5.2.1	Bireysel Değerlerin Etik Karar verme Sürecine Etkisi.....	31
2.1.5.2.2	Kurumsal Yapının ve Bürokratik Baskının Etik Karar Verme Sürecine Etkisi.....	32
2.1.5.2.3	Sosyal Politikanın Etik Karar Verme Sürecine Etkisi.....	34
2.1.5.2.4	İş yükünün Etik Karar Verme Sürecine Etkisi.....	36
2.1.5.2.5	Süpervizyonun Etik Karar Verme Sürecine Etkisi	36
2.1.5.2.6	Mesleki Yetkinliğin Etik Karar Verme Sürecine Etkisi:.....	38
2.1.5.2.7	Akademik Eğitimin Etik Karar Verme Sürecine Etkisi.....	39
2.1.6.	Özet.....	40
3.	BÖLÜM YÖNTEM.....	41
3.1.	ARAŞTIRMA MODELİ	41
3.2.	ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI	42
3.2.1.	Araştırmanın Katılımcılarının Tanıtıcı Bilgileri	43
3.3.	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	44
3.4.	VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	44
3.5.	VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	46
3.6.	SINIRLILIKLAR.....	46
3.7.	ETİK HASSASİYETLER	47
4.	BÖLÜM ANALİZ	48
4.1.	Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmetin Temelleri Hakkındaki Görüşleri: “Çok insani bir iş yapıyoruz aslında, değer, evet.”	50
4.1.1.	Bilgi Temelinin Öncelenmesine Dair Görüşler:.....	50
4.1.2.	Beceri Temelinin Öncelenmesine Dair Görüşler:	52
4.1.3.	Değer Temelinin Öncelenmesine Dair Görüşler:.....	53

4.1.4.	Değer ve Değer Yargılarının Karışmasına Dair Görüşler	55
4.2.	Sosyal Hizmet Uzmanının Etik İlkelerin Uygulanışı Hakkındaki Düşünceleri.	58
4.2.1.	Gizlilik İlkesi ve Alanda Uygulanışı Hakkındaki Görüşler: “ <i>Gizlilik artık çok ötelenmiş durumda</i> ”	58
4.2.2.	Kendi Kaderini Tayin Hakkına Dair Düşünceler: “Daha çok yüksek yarar dikkat edilen ama mevzu çocuk olduğu için belki kendi kaderini tayin hakkı biraz daha öteleniyor olabilir.”	63
4.2.3.	Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Farkındalık Hakkında Görüşler: “ <i>Onun kültürü diyerek dönüp hani arkamızı gidemeyiz.</i> ”	69
4.2.4.	Çocuğun Yüksek Yararı Hakkındaki Görüşler: “Çocuğun Yüksek Yararı Diye Bir Yalan Var, Evet...”	73
4.3.	Sosyal Hizmet Uzmanının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler.....	77
4.3.1.	Bireysel Değerlerin Sosyal Hizmet Uzmanın Etik Karar Verme Sürecine Etkisi: “Ya İnsan Malzemesi, Sonuçta Çok Profesyonel Hareket Edilemediği İçin Bunların Bulaştırılması Her Meslekte Mümkün.”	77
4.3.1.1.	Sosyal Hizmet Uzmanının Müracaatçıya Dair Görüşlerinin Etik Karar Verme Sürecine Etkisi: “Ben Burada İşimi Yapıyorum, Bu Hakkın, Zaten Hakkın Olanı Alıyorsun, Teşekkür Etmene Gerek Yok Diyorum.”	85
4.3.1.2.	Öz-Farkındalığın Uzmanın Karar Verme Sürecine Etkisi : “Önce Kör Noktaları Görmeli ki Bir Uzman, Birine Yardım Edebilsin.”	91
4.3.2.	Kurumsal Yapı Ve Bürokratik Baskıya Dair Sorunların Uzmanın Etik Karar Verme Sürecine Etkileri: “ <i>Omurgalı Bir Uzman, Gereken Neyse Onu Yapar</i> ”	93
4.3.3.	Sosyal Politikanın Etik Karar Verme Üzerindeki Etkisi: “Yukarıdan Bakmakla Sahadan Bakmak Arasında Belirgin Farklılıklar Var.”	102
4.3.4.	İş Yüğü Sorunu: “Sürekli Müdahale Et, Gerekeni Yap, Çöz”	105
4.3.5.	Süpervizyon eksikliği: “Çok çok büyük bir eksiklik”	112
4.3.6.	Mesleki Yetkinliğin Eksik Olması ve Geliştirilmemesi: “Aynı Noktada Kaldığımız Zaman Çatışma Yaşıyoruz”	117
4.3.7.	Akademik eğitimdeki eksiklikler hakkındaki düşünceler: “Öğrencileri bilinçli değil bilgili yetiştirdiğimiz için, problem oradan çıkıyor.”	121

5. BÖLÜM SONUÇLAR VE ÖNERİLER	125
5.1. SONUÇLAR	125
5.1.1. Sosyal Hizmetin Etik ilkelerinin Etik Karar Verme Üzerindeki Etkilerine Dair Sonuçlar.....	125
5.1.2. Bireysel değerlerin Etik Karar Verme Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar	127
5.1.3. Kurumsal Yapı ve Bürokratik Baskının Etik Karar Verme Üzerindeki Etkilerine Dair Sonuçlar	129
5.1.4. Sosyal Politikanın Etik Karar Verme Üzerindeki Etkilerine Dair Sonuçlar	130
5.1.5. İş Yükünün Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar	131
5.1.6. Süpervizyon Eksikliğinin Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar	132
5.1.7. Mesleki Yetkinliğin Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar	132
5.1.8. Akademik Eğitimin Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar	133
5.2. ÖNERİLER.....	134
5.2.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Desteklenmesine İlişkin Öneriler	134
5.2.2. Sosyal Hizmet Politikalarına İlişkin Öneriler	137
5.2.3. Sosyal Hizmet Eğitime İlişkin Öneriler.....	138
6. KAYNAKLAR	139
7. EKLER.....	144
7.1. EK 1: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	144
7.2. EK 2:GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	146
7.3. EK 3: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU ONAYI.....	147
7.4. EK 4: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İZİN YAZISI	148
7.5. EK 5: ORJİNALLİK RAPORU	149

7.6.	EK 6: ÖZGEÇMİŞ.....	150
------	---------------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Araştırmanın Katılımcıları.....	43
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Temalar Diyagramı.....	49
--------------------------------	----

1. BÖLÜM GİRİŞ

Sosyal hizmet, temeline insan haklarını ve buna bağlı olarak insanın değerini almış bir disiplin ve meslektir. Mesleğin amacı, sosyal refaha ulaşmak, toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve sosyal adaleti geliştirmeye çalışmak için toplumsal işlevsellikleri düşük olan bireylere, profesyonel destek ve yardım sağlamaktır. Sosyal hizmet bu amaçları bilgi, beceri ve değer temelinde gerçekleştirir.

Sosyal hizmetin bilgi ve beceri temelleriyle iç içe geçmiş olan değer, bilimsel bilginin oluşturulmasında olduğu kadar meslekî uygulamalarda da önem taşımaktadır. İnsanın değerine dair bilgiyi temele alarak, bilgi ve beceri temelini bu değer paradigması üzerine kuran sosyal hizmet, uygulamalarında gerçekleştirdiği karar verme ve bu karara uygun mesleki müdahalelerinde bu üçlü sarmalı her zaman göz önünde tutar.

Sosyal hizmet uzmanları mesleki uygulamalarında sosyal hizmetin değer temelinde oluşturulmuş olan etik ilkeleri ve kuralları kendileri için bir rehber olarak kabul ederler. Etik karar verme sürecinde kendisine yol gösteren kurallar varsa da etik rehberin yeterli olmadığı ya da içinde bulunulan durumun tekliği ve biricikliği göz ardı edilerek genel bir değerlendirmenin yapıldığı durumlar da çokluktadır. Bu gibi durumlarda karar verme sürecindeki değerlendirmelerde etkili olabilecek başka faktörlerin varlığı da göz ardı edilemez.

Sosyal hizmet uzmanları, etik karar verme aşamalarında bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların kişisel değer manzumelerinin, toplumsal değer anlayışının ya da kurumsal- bürokratik baskıların öncelenerek mesleki etik değerlerin önüne geçmesi gibi değer biçme ya da değer atfetme olarak kavramsallaştırılan sorunlar olduğu söylenebilir. Bu inceleme, mesleki etik ilkelerin kullanıldığı etik karar vermeyi zorlaştırmakta ve insanın değerinin korunması üzerine kurulu olan etik karar vermeden uzaklaşarak bu değer harcanmasına sebep olan kalıp karar vermelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bireysel değerlerin etik karar verme üzerine etkisi literatürde sıklıkla tartışılan bir konudur. Bir kısım araştırmacı bireysel değerlerden arındırılmış bir etik karar verme sürecinin mümkün olabileceğini, bunun da etik karar verme modelleri ile yapılabileceğini savunurken bir başka grup ise bunun mümkün olmayacağını savunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının kendi bireysel değerlerinin etik karar verme sürecinde etkili olup olmadığını anlaması için öz-farkındalık kazanmış olmasının önemi

ortaya çıkmaktadır. Bu sayede etik karar verme aşamasında temele alınan değerlerin mesleki etik değerlere yönlendirilmesi ve müracaatçıya yargılayıcı olmayan bir tutumla yaklaşılabilmesi olanaklı duruma gelmektedir. Bunun yanında etik karar vermenin bireyselleşmesini engellemek ve karar verme aşamasındaki hataları en aza indirmek için süpervizyon desteği alması da yine öne çıkan konular arasındadır.

Bireysel değerler üzerinde etkili olan toplumsal değer yargıları, yalnızca bireyi değil, aynı zamanda örgüt iklimini ve sosyal politikayı da etkilemektedir. Mesleki etik ilkeler, her ne kadar insanın değerini temele alan bir yapıda olsalar da sosyal hizmet uzmanları karar verme aşamalarında çalıştıkları örgüt ikliminden, sosyal politika uyarınca hazırlanan yasa ve yönetmeliklerden etkilenmektedirler. Bu noktada bürokratik baskının etik karar verme sürecini etkileyen bir başka unsur olduğu söylenebilir.

Sosyal hizmet uzmanlarından çocuk refahı alanında çalışanlar, korunma ihtiyacı içindeki bir müracaatçı olan çocukla çalışan ve genellikle zorlu vakalarla çalışan kişilerdir. Bu duruma vaka sayısının çokluğu ve aciliyetleri eklendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme aşamalarında değerlendirme yaparken ezbere bir değerlendirmeye gidebilme olasılıkları bulunmaktadır. Bu durum her tek vakanın kendi içinde değerlendirilmesinin göz ardı edilerek benzer nitelikli vakalarda benzer kararlar alınmasına neden olabilmektedir. Bunun yanında sosyal hizmet uzmanının iş yükü ve psikolojik zorlanmalar sebebiyle tükenmişlik yaşaması da yine etik karar verme sürecini etkileyen faktörler arasında sayılabilir.

Sosyal hizmet eğitimi sosyal hizmet uzmanlarını bilgi, beceri ve değer ile donatarak alanda mesleki yetkinliği tam ve yeterli meslek elemanları yetiştirme amacı taşımaktadır. Bu noktada, yalnızca bilgi ve beceri ile donanmış ve mekanik bir iş yapan meslek elemanları yerine insanın değerinin bilgisine sahip, mesleki değerleri içselleştirmiş, öz-farkındalığı yüksel, mesleğinin değerini insan haklarını koruyucu ve savunucu olmakta arayan ve bu değer temelini bilgi ve beceri ile tamamlayan sosyal hizmet uzmanları yetiştirmek, alanda karşılaşılan etik ikilemlerle başa çıkma yeteneğini geliştirmektedir.

Felsefi değerlendirmeyi göz ardı etmeksizin sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin araştırılması, etik karar verme süreçlerinde temele aldıkları değer sistemlerinin, yaşadıkları güçlüklerin ve gereksinimlerin belirlenmesi alan yazına eklettik bakış açısıyla yeni bilgiler sağlayacaktır.

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Sosyal hizmet mesleğinde etik karar verme, sosyal hizmet müdahalesinin en kritik noktasını oluşturmaktadır. Bu noktada uzman, mesleğin kendisine sağladığı bilgi ve beceriyi nasıl kullanacağına ilişkin olan ölçüyü değerlerden alır. Sosyal hizmet uzmanının mesleki değerlendirmelerinde değerler, müracaatçının insan olmaklıktan kaynaklı değerinin korunmasında ve sosyal hizmet mesleğinin temel amaçlarının gerçekleştirilmesinde en önemli güvencedir.

Her ne kadar değerler manzumesi belirlenmiş ve mesleki ahlaklılık ilkeleri konulmuş olsa da etik karar verme sürecinde sosyal hizmet uzmanının kendinden kaynaklı “iç etkilerinin (kişisel, toplumsal, kültürel vb.)” ya da kişide baskı unsuru olabilecek “dış etkilerin (meslekî, örgütsel vb.)” olduğu da gerçektir. Etik karar verme aşamasında uzmanın mesleki etik değerleri önceleyerek kendi değerler manzumesindeki kişisel, toplumsal ya da örgütsel değerleri geride bırakması bekleniyor olsa da insan olmanın getirdiği ontolojik yapının kimi zaman buna engel teşkil edebilecek bir olasılık yaratacağı da göz ardı edilemez. Bu sebeple sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerinde sahip oldukları değer manzumelerinden önceledikleri ya da öteledikleri değerlerin ve bu değerleri önceleme ve öteleme sebeplerinin ortaya çıkarılması ve sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme sürecinde yaşadıkları güçlüklerin ortaya konması önemlidir. Bu bağlamda, yaşanan güçlüklerle dair uygun çözümlerin oluşturulabilmesi, hem müracaatçının temel insan haklarının korunmasını hem de uzmanın etik karar verme sürecini sağlıklı bir şekilde yürütebilmesini sağlar.

Etik karar verme sürecinde kişinin temele aldığı değer manzumelerine dair bilgisinin oluşu, onun karar verme aşamasında bu değer sistemlerinden hangisini kullandığına dair bir farkındalığa sahip olmasını da beraberinde getirir. Etik ilkelerin karar verme aşamasında ne ölçüde kullanıldığı ve herhangi bir etik ikilemde karar verici pozisyonunda olan sosyal hizmet uzmanının bu konudaki farkındalığı, verilen kararların insan hakları ve buna bağlı olarak mesleğin değer temeli doğrultusunda olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın başında sosyal hizmet uygulamalarının yumuşak karnı olarak tanımlayabileceğimiz etik karar verme süreçlerinin nasıl gerçekleştiği ve bu süreçte etkili olan faktörlerin alanda ne türden yansımaları olduğu öğrenilmek istenmiştir. Bu noktada sosyal hizmetin değer temeli ve etik ilkelerinin dışında etik karar verme

süreçlerini etkileyen başka faktörlerin olup olamayacağı, şayet varsa bunların etik karar vermeyi nasıl etkiledikleri de öğrenilmek istenen konular arasındadır.

Alan yazın incelendiğinde yurt dışında, özellikle hastane sosyal hizmeti özelinde etik karar verme üzerine nitel araştırma tezlerine rastlanmış ve bu tezler incelenmiştir. Türkiye özelinde Hale Meriç Karabekir'in "Yetiştirme Yurtları Örneğinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmet Değerlerini Mesleki Uygulamalarına Aktarışı" adlı tezi okunmuş, ancak tezin içeriği incelendiğinde sosyal hizmetin etik değerlerinin yetiştirme yurtlarındaki uzmanlar tarafından alana aktarılışını incelediği görülmüş, etik karar verme hakkında spesifik bir bilgi içermediği tespit edilmiştir. Bunun yanında Nisan 2017 yılında Türkiye Felsefe Kurumu tarafından yayımlanan "Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller Ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma" adlı yayın, doğrudan etik karar verme konusunu ele almıyor olsa da genel olarak etik ihlallerin kaynak noktalarını belirleme bağlamında sosyal hizmet uzmanının karar verme mekanizmalarına dair bilgileri de içermektedir. Alan yazında sosyal hizmet uzmanının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörler üzerine özel olarak yapılmış bir çalışmanın bulunmamaktadır.

Uluslararası literatürde etik karar verme süreçlerine yönelik birçok araştırma yapılmış olsa da çocuk hizmetleri alanında etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin ne olduğuna dair bir bilgi eksikliği olduğu görülmüştür. Etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin sosyokültürel, ekonomik ve örgütsel olarak farklılık göstereceği düşünülmüş ve araştırmanın farklı sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı değerlendirmeler getireceği öngörülmüştür.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel sorusu "Sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörler nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Bu araştırmanın temel amacı, çocuk hizmetlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu bireysel, mesleki, örgütsel ve toplumsal değerler temelinde anlamaktır. Buna dayalı olarak araştırmanın alt amaçlar aşağıda belirtilen sorular çerçevesinde ifade edilmiştir.

- Sosyal hizmet uzmanının sosyal hizmetin bilgi-beceri-değer temelleri hakkındaki düşünceleri nelerdir?

- Sosyal hizmet uzmanının mesleğin etik değerlerinin (Gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı, kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık, çocuğun yüksek yararı) uygulanışı hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Bireysel değerlerin sosyal hizmet uzmanının etik karar verme sürecine etkileri nelerdir?
- Sosyal hizmet uzmanının öz farkındalığının etik karar verme sürecine etkisi nedir?
- Kurumsal yapı ve bürokratik baskının sosyal hizmet uzmanının etik karar verme süreçlerine etkileri nelerdir?
- Sosyal politikanın sosyal hizmet uzmanının etik karar verme süreci üzerindeki etkisi nedir?
- İş yükü sorununun sosyal hizmet uzmanının etik karar verme sürecine etkisi nedir?
- Süpervizyon eksikliğinin sosyal hizmet uzmanının etik karar verme sürecine etkisi nedir?
- Sosyal hizmet uzmanının mesleki yetkinliğinin etik karar verme sürecine dair etkisi nedir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırmayla, sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme sürecinde mesleğin etik ilkelerine dair farkındalığının ve etik karar verme sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin alanda ne türden sorunlara yol açtığına ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Böylece sosyal hizmetlerde etik karar vermenin güncel sorunlar ekseninde yeniden tartışmaya açılmasını gündeme getirmeye katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bununla bağlantılı olarak sosyal hizmet uygulamasında etik karar verme sürecinde ihtiyaç duyulan dayanakların bireysel, örgütsel ve yasal ihtiyaçları ortaya çıkarılması da amaçlanmıştır. Buradan hareketle, öncelikle sosyal hizmet uzmanlarının karar verme aşamalarını etkileyen bireysel değerlerine dair farkındalıklarının geliştirilmesi ve mesleğin etik değerlerini önceleyen bir mesleki uygulama için ne türden çalışmalar yapılabileceğine dair bir kaynak olması amaçlanmaktadır. Araştırma, örgüt ikliminde etik ilkelerin hâkim kılınması için gerekli olabilecek düzenlemelerin ortaya çıkarılması için kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca sosyal politikanın etik ilkeleri temele alan düzenlemeleri yapmasının gerekliliğini ortaya koyması ve bunun için gidilebilecek yollara dair öneriler sunması bakımından da bu araştırma önem taşımaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Sosyal Hizmet Uzmanı: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Sosyal Hizmetler Ankara İl Müdürlüğü Çocuk Hizmetleri Birimi ve Çocuk Evleri Sitesi'nde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarıdır.

Müracaatçı: Çocuk Hizmetleri kapsamında haklarında sosyal inceleme yapılan, rapor oluşturulan ve düzenlenen rapor uyarınca işlemleri gerçekleştirilen çocuklardır.

Etik İlkeler: Bu çalışmada araştırmaya dâhil edilen etik ilkeler, Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu (IFSW) tarafından müracaatçıya ilişkin etik ilkeler olarak belirlenen gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı, kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık ve çocuğun yüksek yararı olarak belirlenmiştir.

Etik Karar Verme: Herhangi bir etik ikilem durumunda verilecek olan kararın sonuçlarını etik ilkelere göre değerlendirerek yapılacak mesleki müdahaleyi belirleme sürecidir.

Değer: Bir şeyin kendiyle benzer türler arasındaki özel yeri, o şeyin değeridir. Örneğin, insanın değeri, onun diğer türler arasındaki özel yeridir. Değer, yalnızca insan ve insan başarılarına dairdir.

Değerler: İnsanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan ve insani eylemlerin gerçekleştirilmesiyle varolması mümkün olanaklardır. Bunlar insani değerler olabileceği gibi (bilim, sanat, felsefe, kültür, ahlak vb.), etik değerler de (sevgi, minnet, saygı, dürüstlük vb.) olabilirler. Bu olanaklar insani ilişkilerde ortaya çıkarlar.

Değer Biçme: Müracaatçının insan olmaktan kaynaklı değeri yerine sosyal hizmet uzmanının bireysel, kültürel, dini değerleri ile nitelendirilmesi, ezbere değerlendirilmesidir.

Doğru değerlendirme: Değerlendirme: Müracaatçının insan olmağından kaynaklı değerinden hareketle onun eylemlerini anlamak ve insanlık değeri üzerinden bir değerlendirme yapmaktır.

2. BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SOSYAL HİZMETİN DEĞER TEMELİ VE ETİK KARAR VERME

“Amaçlar krallığında her şeyin bir fiyatı vardır ya da değerlidir”

Kant

Sosyal hizmet, bir disiplin ve meslek olarak bilgi, beceri ve değer temelleri üzerine kuruludur. Bu üç temelin birbirini tamamlayıcı olduğu su götürmez bir gerçek olsa da değer temeli olmadan hangi bilginin ne türden bir beceriyle kullanılacağı, standardize edilmiş mekanik bir kullanımdan öteye gidemez. Sosyal hizmet her zaman değer temelli bir meslek olmuştur (Pumphrey, 1959, akt: Congress, 2000, s. 1). İnsanın değeri ve değerliliğinden yola çıkan bir disiplin ve meslek olan sosyal hizmetin temeline değeri ve değer bilimsel temeli olan etiği alarak bilgi ve beceri üstünde yükselmesi, onun kendi misyonunu gerçekleştirme bakımından büyük önem taşımaktadır.

Etik karar verme, etik ikilem adı verilen ve sosyal hizmetin mesleki ilkelerinin kendi aralarında öncelenip öteleneyeceği ya da birinin yok sayılacağı durumlarda kullanılması beklenen önemli bir mekanizmadır. Etik ikilemlerin, mesleki etik kodların kullanımı ya da değerler hiyerarşisi ile çözüleceği öngörülmektedir. Bunun için değerler hiyerarşileri ve etik değerlendirme araçları oluşturulmuştur.

Etik karar verme, her ne kadar mesleğin ilkeleri ve değerleriyle gerçekleştirilen bir karar verme mekanizması olsa da uzmanın karar verme aşamasında etik ilke ve değerleri ne türden bir değerlendirmeye (değer biçme, değer atfetme ya da doğru değerlendirme) kullandığı onun kişisel farkındalığının ortaya çıkarılması bakımından önemlidir. Bu kişisel farkındalığın varlığı ya da yokluğu, uzmanın insanın değerini koruyucu, daha az değer harcamacı ya da değeri yok sayıcı kararının temelinde yatan nedenleri görmeyi sağlar.

2.1.1. Değer ve Değerler

Bir kavramın tanımlarına dair bilgi sahibi olmak, o kavramın teorik alanda kullanımında ortaklaşabilmeyi, pratik alanda ise yapılacak hataları en aza indirmeyi sağlar. Değer ve değerler kavramının tanımlanması da sosyal hizmetin değer ve değerler

kavramlarından ne anladığını ortaya koymak ve bu tanımlamalara uygun mesleki uygulamaların varlığını ortaya çıkarmak bakımından önemlidir.

Değer ve değerler, birbiri ile aynı görünen ancak kavramsal tanımlamada oldukça farklı içeriğe sahip iki kavramdır. Bu farkın ortaya konması değerlerin objektif yapısı ile değerlerin sübjektif olma olasılığı taşıyan yapısını ortaya çıkarır. Sosyal hizmetin insanın değerini temele alan bir disiplin ve meslek oluşu, değer ve değerler ayrımının yapılmasını zorunlu kılar. İnsanın değerinden yola çıkılarak oluşturulan mesleki değerlerin temele alındığı bir etik karar verme sürecinin, sosyal hizmet uzmanının bireysel değerlerinden kaynaklı bir değer biçmeye dönüşmesini engellemede bu kavramsal tanımlamalar önem taşımaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü değer için “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” ve “Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey” olarak bir tanımlama yapmıştır.

Kuçuradi (1998: 42) değer ve değerlerin ayrı türden şeyler olduğunu söylemektedir. Ona göre değer, “bir şeyin değeri”dir. Örneğin insanın değeri, onun diğer varlıklar arasındaki özel yeridir. Değerler ise insanın cins olarak ortaya koyduğu bilim, sanat, ahlak gibi insani ya da sevgi, minnet, saygı, dürüstlük gibi etik değerlerdir. Yani insanın değeri başka, insanın değerleri ise başkadır. Bu tanımlama değer ve değerlerin kavramsal farkını açıkça ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmet değer temeli üzerine kurulu olmasına karşın değer ve değerler kavramlarına dair kavramsal tanımlama eksiklikleri ve kavram karmaşaları göze çarpmaktadır. Örneğin Thompson (2005:109), değer kavramını “üstün tuttuğumuz, önemli gördüğümüz ve korumaya layık bulduğumuz şeydir” biçiminde tanımlamıştır. Bu tanım dikkatle okunduğunda değerler kavramına karşılık geldiği görülebilir.

Sosyal Çalışma Sözlüğü değeri (Tomanbay,1999: 57) “Kişilerin önemli saydıkları, benimsedikleri ve erişmeye çalıştıkları ve toplumda yaygın olarak benimsenen soyut kurallar” olarak tanımlar. Bu tanım da yine değerler kavramına karşılık gelmektedir.

Sosyal hizmet disiplinde değer ve değerler gibi tanımlamalarda eksikliklerin ve kavram karmaşalarının olması sosyal hizmetin uygulamaya daha çok odaklanmasının ve sosyal hizmetin değerlerine ilişkin tanımlamalar yapmayı geri planda bırakmasının bir sonucu olarak görülebilir.

Hunt (1978: 15) bu konuda “Sosyal hizmet literatüründe değer kavramı tartışması göreceli olarak yüzeysel kalmıştır. Yazarlar sıklıkla benimsenen sosyal hizmet

değerlerine dikkat çekerler ve bunların pratiğe uygunluğunun kısa özetlerini dile getirirler” şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Bu bağlamda değer ve değerlere dair kavramsal tanımlamalarda eksiklikler olduğu söylenebilir. Vigilante de konuya dair (1978,108) “Her ne kadar sosyal hizmet uygulamasını değer, bilgi ve beceri olarak tanımlasak ve değerlerin üstünlüğünü varsaymış olsak da çoğu yaygın araştırma bilgi ve beceri unsurlarına yönelmiştir. Karşılaştırıldığında değerlerin bilgisine ulaşmak araştırma hedefleri bağlamında ihmal edilmiştir” der.

Bu türden bir eksikliğin sosyal hizmetin değerlerinin tanımlanmasını da zorlaştıracığı ve sosyal hizmet eğitimi içinde değer ve değerlerin kavramsal içerikleri hakkında bilgi sahibi olmaksızın ezbere uygulama yapma olasılığı bulunan uygulayıcılar yetişmesi sorununa yol açabileceği düşünülebilir. Bu nedenle sosyal hizmetin değer ve değerler ayrımını ve bu ayrımın sosyal hizmet için teorik ve pratik olarak önemini ortaya koymak gerekmektedir.

2.1.2. Değer Temelinin Sosyal Hizmet için Önemi

Sosyal hizmetin sacayağı olarak görülen bilgi- beceri-değer üçlüsü, bu disiplinin ve mesleğin birbirini tamamlayıcı üç unsuru olarak tanımlanmaktadır. Bilgi, sosyal hizmetin epistemolojik temelini oluşturur. Bu temel, diğer sosyal bilimlerden aktarılan ya da sosyal hizmete uyarlanan bilimsel bilgilerin yanında, uygulayıcıların geçmiş deneyimlerinden kaynaklı ortaya çıkan bilgilerle de şekillenmektedir. Beceri ise sosyal hizmetin bilgi temelini etkili bir biçimde uygulanması için sahip olunması gereken donatılardır. Uygulayıcılar, sosyal hizmet müdahalesini ancak beceriler sayesinde gerçekleştirebilirler. Bu donatılara sahip olmak ise aşamalı bir öğrenme ve deneyim gerektirmektedir. Sosyal hizmetin değer temeli ise mesleğin bilgi temelini beceriler ile uygulanışı sırasında uygulayıcının temele alması zorunlu etik ilkeleri ve bu ilkelerin hiyerarşisini kapsayan kısımdır. Bunun yanında sosyal hizmetin değeri de yine onun değer temelinde ortaya çıkmaktadır.

Sosyal hizmetin değerine temel olarak bakıldığında, bu disiplin ve mesleğin insanın insan olmaktan kaynaklı değerini koruyucu oluşu – yani insanın bütünsel bir varlık olarak kabul edilmesinden kaynaklı değerini koruyucu oluşu- ön plana çıkar. Bu da insanın değerli bir varlık oluşundan yola çıkan sosyal hizmeti değerli kılar. Sosyal hizmetin değerini belirleyen bu değerlilik durumu, aynı zamanda onun mesleki değerlerinin belirlenmesine de temel oluşturmuştur. Bu nedenle değer temelini sosyal

hizmetin bilgi ve beceri temeli için bir tamamlayıcıdan çok zorunlu bir temel olduğu aşîkârdır. Kant'ın "Görüsüz kavramlar boş, kavramsız görüler kördür." sözüne bir atıfla "Bilgi ve beceri olmaksızın değerler boş, değerler olmaksızın bilgi ve beceri kördür." demek yerinde olacaktır. Sosyal hizmet yalnızca değerler ile yürütölmesi mümkün olmayan bir meslektir. Zira onu salt bir yardım etkinliğıinden ayıran da yine değer temeli üzerine kurulu bir bilgi ve beceri sarmalı ile uzmanlık alanına taşınmış olmasıdır. Camus'un (2014;99) Veba'sında söylediğı gibi "Dünyadaki kötölük neredeyse her zaman cehaletten kaynaklanır ve eğer aydınlatılmamışsa, iyi niyet de kötölük kadar zarar verebilir". Bu sebeple bilgi ve beceri, insanın değerini koruyucu uygulamaların nasıl yapılacağı konusunda bir aydınlatıcıdır. Bunun yanında bilgi ve beceri temeli, insanın değerini temele almaksızın yalnızca mekanik bir uygulamadan öteye gidemez.

Tims (1983) sosyal hizmeti, yöntembilimsel bir yapıdan ziyade karmaşık müdahale yöntemlerinin kullanılarak incinebilir insanlara yardım edilen değer eksenli bir meslek olarak tanımlar. Bu tanımdan hareketle değer temelinin sosyal hizmet uygulamalarındaki göz ardı edilemeyen yeri de ortaya çıkmaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında hangi bilgi temelinde hangi beceriler kullanılırsa kullanılsın, mesleki müdahalenin temelinde yine sosyal hizmetin değerleri yer almaktadır.

"Değerler, sosyal hizmetin görev yapısı; sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıları, çalışma arkadaşları ve daha geniş topluluk üyeleri ile olan ilişkileri; sosyal hizmet uzmanlarının kullandığı müdahale yöntemleri ve pratikteki etik ikilemlerin çözümlenmesi gibi birkaç yönden sosyal hizmette önemli olmuştur"(Reamer, 2018,32). Bu da sosyal hizmetin değerleri ve etik ilkelerinin her ne kadar müracaatçıya dair sorumlulukları önceliyormuş gibi görünse de diğer meslektaşlarla ve toplumla olan ilişkileri de düzenleyen bir yapıyı da barındırdığını göstermektedir.

Sosyal hizmetin değerlerine dair ayrıntılı bir açıklamayı Levy'nin yaptığı söylenebilir. Levy (1973) sosyal hizmetin değerlerinin önemli bir tipolojisini sağlamıştır. Değerleri üç grupta inceleyen Levy'nin üç grubunun birincisi, kişilerin doğal değer ve haysiyetlerine inanç, yapıcı değişim için kapasite ve itici güç, karşılıklı sorumluluk, ait olma ihtiyacı, biriciklik ve ortak insani değerler gibi "tercih edilen insan anlayışı"dır. İkinci grup, "insanlar için tercih edilen sonuçları" içerir ki bu, toplumun bireysel gelişme ve gelişme için fırsatlar sunma yükümlölüğü inancı gibi insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak ve açlık, yetersiz konut ve eğitim, hastalık ve ayrımcılık gibi problemlerden kaçınmak ve toplumun şekillendirilmesine katılmaya eşit fırsatlar sağlamak için kaynak ve hizmetler sağlamaktır. Levy'nin üçüncü grubu "insanların

saygı ve haysiyetle muamele edilerek kendi kaderini tayin hakkına, sosyal değişim faaliyetlerine katılmaya teşvik edilmesi ve benzersiz bireyler olarak tanınması gerektiği inancı gibi "insanlarla ilgilenmek için tercih edilen araçları" içermektedir. Burada müracaatçının sosyal hizmet uzmanından kendisine yargılayıcı olmayan bir tutumla değerler temelinde davranması gerektiğine dair bir beklentinin varlığı göze çarpmaktadır.

Sosyal hizmetin değer temeli, mesleğin çıkışından günümüze dek dönüşüme uğramış, etik ilke ve değerler de bu dönüşümle birlikte yeniden düzenlenmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal değişmelere paralel olarak zamanla değişen müracaatçı tipleri ve bu müracaatçılarla çalışılmaya başlanması, ayrıca hızla gelişen teknoloji ve bununla birlikte ortaya çıkan teknik değişmeler ve bunlardan kaynaklı yeni sorunlar, değer temelinin değişiminde etkili olmuştur.

Sosyal hizmetin değer temelini oluşturun ve dönüşümünü anlamak, etik karar verme sürecinin uğradığı değişimi fark etmeyi sağlayacaktır. Böylece etik ilkelerin dönüşen değerlerle bağlantılı olarak uğradığı değişim de görülebilir.

2.1.3. Sosyal Hizmetin Değer Temelinin Oluşumu

Sosyal hizmetin değer temelinin oluşumu, insanın değerinin toplumsal, dini ya da kültürel kaynaklı olmaktan çıkıp kendisinden kaynaklı olmaya doğru bir yol alış olarak tanımlanabilir. Değer temelinin ve etik değerlerin oluşumuna bakıldığında bu sürecin yaklaşık yüz yıllık bir zaman dilimini kapsadığını ve bu süreçte sosyal hizmetin odaklarının ve değer içeriklerinin oldukça değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Bu değişimlerin tarihsel ve toplumsal bağlamdan ayrı düşünülmemesi gerekir. Toplumda ve dünyada değişen sistemler ve buna bağlı olarak değişen insan algısının değişmesi, sosyal hizmetin müracaatçı profillerinin ve buna bağlı olarak ihtiyaçlarının değişmesine neden olmuş, bu da sosyal hizmetin değerlerine ve etik ilkelerine dair içeriklerin değişimini gerektirmiştir.

Reamer (1998: 488) sosyal hizmetteki etik değişimin –bazı dönemler üst üste örtüşen yapıda olsa da- dört ayrı döneme ayrılabilceğini söyler. Bu dönemler: (1) Ahlaki Dönem (2) Değerler Dönemi (3) Etik Teori ve Karar verme Dönemi (4) Etik Standartlar ve Risk Yönetimi Dönemi. Reamer daha sonra bu dönemlere “Dijital Dönem” adında başka bir dönemi daha eklemiştir (http://www.socialworktoday.com/news/eoe_061614.shtml ; Erişim Tarihi:24.01.2018)

“Ahlaki Dönem” adı verilen ve 19.yy.in sonlarını kapsayan bu ilk dönemde “Sosyal hizmet, müracaatçının ahlâkı hakkında, mesleğin ahlâkına veya uygulayıcılarına göre daha fazla endişe duyuyordu” (Cole; 2012; 27). Burada müracaatçının başa çıkmak zorunda olduğu yoksulluk, hastalık, alkolizm gibi sorunların onun ahlaki karakteri ve ahlak eksikliğinden kaynaklı bir durumdan ileri geldiği konuşuluyordu. Yine bu dönemdeki uygulamalarda sosyal hizmet uzmanları yoksulluğun yapısal ve çevresel nedenleri yerine müracaatçının ahlaki değerlerine odaklanmış durumdaydılar. Müracaatçıya yardım etmekteki amaç, dini referanslardan yola çıkan ahlaki kurallardan kurtulamamıştı. Hristiyanlığın “Yoksulluk laneti” söylemi bu dönemde değişerek paternalist bir biçimde “miskin” ya da “yoldan çıkmış” müracaatçının güçlendirilmesi biçimini aldı. Bunun örnekleri yerleşim evleri ve komşuluk merkezlerinde görülebilir. Zira “Bu merkezlerin amacı, dünya gerçeklerinden kopuk zengin üniversite öğrencilerini yoksul öğrenciler ve işçiler ile bir araya getirerek dinsel bir uyanışa yardımcı olmaktı” (Acar ve Çamur Duyan, 2003,7). Ahlaki Dönem’de sosyal hizmetin o yüzyıla ait değer temelinin dini ve ahlaki değerlerden etkilendiği, sosyal e ekonomik yapının hiçe sayılarak sorunun yalnızca müracaatçıdan kaynaklı olduğu üzerine bir etiketlenmenin varlığı ve müracaatçıya dair değerlendirmelerin de değer biçme şeklinde gerçekleştiği

açıkça görülmektedir. Dolayısıyla etik karar verme sürecinde – adından bahsedilemese de - öncelenen değerler mesleğin değer temelini doğrudan etkileyen bireysel ve toplumsal değerlerdir.

“Sosyal hizmetin sosyal adaleti sağlayıcı ve reformu destekleyici yapısından bu dönemde bahsetmek henüz mümkün değildir. Yine bu dönemde sosyal hizmetin bir meslek ve disiplin olarak ayrılma çabası sebebiyle birçok sosyal hizmet uzmanı, sosyal hizmetin kendine özgü olacağı perspektifleri ve yöntemleri geliştirmeye, kısmen de sosyal hizmetin psikoloji ve psikiyatri gibi müttefik mesleklerden olanlarla olan yaklaşımını ayırmak için daha fazla endişe duyuyordu. Sosyal hizmet uzmanları kendi alanlarını oluşturma çabası içindeyken birkaç on yıl daha müracaatçının ahlakına dair vurgulama devam etmiştir”(Reamer;1998;489).

Yirminci yüzyılın başlarını kapsayan “Değerler Dönemi”nde ise sosyal hizmetin sorunları çeşitlenmiştir. 1950’li yıllara kadar sosyal hizmet etiği üzerine ciddi bir yol gösterici belge olmamasına karşın sosyal hizmet değerlerini göstermek için yayınlanmış bazı belgeler mevcuttur (Frankel,1959). Bunlar arasında Mary Richmond’un 1923 yılında Ulusal Sosyal Refah Konferansı’nda tartışılan ‘Sosyal Hizmet Uzmanları için Etik İlkelerin Oluşturulmasına Yönelik Deneysel Bir Çalışma’ adlı yazısı ilkler arasında kabul edilmektedir. Bunun yanında 1922 yılında Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (AASW) üyelerinden olan Mary Van Kleeck ve Graham R. Taylor, ‘Annals of the American Academy of Political and Social Science’ isimli yayında “Mesleğin belirli ve kabul edilmiş etik ilkelerinin olması gerekliliğine dikkati çekmişler ve etik ilkelerin biçimlendirilmesi için uygun genel ilkeleri; ‘sonuçlarıyla test edilebilen pratik etkinlik ve yöntemler, uzmanların etkililiği için uygun standartlar, mesleki gelişim için uzmanların ilgisi ve işlevleri, kişisel ilgiyi toplumun refahına yönlendirmek ve topluma sosyal hizmetin standartlarına uygun hizmetler sunmak” olarak belirlemişlerdir (Özateş, 2010, 95). Ayrıca bu dönemde bazı sosyal hizmet okullarının etik ve değerleri ayrı bir ders olarak 1920’lerde okuttuğuna dair kanıtlardan bahsedilmektedir (Reamer,1998,489). Bu da sosyal hizmetin değer temelini sosyal hizmet eğitimi içinde yer almaya başladığına dair önemli bir ipucudur.

Sosyal hizmetin değer temelini yazılı hale getirmeye çalışmasında kendini diğer alanlardan ayırarak özel bir disiplin ve meslek olarak konumlandırma çabası olduğu ortadadır. Meslekleşmenin önemli kıstaslarından olan etik ilkelerin oluşturulmaya çabalanması mesleğin değer temelini önemine bir vurgu olarak görülebilir.

Sosyal hizmetin değer temeline kendine dönük bir bakışla yeniden bakması yirminci yüzyılın ilk yarısından hemen sonra olmuştur. 1950'lerin başında mesleğin ahlaki boyutları hakkında endişeler ortaya çıkmıştır. Ahlâki dönemdeki gibi müracaatçının ahlâkiyetiyle ilgilenmek yerine sosyal hizmet uzmanları ahlâkîlik, değerler ve mesleğin ve uygulayıcıların etiğine daha çok odaklanmaya başlamışlardır. 1947 yılında Amerikan sosyal Hizmet Uzmanları Derneği delegeler toplantısında etik kodlar oluşturulmuştur. Bunun yanında bazı sosyal hizmet dergilerinde değerler ve etik konulu birçok makale yayınlanmıştır.

1960'ların özgürlük, eşitlik ve adalet söylemli rüzgârı sosyal hizmeti de etkilemiş ve 1970'li yıllar da dâhil olmak üzere sosyal hizmette sosyal adalet, sosyal reform ve sivil haklar konularına yoğunlaşmalar yaşanmıştır. Bu sosyo-politik dalgalanma, sosyal hizmette, gözleri mesleğin üzerine yeniden çevirmiştir. Sosyal hizmetin insan hakları, refah hakları, eşitlik, ayrımcılık ve baskıya ilişkin değerler konusundaki endişelerinden dolayı binlerce uzman öncelikle mesleğe doğru yönelmiştir. Bu dönemde Emmet'in (1962) yayınladığı "Etik ve Sosyal Çalışmacılar", Keith-Lucas'ın (1963) "Müracaatçının Kendi Kaderini Tayin Hakkı Prensibinin İncelenmesi", Plant'ın (1970) "Vaka Çalışmalarında Sosyal ve Ahlaki Teori", Lewis'nin (1972) "Uygulamanın Ahlakiliği ve Politikası", Levy'nin "Sosyal Hizmet Etiğinin Kaynağı" (1972) ve "Sosyal Hizmetin Değer Temeli" ve McDermott'ın (1975) "Sosyal Hizmette Kendi Kaderini Tayin Hakkı Seçkileri" gibi önemli kabul edilecek bazı yayınlar yapılmıştır (Reamer, 1998). Yine bazı yayınlarda kadın hakları, ayrımcılık, eşcinsellik, madde kullanımı ve kürtaj gibi çağdaş tartışmalara da rastlanmaktadır. Bu durum müracaatçı profilinin değiştiğini ve müracaatçıya yaklaşımların da bu değişimle birlikte farklılaştığını göstermektedir. Bu dönemde insan onuru ve sosyal adalete dayalı değerler ön plandadır. Bu bağlamda sosyal hizmetin ahlaki dönemdeki, müracaatçının 'toplumsal kurallara uygunluğuna dayalı değeri'nin, yerini, 'insan olmaklıktan kaynaklı değeri'ne bırakmaya başladığı görülmektedir. Bu durum, sosyal hizmetin değerlerinin ve etik ilkelerinin kaynağını insanın değerinden almaya başlaması ve karar verme aşamasında toplumsal kurallara bağlı değer biçmeler yerine sorunu bütünsel görmeyi hedefleyen doğru değerlendirmeye yönelik bir etik karar verme sürecinin de habercisidir.

1980'lerin hemen başında uzmanların gerçek hayatta karşılaştıkları zorluklara dair özellikle tıp alanında oluşmaya başlayan medikal etik ya da bioetik ile ahlâk felsefesinin kavramları, ilkelerini içeren kurallar uygulama alnına girmeye başladı. Böylelikle kendi soyut alanlarında meta-etik hakkında salt kavramsal bağlamda konuşan felsefeciler, gerçek yaşamın gerçek problemlerine dair tartışmalara doğru bir giriş yaptılar. Bu

gelişmede 1960'lı yılların en çok konuşulan konuları olan insan hakları (ve bu bağlamda hükümlü hakları, hasta hakları vb.), sosyal refah gibi toplumsal konulara kayıtsız kalamayış ve bioetik konuların insan haklarına dair olan problemlerini (kürtaj, ötenazi vb.) etik bakımdan ele almanın zorunluluğu etkili olmuştur. “Etik Teori ve Etik Karar Vermenin Oluşumu Dönemi” olarak adlandırılan bu dönemde sosyal hizmet, diğer bazı meslekler gibi – hemşirelik, tıp, gazetecilik, hukuk vb.- etik kurallar oluşturmak için harekete geçti. Mesleğin değeri, etik ilkeler, teoriler bir yandan tartışılabilirken aynı zamanda bir kısım akademisyen etik karar verme ve etik ikilemler hakkında yayınlar yapmaya başladılar. Klasik etik teorilerle uzmanların alanda karşılaştıkları ya da karşılaşmaları mümkün olan etik sorunlar arasındaki ilişkiyi araştıran bir alanyazın genişlemesi de yine bu dönemde görülmüştür. “1980'lerin ortalarından bu yana alan yazının önemli bir kısmı sosyal hizmet uzmanlarının zor etik kararlarla karşı karşıya kaldıklarında karar almaya yönelik karar verme stratejilerine odaklanmaktadır. Genel olarak bu tartışmalar, zor etik ikilemler, çelişkili değerler, etik yükümlülükler ve yükümlülükler üzerinde durulması; etkilenmesi muhtemel bireyler, gruplar ve organizasyonlar; olası eylem biçimleri; ilgili etik teorileri, ilkeleri ve yönergeleri; hukuk ilkeleri ve ilgili etik kurallar; sosyal hizmet uygulamaları teorisi ve ilkeleri; kişisel değerler; meslektaşlara ve uygun uzmanlarla danışma ihtiyacı; kararları izlemek, değerlendirmek ve belgelemek ihtiyacı gibi sosyal hizmet uzmanlarının çözmeye çalıştıklarında izleyebilecekleri bir dizi adım ve düşüncüyü belirlemektedir”(Reamer,1998,492).

Bu dönemde etik ikilemlerin çözümü için etik karar verme modelleri geliştirilmeye başlanmıştır. Bu da bireysel değerlerden kaynaklı değerlendirmeler yerine, mesleğin etik değerlerine öncelik veren bir etik karar verme sürecine geçişi işaret eder. Sosyal hizmet uzmanının öznel değerlendirmeler yaparak bireysel değerlerini öncelemesi yerine mesleğin etik ilkelerini önceleyen etik karar verme süreçlerinin kullanılmasına dair yönelimler, mesleki uygulamaya dair bir standardın geliştirilmesine dair bir isteği ve gereksinimi de ortaya koymaktadır.

“Etik Standartların Olgunlaşması ve Risk Yönetimi Dönemi” adı verilen dönemde ise sosyal hizmet uzmanlarının etik konulardaki anlayışlarında dikkate değer gelişmeler kaydedilmiştir. 1960 yılında yayınlanan ilk NASW Etik kuralları 14 temel bildiriden ibarettir ve bu bildiriler genellikle sosyal hizmet uzmanının mesleki yükümlülüklerini kişisel çıkarlarından üstün tutmasını içeren bir yapıdadır. 1979'da yayımlanan ve altı ana bölüme ayrılmış yaklaşık seksen etik ilkeyi içeren bu yeni kodlar 1990'da yenilenmiş ve 1992'de üçü sosyal hizmet uzmanının yetersizliğine ve diğer ikisi ise

uzman ve müracaatçı arasındaki ikili ya da çoklu ilişkilere dair beş yeni etik kod daha belgeye eklenmiştir. 1993 yılında yapılan NASW Delegeler toplantısında kodların yeniden oluşturulmasının gerekliliği kabul edildi. Bu toplantıda ortaya çıkan en önemli durum, yalnızca alanda aktif çalışan uzmanların değil, aynı zamanda yönetim, denetim, araştırma ve değerlendirme ile ilgilenen sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları sorunlara da dikkat edilmesi gerektiği üzerine çıkan yaygın görüştür (Reamer,1998; 494). 1994 yılında toplanan ve meslekî etik konusunda aktif çalışan felsefecileri ve sahada ve akademik alanda çalışanlardan oluşan bu komite tam iki yıl boyunca yeni kodların en geniş kapsamlı biçimde oluşturulması için çalışmıştır. Bu kodlar 1996 yılında uzun tartışmalar sonucunda büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Reamer (1998; 494) bu kodlar için “sanatın sosyal hizmet etiğindeki yansıması” şeklinde yaptığı açıklamayla, 1996 kodlarını en kapsamlı etik standartlar dizisi olarak kabul eder. Ancak bu kodlar da 1999 yılında yeniden düzenlenmiş ve sosyal hizmet uzmanlarının etik sorumlulukları hizmet alanlara, meslektaşlarına, uygulama ortamına, bir sosyal hizmet uzmanı olarak kendisine, mesleğine ve topluma olmak üzere altı temel başlıkta toplanmıştır. Bu belgede sosyal hizmetin değerleri “hizmet, sosyal adalet, kişinin onuru ve değeri, insan ilişkilerinin önemi, bütünlük, yetkinlik” olarak belirlenmiştir (<http://www.socialworkers.org/nasw/ethics/pdfs/NASW%20Code%20of%20Ethics%201999.pdf>).

Bu dönemde yapılan çalışmalar, mesleğin etik ilkelerinin ve kurallarının en açık biçimde ifade edilerek etik ihlallerin önüne geçmek ve sosyal hizmet uzmanının tüm görev ve sorumluluklarını ayrıntılı bir biçimde ortaya koymak amacını taşımaktadır. Bu ayrıntılı etik kurallar, sosyal hizmet uzmanları için bir etik rehber olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

2004 yılında yapılan genel toplantı sonrası Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği, ortak bir sosyal hizmet tanımını, mesleğin temel değerlerini ve ilkelerini “Sosyal Hizmet Etiği, İlkeler Bildirgesi” ile kabuk etmiştir. Bu belgede insan hakları ve sosyal adalet sosyal hizmetin iki temel değeri olarak yer almaktadır.

Her ne kadar ayrıntılı bir biçimde oluşturulduğu düşünülse de küresel ölçüde yaşanan değişimler sonucu 2014 yılında yapılan bir genel kurulda küresel tanım olarak adlandırılan yeni bir sosyal hizmet tanımı oluşturulmuş ve “ortak sorumluluk” ve “farklılıklara saygı” da mesleğin esasları arasına girmiştir.

Yüz yılı aşkın bir sürede birçok değişime uğrayan etik ilkelerle ilgili değişimin tarihsel ve toplumsal değişmelerle birlikte yenilenmeye açık olduğunu öngörmek hiç de zor değildir. Zira Reamer Dijital Dönem adını verdiği ve birçok etik sorunu barındırdığını söylediği yepyeni bir alanı daha tartışmaya açmıştır. Reamer bu konuda şöyle söylemektedir:

“Bugünün sosyal hizmet uzmanları, şahsen tanışmadıkları müracaatçılara çevrimiçi olarak veya video danışmanlığı veya kısa mesaj yoluyla hizmet sağlayabilir. Sınır zorluklarına götüren müracaatçıların veya eski istemcilerin Facebook arkadaşlık taleplerini alabilirler. Bu dijital çağda, sosyal hizmet uzmanları e-postayı terapötik bir araç olarak kullanabilir ve müracaatçılarına ruh hallerinin özetlerini kaydetme ve bunları klinisyenlere ve vaka çalışanlarına iletmelerine olanak sağlayan özel akıllı telefonlar sağlayabilir, terapötik mesajlar ve uyarılar alabilir ve dijital yaşam ağlarında benzer yaşamsal zorluklarla karşılaşan diğer insanlarla (sanal bir destek grubu) iletişim kurabilirler. Bu teknolojinin ortaya çıkması-bazılarının alkışladığı ve başkaları tarafından alkışlanan- bilgilendirilmiş onam, mahremiyet ve gizlilik, sınırlar, dokümantasyon, müracaatçıyı bırakma ve yargı sınırları ötesi hizmetlerin sunumu ile ilgili benzeri görülmemiş etik zorluklar getirdi. Lisanslama kurulları ve düzenleyici kurumlar, tamamen yeni sosyal hizmet uygulamaları biçimlerini yönetmek için yapıcı yönergeler geliştirmeye ciddi gayret gösteriyorlar” (http://www.socialworktoday.com/news/eoe_061614.shtml).

Sosyal hizmetin değer temelini dini ve ahlaki değerler siteminden insanın değerini temele alan bir yapıya dönüşmesi uzun ve zorlu bir süreç olmuştur. Bu noktada sosyal hizmette de siyasi ve toplumsal değişmelerle birlikte değişen bir insan anlayışı ve bu anlayışla değişen dinamik bir değerler değişimi görülmektedir. Hatta bu gelişmelerin dijital çağ adı verilen günümüzde farklı türden etik sorunlara ve çözümlemelere ihtiyaç duyabileceği de açıktır. Zira etik ilkeler ve etik karar vermeye dair tartışmaların günümüzde devam ediyor olması da etik kuralların ve etik karar verme sürecinin dinamikliğini ortaya koyar. Bu durum mesleki etik ilkelerin ve kuralların da dinamik ve değişime açık olmasının bir gereklilik olduğu anlamını taşımaktadır. Ancak bu noktada dikkat edilmesi zorunlu olan en önemli nokta insanın değerliliğinin her koşulda korunmasıdır ki bu da sosyal hizmetin değer temelinde yer almaktadır.

2.1.4. Sosyal Hizmetin Etik Değerleri ve Etik İlkeler

İnsanla doğrudan temas kurulan ve insana doğrudan müdahalede bulunan mesleklerde, mesleği icra edişin bir takım standart kurallarla düzenlenmiş olması, mesleğin tanımını, sınırlarını ve icra ediliş biçimini ortaya koymak için gereklidir. “Meslek etiğinin en önemli yanlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır” (Kuçuradi, 1988: 21). Mesleki etiğin temelinde insanlar ile ilişkiler yatar. “Aynı meslekten bireylerin birbirleri ile ilişkilerinde belli davranış kalıplarına uymaları meslek etiğinin gereğidir” (Aydın, 1993: 71).

Sosyal hizmette de değer temelinin oluşumu ve felsefi etik akımların etkileriyle mesleğe dair etik değerler ve bunlara bağlı olarak etik ilkeler oluşturulmuştur. Bu, aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinin profesyonel bir meslek olarak varoluşunun temelini oluşturur. ABD Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) bu temeli şu ifade ile ortaya koymaktadır:

“Mesleki etik, sosyal hizmetin özündedir. Mesleğin temel değerleri, etik ilkeleri ve etik standartları ifade etme yükümlülüğü vardır. NASW Etik Kuralları, sosyal hizmet uzmanlarının davranışlarını yönlendirmek için bu değerleri, ilkeleri ve standartları belirler” (NASW,2017:2).

Mesleki uygulamalarda mesleğin etik değerleri, meslek elemanlarının mesleğin icrasında uymaları zorunlu standartlarını belirler. Bu standartlar, mesleki uygulamadaki kişisel değerlerden kaynaklı değerlendirmeleri engellemek ya da örgütsel baskılar karşısında uygulayıcıyı mesleğin temel değerlerinden yana tavır almak yönünde cesaretlendirir ve onu korur.

Sosyal hizmetin temel değerleri tarihsel süreçte çok farklı şekilde ele alınıp işlenmiş ve zamanın ruhuna uygun bir biçimde değişim ve gelişim göstermiştir. Buna karşın temel değerler genellikle sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları müracaatçılara dair perspektiflerini belirleyen “insanın refahı, sosyal adalet, bireysel onura bağlılık” üzerinde odaklanmaktadır (Reamer;1987 akt. Duyan,2012: 104)

Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, 1996’da yayınladığı ve 2017 yılında yeniden revize ettiğini bildirdiği etik kodlar yayınlamıştır. Bu etik kodlar “sosyal hizmetin eşsiz amacının ve bakış açısının temelini” oluşturmaktadır. Bu etik değerler ve bu değerlere ait etik ilkeler şu şekilde sıralanmıştır (NASW,2017:5-6) :

Değer: Hizmet

Etik İlke: Sosyal hizmet uzmanlarının birincil hedefi ihtiyaç içindeki insanlara yardım etmek ve dikkati sosyal problemlere çekmektir.

Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarına hizmet etmeyi kendi kişisel çıkarlarından üstün tutmalıdırlar. Sosyal hizmet uzmanları, ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek ve sosyal sorunlara eğilmek için bilgi, değer ve becerilerini kullanırlar. Sosyal hizmet uzmanları, mesleki becerilerinin bir kısmını önemli finansal getiri beklentisi olmaksızın gönüllü olarak teşvik etmelidirler (profesyonel hizmet).

Değer: Sosyal Adalet

Etik İlke: Sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletsizlikle mücadele etmelidir.

Sosyal hizmet uzmanları, özellikle savunmasız ve ezilen bireyler ve insan grupları adına sosyal değişimin peşindedir. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal değişim çabaları öncelikle yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve diğer sosyal adaletsizlik biçimlerine odaklanır. Bu faaliyetler, baskı ve kültürel ve etnik çeşitlilik hakkında duyarlılığı ve bilgiyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları gerekli bilgi, hizmet ve kaynaklara erişim, fırsat eşitliği ve tüm insanlar için karar verme sürecine anlamlı katılım sağlamaya gayret ederler.

Değer: Kişinin Onuru ve Değeri

Etik İlke: Sosyal hizmet uzmanları insanın içkin onuruna ve değerine saygı duyarlar.

Sosyal hizmet uzmanları, her bireye bireysel farklılıklara ve kültürel ve etnik çeşitliliğe dikkat ederek özenli ve saygılı bir şekilde davranırlar. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların sosyal sorumluluk sahibi olarak kendi kaderini tayin etmelerini teşvik eder. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların kapasitelerini ve değişme fırsatlarını artırmaya ve kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olur. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılara ve daha geniş anlamda topluma karşı ikili sorumluluklarının farkındadır. Müracaatçıların çıkarları ile toplumun çıkarları arasındaki çatışmaları, mesleğin değerleri, etik ilkeleri ve ahlaki standartları ile tutarlı, toplumsal olarak sorumlu bir şekilde çözmeyi amaçlarlar.

Değer: İnsan ilişkilerinin önemi

Etik İlke: Sosyal hizmet uzmanları insan ilişkilerinin merkezi bir önem taşıdığının farkındadır.

Sosyal hizmet uzmanları, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin değişim için önemli bir araç olduğunu bilirler. Sosyal hizmet uzmanları, insanlara yardım sürecinde onlarla ortaklık kurarlar. Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin, ailelerin, sosyal grupların, örgütlerin ve toplumların refahını geliştirmek, onarmak, korumak ve geliştirmek için gayretli bir çaba içinde insanlar arasındaki ilişkileri güçlendirmeye çalışır.

Değer: Dürüstlük

Etik İlke: sosyal hizmet uzmanları kendilerine güvenilecek bir tarzda davranış sergiler.

Sosyal hizmet uzmanları, mesleğin amacını, değerlerini, ahlaki prensiplerini ve etik standartlarını sürekli olarak bilir ve onlarla tutarlı bir şekilde çalışır. Sosyal hizmet uzmanları dürüst ve sorumlu davranırlar ve bağlı oldukları kurumların etik uygulamalarını teşvik ederler.

Değer: Yetkinlik

Etik İlke: Sosyal hizmet uzmanları alanlarındaki yetkinliklerince uygulamalarda bulunmalı ve mesleki uzmanlıklarını arttırıp geliştirmelidirler.

Sosyal hizmet uzmanları sürekli olarak mesleki bilgi ve becerilerini arttırmaya ve bunları uygulamada tatbik etmeye çalışırlar. Sosyal hizmet uzmanları, mesleğin bilgi tabanına katkıda bulunmayı hedeflemelidir.

Bu etik değer ve ilkeler bağlamında mesleğe dair etik standartlar oluşturulmuştur. Bu çalışmada etik karar verme süreci bağlamında incelenmesi öngörülen etik standartlar gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı, kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık ve çocuğun yüksek yararı olarak belirlenmiştir.

2.1.4.1. Gizlilik

Gizlilik ilkesi sosyal hizmet uzmanı için yaşamsal önem taşıyan bir ilke olarak tanımlanmaktadır. Kenyon (1999;136) gizlilik ilkesinin önemini “sosyal hizmet uygulamasında etik karar verme için bir yapı taşıdır. Hatta mesleki başarının merkezinde gizlilik etik ilkesinin olduğu da ileri sürülmektedir” şeklinde ifade eder. Her bireyin kendisiyle ilgili bilgileri başkalarıyla ne zaman, nasıl ve ne ölçüde paylaşabileceğini kendisinin belirleme hakkı vardır. Sosyal hizmetin gizlilik ilkesi mesleki ilişkide açıklanan müracaatçıya ait bilgilerin müracaatçının açık izni olmaksızın paylaşılması ve bu bilginin korunmasını içerir. Biestek’in (1961 akt. Banks, 2006: 32) “Mesleki çalışma kapsamında müracaatçının paylaştığı özel bilgileri gizli tutmak

gerekmektedir” şeklinde ifade ettiği, müracaatçıya dair korunması gerekli olan gizlilik ilkesi, müracaatçının mesleki uygulamadan en iyi şekilde faydalanabilmesi bakımından önemlidir.

Zira müracaatçının paylaşacağı bilgilerin gizliliğine özen gösterileceğine inanıyor olması, onun uzmanla paylaşacağı bilgiler konusunda daha açık ve dürüst olmasını sağlayacaktır. Ayrıca gizlilik ilkesi, kişinin değerini ve bu değerden kaynaklı mahremiyetini koruyucu olması bakımından önemlidir.

Ancak bu ilkenin korunması her zaman kolay değildir. Üçüncü bir kişi tarafından zarar görebileceği ya da bir kişiye zarar verebileceği öngörülen müracaatçılar hakkında gizlilik ilkesine riayet edilip edilmeyeceği tartışma konusudur. Bu konuda NASW Etik Kuralları “Sosyal hizmet uzmanlarının bilgiyi gizli tutacağı yönündeki genel beklenti; ifşa edilecek bilginin bir müracaatçıya veya diğer tanımlanabilir kişilere karşı ciddi, öngörülebilir ve yakın zamanda olması muhtemel zararları önlemek için gerekli olduğunda geçerli değildir.” şeklinde gizlilik ilkesine şerh koymuştur (Reamer, 2018:121).

Çocuk alanında hizmet veren sosyal hizmet uzmanlarının da mesleki çalışma kapsamında çocuk hakkında edindikleri bilgileri, yasal zorunluluk ya da mesleki danışma gerektirecek durumlar dışında (ki bu durumda bile paylaşılacak bilginin danışma almaya yetecek oranda olmasına dikkat edilmelidir) koruması, çocuğun insanlı değerinin ve kişilik haklarının korunması bağlamında önem taşımaktadır.

2.1.4.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkı/ Self Determinasyon

Sosyal hizmet uygulamasında oldukça önemli yer tutan bir diğer ilke kendi kaderini tayin hakkıdır. Bu ilke müracaatçının kendisi hakkında karar verme işlevselliğini kazanabilmesi ve özgür iradesini kullanabilmesi için bir hak ve anahtar olarak görülebilir.

“Sosyal hizmet kimi zaman güç ve otorite kullanmayı gerektirse de genellikle müracaatçıların kendi kararını vermesine, kendine yardım etmesine, kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesine ve içinde bulunduğu durumu daha iyi hale getirmek için gerekli adımları atmasına destek vermek ilke olarak kabul edilmektedir” (Thompson, 2005: 114).

Yetişkin müracaatçılarla çalışılan vakalarda kendi kaderini tayin hakkının bir etik ilke olarak dikkate alınmasına dair zorluklar olsa da bu etik ilkenin uygulanma koşulları belirlenmiş olduğundan daha az etik ikileme yol açacağı söylenebilir. Ancak söz konusu çocuk olduğunda kendi kaderini tayin hakkı neredeyse kendisinden hiç konuşulmayan bir hal almaktadır. Bu noktada çocuğun kendi kaderini tayin için yeterliliğinin olup olmadığı sorunu önemli bir nokta olarak karşımıza çıkar.

“Bu noktada Wehmeyer ve arkadaşları (2007), bu süreci yaşı; sahip olunan fırsatlar; bireysel, kurumsal ve toplumsal kapasite ile yaşam dönemi gibi değişkenlerin temel ve yapısal özelliklerinin etkileyebildiği vurgulanmaktadır” (Arslan ve Özmete, 2015: 55).

Çocukluk dönemi doğumla başlayan ve 18 yaşa değin sürdüğü kabul edilen bir gelişim dönemidir. Çocukluğun her bir alt döneminde duyuşsal, bilişsel ve psikomotor değışimler söz konusudur. Kendi kaderini tayin hakkı üzerinden düşünıldüğünde çocukluğun belirli dönemlerinde yeterli bilişsel gelişimin sağlanmamış olması, kendi kaderini tayin hakkının ebeveyne ya da yasal olarak tayin edilen vasiye teslimini gerektirebilir. Ancak özellikle çocukluk döneminin bitişine yakın yaşlar olan ergenlik dönemlerinde bilişsel anlamda kendi kaderini tayin hakkını kullanabilmeye uygunluktan söz edilebilir. Bu noktada müracaatçısı bir çocuk olan sosyal hizmet uzmanının çocuğun kendi kaderini tayin hakkını dikkate alması gerekir. Bu çocuğun kişî değeri ve hakları bağlamında önem taşımaktadır.

Çocuğun kendi kaderini tayin hakkı, anne ve babanın çocuk hakkında verdikleri kararlar olarak sosyal hizmet uzmanının değerdendirme çemberinde kendisine yer bulmaktadır. Bu durum müracaatçı olarak çocuktan çok ebeveynin ön plana alındığını ve etik karar verme sürecinde sosyal hizmet uzmanının ebeveynin çocuklarıyla ilgili kendi kaderini tayin hakkı konusunda ne düşündüğünü ve ne türden kararlar aldığı yönüne dönmektedir. Oysa “Kendi kaderini tayin hakkı, seçim yapabilme kapasitesine sahip olmak değil, seçimleriyle davranışın belirleyicisi konumunda olmaktır ve kişiler buna doğal olarak yatkındırlar” (Deci ve Ryan, 1985). Bu noktada sosyal hizmet uzmanının “çocuk” algısı ve bir müracaatçı olarak çocuğa yaklaşımı önem taşımaktadır.

Bu noktada bahsedilmesi zorunlu bir başka kavram da “ikna” kavramıdır. İkna etmek, müracaatçıyı kendisi için verilmiş ya da verilecek olan kararın iyiliğine inandırmaktır. Bu noktada ikna olan müracaatçının kararı onaylaması, kendi kaderini tayin hakkını kullanması anlamı taşımamaktadır. Higham (2006:120) kontrol tavrıyla başkalarını ikna etmenin kendi kaderini tayin hakkı üzerinde bir engel teşkil ettiğini belirtir. Bu durumda

ikna etmenin kendi kaderini tayin hakkıyla bağlantısı olmadığı gibi bunun kişilerin kendi kaderini tayin hakkına bir müdahale olduğunu söylemek de mümkündür.

Sosyal hizmet uzmanı sahip olduğu mesleki bilgi ve becerileri müracaatçısına aktarabilir. Kendi kaderini tayin etmede müracaatçı için rehberlik edebilir. Ancak dikte edici ya da öğüt verici bir uygulamanın müracaatçının self determinasyonunu zedeleyici olduğu açıktır. Sosyal hizmet uzmanı böyle bir durumda kendini müracaatçının üzerinde, onun için en iyisini bilen bir pozisyonda konumlandırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı yasanın kendine verdiği otoriteyi yine yasadan ve etik değerlerden kaynaklı bir biçimde kullanması mümkündür. Zira NASW'nin Müracaatçıya Dair Sorumluluklar bölümünde yer alan self determinasyon tanımı şöyledir:

“Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların kendi kaderini tayin etme haklarına saygı duymakta ve onları desteklemektedir ve müracaatçılara amaçlarını belirleme ve netleştirme çabalarında yardımcı olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki yargılarında, müracaatçıların eylemleri veya potansiyel eylemleri, kendileri veya başkaları için ciddi, öngörülebilir ve yakın bir risk oluşturduğunda, sosyal hizmet uzmanları, kişilerin kendi kaderini tayin hakkını sınırlayabilir.”(NASW,2017:7).

Ancak bu sınırlamanın uzmanın kişisel değerlerinden, kendi yarar ve çıkarlarından kaynaklanmaması büyük önem taşımaktadır.

2.1.4.3. Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Farkındalık

Gelişen ve değişen dünyanın modernizm furyası ile bilimden, sanata, ekonomiden, siyasete ve hatta eğitime kadar her alanda büyük ve tek tipleştirilmiş bakış açısına bir başkaldırı olarak ortaya çıktığını iddia eden postmodernizm etkisini tüm disiplinlerde çeşitli şekillerde göstermiştir. Docherty (1992:7) bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Avrupa’da bir hayalet geziniyor: Postmodernizm... Postmodern hayaletin dokunmadığı neredeyse tek bir entelektüel faaliyet alanı yok. Bu hayalet mimariden zoolojiye kadar her kültürel disiplinin üzerinde iz bırakıyor; biyoloji, ormancılık, coğrafya, tarih, hukuk, edebiyat ve tüm sanat dalları, tıp, siyaset, felsefeye kadar uzanıyor”.

Postmodernizmin etkisiyle modernizmin tekkültürcü anlayışı karşısında güçlenen çokkültürcülük kendini psikoloji, sosyal hizmet gibi yardım mesleklerinde de kendini göstermiştir. Postmodernizmin yükselişte olduğu son 20 yıllık süreçte sosyal hizmet disiplini, Batı merkezli olma ve toplumların öznel ve kültürel yapılarını ikinci planda bırakma gibi eleştirilere maruz kalmaktadır. Burada kültürel duyarlılık bir kabul edişten

çok, çok kültürlülüğün bir zenginlik olarak kabul edilmesi ve sosyal hizmetin çok kültürcü uygulamaları etkin şekilde kullanması biçiminde bir istek olarak ortaya çıkmıştır (Özgür,2010).

Kültürel yeterliliğin en yaygın olarak ifade edilen tanımlarından biri, onu “bir sistem veya kurumda ya da kültürler arası bir çerçevede etkili etkileşimlere olanak tanıyan profesyoneller arasında bir araya gelen uyumlu davranışlar, tutumlar ve politikalar” olarak tanımlamaktadır (Cross ve ark. 1989, p, iv). Bu tanım, kültüre duyarlı hizmet sunmaya yönelik entegre bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurgulamakta ve hizmet sunumunda organizasyonel alanın ve daha geniş sistemlerin önemini kabul etmektedir (Harrison ve Turner, 2010: 335-336)

Göç ve mültecilik gibi sorunların son dönemde giderek yaygınlaşması ile toplumlar giderek çok kültürlü bir yapıya doğru evrilmeye başlamışlardır. Bu durum sosyal hizmetin müracaatçıların, müracaatçıların sorunlarının ve ihtiyaçlarının farklılaşmasına sebep olmaktadır. Bu da sosyal hizmet uzmanlarının kültürel yetkinliklerini ve sosyal çeşitliliğe dair farkındalıklarını arttırmalarını ve tek tipleştirici olarak eleştirilen sosyal hizmet uygulamasını müracaatçıların kültürel yapısına uygun olacak şekilde gerçekleştirmelerini gerekli kılmaktadır.

NASW, oluşturduğu etik kodlar içinde çok kültürcülük hakkındaki gelişmeleri değerlendirerek müracaatçıya dair sorumluluklar içinde “Kültürel Farkındalık ve Sosyal Çeşitlilik” adlı bir kod oluşturmuştur:

- (a) Sosyal hizmet uzmanları, tüm kültürlerde var olan güçlü yanları tanıyarak insan davranışları ve toplumdaki kültürü ve işlevini anlamalıdır.
- (b) Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların kültürlerine ilişkin bir bilgi tabanına sahip olmalı ve müracaatçıların kültürlerine duyarlı hizmetlerin sunulmasında ve insanlar ve kültürel gruplar arasındaki farklılıklarda yeterlilik gösterebilmelidir.
- (c) Sosyal hizmet uzmanları, ırk, etnik köken, ulusal köken, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya ifadesi, yaş, medeni durum, siyasi inanç, din, göçmenlik durumu, zihinsel ve fiziksel yeterlilikler, sosyal farklılık ve bir ırka dair baskının doğasını anlamak için eğitim almalı ve araştırmalıdır.
- (d) Elektronik sosyal hizmet hizmetleri sunan sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıları arasındaki kültürel ve sosyoekonomik farklılıkların ve bunların elektronik teknolojiyi nasıl kullanabileceklerinin farkında olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları kültürel,

çevresel, ekonomik, zihinsel veya fiziksel yetenekleri, dilbilimsel ve bu hizmetlerin sunumunu veya kullanımını etkileyebilecek diğer konuları değerlendirmelidir.

Kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık, sosyal hizmet uygulamalarında iki önemli konuyu gündeme getirmektedir. Özgür (2010;95), “Kendi kararını verme etik ilkesine uygun olarak sosyal hizmet uzmanları hizmet alanların kendi kararlarını verme haklarına saygı duydukları gibi başkalarının haklarını ihlal etmemek koşuluyla kendilerini gerçekleştirmeleri ve potansiyellerini en üst düzeye ulaştırmaları için yardımcı olur. İkinci olarak, genelde sosyal hizmetin temel yaklaşımlarından biri olan güçlendirme ilkesine ve amacına göre sosyal hizmet mesleği, bireylerin doğal olarak sahip olduklarına inanılan güç ve potansiyeli en üst düzeyde gerçekleştirebilmeleri için onlara destek olmayı amaçlamalıdır. Bireyde zaten var olan güçlerin harekete geçirilmesi amaçlandığından ve ‘farklılıkların’ da bu güçlerden olduğu ya da olabileceği düşüncesinden hareketle farklılıklara ‘uzaktan bakmak ve hoş görmek’ değil ‘yaklaşmak, dokunmak ve etkileşime girmek’, çok kültürcü sosyal hizmet uygulamasının farklılığa bakışı olmalıdır” diyerek bu konuyu değer bağlamında temellendirir.

Kültürel yetkinlik konusu bağlamında dikkat çekilmesi gereken bir diğer konu ise öz-farkındalık kavramıdır. “Sosyal hizmette öz-farkındalık, sosyal hizmet uzmanlarının sorunlarının çözümünde müracaatçılara yardımcı olmak için onlarla yakın ilişkiler kurmalarına yardımcı olan profesyonel bir beceridir. Öte yandan, kültürel yetkinlik, profesyonellerin azınlıkların görüşlerini anlamalarına yönelik bilgi ve beceri kombinasyonudur” (Feize ve Gonzales, 2018: 472). Carper (1978) ise öz-farkındalığı, kendini tanıma, kendini tanımak için bir süreç olarak tanımlar.

NASW 2015 yılında yayımladığı “Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yeterlilik Standartları ve Göstergeleri” adlı yayında bu konuya dair etik standartları ortaya koymuştur. Bu belgede öz-farkındalık şu şekilde ifade edilmektedir:

Bu belgenin Öz-farkındalık Maddesi şöyledir:

“Sosyal hizmet uzmanlarının kendi kültürel kimlikleriyle ilgili farkındalıkları, müracaatçıların kültürel geçmişleri ve deneyimleri hakkında bilinçli varsayımları olarak pratik yapmaları kadar önemlidir. Kişisel değerler, inançlar, stereotipler ve önyargılarla ilgili bu farkındalık, uygulamalarını bilgilendirir ve müracaatçılarla ilişkileri etkiler. Sosyal hizmet uzmanları ayrıca, mesleki rollerinin ve kültürel kimliklerinin doğası gereği ayrıcalık ve iktidar rolünü işgal etmelerinin farkında olmalı ve bu ayrıcalık ve gücün ezilen toplumlar üzerindeki etkisini kabul etmelidir. Kültürel yeterlilik, korkuların, cehaletin ve ‘izmlerin’ (örneğin, ırkçılık, cinsiyetçilik, etnosantrizm, heteroseksizm, homofobi, cissexizm, yaşçılık, kabiliyet,

yabancı düşmanlığı, sınıfçılık, diğerleri) tutumlarını, inançlarını ve duygularını nasıl etkilediğini bilmek ve kabul etmeyi içerir” (NASW,2015: 22).

Bu tanıma göre oluşturulmuş olan etik standart ise şu şekildedir:

“Sosyal hizmet uzmanları, kendi kültürel kimliklerini ve başkalarının kimliklerini takdir edeceklerdir. Sosyal hizmet uzmanları da kendi ayrıcalıklarının ve gücünün farkında olmalı ve bu ayrıcalık ve gücün çalışmalarındaki ve müracaatçıları adına yaptıkları çalışmalarda etkisini kabul etmelidirler. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmetin her alanında güç ve imtiyaz dinamiğine kültürel tevazu ve duyarlılığı da göstereceklerdir” (NASW,2015: 4).

Uzmanın kültürel değerleri hakkındaki öz-farkındalığı, uygulamada müracaatçının bulunduğu yerden başlama ve doğru değerlendirme etkinliğinde kişinin geçmiş yaşantılarını ve eylem olanaklarını bilme bağlamında büyük önem taşımaktadır. Bu farkındalıkla müracaatçı üzerinde baskı kurmanın ve kendi kültürel kodları uyarınca değer biçmenin ortadan kaldırılabilmesine dair bir olanaktan bahsetmek mümkündür.

2.1.4.4. Çocuğun Yüksek / Üstün Yararı

Modern çocukluk algısının 20. yy. ile birlikte ortaya çıkışı, bu yüzyılı “Çocuk Yüzyılı” olarak adlandırmayı mümkün kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkileri, psikolojideki gelişim dönemlerine dair bilimsel bilginin artışı ile insan haklarından, dolayısıyla çocuk haklarından daha çok söz edilir olmuştur. Bu durum 1989’da yayımlanan Çocuk Hakları Sözleşmesi ile görünür hale gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca çocuğa uygulanabilecek kanuna göre erken reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan sayılır (Unicef; 2004;5). Yine aynı sözleşmede çocuğun yüksek yararı uyarınca gerçekleştirilmesi istenen maddeler mevcuttur. Ancak çocuğun yüksek yararı, kavramsal olarak tanımlanmamıştır. 2008 yılında yayımlanan Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Kılavuz İlkeleri’nde yüksek yarar şu şekilde tanımlanmıştır:

Çocuğun yüksek yararı terimi genel olarak bir çocuğun esenliğini ifade eder. Bu esenlik; yaş, çocuğun olgunlaşma düzeyi, ebeveynlerin varlığı veya yokluğu, çocuğun çevresi ve deneyimleri gibi pek çok bireysel unsura bağlı olarak belirlenir. Bu kavramın yorumu ve uygulaması, ÇHDS ve diğer uluslararası yasal standartlarla, aynı zamanda Çocuk Hakları Komitesi’nin menşe ülkesinin dışındaki refakatsiz ve ailesinden ayrı

düşmüş çocuklara muamele konusunda 2005 6 No.lu Genel Yorum ile uyumlu olmalıdır. ÇHDS kesin bir tanım yapmaz veya çocuğun yüksek yararının ortak unsurlarının ana hatlarını açıkça çizmez. Ancak aşağıdaki koşulları şart koşar:

- Çocuğun yüksek yararı, özellikle evlat edinme (Madde 21) ve rızaları olmamasına rağmen çocuğun ebeveynlerinden ayrı düşmesi (Madde 9) gibi belirli eylemlerde belirleyici unsur olmalıdır;
- Çocuğun yüksek yararı; kamuya ait veya özel sosyal yardım kurumları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organlarına ait tüm eylemlerde birincil (ancak tek değil) olarak düşünülmelidir (Madde 3)”.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, genel olarak hukuki bir yapıda gibi görünse de, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının temele aldıkları önemli bir ilkedir. Çocuk Hizmetleri kapsamında verilen hizmetlerin (Kurum bakımı, koruyucu aile, evlat edindirme, aile yanında destek hizmetleri vb.) türü ve niteliğine karar verilmesinde çocuğun yüksek yararı ilkesi esas ve öncelikli olarak kabul edilmektedir.

On sekiz yaşına kadar her bireyin çocuk kabul edilmesi ve yüksek yarar ilkesi, bazı durumlarda çocuk katılımı ve çocuğun iradesi (bu iki kavram self determinasyonla yakından ilgilidir) gibi kavramlarla çatışmasına sebep olabilmektedir.

Akyüz (2013, 51) çocuğun üstün yararını “...varsayımsal bir kavram olarak, çocuğun kendisini ilgilendiren bir olayda yetişkin olsaydı kendi yararı için nasıl bir karar verebilecektiye çocuk için karar verme konumundaki kişinin aynı yönde karar verebilmesi” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda çocuğun iradesi, kendini ifade edebilme yeteneğine sahipse, kendinin gelecekte verebileceği öngörülen kararın belirlenmesinden önemlidir. Bu, çocuğun insanlık onuru ve özerkliğine önem verilmesi bakımından da önem taşımaktadır. Sözleşmenin 12. Maddesi de bu konuda şöyle der:

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar” (Unicef: 2004,7).

Sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun yüksek yararının kendi kaderini tayin hakkının önüne geçtiği durumların varlığından söz etmek mümkündür. Ancak kendi kaderini tayin hakkının da çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği dikkate alınması gerektiği yine uluslararası belgelerle desteklenmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında da çocuğun yüksek yararının kendi kaderini tayin hakkı ile bir arada düşünülerek karar verilmesi gerekmektedir. Bu, çocuğun kendisine dair alacağı kararın bağlayıcı ve uygulanması

zorunlu olduğu anlamına gelmez. Ancak çocuğun yüksek yararı ilkesi ile çocuğun iradesinin bir arada düşünölerek uygun bir müdahale planı oluşturulması doğru olacaktır. Bu, yüksek yarar ilkesinin tek ve vazgeçilemez ilke olarak kabul edilmesini ve çocuğun kendi kaderini tayin hakkının ötelenmesini ya da yok sayılmasını engelleyici bir uygulama için gereklidir.

2.1.5. Sosyal Hizmet Uygulamasında Etik ikilemler ve Etik Karar Verme

“Bir konu hakkında şüpheli karara varmak hatalı, kesin karara varmak ise gülünç olur.”

Voltaire

Sosyal hizmet, insan refahını ve sosyal adaleti sağlamayı görev edinen bir meslek ve disiplindir. Günümüz dünyasının terör, şiddet, yoksulluk, madde bağımlılığı, işsizlik, mültecilik gibi çetrefilli ve çetin sorunları, müracaatçı gruplarının çoğu kez birbiriyle bağlantılı olduğu bilinen bu çok boyutlu sorunları bir arada yaşamasına sebep olmaktadır. Bu da sosyal hizmet uzmanlarının geçmişte daha tekil ve basit olarak nitelendirilebilecek sorunlara çözüm getirmekle uğraşırken günümüzde çoğul ve karmaşık hâle gelen sorunlarla baş etmek zorunda kalması anlamı taşımaktadır. Bu çok boyutlu ve karmaşık sorunlar, beraberinde daha fazla değışken içeren ve derinlikli etik problemlerin, etik ikilemlerin ve etik sorunların da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durum sosyal hizmet disiplinde “etik karar verme” olarak adlandırılan dinamiğın işletilmesini gerektirmektedir.

2.1.5.1. Etik İkilemler ve Etik Karar Verme

Etik ikilem, değeri bir şeyle değersiz bir şeyin çatışmasıdır ve bu bir etik sorundur. Etik sorun ise bir meslek elemanının işbaşında gerçek ya da yapay bir aykırılıkla (o zamana kadar doğru bildiğı bir şey ile kendi gözlemiyle öyle olmadığını gördüğü bir şey arasındaki aykırılıkla) veya bir çıkmazla karşılaşması, ‘şöyle mi, böyle mi yapmak gerekir/doğru olur?’ gibi bir tereddüt yaşaması olarak anlaşılabilir (Kuçuradi; 1999; 43).

Etik ikilemler, “sosyal hizmette olası çözümleri mükemmel olmayan (bir yanıyla eksik olan) ya da tatmin etmeyen yanıtları olan durumlarla ilgilidir” (Duyan, 2012: 114). Bu durum, farklı türden iki değerin (kişisel, örgütsel ya da mesleki) ya da mesleğın iki ayrı

etik ilkesinin (yüksek yarar ve gizlilik arasındaki çatışma vb.) birbiriyle çatışması durumunda ortaya çıkar.

Mesleki uygulamanın planlı müdahale sürecindeki karar verme aşamasında temele mesleğin etik değerleri alınıyor olsa da tüm karar verme durumları etik karar verme değildir. Etik karar verme zorunluluğunun ortaya çıkması için bir etik ikilemlerle karşılaşmak gerekir.

Etik karar verme analitik bir işidir. Bu sebeple vakaya dair tüm verilerin dikkatle ve sistematik bir şekilde ele alınması gerekir. Arıkan (2017, 23) “Etik karar verme süreci gelişigüzel, adeta ilhamla gerçekleşen bir süreç değildir. Ancak kapsamlı mesleki bilgi temeline, güçlü bir etik teori birikimine dayalı, sistematik olarak belirli adımların atılmasıyla etik karar verilebilir” sözleriyle etik karar verme sürecinin sistematik olması gerektiğinin önemini vurgular.

Mesleğin etik ilkelerinin, tıpkı bir harita gibi, bilmediği bir coğrafyada da olsa uzman için doğru bir rota oluşturacağı ve onu gitmek istediği menzile ulaştıracağı söylene de, keşfedilen yepyeni toprakların varlığı ya da birden çok menzile uğramanın gerektiği durumlar, bu haritanın da yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Etik ikilemlerin çözümü için kesin bir formül önermenin mümkün olmadığına dair görüşler olsa da etik karar vermeyi kolaylaştırıcı olacağı söylenen bazı modeller (Loewenberg ve Dogolf,1996, Kenyon,1999, Kirst-Ashman ve Hull,1999, Reamer,1999) geliştirilmiştir. Guttman (2006:169) geliştirilen bu modellerin “herhangi bir ikilemde mevcut durumu ve değerleri analiz edebilecek nitelikte sistematik bir yaklaşım sunacaklarını” ve “verilen etik kararı uygulamak için kullanılabilecek bir yaklaşım sunacaklarını” söyleyerek etik karar verme modellerinin işlevselliğine vurgu yapar.

Bunlar arasında Mattison’un geliştirdiği ölçek, etik karar verme süreçlerinde etkili olabilecek bireysel, örgütsel, mesleki değer çatışmalarına dikkat çekmesi ve sosyal hizmet uzmanında öz-farkındalık geliştirmesi bakımından önemlidir.

Mattison (2000;203); “Sosyal hizmet uzmanlarının etik ikilemlere nasıl tepki verdikleri, kısmen, uzmanın etik konuları düşünmeyi nasıl öğrendiğine bağlıdır” der. Bu nedenle uzmanların etik karar vermedeki farkındalıklarını belirlemekte yardımcı olacağını düşündüğü bir ölçek hazırlamıştır. Bu ölçek aşağıdaki soruları içerir:

- 1) Kişisel değerlerim ya da felsefem tercih edilen eylemi ne ölçüde etkiledi?
- 2) Yasal yükümlülükler bu vakada kararımı ne ölçüde etkiledi?

- 3) Bunu yapmak, müracaatçının menfaatlerine hizmet etmek anlamına gelseydi, yasal yükümlülükler dışında hareket etmeye istekli miydim?
- 4) Kurum politikasına bağlı kalmak kararımı ne ölçüde etkiledi?
- 5) Kurum politikası müracaatçıya karşı olan diğer yükümlülüklerle çelişseydi, kurum politikasının dışında hareket etmeye istekli miydim?
- 6) Kurumdaki rolüm, eylem seçimimi ne ölçüde etkiledi? (Yönetici ya da doğrudan çalışan bir sosyal hizmet uzmanıysanız, eylem seçiminizin farklı olabileceğine inanıyor musunuz?)
- 7) Vaka müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı ve korumacılık arasında bir çatışma içerseydi, hangi değer karar vermemde daha büyük bir yer kaplayacağına hükmederdim?
- 8) Bu vakada yaptığım eylem seçiminde hangisi daha önemli olurdu?
 - Çeşitli eylem seçeneklerinin her biri için müracaatçı ve müracaatçı sistemine olası maliyetleri ve faydaları değerlendirmek.
 - Prosedürün gerektirdiği uygulamalara sıkı sıkıya bağlılık (yasalara ve politikalara bağlılık).

Mattison'un geliştirdiği bu ölçek sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkilemesi mümkün olan bireysel, örgütsel, politik faktörlerin belirlenmesini sağlayabilecek bir yapıdadır.

Herhangi bir etik ikilemin çözümünde en iyiyi bulduğunu söylemek oldukça güçlü bir iddiadır. Bu etik ikilemin doğasına aykırı bir durumu ortaya çıkarır. Etik ikilemlerin tek bir doğru çözümü yoktur. Kuçuradi'nin (1999) söylemiyle değerli eylemde bulunarak kişinin değerini koruyucu bir iş yapmaktan çok, doğru eylemde bulunarak kişinin değerini en az harcayıcı bir seçimde bulunmak etik ikilemlerin çözümünde ortaya çıkan sonucu bize en iyi şekilde anlatır.

Etik ikilemlerde ortaya çıkan değer çatışmaları, etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin incelenmesini gerektirmektedir. Bu faktörlerin incelenmesi, etik karar verme modellerinin etik ihlalleri engelleyen süzgeçlerine takılacak yapıları barındırmaları bakımından önemlidirler.

2.1.5.2. Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler

İnsan bir değerler manzumesidir. Bu değerler manzumesinin içeriği, toplumsallaşma sürecinde oluşturduğu ve içinde kültürel, dini ve ahlaki değerlerin de olduğu kişisel

değerler ve gerek içselleştirilmiş gerekse bir norm olarak uyulması zorunlu olarak görülen mesleki ve örgütsel değerler olarak açıklanabilir. Etik karar verme süreci de kişinin kendinden ya da çevresel etkilenimlerinden kaynaklı birçok çatışmayı barındırmaktadır.

Her ne kadar etik ilkeler belirlenmiş ve etik karar verme hiyerarşileri oluşturulmuş olsa da sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerinde etkili olan başkaca unsurların varlığı da yadsınamaz. Bu unsurlar etik karar verme sürecini kolaylaştırıcı olabileceği gibi onu ortadan kaldırıcı ya da güçleştirici de olabilirler.

2.1.5.2.1 Bireysel Değerlerin Etik Karar verme Sürecine Etkisi

Mesleki müdahale sürecinde mesleki değerler ve etik ilkeler, insanın değerini koruyucu (bu değerli eylemde bulunmaktır) ya da zorlu durumlarda daha az değer harcayıcı (bu da doğru eylemde bulunmaktır) olmak için öncelenmesi gereken kurallardır. Ancak mesleki değerlerle kişisel değerler zaman zaman birbiriyle çatışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının sahip olduğu değerler, etik karar verme sürecinde seçilecek modeli belirlemede ve bunun ardından gerçekleştirilecek eylemde yaşamsal rol oynamaktadır (Guttmann, 2006: 169).

Mesleki ve bireysel değerlerin çatışması, sosyal hizmet uzmanlarının yüz yüze kaldıkları en zor etik ikilemlerin başında gelmektedir. Sosyal hizmet uzmanının etik karar verme sürecinde bireysel değerlerine dair yaşadığı iki tür çatışma vardır. Bunlardan ilki İçsel çatışmadır. İçsel çatışma, sosyal hizmet uzmanının, kişisel değerlerinden kaynaklı bir eylemde bulunma isteğine karşın mesleki değerlerinin başka bir biçimde eylemde bulunması gerektiğini düşündüğünde doğmaktadır. Bunun yanında dışsal çatışma ise sosyal hizmet uzmanının doğru olduğunu düşündüğü şeye karşılık çalıştığı kurumun mevcut politikasının farklı bir karar vermesini istemesi, müracaatçının kendi hakkında verilen kararı yanlış bulması ya da mesleki etik standardın sosyal hizmet uzmanınca onaylanmaması olarak açıklanabilir (Kenyon;1999; 14). Reamer (2018;163) mesleki ve bireysel değerlerin çatışmasına ilişkin etik ikilemlerin “NASW politikası ya da mesleğin gayri resmi ancak uzun soluklu bir politikası gibi resmen yürürlüğe konan bir politikanın, sosyal hizmet uzmanlarının derin, yerleşmiş inançlarına aykırı olduğunda” ortaya çıkacağını belirtir. Örneğin kürtaj konusunda dini ya da kültürel hassasiyetleri olan bir uzmanın, müracaatçıya tarafsız ve önyargısız yaklaşarak yasal olan bu hakkını kullanmasını temin etmesinin yarattığı ikilem bu türdendir.

Etik karar verme sürecini etkileyen faktörler içinde öz-farkındalık en ön sıralarda gelmektedir. Öz-farkındalık, kişinin değer sistemine, geçmiş yaşantısına ve içinde yetiştiği ailenin yetiştiriliş biçimlerine dair yüksek bir bilinçlilik halidir. Lishman (2014) sosyal hizmetin, müracaatçıların sıkıntı, çatışma ve zorluklar yaşadığı hayatlarına girmeyi içerdiğini, bunu yapmanın yalnızca teknik bir yeterlilikle olmayacağını, aynı zamanda dürüstlük, doğruluk ve öz-farkındalık da gerektirdiğini aktarmaktadır.

Kişinin kendiyile kurduğu ilişkiyi de etik ilişki olarak tanımlayan Kuçuradi(1999; 149) bu ilişkiyi şöyle tanımlar: “ Kişinin kendine yönelik eylemleri, kendine ilişkin kararları, kendine yaptığı muamele, yaşamına yön vermesi hep bu ilişki çerçevesi içinde oluşur. Bu ilişki, aynı zamanda kişinin başkalarına yönelik eylemlerinin oluşmasında, en belirgin şekilde de bir eylemin değerini belirleyen noktalarda rol oynar”. Demek ki kişinin kendiyile ilişkisinde kendine dair farkındalığı, sosyal hizmet uzmanının etik karar verme sürecinde vereceği kararın değer koruyucu ya da değer harcamacı nitelikte olmasıyla birebir ilişkilidir. Sosyal hizmetin çeşitli alanlarında karar verici konumunda bulunan sosyal hizmet uzmanları, mesleki gelişimleri kadar, kişisel farkındalıklarının artması yönünde çalışmalıdırlar. Bu da kişinin kendi ve diğer kişilerle olan ilişkilerinde ortaya çıkan değerlendirmelerinde değer ve değer yargıları ayrımını ne kadar yapabildiğini ve değerlendirmelerinde doğru değerlendirmeyi ne denli kullanabildiğini sürekli sorgulayarak yapacağı bir iç denetimle mümkündür. Burnard (1989) farkındalığın kendi kişisel sorunlarımızı müracaatçılarınkilerden ayırtmamızı sağlayacağını söyler. Bu sayede kendimizle müracaatçı arasındaki ilişkide kendimize ait olanla, karşıımızdakine ait olanı ayırtmak kolaylaşacaktır.

Etik karar vermenin temel dayanaklarının güçlü oluşunun uzmanların öz-farkındalıklarının yüksek olması ile birleşmesiyle etik ikilemleri ve olası ihlallerin en aza indirgeneceği öngörülmektedir.

2.1.5.2.2 Kurumsal Yapının ve Bürokratik Baskının Etik Karar Verme Sürecine Etkisi

Örgüt iklimi, etik karar vermenin bir diğer önemli dayanağıdır. Örgüt ikliminin yapısı, etik karar vermenin gerçekleştirilebilmesini destekleyebilir ya da zorlaştırabilir. Bu noktada en önemli husus örgüt yöneticilerinin etik duyarlılığıdır. Etik karar vermeyi bir gereklilik olarak görmeyen bir örgüt yöneticisi, etik ihlallerin de önünü açmış olacaktır. Salt yasalara dayalı ve değerlendirme olmaksızın ezber bir bakış açısıyla uygulama ilkeleri (yönetmelikler) belirleyen örgütlerde, değer biçme ve değer atfetmenin

kolaycılığı, doğru değerlendirmenin zorluğuna tercih edilecektir. Bu da insanın değerinin korunamamasına, dolayısıyla müracaatçının haklarının ihlaline sebep olacaktır.

“Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonu’nun bildirgesine göre sosyal hizmet uzmanları ‘etik ve etkili bir uygulama için standartlara ve nitelikli hizmetler üretmeye bağlı/taahhüt etmiş, etik uygulamayı destekleyen bir çalışma ortamına ihtiyaç duyarlar. Tüm çalışanlar, sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçılar; gerekli durumlarda başvurabilecekleri, meslekî standartları ve etik uygulamayı koruyan, sorumluluğu yasal olarak tanımlanmış bir yapıya sahip olmalıdır... En etkili sosyal hizmetlerin işverenlerin/yöneticilerin sosyal hizmetlerin rol ve işlevlerini anladığı, çalışanlarına saygı duyduğu ve meslekî değerlerin yaşama geçirilmesi için çalıştığı durumlarda sunulabildiğine ilişkin çok sayıda kanıt bulunmaktadır. İyi uygulamayı destekleyen bir yapı etik ilkeleri dikkate almalıdır ve etkili işe alma, süpervizyon, iş yükü yönetimi ve sürekli meslekî gelişimi sağlamalıdır’ denilmektedir” (Acar ve ark. 2017: 24).

Etkili hesap verme mekanizması, mesleğin değerine ve etik ilkelerine aykırı davranışları bulunan meslek elemanının diğer meslek elemanlarından ayrılması ve bu türden davranışların gerçekleştirilmesinin önüne geçilebilmesi için önemli bir dinamiktir. Örgüt ikliminin etkili hesap verme mekanizması üzerine kurulu bir yapıda olması, müracaatçıyla olan ilişkisinde sosyal hizmet uzmanının etik sorumluluklarını yerine getirmesinde teşvik edici önemli bir unsur olarak kabul edilir. Müracaatçıyla ilişkisinde kaba olan, güç ilişkisi ile müracaatçıya hizmet vermekten kaçınan, verdiği hizmeti kendine dair bir kişisel iyilik olarak gören ya da hizmet vermek için müracaatçıdan farklı türde (hediye, hizmet, iltimas vb) beklentiler içine girerek bu beklentilerin karşılanması için müracaatçıyı zorlayan, müdahale sürecini müracaatçının anlayabileceği biçimde anlatmayan sosyal hizmet uzmanları etik ihlalde bulunmaktadır. Ayrıca gizlilik ilkesini herhangi bir zorunlu hal olmaksızın ihlal etmek, müracaatçının kendi kaderini tayin hakkını yok saymak, planlı müdahale sürecini herhangi bir sebep olmaksızın kesintiye uğratmak ya da müracaatçıyı bununla tehdit etmek de yine etik ihlaller arasında sayılabilir. Örgüt ikliminde etkili bir hesap verme mekanizmasının olmayışı etik ihlallerin artarak devam etmesine sebep olmaktadır. “Herhangi bir meslek elemanı, kendisinin bu durumda hiçbir bedel ödemediğini, hatta daha da “güçlendiğini”, başkalarını (özellikle kendisinden güçsüz olanları) baskı altına aldığını, sindirdiğini gördükçe bu tür etik ihlalleri daha da arttırmaktadır” (Arıkan, 2017: 11). Etkili hesap verme mekanizmasını gelişkin olduğu bir örgütte, uzmanların karşılaştıkları etik ihlalleri bildirmekten kaçınmayarak etkili hesap verme mekanizmasına daha çok katılacakları

söylenbilir. Bu da etik duyarlılığın örgüt iklimine gün geçtikçe daha çok sinmesi anlamı taşımaktadır.

Örgüt ikliminde etik karar verme süreçlerini etkileyen bir diğer sorun ise politizasyondur. Politizasyon, “kamu görevlilerinin seçimi, işte tutulması, terfii, ödüllendirilmesi ve disiplini gibi konularda liyakate dayalı ölçütlerin yerini siyasi ölçütlerin alması” olarak tanımlanmaktadır ((Peters ve Pierre: 2004, Akt. Demir, 2011: 79). Siyasî irade sosyal sorunları ve risk altındaki grupların ihtiyaçlarına ilişkin durumları nasıl görüyorsa, bu sorunların çözümü için gerekli olan hizmetleri de o şekilde plânlamaktadır. Bu nedenle kimi durumlarda sosyal hizmetin bilgi, değer ve etik temelinin dışında kalan uygulamalarla karşılaşmak söz konusu olabilmektedir. Örneğin kurum idarecileri sosyal hizmet uzmanlarından kendi seçtikleri kişilere sosyal yardım bağlanmasını ya da kendi istedikleri kişilerin kurumlara alınmasını talep etmekte, uzmanların bu konudaki meslekî bilgi ve donanımları ile aldıkları kararları yok sayabilmektedirler. Bu durum sosyal hizmet uzmanlarının kendilerini baskı altında hissetmelerine neden olmakta, müracaatçıların durumlarına uygun olmayan hizmetlerin sunulmasına yol açmakta ve vatandaşlar arasında hizmete erişimde eşitlik ve tarafsızlık ilkesinin bozulmasına yol açmaktadır (Acar ve ark. 2017: 34).

Uzmanlar etik karar verme süreçlerinde müracaatçının değerini koruyucu bir planlama yerine kurumu ve kurum kültürünü koruyucu bir planlama yapmak baskısıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu da politizasyonun bir etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Yasalar ve kurumsal kısıtlamalar en temelde uzmanın mesleğini yerine getirmesini engelleyebilmektedir. Uzman, adeta varoluşu sadece yasaları uygulamak olan bir memur gibi hareket etmek zorunda bırakıldığını hissetmektedir. Bu durum da müracaatçıya ulaşamamasına ve sonraki bölümlerde de tartışılacağı gibi meslekî tükenmişlik yaşamasına yol açmaktadır” (Acar ve ark. 2017: 26). Yasayı uygulamakla yükümlü olan sosyal hizmet uzmanının yasa ile etik ilkeler arasında bir etik ikilemde kalmasına ve karar vermeye yetkin bir meslek elemanı olmaktan çok yasa uygulayıcı bir memur olmasına sebebiyet vererek uzmanın meslekle ilgili değerlilik algısını olumsuz yönde etkileyeceği söylenebilir.

2.1.5.2.3 Sosyal Politikanın Etik Karar Verme Sürecine Etkisi

Güçlü yasal düzenlemeler, etik karar verme sürecinin bir diğer önemli dayanağıdır. Bu durum etkili hesap verme mekanizmasının var olmasının da temel koşuludur. Zira

güçlü yasal düzenlemelerin oluşu hesap vermenin kaçınılmazlığını da beraberinde getirmekte, bu da etik ihlallerin önüne geçilmesinde güçlü bir rol oynamaktadır.

Yasal düzenlemelerin kapsamlı, güncel, uygulanabilir olması ve etik ihlallere izin verecek boşluklarının olmaması önem taşımaktadır. “Yasaların ve yönetmeliklerin güncel gelişmeler ışığında yeniden düzenlendiği bir toplumda profesyonellerin daha cesaretle kararlar alabileceği düşünülebilir” (Arıkan, 2017: 11). Bu da uzmanların etik karar verme süreçlerinde alacakları kararlarda yasal bağlamda kendilerini güçlü hissetmeleri için önemlidir.

Yasa yapıcılarının müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılayacak, etkili yasal düzenlemeleri yapabilmeleri için etik ilkeleri temele alan ve uygulayıcı kadroda yer alan meslek elemanlarının ve yöneticilerin görüşlerine başvurmaları gerekir. Bunun için politize olmaktan uzaklaşan ve insan haklarını temele alan bir siyasi yapının var olması gerekmektedir. Acar ve arkadaşları (2017: 25) siyasi iradenin politize olmuş yapısını şu sözlerle ifade etmektedirler:

“Siyasî irade, bir yasa çıkaracağında çoğunlukla alt yönetime danışmadan, gerekli araştırma ve incelemeleri yapmadan ve büyük ölçüde siyasî kaygılarla iş yapabilmektedir. Önce yasa çıkarılmakta, ama gerekli hukukî, fiziksel, personel düzenlemesi gibi, temelde o yasanın uygulanmasını sağlayacak konuların düzenlenmesi göz ardı edilebilmektedir. Bu durum ise uygulamada ciddi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle de, birinci hat çalışanları olan, yani müracaatçılarla ilk anda yüz yüze olan sosyal hizmet uzmanları, bu yanlış ve/veya eksik yasal düzenlemelerden en olumsuz biçimde etkilenen grubu oluşturmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları kimi durumlarda ciddi etik ikilemlerle karşı karşıya kalabilmektedirler”

Buradan yasaların oluşturulması sürecinde, yasanın uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanlarının da bu sürece dâhil edilmeleri, yasaların işlerliğini sağlamak bakımından büyük önem taşımaktadır.

Yine Arıkan (2017: 12) “Siyasal tutarlılık ve kararlılık, karar verici konumdakilerin etiduyarlılıklarının yüksek olmasıyla bağlantılıdır. Bu boyutta farkındalıkları düşük olanların, toplumda sağlam bir etik alt yapı oluşturmakta etkili olmaları beklenemez. Öte yandan, özellikle oy kaygısı, çıkar çatışmaları gibi çeşitli nedenlerle etik ihlaller görmezden gelinebilmektedir” diyerek politizasyonun etik karar verme sürecinde yaratacağı sorunlara dikkat çekmiştir.

Yasaların, sosyal hizmetin etik ilkelerine ve dolayısıyla insan haklarına uygun şekilde oluşturulması, etik karar verme sürecinde sosyal hizmet uzmanının bu ilkeleri

önceleyerek mesleki müdahalede bulunmasını sağlamak bakımından büyük önem taşımaktadır.

2.1.5.2.4 İş yükünün Etik Karar Verme Sürecine Etkisi

İş yükü, bireyin zihinsel ve fiziksel yapısına bağlı olarak sınırları belirlenmiş bir görevin yerine getirilebilecek miktarıdır(Cain, 2007). İnsan Haklarının Karşılmasında Sosyal Hizmet Uygulaması Standartları Rehber Çalışmasına (2010: 20) göre; sosyal hizmet vaka yükü, her bir sosyal hizmet uzmanına 10-30 müracaatçı arasında değişen, her bir müracaatçıya doğrudan sosyal hizmet uygulaması için ayda en az 4-12 saat gerektiren bir yük olmalıdır. Zengin ve Çalış'ın (2017) yaptıkları araştırmada yeterli sayıda meslek elemanının olmayışı iş yükünün artmasına sebep olan önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İş yükü tükenmişlik sendromun örgütsel faktörleri arasında gösterilen önemli bir etkidir (Dalkılıç, 2014). Atamtürk'ün (2010) yaptığı araştırmadaki bulgular da iş yükünün tükenmişliği arttırdığı yönündedir. Işıkhan (2010;1-3) tükenmişliği; "bireyin iş ortamında yaşadığı yoğun iş stresine tepki olarak ortaya çıkan ve mevcut başa çıkma yeteneklerinin yetersiz kaldığı durumlarda yaşanan olumsuz bir deneyim" olarak tarif etmektedir. Özellikle insanla çalışan yardım edici mesleklerde iş doyumunun azalması ve meslekî tükenmişlik yaşama olasılığı diğer mesleklere göre daha çok olmaktadır (Innstrand, Espnes ve Mykletun 2004 : 120). Hangi nedenle olursa olsun sosyal hizmet uzmanlarının meslekî tükenmişlik yaşamaları, müracaatçıları ile ilişkilerini, sunulan hizmetlerin sürekliliğini, niteliğini ve kalitesini olumsuz etkiler. Bu durum ise gerek bireysel gerekse de örgütsel düzeyde ciddi sorunların yaşanmasına yol açabilmektedir (Hansung ve Young 2009: 366).

İş yükünün ortaya çıkardığı tükenmişlik, iş tatmininin azalmasına sebebiyet vermektedir(Işıkhan, 1998). İş doyumunun azalması, uzmanın mesleğini icra etmeye dair isteğini azaltmakta, örgütsel etkilerden kaynaklı tükenmişlik yaşayan uzmanların mesleği icra etmek yerine risk almayan memurlar haline dönüşmelerine sebep olmaktadır(Acar ve ark. ,2017). Bu durumun etik karar verme sürecinde müracaatçının değerini harcayıcı uygulamaların yapılmasına sebebiyet vereceği söylenebilir.

2.1.5.2.5 Süpervizyonun Etik Karar Verme Sürecine Etkisi

Süpervizyon, "sosyal hizmet kurumlarında, sosyal hizmet uzmanlarının becerilerini geliştirmelerine ve iyileştirmelerine yardımcı olmak ve müracaatçılar için kalite

güvencesi sağlamak amacıyla yaygın olarak kullanılan yönetsel ve eğitimsel bir süreç” olarak ifade edilmektedir (Barker, 1995).

Süpervizyon eğitsel, yönetsel ve destekleyici olarak üç boyutta incelenmiştir. Eğitsel süpervizyon sosyal hizmet uzmanlarının kurum kültürünü ve sosyal hizmet felsefesini daha iyi anlamalarını, öz-farkındalığın oluşturulmasını, toplumsal ve kurumsal kaynakların bilinmesini, faaliyet önceliğinin oluşturulmasını ve bilgi ve becerinin rafine edilmesini sağlar. Yönetsel olarak ise süpervizyon genellikle vakaları en uygun sosyal çalışmacıya atanması, değerlendirme ve müdahale planının tartışılması ve sosyal hizmet uzmanının müracaatçı ile sürekli iletişimini gözden geçirmeyi kapsar (Barker, 1995: 371-372). Destekleyici süpervizyon ise, çalışanın yaptığı iş nedeniyle yaşadığı duygusal stres, tükenme, yetersizlik, suçluluk gibi duygularla başa çıkabilmesi için onu desteklemeyi amaçlar.(Kadushin; 1992, akt. Acar ve ark., 2017: 37)

Rothmund (1992)'a göre süpervizyon sosyal hizmet uzmanı, müracaatçı ve sosyal hizmetin uygulandığı kurum açısından önemli işlevlere sahiptir. Süpervizyon, sosyal hizmet uzmanının profesyonel ve kişisel gelişimini destekler, meslekî açıdan bağımsızlaşmasına yardımcı olur, teori ve uygulamayı birleştirmesi konusunda yol gösterir, uygun yardım verme yeteneklerini geliştirmesini sağlar, meslekî doyumunu artırır ve iş plânını sistematik biçimde düzenlemesi konusunda ona yardımcı olur. Bunların yanı sıra sosyal hizmet alanındaki süpervizyon, uzmanın müracaatçı ile olumlu bir profesyonel ilişki kurmasına ve geliştirmesine imkân verir, böylelikle de müracaatçının beklentilerine uygun bir hizmetin oluşturulmasını sağlar. Süpervizyonun önemli bir başka işlevi ise uzmanın çalıştığı kurum açısından dır. Etkili süpervizyon uzmanı destekleyeceği için, müracaatçılar açısından mümkün olan en iyi çözümlerin bulunmasını sağlar, böylelikle yanlış uygulama olasılığı azalır, kuruluşun çalışma verimi artar, kaynakların boş yere kullanımı önlenmiş olur.(Acar ve ark, 2017: 36)

NASW Etik Kodlarının Uygulama Ortamına ilişkin Etik Sorumluluklar bölümünde ‘Süpervizyon ve Konsültasyon’ adlı bir etik ilkeler yer almaktadır. Bu etik ilke uyarınca “Sosyal hizmet uzmanları uygulama ortamında süpervizyon ya da konsültasyon sistemini oluşturmak için çaba göstermelidir.” Aynı bölümün yönetim başlığının b bendi ise “Çalışanların ihtiyacı olan süpervizyonu sağlamak amacıyla, kurum içi ve dışı kaynakları harekete geçirmek için gerekli adımları atmalıdır” şeklindedir.

Alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları, süpervizyon konusunda bir takım eksiklikler yaşamaktadırlar. Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban (2010) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada süpervizyon eksikliğine dair bulgulara rastlanmaktadır. Yine Acar ve

arkadaşları (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada süpervizyon eksikliğine dair bulgulara rastlanmıştır, bu durumun etik ihlallerin ortaya çıkmasına sebep olduğu görülmüştür.

2.1.5.2.6 Mesleki Yetkinliğin Etik Karar Verme Sürecine Etkisi:

Sosyal hizmet uzmanının etik duyarlılığını ve mesleki donanımını güçlendirmeye yönelik etkinlikler de etik karar verme sürecinin dayanakları arasındadır. Üniversiteden mezun olunmasının ardından alanda mesleki uygulamalar yapan uzmanlar, eğitimleri sırasında aldıkları bilgi, beceri ve değer temelini mesleki müdahale süreçleri içinde aktif bir biçimde kullanmaya başlarlar. Ancak mesleğin getirdiği iş yoğunluğu ve yoğun mesleki uygulama mesaisi ile mesleğin temelleri yerini otomatikleşmiş uygulama programlarına bırakmaya başlar. Uzmanlar, okul eğitiminde karşılaşmadıkları türlerde vakalarla ve etik sorunlarla karşılaşmaya başlarlar. Bu zorlukların aşılabilmesinde “Hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi, vaka toplantılarının yapılması, çeşitli bilimsel etkinliklere, kurslara vb. katılımın desteklenmesi ve bu tür etkinliklerin sürekli ve düzenli olarak gerçekleştirilmesi, etkinliklere dair geri bildirimlerin alınması, etki analizlerinin yapılması yararlı olmaktadır (Arıkan;2017;14). Bu türden etkinlikler uzmanların kendilerini mesleki anlamda yetkin ve değerli olarak görmelerini, dolayısıyla etik karar verme sürecinde mesleğin değer temeline dayanan bir davranış sergilemelerini de kolaylaştıracaktır.

Mesleki yetkinliğin yetersizliği üzerine ortaya çıkan önemli bir konulardan biri sosyal hizmet uzmanı unvanı taşımayan meslek elemanlarının ya da yöneticilerin sosyal hizmet alanlarında çalışıyor olmasıdır. “Bir işin meslek olabilmesi için o sistematik teori, otorite, toplum yaptırımı, mesleki ahlak ve mesleki kültür gerekmektedir (Greenwood, 1957, akt. Kut, 1988: 10). Toplum yaptırımı ise eğitimi belgelememiş birinin o mesleğin unvanını kullanamamasını ve mesleki etkinlikte bulunamamasını sağlar.(Kut, 1988: 10-11). 2005 yılında çıkarılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve sonrasında yapılan düzenlemelerle psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarına “sosyal çalışma görevlisi” tanımı altında sosyal hizmet müdahalelerinde bulunma görev ve yetkisi verilmiştir. Bu durumun sosyal hizmet uzmanlarının yanı sıra müracaatçılar açısından geri döndürülemez zararlara yol açacağı belirtilmektedir (Acar ve ark., 2017). Özellikle etik karar verme gibi etik ilkelere ve mesleki bilgi ve beceriye sahip olunması zorunlu durumlarda, sosyal hizmet uzmanı yerine bu mesleki donanıma sahip olmayan bir başka meslek elemanının bulunması,

müracaatçının etik ihlalle karşı karşıya kalmasına sebebiyet verme olasılığını arttırmaktadır.

2.1.5.2.7 Akademik Eğitimin Etik Karar Verme Sürecine Etkisi

Sosyal hizmet eğitimi, öğrencilerin bilgi, beceri ve değer temelleriyle donatıldığı ve mesleki yetkinliğin en üst düzeyde sağlanması için uygun öğretim programlarının oluşturulduğu bir teorik ve pratik eğitimidir. Sosyal hizmet eğitimi programları, ahlaki ciddiye alan, ahlaki eylemden sorumlu olan, etik pratiğe olan bağlılıklarını gösterebilen, farkındalık bilinci ve karmaşık etik problemler üzerinde çalışacak uzmanlığa sahip öğrencileri mezun etmek istemektedir (Plath,2004).

Akademik eğitim sürecinde edinilen mesleki değerler ve etik ilkelere dair bilginin, sosyal hizmet uzmanının etik yetkinliğini artırıcı olacağı öngörülebilir. Ancak teorik olarak edinilen bu bilgilerin nasıl kullanılacağı konusunda yetkinlik sağlamak da önem taşımaktadır.

Gray ve Gibbons 'un (2007, 236) sosyal hizmet öğrencileriyle yaptıkları bir çalışmanın sonuçları etik karar verme süreçlerinin öğrenciler için zorluğu hakkında bilgi sağlamaktadır. Araştırmacılar, öğrenciler için bir etik karar verme eğitimi planlamışlar ve bu öğretim planının etik karar verme üzerinde etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin bu eğitim sırasında çok zorlandıkları ortaya çıkmış, en çok zorlandıkları şeyin ise bir etik ikilemi tanımlamak olduğu dile getirilmiştir. Yine aynı araştırmanın bir başka bulgusu, öğrencilerin güçlü duygusal tepkiler geliştirmeleri sebebiyle etik ikilemleri belirlemede bir rehber ihtiyaç duyduklarıdır.

Öğrencilerin bireysel değerleri ile mesleki etik değerler arasındaki çatışmalarında etik eylemde bulunmaları için yalnızca mesleki etik ilkelere dair bir eğitimin yetmeyeceği bu araştırma sonuçlarına bakılarak söylenebilir. Bunun yanında kişilerin etik eylemde bulunmaları için felsefi etik değer bilgisiyle donanmaları sağlanabilir. Çünkü “kişiler, normlara uygun davranmaya zorlanabilirler, ama etik değer korumayı istemeye ve koruyarak eylemde bulunmaya zorlanamazlar” (Kuçuradi, 2003: 9). Bu nedenle ancak içselleştirilmiş bir etik duyarlılık, mesleki etik değerlerin etik karar verme süreçlerinde etkili bir biçimde kullanımını sağlayabilir. Bu da sosyal hizmet eğitiminde yalnızca mesleki etik değerlerin ve etik karar verme süreçlerinin öğretildiği değil, felsefe temelli bir değer ve değerler eğitimine yer verilmesiyle mümkündür.

2.1.6. Özet

Bu bölümde sosyal hizmetin değer temeli ve etik karar verme süreçleri hakkında alanyazında yer alan bilgilere yer verilmiştir. Değer ve değerler birbirinden farklı iki kavram olmakla birlikte sosyal hizmetteki değer tanımlarının değerler tanımlarıyla birçok kez karıştığı söylenebilir. Sosyal hizmet insanın değerini temele alan bir disiplin ve meslek olarak değer temeli üzerinde yükselir ve değeri temele alarak bilgi ve beceri ile mesleki uygulamalarını gerçekleştirir. Sosyal hizmetin değer temelini oluşumu ve gelişimi bu disiplini kendine diğer disiplinler arasından ayırma çabaları ile başlamış ve günümüzde dinamikliğini koruyarak güncel değişikliklerle devam etmektedir. Bu noktada toplumsal ve tarihsel gelişimlerin değer temelini değişmesindeki etkileri göze çarpmaktadır. Sosyal hizmetin etik değerlerinden bu araştırmaya konu olan gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı, kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık ve çocuğun yüksek yararı ilkeleri gerek tanımlanma gerekse uygulanma bakımından bir takım çelişkileri ve çatışmaları barındırmaktadır. Her ne kadar sosyal hizmetin etik kurallarını tanımlayan belgelerde yer alsalar da kavramsal sınırlarının tam olarak çizilmemiş olduğu fark edilmiştir. Bu durum uygulamada etik ilkelerin ihlal edilip edilmediği sorunu ile karşı karşıya kalınmasına sebebiyet vermektedir. Sosyal hizmet uygulamasında etik karar verme herhangi bir etik ikilemle karşılaşılması durumunda müracaatçının değerini en az harcayıcı olacağı düşünülen doğru eylemde bulunmak için sistematik olarak işletilen bir süreçtir. Etik karar verme sürecinde sistematik olmak ve vakayı en iyi şekilde analiz ederek karar vermek için etik karar verme modelleri önerilmiştir. Ancak bu modellerin de etik ikilemler için her zaman tek ve doğru sonucu çıkarmayacağı da yine literatürde yer almaktadır. Etik karar verme süreçleri yalnızca mesleki etik ilkeleri kullanarak gerçekleştirilen bir süreç değildir. Kişinin bir değerler manzumesi olması, etik karar verme süreçlerinde bireysel değerlerini öncelemesi olasılığını da ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında kurumsal ve bürokratik etkenler, sosyal politika, iş yükü, süpervizyon, mesleki yetkinlik ve akademik eğitimde alınan etik ve değerler eğitimi de etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

3. BÖLÜM YÖNTEM

Bu araştırmanın yöntem bölümü araştırmanın modeli, araştırmanın katılımcıları, veri toplama araçları, verilerin çözümlenmesi, sınırlılıklar ve etik konular alt başlıklarıyla aşağıda verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmanın modelinin belirlenmesinde, sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerinde karşılaştıkları güçlüklerin ve ihtiyaçların ortaya çıkarılması ve uzmanların bu süreci nasıl deneyimlediklerini anlamaya çalışmak amacı etkili olmuştur.

Nitel yöntemler, yorumsamacı ve anlatı geleneğinden gelirler ve insan deneyiminin daha derin anlamlarını kavramayı amaçlarlar (Krysik ve Finn; 2015,187). Bu sebeple bu araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmasının araştırmanın amacına uygun olduğu düşünülmüştür. Yine Creswell (2013), nitel araştırmanın bir grubun veya evrenin, kolaylıkla ölçülemeyen değişkenleri belirleme veya susturulmuş sesleri duyurma ihtiyacından dolayı gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu araştırmada da, uzmanların değer ve değerler algısının ve etik karar verme süreçlerine dair deneyimlerinin ancak kişilerin duygu ve düşüncelerinin en iyi bir biçimde kendi sözcükleri üzerinden doğru anlaşılabilceği varsayılarak derinlemesine bir değerlendirmenin yerinde olacağı düşünülmüş ve nitel araştırma deseninde bir tasarlama yapılmıştır.

Bu araştırmada, yaşanan deneyimin özünü veya anlamını ya da bireyin dünyadaki var oluşuna dair algısını yakalamayı amaçlayan olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımı tercih edilmiştir. Olgubilim yaklaşımında “bireylerin bir olaya veya deneyime attığı anlam, kendi bakış açıları tarafından derinden etkilenmekte olduğu” (Krysik ve Finn, 2015: 210) kabul edilmektedir. Bu da araştırmanın öznelerinin etik karar verme süreçlerine dair deneyimlerini ve bu süreçteki kişisel farkındalıklarını anlamak bakımından önemlidir.

Araştırmanın katılımcılarının seçiminde, araştırmacı tarafından araştırmanın amacına göre seçilen öznelerin oluşturduğu amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI

Bu araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme tekniği ile Ankara'da çocuk hizmetlerinde çalışan üç yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip, sosyal hizmet eğitimi almış sosyal hizmet uzmanları arasından seçilmiştir. Tez araştırma önerisi sürecinde beş yıl ve üzeri deneyimdeki uzmanlarla çalışılması planlandıysa da görüşme yapılacak uzmanların belirlenmesi sürecinde beş yıl ve üzeri deneyime sahip uzmanların araştırmaya katılım isteklerinin az olması, alanda çalışan uzmanlardan ulaşılabilenlerin üç yıl ve üzeri deneyimli olması ve bu uzmanların araştırmaya katılma isteklerinin daha çok olduğu göz önüne alınarak deneyim süresi üç yıl ve üzeri olarak değiştirilmiştir.

Araştırmanın çocuk hizmetleri ile sınırlandırılmasının nedeni, belirli bir alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının benzer nitelikte deneyimlere sahip olup olmadığının anlaşılması ve buna dair elde edilen sonuçlara yönelik öneriler oluşturabilme isteğidir.

Araştırmanın katılımcıları üç yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bu deneyim süresinin altında olan ve sosyal hizmet uzmanı olmayanlar katılımcı olarak kabul edilmemiştir. Bu seçimin deneyim süresine dair nedeni, katılımcının etik karar verme süreçlerinin ve buna deneyimlerinin fazla olma olasılığıdır. Mesleki unvana dair nedeni araştırmanın sosyal hizmet eğitimi almış ve bu alanda bilgiye sahip olduğu düşünülen kişilerin deneyimlerini anlamaya çalışmaktır. Katılımcıların Ankara'da çalışan sosyal hizmet uzmanlarından seçilmiş olmasının nedeni ise sosyo-ekonomik ve kültürel olarak çeşitliliği barındırması ve çocuk alanına dair çeşitli türden vakalara sıklıkla rastlanabileceğine dair varsayımın oluşudur.

Veri toplama süreci öncesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Ankara'da hizmet veren kurumlarda çalışan beş ve üzeri yıl mesleki deneyimi olan sosyal hizmet uzmanı unvanlı katılımcıların araştırmanın örnekleme olması planlanmıştır. Buna dair izinler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan alınmıştır. Araştırmanın katılımcılarına, Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Çocuk Hizmetleri Birimi'ne ve Çocuk Evleri Sitesi'ne yapılan ziyaretler ve telefon görüşmeleri ile ulaşılmıştır. Tanışma ziyaretinde belirlenen kıstaslara uygun uzmanlara, araştırmanın amacı ve yapılış biçimi hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcıların uygun gün ve saatleri için randevu alınmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu görüşmeyi kabul ederken, bazı uzmanlar araştırmaya katılmayı kabul etmemişler, bazıları ise çekinceli

davranmışlardır. Araştırma kıstaslarına uygun 13 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler, mesai saatleri içinde katılımcının çalıştığı kurumda gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarından 9 kişi, 2 kişi Korunmaya Muhtaç Çocuk Birimi, 2 kişi Evlat Edindirme Birimi, 2 kişi Yazışmalar Ve Rehberlik Birimi, 1 kişi Sosyal Ve Ekonomik Destek Birimi, 1 kişi Sokakta Çalışan Çocuklar Birimi olmak üzere Ankara İl Müdürlüğü Çocuk İşleri Birimi'nde; 4 kişi ise Çocuk Evleri Sitesi'nde görev yapmaktadır.

3.2.1. Araştırmanın Katılımcılarının Tanıtıcı Bilgileri

Bu araştırma Ankara'da çocuk hizmetlerinde çalışan üç yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip, sosyal hizmet eğitimi almış sosyal hizmet uzmanlarla gerçekleştirilmiştir.

Görüşülen uzmanların isimleri gizli tutulmuş ve her birine takma bir ad ile tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Takma ad olarak değerli taşların adları tercih edilmiştir. Katılımcılara insanın tek ve biricikliğini temsil etmesi bakımından değerli taş adlarının rumuz olarak verilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarına ait yaş, cinsiyet, mesleki deneyim, öğrenim derecesi ve çalıştığı birim bilgileri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1 Araştırmanın Katılımcıları

YAŞ		CİNSİYET		MESLEKİ DENEYİM		ÖĞRENİM DERECEİ	
25–30	9	Kadın	9	3-5 yıl	9	Lisans	7
31–35	1	Erkek	4	11-15 yıl	3	Yüksek Lisans (Eğitimi sürenler dâhil)	5
36–40	3	Toplam	13	16-20 yıl	1	Doktora (Eğitimi sürenler dâhil)	1
Toplam	13			Toplam	13	Toplam	13

Araştırmanın katılımcılarına ait tanıtıcı bilgiler şöyledir:

Zümrüt: 27 yaşında ve kadındır. 4 yıl 6 aylık bir mesleki deneyime sahiptir.

Ametist: 40 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyim süresini 20 yıl olarak bildirmiştir.

Kuvars: 37 yaşında ve erkektir. Mesleki deneyim süresi 12 yıldır.

Yakut: 25 yalında ve kadındır. Mesleki deneyim süresini 3 yıl 2 ay olarak bildirmiştir

Elmas: 35 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyim süresi 12 yıldır.

Akik: 38 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyim süresi 12 yıldır.

Kehribar: 27 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyim süresini 3 yıl 2 ay olarak bildirmiştir.

Turmalin: 29 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyi süresi 4 yıldır.

Safir: 29 yaşında ve erkektir. Mesleki deneyim süresi 5 yıldır.

Necef: 27 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyim süresi 5 yıldır.

Topaz: 27 yaşında ve erkektir. Mesleki deneyim süresini 3 yıldan fazla olarak bildirmiştir.

İnci: 27 yaşında ve kadındır. Mesleki deneyim süresi 3 yıldır.

Mercan: 29 yaşında ve erkektir. Mesleki deneyim süresi 4 yıldır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın amacına uygun olarak yer verilmesi gereken başlık ve alt başlıkları içeren ancak görüşmenin gidişi doğrultusunda görüşmeye ek soruların da eklenebilmesine olanak tanıyan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılması uygun görülmüştür. Bu görüşme formunun içeriği şu şekildedir: Birinci bölüm uzmanı kişisel ve mesleki olarak tanıtacak bilgileri içermektedir. İkinci bölüm uzmanın mesleki değerler hakkındaki görüşlerini öğrenmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Üçüncü bölüm etik karar verme aşamasını etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri anlamaya yöneliktir. Dördüncü ve son bölüm ise sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme aşamasında yaşadıkları güçlükleri anlamaya yönelik hazırlanmıştır (EK 1). Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken benzer nitelikteki çalışmalar incelenmiştir.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırma kıstaslarına uygun uzmanlarla yüz yüze veya telefon aracılığıyla görüşülmüştür. Bu görüşmelerde araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilmiş ve

gönüllülük esasına dayalı bir katılımın söz konusu olduğu kendilerine söylenmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden uzmanlar, araştırmacıyı uygun kıstaslarda olan ve araştırmaya katılmayı isteyebileceğini düşünen diğer uzmanlara yönlendirerek araştırmacıya yardımcı olmuşlardır. Araştırmaya katılmak istediğini belirten uzmanlarla Bakanlıktan alınan izin uyarınca mesai saatleri içerisinde uygun gün ve saat için anlaşılmış ve çalıştıkları birimlere gidilmiştir.

Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara katılımın tamamen gönüllü olduğu yinelenmiş, Aydınlatılmış Onam Formu okutulmuş ve Gönüllü Katılım Formu imzalatılmıştır. (EK 2)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın ses ve görüntü kaydı alınmaması şartı ile izin vermesi nedeniyle görüşmelerde notlar alınmış, bazı görüşmelerde not alma ve gözlem konusunda yardımcı bir kişi ile birlikte görüşmeler yapılmış ve bunun için katılımcıdan izin alınmıştır. Uzmanlar ile yapılan derinlemesine görüşmelere 23.02.2018 tarihinde başlanmış ve 24.03.2018 tarihinde bitirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların bazıları ile mesai saatleri içinde, bazıları ile öğle tatili saatinde katılımcıların çalıştıkları binada, görüşme için uygun gördükleri bir ortamda birebir gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar iş sebebi ile gelen telefonlara ya da diğer işlere rağmen görüşmeyi yarıda kesmemiş ve tüm soruları dikkatle ve istekle cevaplayarak görüşmeyi bitirmişlerdir. Görüşmeler 36 dakika ile 80 dakika arasında sürmüştür.

Katılımcıların iş yoğunluklarının oldukça fazla olması nedeniyle görüşmeler aralıklarla gerçekleştirilmiş, nadiren bir gün içerisinde iki görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ardından katılımcılara ait gözlem verilerinin unutulmadan kaydedilebilmesi için aynı gün ya da bir gün sonra bilgisayar ortamına veri aktarımları gerçekleştirilmiştir. Bu da görüşme sürecinin geniş bir tarih aralığına yayılmasının sebeplerindendir. Ayrıca araştırmacının her görüşmeye bir önceki görüşmenin etkilerinden en az derecede etkilenmiş olarak gitmesi için de görüşmelerin aralıklı yapılması uygun görülmüştür.

Katılımcıların iş yerlerinde görüşme yapılması, çalışma ortamları ve müracaatçılarla ilişkilerine dair gözlemler yapabilmeye olanak tanımıştır. Ayrıca katılımcının çalıştığı ortamda olması, duygu, düşünce ve deneyimlerini daha canlı ve etkili bir biçimde aktarmasını da sağlamıştır.

Uzmanlara, araştırmaya dair tam ve eksiksiz bilgi verilmesi, katılımcıların eğitim düzeyleri ve sosyal bilimler araştırmalarına dair bilgi donanımlarının tamlığı, sorulara tereddütsüz ve güvenle cevap vermelerini sağlamıştır. Tamamına yakını oldukça cana

yakın tavırlar sergilemiş, görüşme öncesi ve sonrası çay ve kahve ikramında bulunmayı teklif etmişlerdir. Hemen hepsinin aktarım sırasında önce heyecanlandıkları, konuşmanın ilerleyen kısımlarında rahatladıkları ve sonlara doğru ise tanıdık biriyle konuşuyormuşçasına aktarımlarda bulundukları gözlenmiştir. Katılımcılar, yaşadıkları deneyimleri vakalar üzerinden, vakanın gizliliğini ihlal etmeksizin paylaşmaktan çekinmemiş, sorulan sorunun bağlamına uygun olarak bilgi vermişlerdir. Görüşmenin tamamlanmasının ardından uzmanlar görüşmeden memnun kaldıklarını ve araştırmaya faydalı cevaplar vermiş olmayı umduklarını belirtmişlerdir. Görüşme günü sonrasında karşılaşıldığında sıcak ve samimi davranışlarını sürdürmüşler ve araştırmacının gidişatı hakkında bilgi edinmek istemişlerdir. Uzmanlardan özellikle lisansüstü eğitime devam edenler araştırma sonuçlarının kendileriyle paylaşılmasını istemişlerdir.

Katılımcıların hemen hepsi görüşmeden sonra duygusal anlamda bir rahatlık hissettiklerini, görüşmenin onlara iyi geldiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca içinde yaşarken farkında olmadıkları bazı şeyleri anlatırken daha iyi fark ettiklerini, bunun kendileri için iyi bir farkındalık fırsatı olduğunu da aktarmışlardır. Bazı katılımcılar, görüşme sonlanmasına karşın paylaşmak istediklerini aktarmaya devam etmişlerdir. Çoğu katılımcı meslektaşlarıyla yaptığı konuşmalara oranla daha fazla bilgi aktardığını ve bunun kendisini de şaşırttığını ifade etmiştir.

3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Görüşmelerden elde edilen veriler, aynı gün ya da bir gün sonra olmak üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin çözülmesi için Microsoft Word programı kullanılmıştır. Görüşmelerin tamamı uzman tarafından yazıya aktarılmıştır. Görüşmelerin tamamı aktarıldıktan sonra gerekli düzeltmeler yapılmış ve dökümün kâğıt üzerine baskısı yapılmıştır. Sonrasında dökümler iki kereden az olmamak üzere okunmuştur. Verilerin özümsemişi için bir süre ara verilmesinin ardından kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategorilere uygun temalar ve alt temalar uzmanların anlatılarındaki ortaklıklar dikkate alınarak oluşturulmuştur.

3.6. SINIRLILIKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın araştırma iznine dair sürecinin uzun ve meşakkatli oluşu, araştırmacının zaman planını değiştirmiş ve sürenin daha verimli

kullanılması için görüşülen uzmanların İl Müdürlüğü ve Çocuk Evleri Sitesi ile sınırlı kalmasına neden olmuştur.

3.7. ETİK HASSASİYETLER

Araştırmanın etik olarak herhangi bir sakınca taşıyıp taşımadığının belirlenmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuruda bulunulmuştur. Komisyonun yaptığı incelemede, araştırmanın herhangi bir etik soruna yol açmayacağına kanaat getirilmiş ve araştırmanın yapılması için Etik Kurul İzni verilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarına derinlemesine görüşme öncesinde araştırmanın amacı, kapsamı ve verilerin nasıl kullanılacağı hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların soruları açık bir biçimde yanıtlanmıştır. Yine görüşme öncesi aydınlatılmış onam formu katılımcılara okutulmuş ve imzalatılmıştır. Katılımcıların araştırmaya katkı sunmak için gösterdikleri çaba ve özenin takdir görmesi gereken bir durum olarak karşılanması doğru olacaktır. Buna binaen katılımcıların, görüşmeler esnasında verdikleri bilgiler ve kişisel görüşleri sebebiyle herhangi bir mesleki ya da örgütsel baskıya uğramamaları için isimleri yerine değerli taş isimleri rumuz olarak kullanılmış, diğer bilgiler gizliliğin korunabilmesi için tablo halinde sunulmuştur. Bilgilerin tek tabloda sunulması, az sayıdaki uzmanın bilgilerine bakarak katılımcıların kimlik tespitini mümkün kılacağından yaş, cinsiyet, mesleki deneyim, öğrenim derecesi bilgileri tablo halinde sunulmuş, katılımcıların bilgileri ise gizliliği koruyucu nitelikte olması bakımından kısa bir tanıtımla aktarılmıştır.

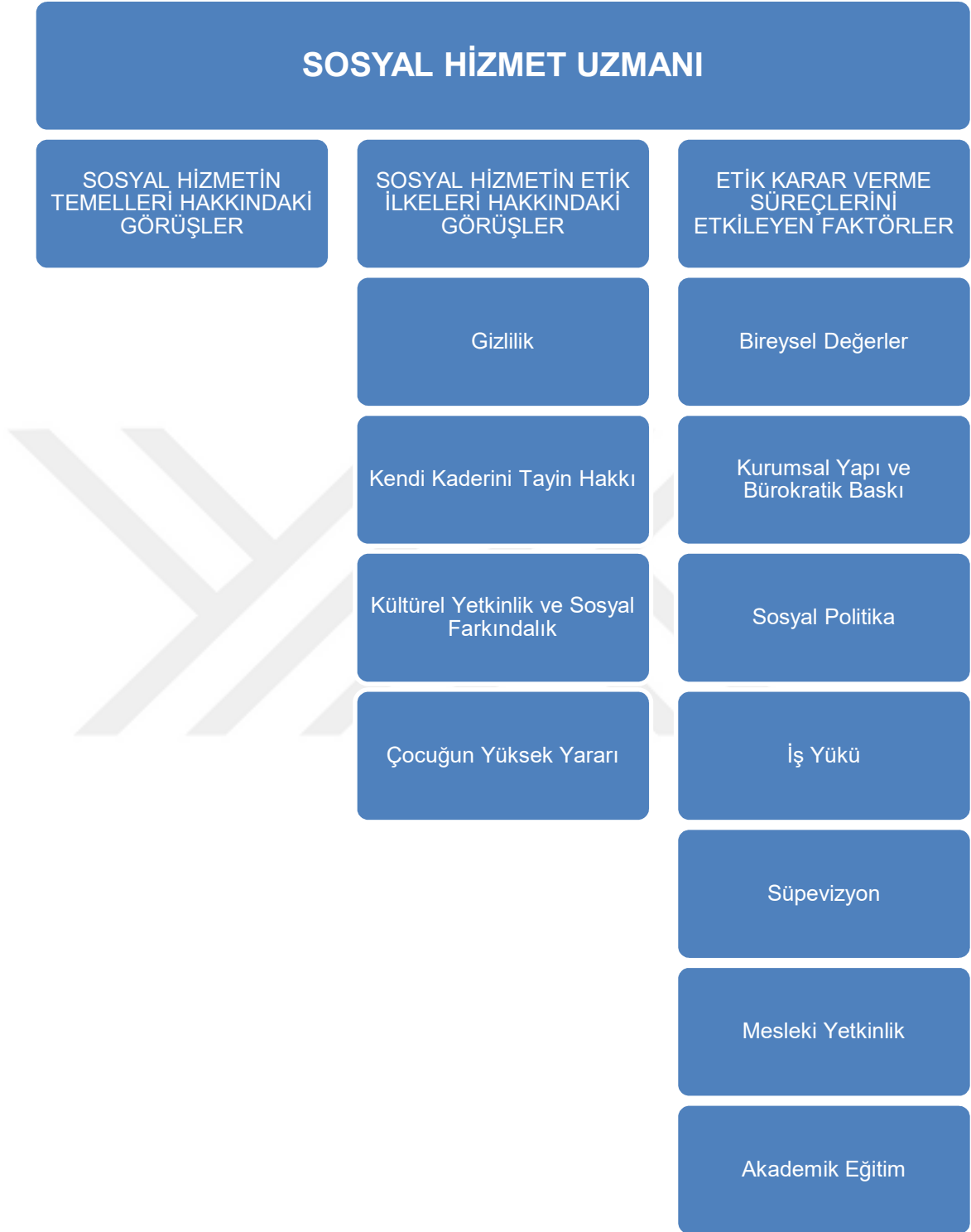
Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının aktardıkları vakalarda gizlilik ilkesine çok dikkat ettikleri gözlemlenmiş, bu sebeple uzmanın aktardığı kısımlar dışında araştırmaya katkı vereceği düşünülmeyen hiçbir soru sorulmamıştır. Bunun yanında uzmanlardan araştırmaya katkı sunmayacak hiçbir kişisel bilginin alınmamasına dikkat edilmiştir.

4. BÖLÜM ANALİZ

Bu bölümde çocuk hizmetlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları ile yapılan derinlemesine görüşmeler, “Sosyal Hizmet Uzmanının Sosyal Hizmetin Temellerinden Önceledikleri Temel ve Bu Temel Hakkındaki Düşünceleri”, “Sosyal Hizmet Uzmanının Etik İlkelerin Uygulanışı Hakkındaki Düşünceleri”, “Sosyal Hizmet Uzmanının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler” ve “Sosyal Hizmet Uzmanının Etik Karar Verme Sürecinde Kullandığı Değerlendirme Biçimleri” olarak dört ana tema ile analiz edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan veriler değiştirilmeksizin alıntılar şeklinde aktarılmıştır. “Sosyal Hizmet Uzmanının Sosyal Hizmetin Temellerinden Önceledikleri Temel ve Bu Temel Hakkındaki Düşünceleri” başlığı altında uzmanların sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temellerinden hangisini öncelikli gördükleri ve bunun sebepleri üzerine analizler bulunmaktadır. “Sosyal Hizmet Uzmanının Etik İlkelerin Uygulanışı Hakkındaki Düşünceleri” adlı bölümde uzmanların gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı, kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık ve çocuğun yüksek yararı ilkelerinin alanda uygulanışı ya da ihlal edilmesine dair düşünceleri dört alt temada incelenmiştir. Son ana tema olan “Sosyal Hizmet Uzmanının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler” başlığı altında uzmanların karar verme süreçlerini etkileyen bireysel değerlerin etik karar vermeye etkisi, kurumsal yapı ve bürokratik baskıya dair sorunlar, iş yükü, süpervizyon eksikliği, mesleki donanım eksikliği, akademik eğitimdeki eksiklikler hakkındaki düşünceler yer almaktadır.

Yapılan analiz doğrultusunda oluşan temaların şematik sunumu aşağıda verilmiştir :

Şekil 1 Temalar Diyagramı

4.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmetin Temelleri Hakkındaki Görüşleri: “Çok insani bir iş yapıyoruz aslında, değer, evet.”

Bu tema başlığı altında sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temellerinden hangisinin kendileri için öncelikli olduğuna ve bu öncelemin sebeplerine dair anlatıları yer almaktadır.

Sosyal hizmetin sacayağı olarak tabir edilen bilgi, beceri ve değer temellerinin alan yazında bir hiyerarşisi olmamasına karşın, uzmanların sosyal hizmetin temelleri arasında bir öncelik sırası yapıp yamadıkları, şayet yapıyorlarsa hangisini öncelikli buldukları öğrenilmek istenmiştir. Yapılan görüşmelerde uzmanların sosyal hizmetin temelleri arasında bir öncelik sırası yaptıkları görülmüştür.

4.1.1. Bilgi Temelinin Öncelenmesine Dair Görüşler:

Bilgi, sosyal hizmet alanında ihtisaslaşmak ve yetkin olabilmek için, o mesleğin içinde sahip olunması gereken verilerdir (Duyan, 2012). Bir uzmanın mesleki yetkinliğini sağlayan şeylerin başında mesleği ve uygulama alanı hakkındaki bilgisi gelmektedir. Uzmanların çoğu bilginin önemli bir temel olduğu konusunda fikir birliğindedirler. Mesleki bilgiye sahip olmanın uzmanı güçlendirerek yaptığı uygulamalarda kendine olan güvenini arttıracığı ve uygulamaya dair bilgisel temellendirmeyi sağlam yapacağı açıktır. Yakut, bilginin uzmanı güçlü kılacağına dair şu ifadeleri kullanmıştır.

“Bilginin güç olduğunu düşünüyorum. O yüzden bilgi benim önceliğimdir. Şimdi herhangi bir konuyla ilgili o konunun ne olduğunu bilmeden ya da varolan bir madde ve onun ne olduğunu bilmeden, onun nasıl yontulacağını onunla nasıl hareket edileceğini bilemeyiz. Ben bilgiyi her şeyin hammaddesi olarak görüyorum ve bilgi sahibi insanların güçlü olduğunu düşünüyorum, bilgi sahibi insanların mesleğinde becerili olabileceğine inanıyorum. Yani benim önceliğim her zaman bilgi oldu. Hani böyle düşünüyorum. Bir şeyi bilmeden, şöyle örnekleyeyim, diyelim ki evlat edinme birimde çalışıyorum ben şu an ve ben evlat edinme birimde, evlat edinme yönetmeliğini, yönergesini bilmeden, medeni kanunu bilmeden benim mesleki olarak varolan potansiyel becerimin hiçbir işe yaramayacağını düşünüyorum. O yüzden bilgi benim önceliğim.” (Yakut,25,K)

Sosyal hizmeti salt bir yardım mesleği olmaktan ayıran en önemli temellerden biri olan bilgi, onun bir disiplin ve meslek olarak kabul edilmesinin temelinde yer alır. Sosyal hizmet, bilgi temelinin kuramsal, olgusal ya da pratik alandan aktarılan bilgilerle

oluşturan bir alandır (Trevick 2008; akt: Duyan;2012; 34). Bireyin sosyal işlevselliğini yerine getirmesine yönelik yardım etme işini üstlenmiş olan sosyal hizmetin bu yardım etme sürecinde temele alması gereken şey yine bilgidir. Bilgi olmaksızın yapılan iş, amatör bir yardım işinden öteye geçemez. Sosyal hizmetin bir yardım işi olmaktan çıkıp bir disiplin ve meslek hâline gelmesindeki en önemli temel bilgi temelidir. Bu konu hakkında İnci (27,K) *“Bence bilgi olmadan diğerleri hiçbir işe yaramaz. Sadece beceri ile yapılabilecek bir iş değil. Değere sahip olduğun zaman da bilgi olmazsa yine bir şey olmaz. O zaman bu bir yardım işine dönüşür”* diyerek bilgi temelini sosyal hizmetteki ayırt ediciliğine vurgu yapmıştır.

Bilgi, belirli nesneye belirli bir bilme yöntemiyle yönelmiş özne tarafından ortaya konan üründür. Dolayısıyla insanın çeşitli bilgi aktarı(duyu, akıl yürütme, inanç, deney vb.) ile ortaya koyduğu ürünlerin hepsi bilgi olarak kabul edilmelidir. Bu sebeple sosyal hizmetin temelleri de epistemolojik olarak birer bilgidir. Yani sosyal hizmetin tüm temelleri ortaya konmuş bilgilerdir. Dolayısıyla bilgi temeli bu yönüyle diğer temelleri de kaplamı içine almaktadır. Felsefe ile ilgisini görüşme boyunca açıkça ifade eden Topaz da epistemolojik bir vurguda bulunmuştur:

“Bilgi, beceri, değer... Bilgi olmazsa bir değer de üretemeyiz, bir beceri de üretemeyiz. Yani beceri de aslında bir tecrübedir. Bilinçli ya da bilinçsiz bir bilgidir. Değerler de yine kaynağını bilgiden alır ya ampirik ya da metafizik ya da diğerleri. Sonuçta bir bilgiyi doğru kabul ederek onu değer olarak kabul ediyoruz”. (Topaz,27,E)

Uzmanlardan Turmalin de Topaz’ı destekleyecek ifadeler kullanmıştır:

“Yani üçünü çok ayrı düşünmek gerektiğini düşün... İnanmıyorum açıkçası. Çünkü en temele baktığımızda bilgi olmazsa belki, hani beceri ve diğer değer temelini uygulayamazsınız bence. Çünkü hani alanda bazen karşılaşırız. Hani sosyal hizmet uzmanı olmayıp da bizim aldığımız eğitimleri almayıp da bu sürece dâhil olan arkadaşların yaşadığı güçlükleri görüyoruz.” (Turmalin,29,K)

Bu noktada uzmanların vurgu yaptıkları bilgi, mesleki teorik bilginin yanı sıra sosyal hizmetin değer temeli ve etik ilkelerine dair bilgiyi de kapsamaktadır. Tims (1983) sosyal hizmeti, yöntembilimsel bir yapıdan ziyade karmaşık müdahale yöntemlerinin kullanılarak incinebilir insanlara yardım edilen değer eksenli bir meslek olarak tanımlayarak, bilgi ve beceri temelini değer ekseninde oluşturulduğunu Uzmanlar, mesleki etik değerlerin bilgisine sahip olmanın önemine vurgu yaparak mesleki değerlerin bilgisine sahip olmanın önemine de vurgu yapmışlardır. Mesleki değerlerin bilgisine sahip olmak, onun bireysel değerlerden ayrılması bakımından önem taşımaktadır. sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmetin değer temeline dair bilgi sahibi

olarak etik karar verme süreçlerinde karşılaşacakları değer problemlerini tanımlayabilirler.

4.1.2. Beceri Temelinin Öncelenmesine Dair Görüşler:

Beceri, sosyal hizmetin bilgi temelinin mesleki uygulamadaki yansımasıdır. Sosyal hizmet uzmanının uygulamadaki yetkinliğini ortaya koyan şey de yine beceridir. Uygulamada, müracaatçıyla doğru ilişki kurabilmek ve mesleki müdahalede bulunabilmek ancak uygun becerilerin edinilmiş olması ile mümkündür.

Necef, bilginin şu ya da bu şekilde edinilebileceğini, becerinin ise özellikle sorunlarla baş etmede çok önemli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

“Burada her şeyi beceri. Yani bilgiyi edinebilirsiniz, sorarsınız, araştırırsınız, tecrübeli birine danışırsınız. En kötü ihtimalle mevzuatı karıştırır gene öğrenirsiniz. Ama karşınıza gelen insanların çoğu sağlıklı insanlar değil. Yani onlarla baş etme ve onlara gerektiği zaman dur diyebilme becerisi yoksa ya da onları uygun bir şekilde yönlendirme becerisi yoksa bu sefer roller değişiyor. Yani karşınızdaki kişi zaten sürekli bir size hükmetme girişiminde bulunuyor yani onu durdurmanız gerekiyor. İşte en son bu sabah mesela tehdit geldi, işte eşiyse kavga etmiş adam, karımla görüştürmeyeceksiniz falan diyor mesela, dinlemiyor. Sizin orada onu durdurup, uygun olan şeyin ne olduğunu ona anlayacağı şekilde anlatma becerinizin olması lazım. Yoksa sıkıntı, çok sıkıntı yani, hem çocuk için hem sizin için.”(Necef,27,K)

Beceri, belirli bir zaman diliminde ve aşamalı olarak öğrenilir ve becerileri kazanmada tekrar etme önemlidir.(Duyan,2012). Dolayısıyla uzmanın sosyal hizmet becerilerini sonradan kazanması mümkündür. Ancak Safir, beceriyi bir müzik enstrümanına benzeterek bunu kişinin kendinde sahip olduğu Tanrı vergisi bir yetenek olarak tanımlamış ve öğrenmeyle ancak bir yere kadar beceri sergilenebileceğini söylemiştir.

“Sanki bana beceri gibi geliyor. Çünkü bilgiye her yerden ulaşabilirsiniz. Yani az önce örneğini verdiğim usta çırak ilişkisinden de bilgiyi çok güzel bir şekilde, bilginin tamamını olmasa da işinize yaracak kısmına vakıf olabilirsiniz. Ama beceri... Beceri bambaşka ya, beceriyi yetenekle de belki şey yapabiliriz, destekleyebiliriz yani. Bir şeyi sürekli bir şeyin pratiği yapmak o alanda sizi becerili hale getirmez. Sadece, yine kullandım, yine kullanırım, bu rutin içerisinde siz de kendinize bir pay biçmiş olursunuz. Ama beceri bence böyle bir şey değil. O bakımdan belki tanrısal bir şey yani beceri. Bir şöyle örnek verirsem: şimdi ben ortaokuldan beri müzikle uğraşıyorum. Küçüklükten beri ritme bir merakım vardı ve bunun üzerine gittim. Kendimi geliştirdim, geliştirmeye de devam ediyorum. Müzikte son nokta diye bir şey yoktur. Sürekli devinim halinde bir şey. Şimdi diyorlar ki, toplumsal bakış açısını söylüyorum, yaa bak enstrüman çalıyor, çok yetenekli bir adam diyor. Hayır öyle değil . Herkes bir enstrüman çalabilir.

Çok iyi derecede çalabilir. Bu işin pratiği, 3-5-10. Yani ABC'si çok çalışma, etüt etüt etüt. Ama herkes virtüöz olamaz. İşte o da işin beceri ve yetenek kısmı. Ama işte belli bir noktaya kadar getiriyor sizi çalışmak, çalışmak, çalışmak. Ama hani Mozart olamıyorsun. Ya da işte dünyaca ünlü bir davulcu Dave Weckl olamıyorsun. Yani onun için işte o beceri, yetenek dediğimiz kısım o.” (Safir,29,E)

Burada becerinin eğitimle edinilebilir olması kabul edilmişse de sosyal hizmetin beceri temelinin kişinin karakter özellikleriyle güçlenen bir yapı olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu görüş, beceriyi bilgisel temelden uzaklaştırarak, kişisel yeteneklere indirgeyen bir hale getirmektedir. Oysa Thompson (2005) becerilerin fark etmemize olanak sağlayan bir dizi “nitelikler” olarak kabul edilen, zaman içerisinde öğrenilebilen ya da kazanılabilen kişiliğimizin göreceli olarak kalıcı parçaları olduğuna değinmiştir. Beceri, sosyal hizmet uzmanının, mesleki bilgi ve değerleri harmanlayıp, doğru zamanda doğru yerde kullanarak etkili uygulamalar yapmalarına yardımcı olan araçlardır. Kişiliğin mesleğe uygunluğunu beceri olarak tanımlamak bu nedenle doğru bir tanımlama olarak kabul edilemez.

4.1.3. Değer Temelinin Öncelenmesine Dair Görüşler:

Değer, sosyal hizmetin insanın değerinden kaynaklı değerinin korunması amacını gerçekleştirmesi için mesleki uygulamalarda ona yol gösteren temeldir. Aynı zamanda bir mesleği, etik açıdan meşru kılan da yine onun değer temelidir. Bunun yanında değer, bilgi ve becerinin üzerinde yükseldiği ve mesleki uygulamalarda insanın değeri ile şekillenen bir kavramdır.

Mesleki deneyimi ve yetkinliğinin yüksek olduğu diğer uzmanlarca da belirtilen Ametist değer insanı bir temel taşıdığını şu sözlerle aktarmıştır:

“Yani beceri, bilgiden sonra gelen bir şey, alanda da tecrübe edilen bir şey. Değer olmadığında altı boş kalır tabi, hani öyle etik noktada da bakarsak. Yani şey gibi hani,(biraz çekinerek ve gülerek) okulda okumuş ama eşeklik baki kalmış... Öyle olunca da değer çok kıymetli oluyor. İnsanla çalışıyoruz çünkü. Bilir ama değer olmayınca onu kullanmaz ya da bilgisini başka yönde kullanmak isteyebilir. E beceri olmayınca tabii bilgi de eksik kalır, çünkü onun uygulamaya dökülebiliyor olması gerekir.

(Görüşmeci): Ama öncelerseniz, değeri mi öncelersiniz? Değer olmaksızın...

Çok insani bir iş yapıyoruz aslında, değer, evet.” (Ametist,40,K)

Mesleğin salt mekanik bir hizmet üretiminden ibaret olmamasını sağlayan en önemli temel, değerdir. Sosyal hizmeti bilgisi de yine değerlerle yüklü bir yapıya sahiptir. İnsan onuru, sosyal adalet, insan refahı gibi amaçlar sosyal hizmetin değer temeli üzerinde şekillenmiştir.

Değerin, bilgi ve becerinin mesleki uygulamada kullanılabilmesi için bir temel olduğu, bir önceleme yapılamasa da sosyal hizmet binasının bilgi ve beceri kısmını ayakta tutan temelin değer olduğu üzerine Akik'in ifadeleri şöyledir:

“Ya aslında her biri diğerini bütünlüyor, bu o kadar paralel bir şey ki çok ayrı tutma olasılığım yok ama (duraksayıp düşünüyor) ya insana dair değerler yoksa galiba bu işi yapmak çok zor, biri öne geçmek değil belki hani birazcık? Yani bilgiyi de belirleyici olabiliyor bu beceriyi de geliştirebilen bir şeymiş gibi hani o altta da bu üsttekiler onun üzerine gibi sanki öne çıkmak değil de.” (Akik,38,K)

Sosyal hizmetin, insanın değerinden kaynaklı hakları insana yeniden teslim etmeyi amaç edinen değer temeli olmaksızın, mesleki uygulamaların gerçekleştirilmesi, mesleği değer temelinden koparmaktadır.

Kehribar, mesleki uygulamalarda kişinin değer temelini öncelememesinin onu zamanla meslek elemanından çok otomatikleşmiş bir uygulayıcı haline getirdiğini şu sözleriyle aktarmaktadır.

“Çünkü bütün yani o bilgide de beceride de o ortak. Yani o olmazsa zaten mesleği düzgün yerinde bir şekilde yapabileceğimizi ben düşünemiyorum. O bilgiyi de çünkü sağlayan o. Beceriye de. Hani beceri diyoruz burda hani, pratikte hani o değerden yoksunlaştırılıyorsun bir şekilde bence hemen. Ve o seni aslında yani o eğitimi aldığın, lisansta eğitimi aldığın meslekten uzaklaştırıyor o değerlerin olmaması, o değer kısmına önem verilmemesi.(Kehribar, 27,K)”

Bu sözler sosyal hizmet uzmanının sosyal hizmetin değerlerinden uzaklaşmasının onun mesleğini icra etmekten uzaklaştırarak insana değil dosyalara dokunan bir yapı haline gelmesine sebep olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle sosyal hizmet uzmanının mesleki uygulamalarda hangi bilgiyi hangi beceriyle kullanırsa kullansın ayağını değer noktasında sabitlemesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Değer bilgisinin salt bir bilgi olarak edinilip uygulamada bir gereklilik olarak görülmesi, mesleğin etik değerlerinin değer koruyucu araçlardan çok korunması gereken asıl amaçlar olmasına sebep olmaktadır. Oysaki etik ilkeler müracaatçının insan olmaklıktan kaynaklı değerini koruyucu birer araçtır. Bu sebeple uzmanın değerleri içselleştirmesi, bilgi ve beceriyi insanın değeri yönünde kullanması beklenmektedir.

Zümrüt, değerlerin içselleştirilmesi ile mesleğin gereklerinin yerine getirilebileceğini savunmuştur:

“Çok net bir cevap verebilirim buna. Kesinlikle değer temelini öncelerim. Bu da tamamen sonradan kazandığım bir düşünce, alanda çalışmaya başladıktan sonra kazandığım bir düşünce açıkçası. Onu bence içselleştirmeyi bildiğimiz zaman ve yorumlamayı bildiğimiz zaman, nerde nasıl davranacağız, hangi durumda ne yapmalıyız, çünkü o şey değil, evet değer diyoruz, sıralıyoruz filan ama her vakaya göre de değişiyor neyin uygulanacağı, nerede nasıl düşünmemiz ve ne yapmamız gerektiği. Bence insandan insana, vakadan vakaya, durumdan duruma değişebiliyor. Ben gerçekten çok korkunç uygulamalara da şahit oldum alanda çalışırken. Dolayısıyla bilgiyi de bir şekilde ediniyoruz, beceri de kazanabiliyoruz az çok bir yatkınlığımız varsa. Ama o değerler çok önemli diye düşünüyorum açıkçası. Ne kadar ilkeli ve o değerlere saygılı uygulama yaparsak hem karşıdan aldığımız geri dönüş de ona göre oluyor hem de asıl yapmamız gerekeni o zaman yaptığımızı düşünüyoruz.”(Zümrüt,27,K)

Her ne kadar kendi içinde öncelenme sebepleri olduğu varsayılsa da mesleki temellerin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği, birinin eksik olmasının mesleğin uygulanışını olanaksız kılacağını söylemek mümkündür. Meslekte bu temeller için ‘sacayağı’ benzetmesini yapılması da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ancak görüşülen uzmanlar arasından yalnızca Elmas bu türden bir ayrım yapmanın mümkün olamayacağını söylemektedir:

“(Bilgi, beceri ve değeri kastederek)Öncelemem çok mümkün olmuyor. Çünkü özellikle alanda bunun sıkıntısını çok yaşıyoruz. Diyelim etik değerlere sahip ya da değer anlayışına sahip. Ama bilgi olmadığı zaman bir yol kat edemiyoruz. Mutlaka o bilgiye de ihtiyacım var. Sadece bilgi ve değer işe yaramıyor, uzmanın becerileri ya da alanla ilgili o becerileri yerine getirme süreci de etkili oluyor. Bu nedenle bir sıra yapmam mümkün değil.” (Elmas,35,K).

4.1.4. Değer ve Değer Yargılarının Karışmasına Dair Görüşler

Değer kavramına dair bazı kavramsal karışmaların olduğu da gözlemlenmiştir. Değer, bir şeyin benzerleri arasındaki yeridir. Dolayısıyla değer, nesnenin kendisinden kaynaklıdır. Değer yargıları ise nesneyi değerlendirenin (özne) kabul ettiği ve genellikle dini, kültürel ve ahlaki kaynaklı kalıplardır.

Uzmanlardan bazıları değerler ile değer yargılarının karışarak değerlendirmelerin öznelleşmesine dair vurguda bulunmuşlar ve bunun etik karar verme aşamasında farklılık yarattığını söylemişlerdir.

Mercan'ın aşağıdaki ifadeleri mesleki uygulamada değerlerle değer yargılarının karıştığını gösterir niteliktedir:

“Ya şöyle diyeyim, bu süreçte insanlar başka branşlardan gelip, başka bakanlıklardan gelip burada çalışıyorlar ve bir bilgi birikimine sahip oluyorlar. Az çok beceri de biliyorlar, işte ev ekonomisi öğretmenleri (gülüyor) vs. Ama değer konusunda bir ayrışma durumu oluyor. Şöyle, değerden kasıtları bazen kendileri oluyor, bazen insan oluyor. Değer olmadığı zaman işi sadece bilip yapmak kâğıt üzerinde oluyor. Değer kısmını unuttuğunda, kendi yaşadığı ev gibi diğer insanların evleri, müracaatçıların evleri olsun istiyor. Kendi lüksünde olsun, kendi yaşam standartlarında olsun. Empati ya da başka bir şeyle o olayı çözmeye çalışmıyor. Hayır, böyle olacak diyor. O yüzden ben biraz daha değerın önemli olduğunu düşünüyorum.”(Mercan,29,E)

Mercan, bu noktada bazı meslek elemanlarının bireysel değerlerini mesleki değerler gibi kullandıklarını ifade etmiştir. Bu durumun mesleğin temelindeki etik ilke ve değerlerin yerini bireysel değerlerin almasına ve değerlendirme aşamasında bireysel değer yargılarına uygun olmayan müracaatçıları ve vakaları etiketleyici bir tutum takınasına neden olmaktadır.

Uzmanlardan Necef değerleri salt bireysel değer yargılarına indirgemiş ve yalnızca sosyalleşme sürecinde aile yanında öğrenildiğini savunmuştur. Ailede alınan değer temelinin üzerine konacak bir değer eğitiminin kişiler üzerinde anlamlı bir etkisi olmayacağını düşünmektedir

“Değer kısmı zaten bunu bu zamana kadar kazanamadıysa bu saatten sonra da kazanmak mümkün olmuyor yani. Bazı değerleri oturtamadı ise insanlar ona çok yapacak bir şey olduğunu düşünmüyorum yani. Değer tabii ki önemli de kişisel olarak belli bir prensibiniz, belli etik yargılarınız yoksa zaten o çok değişen bir şey değil.

Görüşmeci: Peki nerede ediniliyor işin değer kısmı sizce?

Bence ailede ediniliyor ya. Yani o karakter ilk 7 yaşta oluşur derler ya hani. En azından aile yanında yaşarken belli değerler edinemediyseniz, hani meslek hayatına atıldıktan sonra da çok bir şey değiştiğini zannetmiyorum ben. İnsanların karakteri kolay değişmiyor.”(Necef, 27,K)

Ailede edinilen toplumsal, kültürel, ahlaki ve dini kaynaklı bireysel değerlerin oluşturduğu insan görüşünün, mesleki uygulamalarda değer biçmelere neden olduğu ve müracaatçıya dair yargılayıcı olmayan tutum ilkesinin korunmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Mesleki değerlerin ailede edinilen bireysel değerlerle uygun olmamasının etik karar verme sürecinde değer biçmeye yol açacağı açıktır.

Mesleki değerler akademik eğitimde edinilirler. Zümrüt (27, K) "...bence biraz da bizde okulun çok katkısı olduğunu düşünüyorum. Bunun tamamen okulda verilebilecek bir şey olduğuna çok inanıyorum. O bilincin okulda verileceğine çok inanıyorum ve ben de demek ki okulda bunu güzel almışım diye düşünüyorum" sözleriyle bunu destekleyen bir açıklamada bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarına akademide ya da mesleki süreçlerin herhangi bir noktasında verilecek olan değerler ve etik farkındalık eğitimi, kişinin bireysel değer yargılarının yerini, insanın değerini temele alan mesleki değerlerle değiştirmesinde yardımcıdır. Sosyal hizmet uzmanları bu eğitimlerle değer-değer yargısı ayrımını yapmayı ve uygulamada mesleki değerlerden yana tutum sergilemeyi becerebilirler.

Yukarıdaki anlatılar ışığında uzmanların bilgi, beceri ve değer temellerini öncelemek konusunda bir ortaklıklarının bulunmadığını söylemek mümkündür. Uzmanların bilgiyi önceleme sebepleri, bilgiyi sosyal hizmetin bir meslek ve disiplin ve meslek olarak görülmesi için şart saymaları, mesleki uygulamada kendilerine bilimsel bir altyapı sağlayarak onları mesleki müdahalede güçlü kılmaları olarak belirlenebilir. Uzmanlar mesleğin değer bilgisine sahip olmayı da mesleğin bilgi temeli içinde saymışlardır.

Uzmanların beceriyi önceleme sebepleri, müracaatçıyla ilişki kurmada salt bilgiyi yetersiz görmeleri, bilgiyi kullanabilmenin, ona sahip olmaktan daha önemli ve becerinin bilgiyi mesleki uygulama haline getiren şey olduğuna dair düşünceleridir. Özellikle müracaatçıyla ilişki kurabilmek ve çatışmalı durumları çözüme ulaştırabilmek için becerinin önemli bir enstrüman olduğu söylenmiştir. Beceri temelinin eğitimle ve uygulamayla edinilmesi yerine kişisel özelliklere dayalı olarak geliştirileceğine dair bir görüş belirtilmiştir. Bu görüş, sosyal hizmetin kişisel uygunlukla bağdaştırılmasına yol açmaktadır.

Değer temelinin sosyal hizmet uzmanlarınca öncelenmesinin sebepleri, mesleğin doğrudan insanla çalışılan bir meslek olması, insanın değerinden kaynaklı hakların kendisine teslim edilebilmesi amacının gerçekleştirilebilmesi için mutlak suretle değerlere ihtiyaç olması, mesleki uygulamada salt bilgi ve beceri ile iş yapılmasının mesleği mekanikleştirebileceği düşüncesidir. Bunun yanında mesleğin bilgi, beceri ve değer temelinin birbirinden ayrılamayacağını söyleyen bir uzman, bu ayrıştırmanın ya da öncelenmenin sosyal hizmet disiplinini ya da mesleğini eksik bırakacağını ifade etmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleğin değer temeline dair görüşlerinde ortaya çıkan önemli bir sorun mesleki değerler ve bireysel değer yargıları ayrımının yapılamayışıdır.

Müracaatçının değerinin insan olmaklık bakımından değil, değerlendirenin değer yargıları bakımından değerlendirilmesi, etik ihlallere sebebiyet verme olasılığı yatarmaktadır.

Sosyal hizmet akademik eğitimle bilgi, beceri ve değer donanımlarının kazandırıldığı bir meslektir. Dolayısıyla mesleği temelinde yer alan değerlerin uzman tarafından değerlendirilmesi de yine eğitim sırasında kazanılır. Bireysel değerlerin mesleki değerlerle örtüşmeyen kısımlarına dair farkındalığın kazanılarak etik karar verme süreçlerinde mesleki değerlerin öncelenmesi de yine akademik eğitim sırasında öğrenilebilir. Değer temelinin ailede alındığına dair görüşler, değer ve değer yargıları karmaşasının bir sonucudur. Mesleki etik değerleri aileden getirilen bireysel değerlerle örtüşmeyen uzmanların meslekte etik karar verme süreçlerini sağlıklı gerçekleştiremeyeceği iddiasını ortaya çıkarır. Oysaki değerler ve farkındalık eğitimleri ile mesleki etik değerlerin öncelendiği bir etik karar verme süreci meslek elemanlarına öğretilir.

4.2. Sosyal Hizmet Uzmanının Etik İlkelerin Uygulanışı Hakkındaki Düşünceleri

Sosyal hizmetin etik ilkeleri, sosyal hizmet uzmanının insanın değerini koruyucu bir hizmet sunması için uymakla yükümlü olduğu ilkelerdir. Bu araştırmada bu etik ilkelerden gizlilik, kendi kaderini tayin hakkı, kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık ve çocuğun yüksek yararı ele alınmıştır. Etik ilkelerin sosyal hizmet uzmanları için ne anlam ifade ettiği, etik ilkelerin uygulamada nasıl yer aldığı ve ihlal edilen etik ilkeler olup olmadığı hakkında bulgular ayrı temalar halinde işlenmiştir.

4.2.1. Gizlilik İlkesi ve Alanda Uygulanışı Hakkındaki Görüşler: “Gizlilik artık çok ötelenmiş durumda”

Gizlilik ilkesi özellikle çocuk koruma alanında, çocuğun koruma altına alınmasına sebep olan kişi ve durum sebebiyle maddi ya da manevi zarar görmesini önlemek bakımından oldukça önem taşımaktadır. Bunun yanında çocuğun kişi değerlerinin korunması bakımından da gizlilik ilkesine riayet edilmesi gerekir.

Kenyon'un(1999;136) ifade ettiği gibi gizlilik “sosyal hizmet uygulamasında etik karar verme için bir yapı taşıdır.”

Uzmanlardan Ametist, gizliliğin önemi ve sınırları hakkında şu ifadelerde bulunmuştur.

“Bir kere zaten gizlilik temel, her şeyde gizlilik temel. Çocuk kendine zarar verecekse ya da dışarıda başka birisine zarar verecekse ancak o zaman adli mercilerle bağlantıya geçilir.”(Ametis.40,K)

Gizlilik, korunması gerekli etik ilkelerden biri olmasına karşın uzmanlar gizliliğin korunması en zor ilkelerden biri olduğu iletmışlerdir.

Bunda gizlilik ilkesinin ihlali sayılamayacak durumların da ihlal olarak algılanmamsın etkisi vardır. Örneğin Kuvars, gizliliği ihlal ettiğini düşündüğü, kendi kaderini tayin hakkına da gizliliği ihlal ederek müdahalede bulunmaya çalıştığını, ancak yaşamın korunması söz konusu olduğundan herhangi bir ihlalin varlığından bahsedilmesinin tartışmalı olduğu bir vakayı şöyle aktarmıştır.

“Başımdan geçen bir olayı anlatayım. Farklı bir şehirdeydim ben. Ocak ayı, kar kış, dışarıda diz boyu kar var, telefon ihbarı geliyor, o sıra yaşlılık alanındayım, dışarıda bir evsiz karda dışarıda yatıyor muhit neresi, şurası, bilgilendirme, amir, gidin bakınız dedi, gittim, tabii metruk bir binanın içinde, yani üstün tam kapalı olmayan bir noktada yerde bir yatak, üstünde bir yorgan var ama içinde ne var göremedim. Yaklaştık, dokunduk, dışarıda gürültü oldu, duymadı, neyse uyandırdık. Altmışlı yaşlarında bir bey. Kendimizi tanıttık, şu kurumdan geliyoruz, burada bu şekilde yattığınızı duyduk. Hava da soğuk, isterseniz size bir yer sağlayalım diye teklifte bulunuldu. Beni rahat bırakın, dedi. Ben, dedi, 20 yıl boyunca kardeşlerimden şundan bundan çok eziyet gördüm, ben gelmek istemem. İkna etmeye çalıştım. Ya bak şu an hava çok soğuk, ciddi sıkıntılar şey yapabilirsin, ve eksi 20 derece, gel bir yere götürelim seni, orda banyonu yap, kal bir iki gün, sıkıldığın an geri çık, yemeğini ye, bir daha git. Hayır, ben dışarıda kalacağım, ölürsem de böyle öleceğim. Bir saat konuştum. İkna edemedim, kalktım kuruma döndüm ve tüm bu durumu amirlerle paylaştım mecburen. Onlarda bu durumu bilmiyor, bir kısmı biz de görüşelim dediler ki gizlilik bir noktadan kaydı kişinin mahremiyeti kaydı, ama ne ben ne eve beraber gittiğim arkadaşım ne de idarecilerimiz ikna edemedi ve dışarıda kaldı. Sonra ne oldu o bey bilmiyorum. Yani bir hafta daha gördük onu, ama bir türlü ikna edilemedi. Ondan sonra da görmedik. Şimdi ben bu noktada gizliliğe şu noktada çok önem vermeyebilirim, somut bir şekilde hayatı tehlikeye girebilir ve ölebilir orada.” (Kuvars,37,E)

Bu vakada sosyal hizmet uzmanı müracaatçının hayatından duyduğu endişe sebebiyle üst amirleri ile bilgilerini paylaşmış ve müracaatçı kendi kaderini tayin hakkını kullanarak müdahaleyi reddetmesine karşın gizliliği ihlal ederek üst amirleriyle durumu paylaşmıştır. Bu noktada bahsedilmesi gereken önemli bir konu da uzmanın yaptığı değerlendirmedir. Hangi ilkeler kullanılırsa kullanılsın, ilkelerin ezbere değerlendirmelerle kullanılması değer biçmedir. Uzman, mesleki etik ilkeleri ezbere değerlendirmelerle kullanmaktan kaçınarak doğru değerlendirme yapmayı tercih etmiş ve yaşam hakkının önemini diğer etik ilkelerden üstün tutarak müracaatçının hayatı

tehlikesini kendisine anlatmak için çaba sarf etmiştir. Gökçearsan Çiftçi ve Gönen (2011: 157) Reamer'ın etik karar verme hiyerarşisindeki 2. Kurala atıfta bulunarak "Birey kendi kaderini belirleme hakkına sahiptir ve arzuladığı şeyi yapabilir ancak onun bu hareketi diğerinin ve kendisinin iyilik halini tehdit etmemelidir." diyerek Kuvars'ın etik karar verme sürecinde kullandığı dinamikleri desteklemektedirler.

Bazı uzmanlar mesleki anlamda desteğe ihtiyaç duyulan durumlarda, görüş alışverişi yapabilmek için vakanın belirli ölçülerle de olsa meslektaşlarla paylaşılmasını gizliliğin ihlali olarak görmektedirler. Burada süpervizyon eksikliğinin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Vaka tartışmalarında bilginin ne kadarının aktarılması gerektiği konusundaki belirsizliğin bu durumda etkisi olduğu söylenebilir. Uzmanlar gizlilik sınırın çizilmesinde zorluklar yaşadıklarını söylemektedirler. Bu konunun, uzmanları vicdani olarak etkilediği gözlemlenmiştir.

"Mesela gizlilik hani tek başına bazen doğru kararı veremeyebiliyorsun başka diğerlerine danışıp da vermen gerekebiliyor. Burda yani nasıl diyeyim hımmm çocukla olan mesleki ilişkin ve idarenin de bazı şeyler bilmesi gerekiyor. En çok herhalde gizlilikte zorlanıyorum" (İnci,27,K)

Gizlilik ilkesinin ihlalinin engellenmesi için vaka tartışmaları sırasında gizliliğin korunması için bir takım sınırlar belirlenebilir. "Müracaatçılarla ilgili olarak meslektaşlarına danışırken, sadece konsültasyon için gerekli olan bilgiyi açığa vurmalıdır" şeklinde ifade edilen etik ilke bu sınırı çizmektedir. Vakaya dair gerekli bilgiler verilerek danışma istenebilir. Bunun dışında herhangi bir aktarım gizlilik ilkesini ihlal etmeye sebep olabilir. Kehribar (27, K) aynı ortamda çalışan uzmanların birbirlerinin vakalarını bildiğini ifade etmiştir.

"Zaten başından beri sürekli hani kendi aramızda uzmanlar arasında hani sürekli vakaları konuşup ona göre değerlendirme yapmaya çalışıyoruz. Mesela burada gizlilik ilkesi göz ardı ediliyor mu, ediliyor. Vakanın gizliliği, biz burada üçümüz mesela birbirimizin bütün vakalarını biliyoruz. Gizlilik, bu anlamda gizlilik korunamıyor maalesef." (Kehribar,27,K)

Burada çalışma ortamından kaynaklı elverişsizliklerin etkisi de ihmal edilmemelidir. Uzmanlar gizliliğin çalışma ortamlarının yetersizliğinden kaynaklı olarak zedelendiği, bu durumdan rahatsızlık duydukları, ancak kişisel çabalarıyla bir çözüm üretmekte zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Topaz bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Belki mahremiyeti zedeliyoruz bazen. Şöyle, hani atıyorum, biz burada bir odadayız sonuçta. Çocuklarla ister istemez ya da aileleriyle de orada konuşuyoruz biz. Bu biraz mahremiyeti zedeleyebiliyor. Yani çok ciddi bir konu olacaksa illaki bir ortamı sağlıyoruz ama yine de bazen gelişigüzel gelişince bir anda işin içinde bulabiliyoruz kendimizi." (Topaz,27,E)

Turmalin de gizliliğin ihlal edilmesinin görüşme yapacak uygun ortamların oluşturulamamasından kaynaklandığını, aynı zamanda bu ortamların çocuğun kendini güvende hissetmesini de engelleyici nitelikte olduğunu söyleyerek Topaz'ın ifadesini desteklemiştir.

“Ne çok ihlal ediliyor? En basiti ben sizde ortamı gördünüz biz 3 kişilik odada görüşmeler gerçekleştirmek durumunda kalıyoruz. İlk başta gizlilik bir kere ihlal ediliyor. Ve hani çocuklarla çalışıyoruz. İlk etapta o güven ilişkisini oluşturmak kolay olmuyor. Baş başa kalsanız dahi hani şu bulunduğumuz ortama girdiğinizde hani bilmiyorum çocuk kendini güvende hisseder mi? Ben çok güvende hissetmezdim herhalde diye düşünüyorum. Bir de hani tek görüşme yapabilmemiz için bizim için çok büyük bir şans aslında. Bu bir şans bizim için. Ama üç kişiyle birlikte yaptığınız zaman işte bazen diğer arkadaşlardan rica ediyoruz ya da işte orada bazen telefon çalıyor arkadaşlar telefonla görüşmek zorunda kalıyorlar. Ne bileyim çocuğun dikkati dağılıyor. Yani gizliliği bir kere ihlal etmiş oluyoruz aslında gibi.” (Turmalin,29,K)

Yapılan görüşmeler sırasında aktarılan bir başka bilgi de yardımcı elemanların çocuklar hakkında bilgi edinmek için sorular sorması veya çocuğun hikayesini dinlemesidir.

Tüm bu tartışmalı durumlar dışında gizlilik ilkesinin açıkça ihlal edildiğine de işaret edilmiştir. Sosyal hizmette çocukla doğrudan ya da dolaylı olarak çalışan herkesin etik duyarlılığa ve etik ilkelere dikkat etmesi çok önemlidir. Ancak bu her zaman mümkün olmamakta, uzmanlar dışında kalan personelin etik duyarlılığında eksikliklerin oluşu gizlilik ilkesinin ihlaline sebep olmaktadır. Gizlilik ilkesinin ihlalinin uzmanlar tarafından değil, diğer görevli personel tarafından yapıldığını Ametist şu sözlerle aktarmıştır:

“Gizlilik artık çok ötelenmiş durumda. İnanılmaz yani korkunç boyutlarda gerçekten. Artık gizlilik diye bir şey yok nerdeyse. Ne bileyim ÇODEM'de biraz daha dikkat ediliyor bu konuya ama diğerleri gizlilik ilkesinin farkında değil artık. Bir sürü şey var. Ya da mesela evrak postaya gitti, mesela işte şurada sekreter, önünde evrak duruyor, müracaatçılar giriyor çıkıyor. Ben birkaç defa uyardım buraya müracaatçı almayın, çünkü çocukların isimleri... Faks gelmiş masanın üstünde duruyor. Çocuğun ismi var, belki yazıları görünüyor içeriğinde ne olduğu. Bunları kaldırın, en azından masanın altına koyun. Yok !” (Ametist, 40,K)

Bunun yanında Necef (27,K) “çok sıkıntılı bir ailesi vardır. öyle vakaları herkes bilir az çok ucundan kıyısından veya çocuk eve gider hikâyesini anlatır evdekilere. Biz bakım elemanlarına dinlemeyin desek bile dinlediklerini biliyoruz. Yani onlar da merak ediyorlar, dinliyorlar, mutlaka bir bilgiye sahip oluyorlar” diyerek çocukla ilgili gizliliğin yardımcı personel tarafından ihlal edildiğini ve bu duruma engel olunamadığını ifade etmiştir.

Literatürde sosyal medya ve dijital ortamda gizliliğin korunmasının imkânı hakkında tartışmalar ortaya çıkmıştır. Reamer (2014) sosyal hizmetin değer temelini oluşturan dönemlerin en sonuncusunu dijital dönem olarak belirlemiş ve gelişen teknolojinin etkisiyle ortaya çıkacak etik sorunlar için de yeni etik kurallar geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sosyal medya kullanımı da yine gizlilik ilkesinin korunması için dikkat edilmesi gereken alanlardan biridir.

Necef (27,K) uzmanların özellikle sosyal medya kullanımında gizlilik ilkesine en üst düzeyde dikkat ettiklerini, ancak üst düzey bürokratların bu konuda herhangi bir kaygı duymaksızın paylaşımlarda bulunabildiklerini söylemektedir.

“Fotoğrafların paylaşılmamasına çok dikkat ediliyor. Fotoğraflar falan paylaşılmıyor çocukların ama şimdi orada da ironik bir durum var. Biz paylaşıyoruz ama gelip burada mesela hani bir takım bürokratlar fotoğrafları çekip kendi facebooklarında falan paylaşan var. İnternet sitesinde paylaşan var. Orada böyle bir karışıklık oluyor.” (Necef 27,K)

Bu örnekte gizliliğin yanında müracaatçının onuru ve değerinin de ihlali söz konusudur. Müracaatçının koruma altında bir çocuk olduğu düşünüldüğünde yapılan etik ihlalin ciddiyeti daha da ortaya çıkmaktadır. Fotoğrafı paylaşılan çocuğun mahremiyeti zedelenmiştir. Bu durum aynı zamanda insanı araç olarak görmek ve kullanmak bakımından etik ihlaldir. Çocuk, ihtiyaç sahibi bireylere gerekli hizmetin verildiğini kamuoyuna beyan etmek amacıyla bir araç olarak kullanılmıştır.

Yukarıda aktarılanlara dayanılarak gizlilik ilkesine uzmanlarca riayet edilmek için azami özen gösterilmekte olduğu söylenebilir. Vaka tartışmaları ve yaşam hakkının öncelenmesi gibi konular, gizlilik ilkesiyle ilgili tartışmaların devam ettiği ve sınırlarının belirlenmesi zor alanlar olarak karşımızda durmaktadırlar. Dolayısıyla uzmanların gizlilik ilkesini ihlal edip etmedikleri bu noktada tartışmaya açıktır. Uzmanların aktardıkları gizlilik ihlali durumları ise ya uzmanların kendi çabalarıyla aşamadıkları çalışma ortamı ile ilgili yetersizliklerden ya da sosyal hizmet uzmanı dışındaki meslek elemanlarının veya bürokratların etik duyarlılıklarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

4.2.2. Kendi Kaderini Tayin Hakkına Dair Düşünceler: “Daha çok yüksek yarar dikkat edilen ama mevzu çocuk olduğu için belki kendi kaderini tayin hakkı biraz daha öteleniyor olabilir.”

Kendi kaderini tayin hakkı, çocuk alanı için neredeyse hiç konuşulmayan, tartışmaya açıldığında ise yüksek yarar ilkesi ile sıklıkla çatıştığı söylenen bir ilkedir. Çocuğun kendi kararını verme hakkının reşit olma yaşına kadar kanuni temsilcisinde olması, çocuğun kendi adına karar verme yetkinliğine sahip olmadığı düşüncesi ve çocuğun üstün yararı ilkesinin öncelenmesi kendi kaderini tayin hakkını çocuk açısından uygulanır olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu noktada kendi kaderini tayin hakkının, müracaatçıya kendiyle ilgili karar verme sürecinde mevcut seçeneklerinin anlatılarak, bu seçeneklerden birini seçmesinin kendi için iyi olacağı yönünde bir rehberlik etme olduğunu da hesaba katmak gerekir. Kendi kaderini tayin hakkından anlaşılması gereken şey, baş etme yeteneği konusunda desteğe ihtiyacı olabilen müracaatçıyı zorlukla baş başa bırakmak olmadığı da açıktır. Bu noktada karar verme aşamasında neyin öncelendiği önemlidir.

Ametist, çocuğun koruma altına alınmasını gerektirecek zorunlu hallerde onun kendi kaderini tayin hakkını yok saydıklarını, çocuğu ikna etmeye çalıştıklarını, ancak ikna edilemezse de kararın uygulandığını söylemiştir:

“Çünkü onun da kendi kaderini tayin hakkı var ama üstün yararı düşündüğümüzde kendi kaderini tayin hakkını biraz öteliyoruz. Evet, alanda bunu çok yaşıyoruz. Mecbur kalıyoruz, yani çünkü eldeki kaynaklar sınırlı oluyor. Yani küçük çocuklarda mesela şimdi çocuk kuruma gitmek istemiyor. Kendisine zarar veren ebeveynleri var, ciddi zarar verebiliyor. Şimdi çocuk o çocuk aklıyla, çocuk duygusuyla ne kadar da olsa tek tanıdığı insan ki yapışırılar onlar böyle, kendine en ağır şiddeti dahi uygulasa gider tutunur ona, çünkü en tanıdığı, ne bileyim belki de yine de dünyasında sevdiği, kendisini sevdiğini düşündüğü kişi odur. Dolayısıyla sizin o çocuğu ondan ayırmak istemeniz yani kuruma almanız çocuğun üstün yararı gereğidir ama siz çocuğa sorduğunuzda “ben gitmek istemiyorum” diyebilir. (2-3 sn sessizlik) yani onu iknaya tabii çalışıyoruz falan ama, çok yapabileceğimiz bir şey olmadığında da mecbur kalıyoruz, evet.” (Ametist,40,K)

Bu durum kendi kaderini tayin hakkının ihlali olarak görülemez. NASW etik kurallar kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili maddesinde “Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki yargılarında, müracaatçıların eylemleri veya potansiyel eylemleri, kendileri veya başkaları için ciddi, öngörülebilir ve yakın bir risk oluşturduğunda, sosyal hizmet uzmanları, kişilerin kendi kaderini tayin hakkını sınırlayabilir” biçiminde bir şerh

koymuştur. Çocuğun yukarıdaki örnekte belirtildiği gibi kendine ya da başkasına zarar verme riskinin olduğu durumlarda kendi kaderini tayin hakkının kısıtlanması mümkündür.

Yasa ve yönetmelikler kendi kaderini tayin hakkında sosyal hizmet uzmanını yetkili kılmaktadırlar. Çocuk hakkında karar verici olan sosyal hizmet uzmanı, kendi kaderini tayin hakkına riayet edip etmemek konusunda inisiyatif kullanabilen bir konumdur.

Zümrüt karar verme sürecinde inisiyatifin çocukta değil uzman da olduğunu ve bunun etik anlamda ve psikolojik olarak uzman için büyük bir sorumluluk olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

Çocuk alanında çalışırken bu çok fazla oluyor zaten. Çünkü aslında burada avantaj mı dezavantaj mı bilmiyorum. Çocuk adına karar vermeye yetkimiz var, sistem buna izin veriyor. Aslında derin baktığımızda da bu bir meslek elemanının inisiyatifine bırakılan bir şey gibi. Burada doğruyu mu yapacak yanlışı mı yapacak bilmiyoruz ve çocuğa sormadan bir şeyler yapma hakkı var. Aslında böyle de düşünülebilir. Bu hakkı veriyor, bunu denetlemiyor, çocuk diye bakıyoruz çünkü. Ama aslında bunu ona bırakıyor. Tamamen ne kadar çocuk bunun içinde olacak, ne kadar kendi kararını verebilecek bu tamamen meslek elemanının elinde. En azında yetişkin bir bireyde şey olabilir. Anlatıyorsunuz, seçenek sunuyorsunuz ve o kendi kararını veriyor. Ama çocuklar için bu böyle değil. Yüzde doksan biz onlar adına karar veriyoruz ve bence o çok büyük bir yük çok farkında olmasak da. (Zümrüt,27,K)

Bu noktada çocuğun kendi hakkını kullanıp kullanamayacağına bir başkasının karar veriyor olması söz konusudur. Uzmanın inisiyatifiine bırakılmış bir hak kullanımından söz etmek, çocuğun kendinden kaynaklanan haklarını kullanıp kullanmayacağını başkasına teslim etmektir. Burada kendi kaderini tayin hakkının kısıtlanabilirliğine dair belirlenim etik ilkede yapılmış olmasına karşın hakkın kullanımının “inisiyatif” gibi bireysel bir duruma teslim edilmiş olmasının yaratacağı tehlikeler mevcuttur. Etik duyarlılığı gelişmemiş bir sosyal hizmet uzmanının kendisine verilen yetkiler uyarınca kendi bireysel çıkarımlarıyla çocuğun kendi kaderini tayin hakkını engellemesi mümkündür. Bu da etik ihlale sebebiyet verme olasılığının yüksek olması demektir.

Kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili kullanılan en önemli kavramlardan biri de “ikna etmek”tir. İkna etmek, (birini bir konuda) inandırmak anlamını taşımaktadır. Kelime anlamından hareketle, ikna etmenin bir kişinin kendine ait kararı yerine karar vericinin uygun gördüğü kararın uygulanmasına rıza göstermesini sağlamak olduğu tanımı yapılabilir. Higham (2006:120) kontrol tavrıyla başkalarını ikna etmenin kendi kaderini tayin hakkı üzerinde bir engel teşkil ettiğini belirtir Bu noktada ikna etmenin, kendi kaderini tayin hakkını ihlal etmeye bir görünmezlik elbisesi giydirmek olduğu söylenebilir.

Zümrüt ikna sözcüğünü kullanmasa da yine de uygulamada iknayı kullandığını ifade eden sözleri olmuştur:

Onun için doğru olanın orada kalmak olmadığını biliyorum. Bazen de genelde gerçekten hani 10-12 yaş üstündeyse gerçekten, küçükse de mutlaka ona her şeyi anlayabileceği şekilde anlatmaya gayret göstererek bu sürece girmeye çalıştım. Ama daha büyükse onun onayını alıp, kendi kararı olduğunu da hissetsin isteyip o süreci öyle yürütmeye çalıştım. Ama yani bunun avantajı onun için iyi bir şey yapıyor olmak olabilir diye düşünüyorum. Bunu düşünüp belki kendimizi rahatlatıyoruz. (Zümrüt,27,K)

Kehribar da Zümrüt'ün sözlerini destekler nitelikte açıklamalar yaparak, "onun iyiliği için" ifadesini kullanmıştır. Bu paternalist bir ifade olarak okunabileceği gibi, kendi kaderini tayin hakkının çocuğa zarar vereceğinin düşünüldüğü durumlarda bu ilkenin ötelenebileceği şeklinde de anlamlandırılabilir. Kehribar aşağıdaki açıklamasında da görüleceği üzere etik duyarlılığı yüksek bir eleman olması bakımından ikinci olasılığını daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

"(Bir süre düşündü). Yani kendi kaderini tayin hakkı çocuk alanında özellikle ihlal edildiğini düşünüyorum. Onu çok hani şey yapamıyorsun. Mesela çocuk kurum bakımına alma kararı verirken, çocuk kurum bakımına işte gelmek istemiyorum, beni almayın dediğinde, onu hani almamazlık, onun sözüne şey yapıp alamıyor değilsin. Yani çünkü bakıyorsun sonucunda onun için en iyisi olacak şey çocuğun kurum bakımına alınması ve o yüzden bu kararı veriyorsun yani. O daha çok ihlal ediliyor bence, çocuğun kendi kaderini tayin hakkı." (Kehribar,27,K)

Yine benzer bir açıklama Necef tarafından yapılmış, çocuğun zarar görebileceği durumlarda kendi kaderini tayin hakkının ötelendiği ve çocuğun ikna edilmeye çalışıldığı uzman tarafından aktarılmıştır.

"Mesela istismarcı ailesine geri dönmek istiyor, ama gönderemezsiniz. Daha çok yüksek yarar dikkat edilen ama mevzu çocuk olduğu için belki kendi kaderini tayin hakkı biraz daha öteleniyor olabilir. Hiç dikkate alınmıyor diyemem. Yani dikkate almayanlar da vardır mutlaka ama ben kendimden örnek vereyim. Anlayabilecek durumdaysa soruyorum. Durum bu, ne yapmak istersin? Seçeneklerin bunlar. Ortada buluşuyorsak sorun yok. Ama istediği şeyler olabilecek şeyler değilse neden olamayacağını açıklıyorum. Mesela yatılı izinle gitmek istiyor ama gitmesi uygun değil. Risk altında olacak gittiğinde mesela. Anlayabileceği şekilde anlatmaya çalışıyorum. Başka seçenek varsa, örnek veriyorum, işte gelip seni ziyaret edebilir veya saatlik izin diye bir kavramımız var. Saatlik izin olabilir. Bak bunlar var, diyorum. Yani başka biri çözüm üretmeye çalışıyorum. Ama hiç olmayacaksa, durum bu bunu kabullenmen gerekiyor. Kabullenirsen daha kolay ilerlersin, daha kolay her şey olur diyorum." (Necef,27,K)

9-12 yaş grubuyla çalıştığını belirten İnci (27,K) ise kendi kaderini tayin hakkına riayet etmeye çabaladığını “Yani mümkün mertebe aslında çocuğun düşüncelerine saygı gösteriyorum ben. Hani onların düşündüğünü önemseyip o yönde mesleki çalışmalarımı yürütüyorum. Ama tabii ki de mesela burdaki bütün çocuklar hepsi ailelerine gitmek istiyor. Ama bu her zaman mümkün olmayabiliyor. İkinci plana atılabiliyor, doğru” sözleriyle ifade etmiştir.

Uzmanlar genel olarak çocuğa seçenekler sunarak, bu seçenekler içinden seçim yapması yönünde uygulamalar yaptıklarını söylemektedirler. Bu noktada yüksek yarar ilkesinin öne çıktığı, ancak kararın verilmesinde çocuğa da şans tanındığı görülmektedir.

“Yani aslında ben kendi kaderini tayini doğru mu anlıyoruz bilmiyorum. Birlikte konuşup birlikte karar vermeyi anlıyorum. Çünkü onların yönlendirmeye de ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Yani elbette ki yönlendirmiyoruz ama seçenekleri sunup onun karar vermesi, birlikte karar vermek, katkı sunmuyorum diyemem, tamamen her zaman kendisine bırakmadığım zamanlar da oluyor.” (Zümrüt27,K)

Kendi kaderini tayin hakkının küçük yaş grubundaki çocuklarda dikkate alınmasının mümkün olmadığı, ancak reşit olma yaşına yaklaştıkça çocuğun kendi kaderini tayin hakkına daha çok önem verildiği de görülmüştür. Burada uzmanlar kendi kaderini tayin hakkını daha çok vurgulamış ve yüksek yarar ilkesi ile bir arada düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu da uzmanların bu konudaki etik duyarlılıklarının yüksek olduğu konusunda iyi bir göstergedir.

“Çocukta çok öyle bir şey olmuyor. Yani şöyle, hani sen değerlendirme yaptığında mesela çocukları görüşüyorsun. Aslında o vakadan vakaya da değişebiliyor. Yani kendi kaderini tayin hakkı mesela küçük yaş grubu çocuklarla çok uygulanabilir olmuyor hani. Ama büyük yaş grubu çocuklarda yüksek yararın önüne geçebiliyor kendi kaderini tayin hakkı. Biraz önce demiştim hani bazı çocuklarda, bazı yaşta olan çocuklar da onu yapamıyoruz. 17 yaşındaki çocuğu zorla kurum bakımına almak hani ona yarar mı sağlayacak, yoksa daha çok ona zarar mı verecek? Buna bakıyorsunuz. Düşünüyorsun tamam, çocuk kurum bakımına gelmek istemiyor. Zorla çocuğu alıp oraya götürsen daha çocuk için olumsuz sonuçlar doğurabilir. O yüzden o çocuğu almıyoruz mesela. Burada kendi kaderini tayin hakkı.”(Kehribar,27,K)

“Küçük yaş grubundaki çocuklar için belki bunu tam anlamıyla uygulanabilir diyemeyiz belki ama hala büyük yaş grubundaki çocuklar için örneğin velayetin değiştirilmesi davalarında. Burada çocuğu söz hakkı çok önemli ya da işte çocukla ilgili bir sosyal hizmet müdahalesi uygulayacağımız noktalarda çocuğun fikrini almak çok önemli, çocuğu bu sürece hazırlamak çok önemli. Ne düşündüğü ya da olumsuz bir şey düşünüyorsa bununla ilgili mesleki çalışma yapmak çok önemli. Yani ordaki kararı aslında biraz

bizim uyguladığımız sosyal hizmet müdahalesini de belirliyor bence. Ben bunu önemsiyorum yani. “(Turmalin,29,K)

Kendi kaderini tayin hakkının uygulanması ya da ötelenmesinde kurum kültürünün de etkisi bulunmaktadır. Mesleki etik ilkelerle şekillenmek yerine politize olmuş ve güncel konjonktür temelinde şekillenen bir kurumsal yapının, sosyal hizmet uzmanlarının kendi kaderini tayin hakkını müracaatçıya teslim etmesi yerine onlar adına kurumsal yapıya uygun kararlar vermelerini beklediği görülebilir.

Elmas(35,K), kendi kaderini tayin hakkının yok sayılmasının bir kurum politikası ve kültürü olduğunu düşündüğünü ve bu konuyu sorguladığını şu sözlerle aktarmıştır:

Bu da hep benim sorguladığım durumlardan biri. Özellikle başta söylediğim bu kurumun politikası ve kurum kültürünün bu yansımasıyla ortaya çıkan bir şeydir diye düşünüyorum. Çünkü diyelim çocuk 15 yaşında bir çocuğun koruma altına almasına karar veriyoruz. Ama çocuğun hiçbir şekilde fikrini sormadan ya da şey çocuk için iyi olduğunu senin için iyi olacak bu kuruma gelmen diyoruz. Ama çocuk bunu reddediyor, yok kabul etmeyecek, alamayacağız onu kuruma gibi bir sürü faktör var. Ama ona rağmen işte bakım tedbiri ya da koruma kararı talep ediyoruz çocukla ilgili.(Elmas,35,K)

Kendi kaderini tayin hakkının kurum politikası sebebiyle yok sayılmasına örnek teşkil edecek bir vaka Kehribar(27,K) tarafından aktarılmıştır:

Mesela yine aynı şekilde 15 – 16 yaşında yine Türkiye uyruklu bir çocuk, resmi evlilik olmadan evlenmiş, bir çocuğu var, aynı zamanda yakın zamanda çocuk doğurmuş. Bize şu söyleniyor, (kimin söylediğini söylemeyeceğim tabi) söyleyin, evlensin. 17 yaşında, zaten evlilik yaşına gelmiş, yasal evlilik yaşına ulaşmış, yapabilir, söyleyin evlensin. Artık yapacak bir şey yok. Mesela bu söyleniyor. Kaldık yani hepimiz burada, kaldık, yani biz çocuğa git evlen mi diyeceğiz? Resmi olarak git evlen mi diyeceğiz? Evet, söyle işte evlensin. Zaten gelmiş gibi yaşı, 17 yaşında evlenebilir. Hani söyle evlensin. Bizim de danışma bu şekilde danışmanlık uyguladı o gün. Yani, onu demek istiyorum (Kehribar,27,K)

Yukarıda anlatılan vaka örneği, kurum kültürünün uygulamaya yansımasını açık bir şekilde göstermektedir. Çocuğun kendi kaderini tayin hakkının ihlalinin yanı sıra sosyal hizmet uzmanının değerlendirme yapmasına dahi müsaade edilmeksizin ne türden bir uygulamada bulunulacağının dikte edilmesi birden çok etik ve yasal ihlal anlamı taşımaktadır.

Kendi kaderini tayin hakkının kurum kültürü tarafından yok sayıldığı, uzmanın burada hak savunuculuğu yapamadığı çok çarpıcı bir örnek de Zümrüt tarafından aktarılmıştır:

“Bazen bu kurumun, kurum kültürünün, sistemin dayattığı şeyle hani bizim o değerlere ya da insanlara bakış açımız birbiriyle çatışabiliyor. O anlamda zorluklar yaşanabiliyor. Yani mesela bir vakayla çalışırken eşcinsel bir

çocuğu mesela tedavi ettirmeye yönelik uygulamalar burada yapılıyor. Biz ona müdahale edemiyoruz. Çocuğu tedavi ettirdiler yani, tedaviye gidip geldiğini hatırlıyorum. Benim vakam değildi ama böyle bir şeyin olduğunu ve mesela işte o çocukların kalabilecekleri bir kurum olmadığını... düşünsenize kuruma alamıyoruz, aslında kuruma alınması gerekli ama kalacağı bir yer olmadığı için kuruma alınmıyor, tedavi oluyor gibi. Aslında baktığınızda tamamen yanlış bir uygulama ama biz bunu konuşulan ortamda da bulunuyoruz ama hiçbir müdahale etme yetkimiz yok, hiç şansımız yok. Öyle kabul ediyoruz yani.”(Zümrüt,27,K)

Kendi kaderini tayin hakkının ihlal edilmesinin bir nedeninin de alanda çalışan ve sosyal hizmet uzmanı olmayan meslek elemanlarının verdiği kararlar olduğunu söyleyen Kuvars durumu bir vaka paylaşılarak açıklamaya çalışmıştır:

Çok çok bariz şeyler var yani mesela bir psikolog, biz de sosyal inceleme raporunu herkes yazıyor (gülüyor), bir psikolog olsa, bir psikolog raporu yazarken ki kullandığı cümleler, değerlendirdiği konular çok başka olabiliyor, sosyal hizmet uzmanı başka oluyor, öğretmen arkadaşların hepsini söylemiyorum bir kısmını tenzih ediyorum yani bireysel özelliklerle birtakım şeyler olabiliyor, olanı değerlendirmiş olarak değil oraya buraya bakarak bir rapor yazıyorlar. Çok basit, çocuk aileye verilecek. Öz baba. Üvey anne. Üvey annenin gazıyla baba çocuğu evden kovmuş. Ergen bu, 17 yaşında bir kız çocuğu. Üvey annenin görüşüne yer vermeden, çocuğun açıkça isteğine değer vermeden çocuk kurumda uyumsuz diye babaya vermeye çalışıyoruz. Baba kamyon şoförü, ayda bir uğruyor eve. Matematiksel olarak baktığımızda herhangi bir mesleğe gerek yok burada, yani üvey anne kovmuş. Baba kamyon şoförü, evde yok, direkt anneye maruz, çocuk çok net değil, yani evet gideyim gitmeyeyim konusunda net değil, 17 yaşındaki çocuğun görüşü tabii çok önemli. Tabi siz bunu vermeye çalışıyorsanız, bunu sosyal hizmet uzmanı yapmıyor ama, çok az gördüm yapan, çok az gördüm. Genellikle diğer sonradan eklenen meslek elemanları yapıyor, tabii bu biraz da kurumsal yapıyı bilmemeyle de ilgili yani kurumsal hizmetleri bilmemeyle de ilgili. Yazdığı raporun ne anlama geldiğini bilmemeyle ilgili, karşılığının ne olduğunu bilmiyor çünkü. (Kuvars,37,E)

Kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin çocuk alanı düşünüldüğünde uygulanması oldukça zor bir ilke olduğu açıktır. Bu noktada çocuğun kendi kaderini tayin edebilecek yeterliliğe sahip olup olmadığının belirlenmesine dair muğlaklık söz konusudur. Uzmanlardan Turmalin (29,K) “Herhangi bir engeli yoksa eğer kendini ifade edebilecek yaştaysa, söylenene şeyleri anlayabildiği düzeyde anlatılabiliyorsa, eğer bir çocuğa bir psikolog ya da bir sosyal hizmet uzmanı eşliğinde aktarılabilirse... Çocuktan çocuğa değişir, net bir şey söyleyemiyorum” diyerek bu konuya dair bir kesinlikten bahsetmenin mümkün olmadığını aktarmıştır. İkna etmenin karar verme üzerindeki yanıltıcı etkisinin, bu ilkenin ihlal edilmesini gizleyici bir kılıf olduğuna vurgu yapmak gereklidir. Kendi kaderini tayin hakkının çocuğun ya da çevresinin zarar görebileceği durumlarda sınırlandırılması mümkündür. Uzmanların çocuğun iyilik halini korumayı önceleyerek de

olsa kendi kaderini tayin hakkına dikkat etme gayretinde oldukları görülmektedir. Özellikle reşit olma yaşına yakın çocuklarda bu ilkenin dikkate alınmaya gayret edildiği, diğer durumlarda çocuğa çözüm sürecinde uygun koşullar arasından seçim yapması yönünde destek olduğu da bulgular arasındadır. Bunun yanında ikna etmenin kullanıldığından da bahsedilmiştir. Çocuğun kendi kaderini tayin hakkının söz konusu bile edilmeksizin kurum politikalarına kurban edildiği de aktarılanlar arasındadır.

4.2.3. Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Farkındalık Hakkında Görüşler:

“Onun kültürü diyerek dönüp hani arkamızı gidemeyiz.”

Sosyal hizmet müracaatçının bulunduğu yerden başlamayı önemser. Burada müracaatçının kültürel değerleri önemli bir yer tutar. Sosyal hizmet uygulamasında postmodernizmden sonra ortaya çıkan çok kültürlülüğün sosyal bilimlerde yaptığı etki ile sosyal hizmetin etik ilkeleri arasında kendine yer bulan kültürel farkındalık, müracaatçının dâhil olduğu kültürün değerlerine duyarlı olup, mesleki uygulamada bu değerleri dikkate alarak iş yapmanın önemine vurgu yapar. Ancak bu ilke, kültürün değişkenliği ve bazı kültürel öğelerin evrensel değerlerle çatışması sebebi ile uygulamada zorluklar yaşanmasına sebep olmaktadır. Özellikle Suriye'deki savaş sonrası göçle gelmiş olan çocuklara yapılması planlanan müdahalelerde kültürel değerlerle yasal olarak belirlenmiş olan çocuk algısının çatıştığı görülmektedir. Kişilerin dâhil oldukları kültüre dair bilgi sahibi olmak, vakanın değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Ancak vaka değerlendirmelerinde evrensel değerlerin ötelenerek müracaatçıların dini ve etnik yapıları sebebiyle başkaca değerlendirmelere maruz kalmaları, kültürel yetkinlik olarak görülemez. Aksine bu durum, etiketleme ve ayrımcılık gibi etik ihlallere sebebiyet verir.

Kehribar Suriyeli müracaatçılarla ilgili olarak, yasal evlilik yaşının altında evlendirilen müracaatçılarla yapılan mesleki uygulamalarda çocuğun koruma altına alınmadığını, erken yaşta evliliğe kültürel bir öge olarak bakıldığını ifade etmiştir.

“Suriyelilere şöyle bakılabiliyor. Onların kültürü, onlar zaten ülkelerinde de o şekilde evleniyorlar. Bizim ülkemizde evlenmişler, olabilir gibi bakılabiliyor. Ama sonuçta baktığında o çocuk. Sonuçta o çocuk bir şekilde zorla evlenmiş ya da kendi isteğiyle, artık ne kadar kendi isteği olabilir, o da tırnak içinde, sonuçta çocuk. O şekilde mesela bizim yaptığımız bize gelen vakalarda bununla karşılaşabiliyoruz. 13 yaşında, 15 yaşında, 17 yaşında.”
(Kehribar,27,K)

Burada çocuğun korunmasına dair bir ihlalden bahsetmek mümkündür. Her vaka kendi içinde değerlendiriliyor olsa da bu noktada çocuğun yüksek yararının ve kendi kaderini tayin hakkının öncelenerek vaka hakkında verilecek kararın bu şekilde alınması gerekmektedir. Hangi kültürden olursa olsun, hangi kültürel yapıdan geliyor olursa olsun, çocuğun insan olmaktan kaynaklı hakları ötelenemez.

Kültürel değerler ve evrensel değerler arasında yaşanan ikilemler mesleğin etik ikilemleri arasında yer almaktadır. Bunun yanında iki ayrı toplumun kültürel değerleri arasındaki çatışma da yine sosyal hizmet uzmanlarını değerlendirmelerinde zorlandıkları konular arasında görülmektedir. Yakut(25,K) toplumdaki yerleşik genel kurallar ve standartların olmazsa olmaz kabul edilmesinin farklı bir topluluğun kurallarıyla çatışması durumunda, toplumun genelince kabul gören kuralları doğru kabul etmenin yarattığı ikileme fazlasıyla düştüğünü ifade etmiştir:

“Yani ben evrensel değerler. Gerçekten bizim bahsettiğimiz toplumsal değerler, evet, gelenek ve görenekler, hatta sosyal hizmetin etik kurallarına, mesleki değerlerinden biri aslında sosyal farklılığı kabul etmektir. Bunu birkaç gün önce konuşmuştuk bir arkadaşımınla. Mesela bu konuda çok ciddi bir ikilem yaşadığımı düşünüyorum. Örneğinin bizim Romen ailelerimiz var. Kendilerine göre bir yaşam standartları kendine göre bir yaşam kültürleri var. Ancak bununla ilgili korunmaya muhtaç biriminde çalışan arkadaşlar bir ihbar aldığında ya da ben daha önce Atatürk Çocuk Yuvasında o çocuklarla birebir çalışıyordum. Doğal olarak çocukların o varolan koşullara göre normal kabul edildiği ortamı mesela ben normal kabul edemiyordum. Yani o eve gittiğinde birden fazla insan olması, o sırada çocuğun bana göre öz bakımının yeterli olmaması, bana göre anne babanın ebeveynlik becerilerini yeterince yerine getirememesi, bana göre anne babanın gece çalışırken o çocuğun onların yanında olması... Yani yanlış olduğu için o çocuk için, aileler çocuklarını bizden geri talep ettiklerinde dilekçe veriyorlardı. Bize eve incelemeye gidiyorduk ve ben çoğu aileyi bu sebeplerden uygun bulmadım. Benim yaşadığım en büyük ikilemdir bu.”(Yakut,25,K)

Bu ifadede en çok dikkat çeken söz öbeği “bana göre” kavramıdır. Uzman karar aşamasında değerlendirme yaparken “bana göre” diyerek gerekçeler sıralamıştır. Buradaki “bana göre” ifadesinin içeriği uzmanın karar verme aşamasında öncelediği değerleri ifade etmektedir. Değerlendirmelerde “uzmana göre” ya da mesleki ifadesiyle “kanaat” öznel olup değerlendirmeleri de öznelletirmektedir. Bu da değerlendirilen müracaatçıdan değil değerlendiren uzmandan kaynaklı değerlerin ön plana alınmasına sebep olmaktadır ki bu “değer biçme” olarak adlandırılabilir.

Topaz (27,E) kültürel yetkinlik ilkesinin yok sayıldığını, bunun müracaatçıların kendi kültürlerinden kopmasına neden olabilecek uygulamalara sebep olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yani kültürel yetkinlik çoğu zaman olmayabiliyor. Mesela son zamanlarda göçle birlikte Suriyelilerle çalıştık ve orada çalıştım ben. Kültürel yetkinlik neredeyse sıfır. Aslında çok benzer toplumlarız. Bir açıdan da çok da farklılaşabiliyoruz. Ama yine de onlara çok yabancı kaldığını gördüm ben çalışırken insanların. Özellikle hani müracaatçının bulunduğu yerden başlamak dediğimiz şey ya da kültür dediğimiz şeyler çok yanlış uygulamalar olabilir. Ama buna çok agresif tepkiler de verildiğini gördüm. Yani 15- 16 yaşında bir aile, evlenmiş çocuk ama çocuğu var ve 2 kişiyi bir anda koruma altına alındığını gördüğümde bunun doğru uygulama olmadığını düşünüyorum ben mesela. Hani hem bir aileyi parçalıyoruz, bir çocuk koruma altında ki biz bu insanların dilini de kültürünü de yaşatamayacağız örneğin. Ne olacak hani, on sekiz yaşına geldiğinde bu iki kişi ne olacak sorusunu düşünmeden verilmiş bir karar gibi düşünüyorum ben kendi açımdan.” (Topaz,27,E)

Bu örnekte Topaz, erken evliliğin onaylanabilirliğini kast etmemektedir. Burada vurgu yapmak istediği şey, kültürün erken evlilik ögesinin başka bir uzmanca yanlış görülmesi sebebi ile çevresi içinde birey değerlendirmesinin yapılmayarak müracaatçıların yarardan çok zarara uğratıldığını düşünmesidir. Bu türden vakalar için başkaca hizmet modelleri oluşturulması (erken evliliğin önlenmesi için çalışmalar yapmak, mevcut erken evliliklerde çocuğun takibi, kurum bakımına alınan benzer kültürdeki çocukların bir aradalığının sağlanması vb.) müracaatçıların ikinci bir mağduriyet yaşamaması için atılacak adımlardandır.

Ezbere değerlendirmelerle vaka değerlendirme yapmak yerine, her vakayı tek ve özel görerek değerlendirme yapmak, kültürel yetkinliği dikkate almak bakımından önemlidir. Kehribar (27,K) kültürel yetkinliği ve çocuğun yararını özgün bir bakışla değerlendirdiği bir vakayı şu şekilde aktarmıştır:

Şu an 15 yaşında. Bir tane bebeği var. Hani Suriye uyruklu. Mesela inceleme yaparken bu çocuk hakkında nasıl bir karar vermeliyim? Bunu çok düşündüm ve çocuğu alsam mı almasam mı? Bu sefer çocuğu alsam, çocuğun çocuğu var, yani o çocuğu alsam, o çocuğu nasıl etkilemiş olucam kurum bakımına alsam? Hani sonucu iyi mi olacak, kötü mü olacak? Hani kurum, hani biz karar verirken çünkü kuruluşları da düşünüyoruz. Çocuk kuruluşa aldıktan sonra nasıl oluru da düşünmek zorunda olduğumuz için. Mesela ben o çocuğu almadım. O on beş yaşındaki çocuğu. Yani ama on beş yaşında yani. (Görüşmecî:Kocasını nerde?) Orada, beraber yaşıyorlar. Ama şimdi düşünüyorum. On beş yaşında hani ama o çocuğu alsam, sonrası bu çocuk için kötü olabilir ki olma ihtimali yüksek. Çünkü kuruluşa dil bilmiyorlar, pek çok olumsuzlukla karşılaşabilir. Çocuğu var, o çocuğu da almam gerekecek. En çok o açıdan karar vermekte zorlanıyorum.(Kehribar,27,K)

Kültürel yetkinlikle ilgili en önemli zorluk, kültürün bir ögesinin insanın değerini harcayıcı olması durumudur. Kültürel bir ögenin varlığı, müracaatçının ya da çevresindeki bir başka bireyin insanlık değerini yok sayar nitelikteyse burada kültürün

öncelenmesinden bahsetmek mümkün değildir. Bu noktada temele alınması gereken şey insanın değeri ve bu değerden kaynaklı haklardır. Bunun yanında çocuğun sağlıklı gelişim hakkını engelleyici kültürel öğelerin hiç biri kültürel yetkinlik olarak görülemez.

“Onun kültürü diyerek dönüp hani arkamızı gidemeyiz. Yani burada o çocuğun sağlıklı gelişim hakkı engelleniyor ve bu benim için bir sınır. Aynı şekilde ailedeki diğer bireyler içinde olan durumlarda da hani onların sağlıklı olarak gelişim hakkı, sağlıklı olarak yaşama hakkı engelleniyorsa benim için bu bir sınırdır.” (İnci,27,K)

Kültürel yetkinlik etik ilkelerde şu şekilde tanımlanmıştır:

“Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılarının kültürlerine ilişkin bir bilgi tabanına sahip olmalı ve müracaatçıların kültürlerine duyarlı hizmetlerin sunulmasında ve insanlar ve kültürel gruplar arasındaki farklılıklarda yeterlilik gösterebilmelidir.”

Bu etik ilke sosyal hizmet uygulamasında müracaatçının bulunduğu yerden başlamayı da kapsamaktadır. Vaka değerlendirmesinde sosyal hizmet uzmanı çocuğun ve ailenin kültürel yapısına ve değerlerine dair bilgi sahibi olması önemlidir.

Turmalin “*Benim önceliğim çocuk ve ailesinin bulunduğu değerler oluyor öncelikle açıkçası*” diyerek ailenin değerlerine ters düşecek kararlar vermemeye çalıştığını söylemiştir. Ancak bu durumda yaşanacak ihlal olup olamayacağı sorusuna şöyle bir savunuda bulunmuştur:

“Ailenin değerlerini incelemek derken de şu açıdan söylüyorum aslında: Hani ailede bir istismar durumu vardır, hani bu ailede gizlenir, kapatılır ya da süreç bu şekildedir. Ama hani bu demek olmuyor ki çocuğu ortamdan almalıyım. İşte değerler böyle, sürsün gitsin değil aslında. Hani, aileye aslında anlayabildiği ölçüde yaklaşmak ya da o değerlerin olduğu noktaya inebilmekten bahsediyorum aslında. Eee bu süreçte yine dediğim gibi her şey çocuk çocuğun üstün yararına çıkıyor. Mesleğin de tabii temel etik ilkelerini kullanarak” (Turmalin,29,K)

Kültürel yetkinlik konusunda sınırların belirli olmayışı bu ilkenin mesleki uygulamalarda etik ihlallere sebebiyet vermektedir. Bu noktada kültürel yetkinliğin iyi tanımlanması, insanın değerini harcayıcı herhangi bir kültürel öğenin asla kabul edilmemesi önem taşımaktadır. İnsanın değerinin ve insan haklarının Batı tarafından tanımlanmış olduğu yönünde eleştiriler mevcut olsa da bu ilkelerin, insanın değerini herhangi bir sosyolojik statü gözetmeksizin koruyucu bir yapıda olması, bu ilkeleri kültürel değerlerin önüne geçirmektedir.

Görülmektedir ki, kültürel yetkinlik konusunda uzmanların önemsedikleri iki konu ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, kültürel yetkinliğin yok sayılarak bireyin çevresi içinde

değerlendirilmeden, değer biçmelerle müdahaleye maruz bırakıldığıdır. Bu noktada müracaatçının kültürel değerleri mesleki etik değerlerle çatışmaktan çok uzmanın dahil olduğu toplumsal değerlerle çatışmakta ve mesleki müdahalede uzmanlar kendi değerlerini öncelemektedirler. Diğer önemli bulgu ise kurum politikasının özellikle göçle gelen müracaatçılar söz konusu olduğunda çocuğun yüksek yararı ilkesini “kültürel farklılıklar” açıklamasıyla ihlal ettiği yönündedir.

4.2.4. Çocuğun Yüksek Yararı Hakkındaki Görüşler: “ Çocuğun Yüksek Yararı Diye Bir Yalan Var, Evet...”

Çocuk alanı söz konusu olduğunda en çok öncelendiği ifade edilen ilke, yüksek yarar ilkesidir. Ancak bu ilke söz konusu olduğunda ortaya çıkan en önemli sorun, alan yazın araştırmasında da belirtilmiş olan yüksek yarar ilkesinin ne'liğine dair açıklıkla tanımlanmış bir bilgiye sahip olunmayışıdır. Uzmanlar bu belirsizlik sebebiyle bu kavramı kullanmak istemediklerini söylemişlerdir. Yüksek yararın içeriksel belirsizliğinin uygulamada görece değerlendirilmelere sebep olduğunu söyleyen Topaz bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Yüksek yararı çok kullanmıyorum. Çok nadir kullandığım bir kavram. Nedense hoşuma gitmiyor. Çünkü ne olduğuyla ilgili çok fazla bir şey yok ortada. Soyut daha doğrusu pek anlamlandırılmış bir şey. Hani az önce sizin bahsettiğiniz, yani kim karar veriyor yüksek yarara? ... Zaten yüksek yarar derken. Ama burada yüksek yararın bileşenleri farklı. Aile yanında nasıl bir eğitim alacak? Anne baba ilişkileri nasıl olacak? Çevresi, mahalle nasıl? Kardeşleriyle ilişkisi nasıl? Anne babanın komşusu ile ilişkisi nasıl? Yani burada birçok değişken var. Her birini tek tek değerlendiriyoruz belki. Birçoğunu gözden geçiriyoruz ama dediğim gibi bizim elimizde bir anket yok. Yani tik atarak yapmıyoruz bu işi. Yüksek yarar, hani ben ailenin, çocuğun örneğin aile yanında, orda yaşarsa örneğin bir zarar görebileceğini düşünüyorum. Siz de görmeyeceğini, aksine burada bir arkadaşlık kurarken, hani bizde atıyordum işte yaşam öyküsü vardır, yok da burda mesela, ihmal istismardır, bunlarla ilgili bir şey duyarsa aynı evde kaldı çocuklardan öğrenerek bu belki onu yönlendirir, bu şekilde zarar görür gibi düşünebilirsiniz. Ben de aksine aile yanında burada gerçi bu bir ihtimaldir, ailenin yanında bu daha büyük bir ihtimaldir diye düşünürüm. Farklılık yine ortaya çıkar.” (Topaz,27,E)

Çocuğun yüksek yararı kavramının muğlaklığı, gerekçelendirmenin bu ilke üzerinden yapılmasında öznel kararların bu ilkeyle gerekçelendirilmesi olasılığını taşımaktadır.

Safir kavramın muğlaklığına vurgu yaparak “çocuğun yüksek yararı” ilkesinin kurumun “alt” ve “üst” makamlarında farklı şekilde anlamlandırıldığını ifade etmiştir:

Bazı şeyler var ki çok kullana kullana yozlaşmış durumda. Mesela çocuğun yüksek yararı. Bir uzman gerçekten çocuğa dair yaptığı bütün müdahalelerde çocuğun yüksek yararını göz önünde bulunduruyor. Ben kendim için öyleydi. Amaç çocuğun yüksek yararı. Bizim bakanlığımızda artık sihirli iki kelime haline gelmiş. Atılan her adımda, mesele uzman da sahada çalışırken çocuğun yüksek yararına çalışıyor, dışarıdan bazı istemediğimiz müdahaleler olurken onun adı da yüksek yarar oluyor. Yani aslında bizim için bunlarla problem yok. Biz gerçekten sahada çalışanlar olarak çocuğun yüksek yararını gözeterek çalışıyoruz. Ama bu yukarıda politika yapıcılar tarafından galiba çok dikkate alınmıyor. Ben öyle düşünüyorum açıkçası. Sahada bu konuyla ilgili herhangi bir problem yok. Etik olarak hiçbir problem yok. Ama günümüz gerçeği diyelim. Bu hep böyledi. Yani her alana müdahale edilebilir hakkı, tırnak içerisinde söylüyorum, bunu kendilerini gördükleri için bir takım kişiler maalesef hani bazen bu noktalarda çatışabiliyoruz. Çünkü biz de çocuğun yüksek yararı diyoruz onlar da çocuğun yüksek yararı diyor. Ama bizim gittiğimiz yol doğru, ben ona inanıyorum. (Safir,29,E)

Bu açıklamada öne çıkan bir başka durum, uzmanların çocuğun yüksek yararı ilkesini mesleki eti ilkeler doğrultusunda kullandığıdır. Ancak politika yapıcılar, alanda çalışanların bu hassasiyetine dikkat etmemekte ve çocuğun yüksek yararını güncel politikalar üzerinden bir gerekçe olarak kullanmaktadırlar. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şey, çocuğun yüksek yararı ilkesi ile gerekçelendirilen değerlendirmelerin, sosyal hizmetin diğer etik ilkelerine uygunluğuyla desteklenmesidir.

Uzmanlar çocuğun yüksek yararı ilkesine çoklukla vurgu yapmışlar ve çocuk refahında önceliğin bu ilkede olduğunu belirtmişlerdir.

Zümrüt her şeyden önce temele çocuğun yüksek yararını aldığını, çocuğun diğer kişilerden daha önemli ve öncelikli olduğunu, bu nedenle vakalarda titizlikle çalıştığını vurgulamıştır:

“Burada öncelediğimiz değer çocuğun yüksek yararı. Bu bazı ailelerin yararına olacak diye bunun önünü açmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Çünkü burada kimin, neyi, nasıl değerlendireceğini, sürece kimin nasıl müdahil olacağını bilemeyebiliriz? Ve ben açıkçası evlat edinme sürecinde neyi önceliyoruz diye sormuştunuz ya, ben çocuğun yararını önceliyorum. O insanların pek çoğu çocuk sahibi olamadığı için buraya geliyor ve son kapısı burası. Ama ben o aileleri değerlendirirken onların yararından önce çocuğun yararını düşünmek zorundayım. En son bipolar bir ailem var mesela, anne bipolar. Yıllardır tedavisini oluyor, ilaçlarını aksatmıyor, herhangi bir atak dönemi de geçirmemiş 7-8 yıldır, ama mesela ben çok detaylı, çünkü onu etiketlemek istemiyorum, sırf bipolar olduğu için bundan mahrum etmek de istemiyorum. Ama yaptığım bütün araştırmalarda ve gerçekten hem doktoruyla görüştüm, başka ondan bağımsız bir sürü psikolog ve psikiyatrden görüş aldım. Ve şey diyorlar, yani bunun şimdiye kadar atak geçirmemiş olması, hiç atak geçirmeyeceği anlamına gelmez ve tedaviyi bırakabilir. Kendi doktoru şey dedi zaten, eğer o kişiyi tek değerlendiriyorsak tek başına iyi bir ebeveyn adayı olmaz.

Etrafında sosyal desteği varsa olabilir. Ama dedim ya takibi yok, 10 yıl sonra ne olacağını bilemem. Annesi var, annesini kaybedebilir. Eşini kaybedebilir ve bunlar da tetikleyen şeyle olabilir. Ben burada çocuğu düşünmek zorundayım ve ona göre karar vermek zorundayım. Evet, orada bir tercih yapıyorum ve çocuğun yararını tercih ediyorum. Çocuğun yüksek yararına olacağı için diye yazıyorum raporuma da. (Zümrüt,27,K)

Çocuğun yüksek yararının gözetilmesinde yasa ve yönetmeliklerin önemi büyüktür. Çocuğun yüksek yararı ilkesinin bir sosyal politika ilkesi olmasının en önemli kanıtı, yasa ve yönetmeliklerin bu ilkeyi uygulamada destekleyici oluşudur. Yukarıdaki aktarımda uzmanın çocuğun evlat edindirme sürecinde en çekindiği konu uzun vadede takibin yapılmayışıdır. Bu da çocuğun yüksek yararı ilkesinin yasa ve yönetmeliklerce yeterli derecede korunmadığını ifade etmektedir.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, salt çocuk odaklı bir bakışı ifade etmez. Bir sistem olarak ailenin dikkate alınarak çocuğun iyilik halinin aile sistemi içinde korunmasını da ifade eder. Bununla birlikte bazı uzmanlar çocuğu çevresi içinde birey olarak değerlendirmeyi ve çocuğu bir sistem olarak aile içinde desteklemeyi öncelikli görmektedirler. Tuncay (2018) aileyi koruyan yasal düzenlemeler yerine ailedeki bireyleri kadın ya da çocuk olarak tekil bir biçimde koruyucu politikaların öne çıktığını belirtmektedir. Ancak Sierra (2010, akt. Özkan ve Kılıç, 2013: 28) “Doğrudan çocuk ile çalışarak sunulan hizmetlerin çocuklar üzerinde kalıcı bir değişim oluşturmadığı görülerek ebeveynlerin bilgi ve desteğine ihtiyaç duyulmuş; böylelikle “çocuk odaklı” programlardan “aile odaklı ya da aile merkezli yaklaşımlara” doğru yönelim olduğunu” söyler.

Yakut, ailesi içinde çocuğa vurgu yaparak, müracaatçıları tekil bireyler olarak görmeyi eleştirmiş, çocuğun yüksek yararını aile sistemi içerisinde sağlamanın, çocuk için daha faydalı olacağını savunmuştur.

“Yani ben ilk önce o çocuğun, benim için öncelik sadece çocuğun yüksek yararı değil. O çocukla birlikte bir aileden bahsediyoruz. Ya biz müracaatçıya belki de çoğu uzman burada hata yapıyor bence. Çocukla çalışınca bir çocuğu odak yapıyoruz. Kadınlı çalışınca kadını odak yapıyoruz. Ama bir aile, yani o evin içerisinde, mahallenin içerisinde 20–30 kişi yaşıyorsa, o çocuğu biz yuvaya aldığımızda o 29, kalan 29 kişi bu durumdan etkileniyor aslında. Ama benim önceliğim, evet, çocuğun yararı, yüksek yararı. Çocuğun şartları nasıl? Bu çocuk yaşatlarına göre nasıl davranıyor? Peki, bu çocuğun içinde bulunduğu ortam onu nasıl etkileyecek? Peki, bu çocuğun nasıl bir eğitim hayatı olacak ya da olacak mı? Ya da bu çocuk ilerde daha farklı suçlara yönelecek mi? Bir gün on beş on altı yaşındayken, ben suça sürüklenmiş çocuk birimde çalışırken, bu çocukla karşılaşacak mıyım? Ben ona göre hareket ediyordum. Ama diyorum ya en çok ikilemde kaldığım yer buydu benim. Ben Altındağ Çin Çin’e çok gittim. Hatta sorsanız beni herhalde tanırırlar. Aileye geri, yani çocuk yuvadayken aileye geri teslimini yaptığım çocuklar da oldu.

Öncesinden birkaç haneyle çalışma şansımız oldu. İl Müdürlüğü'ne yönlendirdik. Aileye durumu anlattık. Bu çocuğun on sekiz yaşından küçük olduğunda bir çocuğun neye ihtiyacı olduğunu, bu şartların onlar için normalleşmiş olduğunu, ama bunların doğru kabul edip etmemenin hani biraz onu düşünmelerine şey olduk. Dilencilik yapan annelerimiz vardı. SED desteği yani SED birimi ile görüştük. O zaman işte aileyi desteklediler.”(Yakut,25,K)

Turmalin de ailede desteklemenin, vakanın koşulları göz önüne alınmak kaydıyla, kurum bakımına almaktan daha iyi bir çözüm olacağını vurgulamıştır:

“Ya tabii ki hani vakadan vakaya değişiyor aslında. Bazen orada çocuğunu ordan uzaklaştırmak aile istiyor olsa bile çocuğun yararı için ordan ayrı, ayrı koymak durumunda kalıyoruz. Ama tabii ki bir bütün olarak bakmak gerekiyor. Aileye o anda ne fayda sağlayacak? Tamam, çocukla ilgili bir hizmet belirliyoruz. Hani belki almıyoruz ama hani aileyi de desteklemek bizim için önemli. İşte, ekonomik destek sağlayabiliyoruz. Bir psikolojik destek sağlayabiliyoruz. Diğer kurumlarla iletişim halinde olup onlara belki farklı desteklerde bulunabiliyoruz. Ailede desteklemeyi önemsiyorum tabii ki.”(Turmalin)

Bu noktada aile destek hizmetlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Çocuk odaklı bir çocuk koruma sisteminden aile odaklı bir çocuk koruma sistemine geçmek, çocuğun ancak ağır ihmal ve istismar durumlarında kurum bakımına alınmasını sağlayarak kurumların işleyişini rahatlatacak ve aile destek sistemleri sayesinde çocuğun korunmasında etkili ve sağlam temelli bir sosyal hizmet anlayışını yerleştirmede etkili olacaktır.

Çocuğun yüksek yararı ilkesinin ihlal edildiğini belirten, bu kurum koşullarının çocukların uygun koşullarda yaşaması için yetersiz kalmasıyla ilişkilendiren, çocuğa uygun koşulları sağlayamayan bir kurumda çocuğun yüksek yararı ilkesinden söz edilemeyeceğini söyleyen Mercan ise bu ilkenin bir teoriden öteye geçemediğini şu sözlerle belirtmiştir:

Çok kolay bir iftira ile buraya çocuk alınabiliyor, çocuk örseleniyor. Çocuğu aileye vermeye çalışırken bir kişinin keyfinden çocuğu veremiyoruz, çocuk örseleniyor. 232 kişilik kurumda 350 kişi kalıyoruz. Nerde çocuğun yüksek yararı? Burada kaldığımız ya da diğer kuruluşlarda kalan çocuklarla alakalı, yüksek yarar, yüksek yarar... Uzman, ilgilenen kişiler, başka meslek gruplarından olsun, kendisine zararı olmayan çocuğun daha çok yüksek yararını düşünüyor. Çocuktan ya da ailesinden zarar gelebilecek olanın yüksek yararını daha az düşünüyor. O yüzden benim için bu çocuğun yüksek yararı yalan. Uygulamaya geçilmedikten sonra teoride olan hiçbir şeyin anlamı yok ki... Buradaki arkadaşlar çocuklarla kendi çocuklarından daha fazla ilgileniyorlar ve bu ilgilenmenin karşılığı da işte, birisi tehdit ediyor, birisinin tanıdığı var vs. diye çocuğu verdim diye... Şöyle böyle tabii, oldu, oluyor. Kötü bir şey bu. Demin o yüzden dedim çocuğun yüksek yararı yalanı diye. Anne baba, babanın yukarlarda bizim bakanlıkta tanıdığı var, araya onları sokuyor. Çocuğun anneyle babayla görüşmesi yasak. Ama

baba yukarıdan tanıdığı sokuyor diye araya çocuğuyla görüşüyor. Ama anne görüşemiyor. Çifte standardı biz uyguluyorsak, biz bu çocuklardan ileride kamu yararına nasıl çalışmalarını bekleyeceğiz? (Mercan,29,E)

Çocuğun yüksek yararı ilkesi çok yönlü düşünülmesi gereken bir etik ilkedir. Öncelikle bu ilkenin çok iyi tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında çocuk refahı alanında hazırlanan yasa ve yönetmeliklerin çocuğun korunması uygulamalarında kısa vadeli ve geçici çözümler sunmak yerine, takip etmek gibi uzun süreli çözümler sunması önemlidir. Çocuğun aile sistemi içerisindeki bir öge olduğunun fark edilerek, çocuk odaklı çözümler yerine aile odaklı çözümlerin daha etkili olacağı uzmanlar tarafından aktarılan görüşler arasındadır. İhmal ve istismar gibi çocuğun yaşam hakkını ihlal eden durumlar dışında çocuğun yüksek yararı ilkesinin aileyle sosyal hizmet uygulamalarıyla çözüme ulaştırılması, toplumun çekirdek yapısı olan ailenin desteklenmesi bakımından da önem taşımaktadır.

4.3. Sosyal Hizmet Uzmanının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler

Etik karar verme sürecinin sosyal hizmetin değerlerini temele alan etik ilkelerce belirlenmesi, mesleğin uygulanışı bakımından ideal olarak kabul ediliyorsa da gerçeklikte sosyal hizmet uzmanının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin etik ilkelerden fazlası olduğu anlaşılmıştır. Bu bölümde etik karar verme sürecinin bireysel değerlerle, kurum kültürü ve bürokratik baskıyla, öz-farkındalıkla, yasa ve yönetmelikler ve sosyal politikayla ve akademik eğitimle bağlantısı açıklanmaya çalışılacaktır.

4.3.1. Bireysel Değerlerin Sosyal Hizmet Uzmanın Etik Karar Verme Sürecine Etkisi: “Ya İnsan Malzemesi, Sonuçta Çok Profesyonel Hareket Edilemediği İçin Bunların Bulaştırılması Her Meslekte Mümkün.”

Bireysel değerler, kişinin kişisel tarihi içinde oluşturduğu, içinde toplumsal, kültürel, dini, entelektüel ve mesleki değerleri barındıran bir değer manzumesidir. Sosyal hizmet uzmanının sahip olduğu değerler, etik karar verme sürecinde seçilecek modeli

belirlemede ve bunun ardından gerçekleştirilecek eylemde yaşamsal rol oynamaktadır (Guttman, 2006: 169).

Sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun etik karar verme sürecinde bireysel değerlerin öncelenmesini bir sorun olarak gördükleri açıktır. Ancak ilginçtir ki uzmanların aynı zamanda bunun çok engellenebilir olmadığını düşündükleri anlaşılmıştır.

Necef, Kalıp yargıların karar vermede çok etkili olduğunu, bu yargıları sebebiyle tolerans gösteremediği bir kişiye mesleki uygulamada da tarafsız davranamayacağını şu sözlerle aktarmıştır:

“Yani mesela şöyle örnek vereyim: Kişisel olarak insanların belli başlı kalıp yargıları vardır. Belli insanlara karşı hoşgörü gösterebiliyorsa gösteriyor, gösteremiyorsa kendi hayatında o insana bir yer vermiyorsa veya onu hor görüyorsa, burada öyle bir müracaatçı karşısına geldiği zaman ne kadar profesyonel davranabilir. Yani çok davrananı zannetmiyorum ki olsun. Eğer hani bu beceriyi kazanmadıysa öncesinde, buraya gelip de burada bir yerlere getirebilenine, bilmiyorum, ben rastlamadım. Vardır ama belki.”(Necef,27,K)

Bireylerin kişisel değerlerinden kaynaklı olarak bazı kişi ve grupların kimlik ya da aidiyetlerine karşı hassasiyetlerinin olması mümkündür. Ancak Reamer'ın(2018) da aktardığı gibi bireysel değerlerin mesleki etik ilkelerle çatışması durumunda etik ikilemler ortaya çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçılar, sosyal hizmet mesleği içinde azınlık olacak bir görüşü temsil ediyor olsalar da kendi kişisel görüşlerini benimseyip onaylayabilirler. Bu türden durumlarda sosyal hizmet uzmanı müracaatçının kendi kaderini tayin hakkı ilkesine bağlı kalmalıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının bireysel değer örüntüleri sebebiyle çalışmakta zorlandıkları vakalar ya da müracaatçılar söz konusu olduğunda (örneğin dini hassasiyet sebebi ile kürtaj ya da LGBT bireyle çalışma gibi) vakayı devretmeleri ya da süpervizyon desteği almaları bu bakımdan tavsiye edilmektedir. Görüşülen uzmanların çoğu, bireysel değerlerin etik karar verme sürecinde öncelendiği yönünde uygulamalara şahit olduklarını iletmişlerdir. Karabekir'in (2010:179) yaptığı araştırmada “uzmanın önde tuttuğu değer her ne ise, kararlarını, yaklaşımını, hedeflerini ve uygulama planını... büyük ölçüde etkilemektedir” bulgusuna rastlanmaktadır.

Bireysel değerlerle mesleki değerlerin dengelenmesi, bir diğer deyişle kişinin profesyonel bir tavırla olaya yaklaşımı, etik karar vermede oldukça önem taşımaktadır. Bu noktada NASW Etik İlkeleri “Sosyal hizmet uzmanları, kendi özel davranışlarının mesleki sorumluluklarını yerine getirme becerilerine müdahale etmesine izin vermemelidir (standart 4.03)” diyerek bu dengelemenin yapılmasını şart koşar. Ancak

görüülen birçok sosyal hizmet uzmanı yetiştirilme biçiminin, yaşam tecrübelerinin etkili olduğunu ve bunun engellenebilir olmadığını iletmişlerdir.

Zümrüt ailesinin yetiştirme biçiminin etkisinden bahsederek, her ne kadar mesleki süreçte değişimler yaşasa da geçmişten getirdiği yaşam örüntülerinin engellenebilir olmadığını söylemiştir:

“Yetiştirilme tarzımın çok etkili olduğunu düşünüyorum. Ama onun dışında ben şeyi çok yeni yeni öğrenmeye başladım. Kendi hayatımla kıyaslamamayı, mesela kendi evliliğim. Ben şimdi evlat edinme aileleriyle görüşmeler yapıyorum ve değerlendiriyorum. Kendi evliliğimle kıyaslamadan ya da annemin babamın evliliğiyle kıyaslamadan, ama böyle nötr bir açıdan bakmaya çalışıyorum. Onun için de düzgün karar verdiğimi düşünüyorum. Çünkü her aile de tıpkı birey gibi farklı olabilir. Her davranış herkeste aynı etkiyi yaratmayabiliyor. Onların arasındaki ilişki, iletişim çok farklı olabiliyor. Buna dikkat etmeye çalışıyorum, gayret gösteriyorum, yine de etkili oluyordur elbette. Onun dışında hani, çok küçük yaşlarımızda bizi biz yapan şeyler vardır ya yaşadığımız bizim, bize öğretilen şeyler. Onlar da elbette etkiliyordur ya. Onları engelleyebildiğimi düşünmüyorum.” (Zümrüt,27,K)

Bu açıklamasında uzman mesleki tecrübesi arttıkça müracaatçı ile kendi yaşantısına dair örüntüleri karşılaştırmaktan uzaklaştığını belirtmiştir. Ancak yine de yetiştirilme tarzının önemli olduğuna vurgu yapmayı ihmal etmemiştir. Bu durum bireysel değerlere dayalı değer biçmelerin öne çıkmasına sebebiyet verebilir. “Bize öğretilen şeyler” ifadesi, toplumsal kaynaklı ailevi değer yargılarına işaret etmektedir. Değerlendirmelerde toplumsal kaynaklı değer yargılarının etkili oluşu, dezavantajlı ve çoğu kez toplumca marjinal olarak görülen müracaatçı profilleriyle yapılacak mesleki çalışmalarda bu yargılarla ezbere değerlendirme yapma olasılığını doğurmaktadır. Görüşmelerde uzmanların kendi yaşam standartlarını temele alarak değerlendirmelerde bulunduklarına dair birçok bulguya rastlanmıştır.

“Uzman kendi yaşamına göre çok değerlendiriyor. Mesela bence şu an hani düşündüğüm, ihbarlarda ya da şu an kuruma çocuklar gelirken, uzmanlar bunu çok daha geri planda, yani sosyal farklılığı unutmuş gibiler. Bir ev olmalı, işte temiz olmalı işte şartlar bu olmalı. Bakıyor şartlar böyle değil. O zaman tamam alınmalı... Ya herkes bunu yapmıyor ama diyorum. Bu bir genelleştirme değil. Sadece yapan uzmanların, çoğu demek de belki doğru olmaz. Evet, yani yapan var. O an çocuğu risk altında görüyor, hani o an bu hali şu aile şurdan gelmiştir, buradan gelmiştir. Ya da atıyorum yeni gelmiş, Ankara gibi bir yere yeni gelmiş, henüz kendi şartlarını tam oturtamamış, bu yüzden hani atıyorum evin durumu öyle ya da yatağı yok, şu yok, bu yok. Ama biz şunu istiyoruz. Çocuk yatağı olmalı, odası olmalı, son dönemlerde zaten istismar had safhada olduğu için, kaç kardeş aynı odada kalıyor? Paranoia olduk. E bu paranoyalarımızın gerçekleşmemesi için kurduğumuz ütopayı uydurmaya çalışıyoruz.” (Yakut,25,K)

Çocuğu koruma altına alma kararlarında sırf maddi koşulların yetersizliğini temele almanın, aile birliğini bozucu ve çocuğun yüksek yararını ihlal edici olduğunu belirten Mercan, bunun bireysel farklılıklardan kaynaklı olduğunu şu sözlerle açıklamıştır:

“Şimdi birileri için, hani ben çocuğu alma taraftarı olan kişiyim, bakıyorum eve. Bir ev, derme çatma da biraz. Baktığım da ekonomik durum da biraz düşüklük var. Ama aile mutlu. Takıyor beyin, bilinçaltı takıyor ona. Ev çok iyi değil, bilinçaltı taktı ya ona bir kere. Ailenin üstü başı biraz kirli. Ben alcam bu çocuğu diyorum. Ev kötü çünkü. Ama aile çok mutlu. Ben o ailenin mutluluğunun içine ev kötü diye edicem. ...Sizin, yani almak istemeyen taraf da şöyle bakıyor olaya: Ne aileler var. Bu çocuğu alırsak, aile içerisinde bir problem yokken bu çocuğu alırsak, bu mutluluğun önüne geçersek, yarın bir gün başka problemler çıkabilir. Başka bir sürü ailenin çocuğunu almamız gerekir o zaman. Çünkü uzmanın bir tutarlılığı olması gerekiyor. O yüzden biz bu çocuğu almayalım. O mutlu. Halledilebilir. Ne yapalım, sosyoekonomik destek verelim. Parayla destekleyelim bu aileyi. Azıcık maddi desteğe ihtiyacı var, onu yapalım. Çocuk yuvayı görmesin. En kötü aile, en iyi yuvadan daha iyidir. Böyle bir gerçek var. Ama işte o farklılık ordan kaynaklanıyor. Bu zamana kadar görüp gördüğü bütün hayat tecrübelerine dayanıyor. İşte farklılık orada. En büyük problem de, benim sıklıkla uğraştığım ve rahatsız olduğum durum bu.”(Mercan,29,E)

Aşağıda Elmas tarafından yapılan açıklama da uzmanların müracaatçıyı kendi koşulları içinde değerlendirmekten uzak bir biçimde bireysel yaşam kıstaslarına, özellikle maddi koşullara uygunlukla değerlendirdiğine güzel bir örnektir.

“Ama mesela ...’de işte çalıştığım bir dönemde ve’da çalıştığım dönemde bir sınıf arkadaşımla biz işte aynı odayı paylaşıyorduk. Arkadaşım mesela o kadar çok kişisel değerleriyle hareket ediyordu ki ve her yaklaştığı müracaatçı ağlayarak odayı terk ediyordu. Bir değil, iki değil, üç değil... Ben artık onun hani bir yardım alması gerekiyor diye düşündüm. Çünkü kendi değerleriyle hareket ediyor. Benim evimde kanepeler yok, benim evimde bilmemne yok ki falan gibi hani tutun da işte, çocuklarla kurduğu ilişki, çocuklara verdiği değer yani her şeyi kendi özellikleri üzerinden düşünüp tartıyordu. Onla bir böyle tartışmamız olmuştu.”(Elmas, 35, K)

Bunun yanında bireysel değerlerin kullanımının etik değerlerle çatıştırılmasının gerekli olmadığını, bu noktada uzlaştırıcı bir uygulama da yapılabileceğini öne süren Topaz görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Çok güzel bir soru. Ben açıkçası bunların birbirinden bağımsız düşünülmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yani bana göre bir mesleki etik o ülkenin ya da işte hizmet verilen grubun inançlarından, örf adetlerinden, geleneklerinden bağımsız olmamalı. Yani atıyorum ben, bir Afrika kabilesine farklı etik olabilir hizmet verdiğinizde ya da Amerika’da başka bir şey olabilir, Türkiye’de... Tamam, küreselleşiyoruz, çok fazla ortak noktalar var ama ben inanç temelli yaklaşıyorum. Öyle söyleyeyim. O yüzden, inançtan bağımsız, çünkü benim en üst noktaya koyduğum şey buysa, bununla çelişecek bilginin insan yapımı olduğunu düşündüğümde bunun daha çok yanlış olabileceğini düşünüyorum. O yüzden hani bir çatışma

şeklinde değil ama uzlaşma şeklinde, tabii ki yani mantık süzgecinden geçirerek, burada gelenekle inancı bir tutmuyorum bu arada. Hani kültür, gelenek, inanç bir değil. Bunlar da yine insan ürünü olanlar var. Yani inançta temel noktalar vardır. Bunlarla çelişmeyecek şekilde olması gerektiğini düşünüyorum.” (Topaz,27,E)

Bu açıklamada inanca yapılan bir değer atfetme söz konusudur. İnanç, gelenek ve kültürden ayrı görülerek ayrılmış ve inancın kusursuz oluşuna atfen bir değeri olduğu belirtilmiştir. Bu görüş “insan yapımı” olanın kusurlu olduğuna dair bir açıklama içermektedir ve etik alanının “inanç” temelli bir yapıya bürünmesinin çatışmayı azaltacağını söylemektedir. . Sekülerlik adına yapılabilecek tartışmalar dışında, inancın bireyselliği ve kişilerin inançlarının ortaklık taşımaması, inanç temelli oluşturulacak kurallarla ilgili “Hangi inanç?” sorusunun sorulmasını gerekli kılar? Sosyal hizmet uzmanının ya da müracaatçının inancına dair hassasiyetlerinin dikkate alınması etik kodlar içinde yer almaktadır. Ancak inanç temelli kuralların oluşturulması “mantık süzgecinden” geçiriliyor olsa da değer biçmelerin önüne geçemez. Burada kuralların temelinde olması gerektiği düşünülen inancın kadın, erkek, çocuk, evlilik, aile, ebeveynlik, yardım gibi kavramları kendi paradigması içinden görerek çözmesi, etik karar verme sürecinin, mevcut paradigmanın çözemediği sorunları çözmek için uyguladığı yönergeler için uygunluk taşımamaktadır.

Kuvars küçük yerlerde kişisel değerlerle yapılacak değer biçmelere daha çok rastlanabileceğini, bunun kişinin dini ya da seküler bakışından kaynaklanabileceğini, kendisinin de bu türden uygulamalara rastladığını şu sözlerle aktarmıştır:

Şimdi bir sürü küçük şehir var, o adam diyor içki içiyor, onun çocuğunu alalım. Yani bu ülkede 30 milyon insan içki içiyor düzenli şekilde ve tabii ama çocuğunu alalım, bu çocuğu almak için bir gerekçe, madde bu da elbette ki ama kendi veya uyarıcı değil, bağımlık yapan farklı maddelerle aynı kategoriye koyabiliyor. Tersten baktığımızda çocuğu zorla Kuran kursuna gönderiyorlar, Çocuğun eğitim hakkı var, Normal okula gidiyorsa aile çocuğunu öyle yetiştirmek istiyorsa aile çocuğu Kuran kursuna da göndersin, çocuk düzenli olarak normal örgün eğitime devam ediyor ise gibi böyle şeyler çok ve buna göre bireysel ve dünya görüşüne göre hareket eden çok arkadaş gördüm, Gördüm bu oldu.(Kuvars, 37, E)

Müracaatçının bir ebeveyn olarak çocuğunu kendi toplumsal değerleri uyarınca yetiştirmesinin çocuğun haklarının ihlal edilmediği durumlarda engellenebilir bir yanı yoktur. Ancak sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçının çelişen ‘dünya görüşü’nün karar verme sürecinde etkili olduğu yukarıdaki örnekte açıkça görülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları etik karar verme sürecinde çocuğun yüksek yararı ilkesini toplumsal değer manzumelerinin önüne alarak mesleki müdahaleyi bu ilkeye göre

düzenlediklerini aktarmışlardır. Toplumsal ahlaki bakış açısına göre çocuğun korunma altına alınması gerektiği yönünde genel bir temayülün olmasına karşın birçok uzman vakayı her tek durum için kendi içinde değerlendirdiklerini ve çocuğun ebeveynleri ile yaşantısında ihmal ve istismar durumuna rastlanıp rastlanmadığı kanıtı üzerine uygulama yaptıklarını belirtmişlerdir.

Mercan, müracaatçıların özel hayatlarının ve çalıştıkları işlerin çocuğun hayatında olumsuz bir etkisi olmaması durumunda çocuğun koruma altına alınmasının, uzmanların ve kurumların konservatif bakış açısından kaynaklandığını, kişisel değerlerden kaynaklı değerlendirmelerin birçok etik ihlale sebebiyet verdiğini iletmiştir:

“Fuhuş yapan biri çocuğuna düzgün bakıyorsa, çocuğunu almak mantıklı değil ki. Bakıcıya veriyor, bakıcıya parasını ödüyor, akşam işine gidiyor, geliyor gündüz, çocuğuyla ilgileniyor. Zaten biz de çocukken akşam uyurken kim görüyordu annesini babasını. Onlar kendi odasında yatıyor, sen kendi odanda yatıyorsun. Gündüz zaman geçiriyorsun. Aman fuhuş yapıyor çocuğu alalım, konsomatrislik yapıyor ya da pavyonda garsonluk yapıyor, çocuğunu alalım. Kişilerin özel hayatı buradaki uzmanları ilgilendirmez. Bunu atlıyorlar, bununla ilgili bizim insanları yargılamaya hakkımız yok. O adam da der ki o zaman, ben dövmeli grup sorumlusu istemiyorum (dövmelerini gösteriyor), dövmesiz grup sorumlusu istiyorum. Bunu demeye hakkı olur eğer biz öyle yaklaşırsak. Öyle yani.”(Mercan, 29, E)

Bu noktada toplumsal muhafazakâr bakış açısının, kurumun ve uzmanların değerlerine yansıma biçimi kurumların çocuğu toplumsal ahlaka uygun olmayan işlerde çalışan anne ve babadan alma eğilimi şeklinde açıkça görülmektedir. Burada yine değer biçme sorunu ortaya çıkar. Çocuğun koruma altına alınmasına sebep olan bakış açısı bir toplumsal ahlak değerinden kaynaklanmaktadır. “Anne ve baba ‘uygunsuz’ işlerde çalışıyorsa çocuk da uygunsuz yetişir. O halde çocuğun uygunsuz yetiştirme ‘olasılığından’ kurtarılması için koruma altına alınması gerekmektedir” şeklinde yapılan bir değerlendirme, değer biçmedir. Burada ebeveyn/ler ve çocuk toplumun ‘değerli’ insan görüşü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Değerlendirme, insanın değeri üzerinden değil, insanı değerlendirenin değerleri üzerinden biçimlenmektedir. Oysa doğru değerlendirme süreci, değerlendirilecek olanı (bu noktada müracaatçı) insan olma değeri üzerinden, kendi koşullarına dair bilgi sahibi olarak, özetle her tek durumu kendi içinde değerlendirerek gerçekleştirilmektir. Elmas, Fuhuş yapan bir anneye verdiği danışmanlık sürecini ve bu sürecin sonlandırılmasında yaşadığı sorunları şu şekilde aktarmıştır:

“Bu çok da karşılaşılan bir konu, hatta nasıl tutuyoruz diye kaygılanmışlar. Nasıl böyle bir vakaya danışmanlık veririz. Ama süreç çok iyi ilerliyor.

Raporlarımız var bu sürecin iyi gittiğiyle ilgili ve çocuğun bir ihmal, istismar süreci yok. Annenin işinden kaynaklı bunu almamız mümkün değil. Çünkü işinin bir etkisi yok. Herkesin nasıl normal bir işi varsa o da normal iş olarak bakıldığında. Hiçbir sıkıntı yaşamıyoruz iş odaklı baktığımızda. Çocuğa etkisine bakıyoruz zaten. Bir hani yaptığı işin bu başka bir iş de olabilir, çocuğa etkisi var mı onu ölçmeye çalışıyoruz. Ona göre aileyi, çocuğu şekillendirmeye çalışıyoruz ama bu genelde yaşanan sıkıntılardan biri. Toplumsal normların dışına çıkan bir vaka olduğunda hemen gidip bunu, işte almamız gerekiyor. Bunlar olabiliyor. Bir de tabii ikilemi şeyde de yaşayabiliyoruz. Genellikle giden, işte sosyal incelemeye gidecek meslektaşların bu tür vakaları gördüğünde, hani, toplumsal normların dışında bir vaka karşılaştı, bunu kesin gidip hemen koruma altına almalıyım bu çocuğu diye gidiyor. Ama dönüşte bambaşka halde gelebiliyor. Hani ona bu etik ilkelere göre davranıp işte o görüşmesini gerçekleştirdiğinde çocuk zararına olan bir durum yok. Koruma altına almama gerek olan bir durum yok diyor. Ama giderken bir fikirle bir kodla gidiyorsun.”(Elmas,35,K)

Yukarıda anlatılan örnek, her tek vakayı kendi içinde değerlendirmek şeklinde nitelenebilecek bir doğru değerlendirme örneğidir. Ebeveyn, toplumsal normların etkisiyle değer biçmeye maruz bırakılarak çocuğu korumaya almak yerine, ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisine ve çocuğun yaşamsal koşullarına odaklanılmıştır. Burada önemli olan bir başka konu da çocuğun yüksek yararı ilkesinin kurumsal bürokratik yapının politize olmuş sisteminden etkilenecek bir paravan olarak kullanılıp etik ihlal yapılmamış olmasıdır.

Aynı yasalara, yönetmeliklere, mesleki etik kurallara tâbî olan, aynı eğitimi almış sosyal hizmet uzmanlarının aynı dosya/vaka üzerine farklı kararlar vermelerinin temelinde yatan sebebin, değerlendirme türünün ve değerlendirmelerde kullanılan değerlerin farklılığı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada uzmanların yanıtlamakta en çok zorlandıkları soruların başında “Etik karar verme sürecinde aynı eğitimi alan, aynı yasa ve yönetmeliklerle ve etik ilkelerle bağlı iki uzmandan aynı vakada iki farklı karar çıkmasının nedenleri nelerdir?” sorusu gelmektedir. Uzmanların çoğu cevap vermeden önce uzun süre düşünmüş ve net bir sebep öne sürmeseler de bu duruma bireysel değerlendirmelerin sebep olabileceğini iletmışlerdir.

Elmas, idealize bir bakış açısıyla durumu “olmamalı” diye nitelerken, mevcut durumdaki farklılık halleri için şu ifadeleri kullanmıştır:

“İki farklı karar olmaması gerekiyor orada. O yüzden de oturup tartışmak, disiplinlerin bir araya gelip karar vermesi gerekiyor. Ama bu söylediğiniz alanda çok fazla yaşanan bir durum ve böyle olduğunda da yine kurum kendini geri plana çekiyor. Meslek elemanları kendi aralarında didişiyorlar, benim kararım, senin kararın. Orda da olan çocuğa ya da vakaya oluyor maalesef. Ama burada işte, artık hep söylediğimiz o kanıta dayalı çalışma

çok önemli oluyor. Kanıtlar nelerdir çalışmayla ilgili alınan kararlar ilgili? Ona bakmak gerekiyor.”(Elmas,35,K)

Safir ise kendi kişisel değerlerimizi değerlendirmeye taşıdığımızı şu sözlerle açıkça ifade etmiştir:

Yani kişisel farklılıklarımızı işimize çok karıştırmamalıyız o zaman. Eğer kişisel farklılıklarımızdan kaynaklanıyorsa bu ayrım, işte o zaman etik dediğimiz kısım da tam burada devreye geliyor. Yani mesleği etik ilkeleri, mesleğinin değeri, vakaya nasıl yaklaşılması gerektiği noktasında hepimiz aslında aynı eğitimi aldık. Dolayısıyla yani tarafsız olmayı seçmeliyiz belki. Yani farklılık oradan kaynaklanıyor olabilir. Belki bir kişi, bir taraf siz ya ben tarafsız olamıyoruzdur. Belki kendi değerlerimizi taşıyoruzdur dosyaya. Ondan kaynaklı bir şey olabilir. (Safir,29,E)

Aynı eğitim sürecinden geçmiş olmanın, mesleki etik ilkelerin içselleştirmesine yetmemektedir. Bu durumda kökleşmiş bireysel değerlerin içselleştirilmemiş mesleki değerlerin yerini aldığı ve değerlendirmeleri öznelletirdiği söylenebilir. Öznelletmiş mesleki uygulama ise mesleği kanıta dayalılıktan kopararak, uygulamanın bilimsel bilgiden kaynaklı geçerliliğini ve değerlendirmenin nesnelliğini tehlikeye atarak, müracaatçının etik ihlale uğraması riskini doğurur. Topaz da eğitim süreçlerinin kişileri aynı standarda sokmadığını, bunun bir risk oluşturabileceğini, ancak farklılıkların engellenmesinin mümkün olup olamayacağını bilmediğini iletmiştir:

“Çünkü kararı bir insan veriyorsa, bir farklılık olması gerekir. Aldığımız eğitim aynı olabilir. Aynı eğitim sürecinden de geçmiş olabiliriz ama bizim geçmişimizden getirdiğimiz bir birikimimiz var ki eğitim bizim düşünce yapımızı etkiliyordur ama tamamen de bir kalıba sokmuyor. Yani hepimiz aynı yani ilkokul, ortaokul ve lisede herkes aynı eğitim sürecinden geçiyor. İki yılda bir üç yılda bir değişiyor ama (gülüyor) yine aynı eğitimi alıyoruz, aynı insanlar olarak yetişmiyoruz. Aynı televizyonları izliyoruz, belki aynı gazeteleri okuyoruz. Bir iç dinamik yapımız var bizim. Bu da yine bir farklılığa itiyor. Ama bir risk olarak evet. Yani burada önemli olan hizmet sunarken bireyin, çocuğun burada özellikle, en az hatayla hizmetten faydalanması. Ha ne kadar mümkün? (düşünüyor) tartışılır tabii ki.” (Topaz,27,E)

Akik, sosyal hizmet uzmanlarının etik ilkeleri savunuculuk görevini yerine getirmek konusunda da konformist olduğunu, herkesin savunucu görüldüğünü, ancak kimsenin bu savunuculuk esnasında zarar görmediğini ironik bir dille eleştirmiştir:

Nasıl oluyorsa hiç yanlış kararlar vermiyoruz, her şeyi çok doğru yapıyoruz. Ama bunları müracaatçı savunmadan yapıyoruz. Ama bunları mesela hiçbir kavgaya girmeden yapıyoruz, ama bunları sistem tarafından incitilmeden yapıyoruz. Ama bunları ne biliyim işte sokaklarda parça pinçik olmadan, bir şekilde hiç zarar görmeden bunların her birini yapıyoruz. Her yaptığımız iş de müracaatçımızın yararına olmuş oluyor, yani nasıl oluyor da atıyorum, homofobik bir toplumda homofobyaya ile yani çalışıp da hiç birimiz dayak

yemiyoruz? Ama mesela hepimiz kahrolsun homofobya diyoruz. Yani şimdi öğrenciliğimizde işte arada bir kaos gl ye uğramışlarımız var hepimizin bir (gülüyor). Nasıl olur da işte dediğiniz, bir şey seks işçisi kadınla çalışırken, sen ne biçin alanla çalışıyor diye değil kimse tarafından yargılanmıyoruz ve durun burda ben çalışırım diye ona atılan yüzlerce insan yok? Nasıl oluyor da çocuk istismarı mahkemelerinin önleri bu kadar boş sosyal hizmet uzmanları tarafından ya meslek gurubu olarak söylüyorum, mesleki bir platform olarak söylüyorum. Gidelim orda bir şey yapalım olarak değil. Nasıl oluyor da orada bir tane sesimiz çıkmıyor ve kimse bizim kafamıza vurmuyor. Hani kahrolsun çocuk istismarcıları, pedofili diye geziyoruz ve hiç bedel ödemiyoruz ve biz hep bunların hakkını savunmuş oluyoruz? Çok enteresan.(Akik,37,K)

Yukarıdaki tartışmalar ışığında eleştirel düşünmenin sosyal hizmet uygulamalarındaki öneminden bahsetmek faydalı olacaktır. Eleştirel düşünme becerisi, doğru karar verme ve etik uygulamanın temelinde olması bakımından sosyal hizmet eğitiminin önemli bir parçasıdır (Grambrill, 1990). “Etik ikilemlerin çözülmesi, araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi, argüman oluşturmak, tanımlar ve yönergeleri netleştirmek, yeni bilgileri düzenleme ve üretme sosyal hizmet uygulamasında eleştirel düşüncenin gerektiği konulardır” (Duyan ve Altınova, 2015: 10-11). Bu bağlamdan eleştirel düşüncenin etik karar verme süreciyle bağlantılı olduğunu görmek mümkündür. Eleştirel düşünme, etik karar verme sürecini bireysel değerlerden kaynaklı değer biçmelerden kurtararak, “kanıtlanmış gerçekler ve öne sürülen iddialar arasındaki farklılığı yakalayabilme, elde edilen bilgilere ait kaynakların güvenilirliklerini test edebilme, ilişkisiz bilgileri kanıtlardan ayıklayabilme, önyargı ve bilişsel hataların farkında olabilme, tutarsız yargıların farkına varabilme (Kökdemir, 2003)” şeklinde becerilerle yürütülen doğru değerlendirmeye ulaştırması bakımından önemlidir. Eleştirel düşünme becerisini kazanmış sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında kalıp yargılardan kaynaklı değerlendirmelerden uzaklaşarak etik karar verme sürecini etik duyarlılıkla etkili bir biçimde sürdürmesi mümkün olacaktır.

4.3.1.1. Sosyal Hizmet Uzmanının Müracaatçıya Dair Görüşlerinin Etik Karar Verme Sürecine Etkisi: “Ben Burada İşimi Yapıyorum, Bu Hakkın, Zaten Hakkın Olanı Alıyorsun, Teşekkür Etmene Gerek Yok Diyorum.”

Etik karar verme sürecinin bireysel değerler bağlamında incelenmesi gereken bir başka konusu da uzmanın müracaatçıya dair görüşleri ve müracaatçıyla kurduğu ilişkidir. Sosyal hizmette, müracaatçıya yargılayıcı olmayan tutumla yaklaşmak ve onunla dengeli bir ilişki kurmak, etik karar vermeyi olumlu yönde etkileyen faktörlerdendir.

Ancak müracaatçıya dair kişisel değerlendirmeler, sosyal hizmet uzmanının yasalar ve yönetmeliklerce kendilerine tanınan hak ve inisiyatiflerle birleştğinde uzmanın müracaatçı üzerinde güç kullanmasına zemin hazırlamaktadır:

Mercan uzmanın yerini duruma göre konumlandırması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ben alt seviyede görülmesi gerektiğine inanıyorum... Bir uzman bir müracaatçının evine, ailenin evine bu galoşla girenleri filan öldürmek istiyorum. Bunu bir yerde dinletirseniz onlar da şey yapmasınlar. Galoşla girilmez, sen o insanla arana mesafe koymaman lazım. ...Bunu, o sıcaklığı yakalamak gerekiyor. Ha, bunu şu anlamda değil, evet biz vatandaşlarla görüşüyoruz, yardımcı olmaya çalışıyoruz, kendimizi alçakta görelim ama vatandaşın da o sınırı bilmesi gerekiyor. Bu da önemli, çünkü sınırı aştığı zaman toparlamak çok zor oluyor. (Mercan,29,E)

Yukarıdaki aktarımda müracaatçının evine galoşla girilmesi, müracaatçıyla uzmanın arasındaki mesafeyi artırıcı olmasının yanı sıra müracaatçıya evinin pis olduğunun düşünüldüğüne dair olumsuz bir mesaj vermek bakımından da yanıltıcıdır. Bu duruma çok benzer bir başka örnek de Zümrüt tarafından aktarılmıştır:

Mesela bazı uzmanlar var müracaatçı için “pis kokuyor” diyor mesela. “evler iğrenç, basmak istemiyorum” diyorlar. Anlıyorum, istemiyor bunu, nefret ediyor yaptığı işten. Ama inanın hiç öyle hissetmedim. Çünkü bunu biliyordum yani. Mesela ben hiçbir incelemeye gittiğimde galoş giymedim. Bundan rahatsız oluyorum. Ben olsam ben de bundan rahatsız olurum, benim evime neden galoşla giriliyor diye. Çıkıyor gidiyor ayağından, ayakkabıyla basıyorsun insanın evine. Parmak ucuna basarak yürüyen arkadaşlarım var. O zaman olmasaydın arkadaşım. Başka iş yap, git plazalarda falan çalış. Bilmiyor musun nasıl bir iş yapacağını?(Zümrüt,27,K)

Burada müracaatçı hakkındaki düşünce ve tutumun davranışa yansımaları söz konusudur. Bu tutum ve davranış “kabul etme” ilkesiyle çatışmaktadır. Kabul etme ilkesinde müracaatçının tüm yönleriyle kabul edilerek, süreç boyunca insan olması nedeniyle değerli olduğu hissini koruması esastır. Bu noktada Biestek (1961;akt. Banks,2006) kabul etme değerinin “herkesle çalışmaya hazırlıklı olmak ve süreç boyunca kişinin değerine saygı ve müracaatçıyı olduğu gibi görmek ve kendisini olduğu gibi görmesini sağlamak” ilkelerini içerdiğini söylemektedir.

Müracaatçıya dair kişisel tutumunu davranışa dönüştüren bir uzmana dair bir başka örnek de Yakut tarafından aktarılmıştır. Yakut, konservatif görüşlü olduğunu belirttiği bu uzmanın müracaatçıyla ilişkisini şu sözlerle eleştirmiştir:

“İnsan, başına her şey gelebilir ve sen dezavantajlı grupla çalışacaksın. Yani ben yanıma gayri resmi birliktelikten dünyaya gelen bir çocuk geleceğini biliyorum ya da ailesinden habersiz bir ilişkisi olduğu için

dünyaya çocuğu geldiği için, ama bu çocukla görüşmeye devam edip de ailesi yanında bakımını üstlenemeyeceği için o çocuğun kuruma geleceğini biliyordum. Yoksulla çalışacağımı, madde bağımlısıyla çalışacağımı biliyordum. Etrafımızda elbette kendi kişisel yargılarını koyan var mı, elbette var. Bir uzmana diyorsun, ne oldu? Bilmiyorum bir örnek var, pek söylemek istemiyorum ama bir uzman da şunu gördüm: Tamamen kadından hoşlanmadığı için kadının hal ve tavırlarından giyim tarzından hoşlanmadığı için - kendi biraz muhafazakâr bir arkadaşı - kadın çok açık giyiniyormuş hani söylemişti. Göğüslerine kadar görünüyormuş çok dar giyiniyormuş. O kadınla görüşürken ona bakmamaya çalıştığını odada tek bulunmamak için başka bir kadın arkadaşı odaya aldığını falan biliyorum. Şimdi öyle bir şey oluyor ki sen farkında olmadan aslında tepki veriyorsun o kadına. O kadın hissediyor, senin karşısında rahat olmadığını. O kadın sana yaşadığı süreçle ilgili bilgi verebilir mi? Hayır, veremez yani. Anlatamaz. Bu o kadının içinde bulunduğu çevreyle, büyüme tarzıyla, şunla bunla ilgisi de yok yani. O kadın senin gerildiğini hissediyor. Çünkü onla hiç göz kontağı kurmuyorsun. Bu da kişisel bir mesele değil mi? Bu kişisel mesele.”(Yakut,25,K)

Bu örnekte uzman ve müracaatçı dışında bir başka kişinin odada bulunması gizlilik ilkesini ihlal etmektedir. Bunun yanında müracaatçıyla selamlaşmak, göz teması kurmak, sıcak bir ses tonuyla konuşmak, içten bir ilgi göstermek müracaatçıyla iletişimde önemli bir unsurdur. Bunlar müracaatçıya değer verildiğini ve kendisinin önemsendiğini gösteren ufak iletiler taşıyan davranışlardır ve iletişimi kolaylaştırıcıdır. Yakut’un anlattığı örnekte, uzman müracaatçısına kadın olması ve uzmanın bireysel değerlerine uygun giyinmemesi sebebiyle bu türden bir iletişim bağı kurmamış, aksine iletişime ket vurucu davranışlar sergilemiştir.

Elmas, mesleki müdahalede müracaatçıya yargılayıcı olmayan bir tutumla yaklaşmanın önemini danışmanlığını yürüttüğü bir vakadan hareketle ile aktarmıştır:

Tam bu şekilde söylediğiniz bir vaka yürütüyorum yaklaşık 6 aydır. Seks işçisi olan bir anne, işte bir meslektaşım çocuğun, cinsel istismar mağduru olan bir çocuk, ailesiyle annesiyle birlikte yaşamaya devam etmesine karar vermiş. Annesi seks işçiliği yapıyor ve mahkemede anneye ve çocuğa danışmanlık yapılmasına karar vermiş çocuk koruma kanunu kapsamında. O vaka da bana geldi. Ben çok daha iyi olduğunu düşündüm. Hani müracaatçı da hep benzer şeyleri söylüyor. Çünkü bu işte süreç danışmanlık kararı uygulanacağını öğrenince çok kaygılanmış. Acaba işte çocuğumu alacaklar mı? İşte danışmanlık görevi yürütecek meslek elemanı beni yargılayacak mı gibi bir sürü böyle çelişkileri olmuş. Görüşmelerimizin sonlandırma aşamasındayız, o zamanlar anlatmaya başladı. İşte başlangıçta konuştuğumuz o etik kuralları baz almadan davranmış olsaydım, onları ihlal etseydim, bir şekilde o görüşme hiçbir zaman sağlıklı bir görüşme olamayacaktı ve görevimi yapamamış olacaktım danışmanlıkla ilgili ve çocuğun yararına çalışmamış olacaktım aslında süreç içerisinde. Bu süreçte mesela Bakanlıktan işte ben izin deyken aramışlar. Dosya, çocuğun hala davası devam ediyor ve bakanlığın da hukuk müşavirliği bir şekilde iletişim kurmuş burayla. Ve hani, böyle bir ailenin yanında çocuğu

nasıl tutuyorsunuz ve nasıl danışmanlık yapıyorsunuz? Benim raporlarımı istemişler.(Elmas,35,K)

Bu aktarımda karşılaşılan bir başka bulgu da sosyal hizmetlerin bürokratik yapısının, uzmanın mesleki müdahalesinin kurum kültürü ve toplumsal yapıyla uyumsuzluğu halinde müdahalede bulunmasıdır. Muhafazakâr temelli sosyal politika uygulamalarının bir sonucu olarak çocuğun, toplumun ahlaki yapısına aykırı bir iş yaptığı iddia edilen anneden alınarak kuruma yerleştirilmesi, çocuğun aile yanında desteklenerek takip edilmesi uygulamasına yeğlenmektedir. Oysaki “Kurum bakımı, korunmaya ihtiyacı bulunan çocukların bakım ve korunması için düşünülen en eski çözüm yolu ve bakım yöntemidir. Bu yöntem, geliştirilen politika ve yapılan yasal düzenlemelere rağmen, çocuğun ailesi yanında bakım ve korunması sağlanamadığında devreye sokulan bir seçenektir” (Karataş, 2008, 41). “Kurum bakımı, merkezi kamu yönetimi yapısı nedeniyle çocukların ihtiyacı olan birincil güven ilişkisinin kurulması açısından yetersizlikler taşımaktadır. Zorlu bir süreç sonrasında iradesi dışında ailesinden ayrılmak zorunda kalmak çocuk açısından karmaşık duyguların yaşanmasına neden olmaktadır. Güven ilişkisi içinde bakım ve korunmasından sorumlu anne-babasından kopması çocukta belirsizlik ve kaygı oluşturmaktadır.”(Karataş,2017:874). Çocuğun bakımının sağlandığı ve ihmal ve istisimar gibi yaşamsal ve gelişimsel problemlere rastlanmayan vakalarda, aile yanında destek ve danışmanlık tedbirleriyle çocuğun kurum bakımına alınmasına gerek kalmamaktadır. Bu karar, çocuğun yüksek yararı ilkesiyle de uyumludur.

Uzmanlar müracaatçıya dair kişisel değerlendirmeler ve etiketlemelerle karşılaştıklarını ve bu durumdan rahatsız olduklarını açıkça belirtmişlerdir. Örneğin uzun bir dönem Romanlarla çalışan Mercan bu etiketlemeleri şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ha bu zaten Roman vatandaşı, Roman çocuğu,Çingene... Bunları şey yapalım. Bunlar zaten yalan söyler, bunlar uyuşturucu kullanır. Biz bu çocuğu alalım, en rahatı olsun. Böylesi bu işin kolayı. Bizim alanda da kolayı seçen ne yazık ki çok meslektaşımız var.(Mercan,29,E)

Topaz müracaatçı-uzman ilişkisinde hiyerarşinin, ilişkinin doğası gereği var olduğunu, bunun kabul edilmesi gerektiğini, kendisinin de bu şekilde bir konumlandırımayı doğru bulduğunu ifade etmiştir:

Bu durumda yani açıkçası biraz hiyerarşik bir insanım diyebilirim. Yani her bireyin unique olduğunu da düşünürüm ama bazen de hiyerarşik olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bir hizmet alım biriminde yani bir meslek icra edilirken her zaman mesleği icra ettiğini söyleyen kişi burada karar merciindedir. Yani istese de istemese de. Mesela terapide de böyledir. Hani işte kendi, en iyilerinden varoluşçular bile. Sonuçta bir konuşma var orada.

Bunun karşı tarafı etkilemediğini ne kadar söyleyebiliriz? Ben burda inisiyatif kullanıyorum diyebilirim. Yani. Yani tabii ki açıklama gerekir, iyi bir değerlendirme gerekir, şartlar değerlendirilmeli ama self determinasyon ve yüksek yarar... Yardım verirken zaten bu ilişkiyi yaratıyoruz. Yani bir insanı mağdur olduğu ya da hak ettiği için diyelim her neyse bir yardım sözü verildiğinde yasal olarak bile olsa biz onu aslında bir alt konuma çekmiş oluyoruz ve bu işi yapan bir memur olduğunda onu üst tarafa konumlandırıyoruz böyle olmadığını iddia etsek de. (Topaz,27,E)

Karar merciinde kişinin hiyerarşide üst konumda olduğu yönündeki görüş, müracaatçının haklarını kendisine teslim etmek için bir aracı olan sosyal hizmet uzmanını bir otorite haline getirmektedir. Uzman karar veriyor olsa dahi, karar verme süreci koşulların değerlendirilerek müracaatçının etik ilkeler temelinde, yasa ve yönetmeliklerin kendisine sağladığı vatandaşlıktan kaynaklı haklarının var olup olmadığını tespit etmek ve şayet bu türden bir hak ediş mevcutsa bu hakkın müracaatçıya teslim edilmesini sağlamak şeklinde gerçekleşecektir. Aksi bir durumda sosyal hizmet uzmanı bir aracı değil, hakkı müracaatçıya vermeye yetkili ve vermeme inisiyatifine sahip 'lütfedici' bir otorite haline gelebilir.

Elmas işini yapmakla lütfetmek arasındaki farkı bilmeyen müracaatçının uzmanla ilişkisinde güç ilişkisi ortaya çıkmasının olağan bir sonuç olduğunu belirtmiştir. Kendisi ise müracaatçılara yardım ederken, onları müracaatçıya karşı kişisel değerlendirme geliştirmemiş uzmanlarla karşılaştırmak için kendince yöntemler geliştirdiğini anlatmıştır:

İşte o şey, o yardımı işte şu ay alacaksın diye, işte ben burada işimi yapıyorum, bu hakkın, zaten hakkın olanı alıyorsun, teşekkür etmene gerek yok diyorum. Ama bunun söylenmesi gerekiyor hani. Ben veriyorum egosuna girdiğinde güç ilişkisi oluyor. Güç ilişkisi öyle devam ettiğinde de o ekonomik destekle ilgili onun harcanmasıyla ilgili sıkıntı yaşadığında da ailede bir sıkıntı yaşandığında sana gelemiyor. Çünkü sen onun ekonomik desteğini keseceksin. Yani seni yani bir yardım alabileceği bir meslek elemanı olarak görmüyor burada. Mesela ekonomik desteğin ayrı bir birim olduğunu tüm Antepliler biliyorlar bizim sokakta çalışan çocuklar, tutup işte böyle komşularını, şeylerini, biz aşağı gitmicez(SED bir kalt altta) biz sana geldik diye geliyorlar buraya. Hani yıllardır, kaç yıldır bu şekilde devam ediyor. Biz sana getirdik. Ama görüş dosyanız bende değil, aşağıya başvurmanız gerekiyor diyorum. Artık hani bir sorun olursa gelin diyorum. Çünkü bazen başvurularını da almayabiliyorlar o değerler nedeniyle. (Elmas,35,K)

Necef, bazı uzmanların 'gücü gücüne yetene' şeklinde tanımlanabilecek gereksiz otorite kullanımına dair görüşlerini şu sözlerle aktarmıştır:

"Ama dürüst olmak gerekirse bazen şunu da görüyoruz. Kendi hayatında, biz bunu kendi aramızda da konuşuyoruz, kendi hayatında mutlu olmayıp

da o güç hissini hissetmek, egosunu tatmin etmek için çeşitli şeyler yapan insanlar da var. Yani hani, onu yasaklayan, bunu yasaklayan, onun hakkında karar bende, güç bende, söz bende... Çocuk üstünde kendi gücünü deneyen, işte atıyorum, sistematik bir şey değil bu ya da işte bilerek tek bir çocuğa yapılan bir şey değil veya bir bakım elemanına veya kendinden altta çalışan bir devlet memuruna. Hani bunları görüyoruz” (Necef,27,K)

Müracaatçıyla hiyerarşik bir ilişki kuran ve müracaatçının ‘kaderini’ ellerinde tuttuğunu düşünen sosyal hizmet uzmanlarının ciddi etik ihlallere sebebiyet verdiğini anlatan bir başka örnek de Zümrüt tarafından yapılmıştır:

Ekonomik destek veriyor kadına, diyor ki tüplerini bağlatmazsan keserim diyor. Biz bunu en başta öğrenmiyor muyuz? Güç ilişkisidir bu, direkt sen gücünü onun üstünde, bir şeyi dayatıyorsun, güç kullanıyorsun, bir bu boyutu var. Bir de yoksul ve üremesin gibi bir durum da var bence... O gidip o insana diyor ki sen tüplerini bağlatmazsan keseceğim yardımı diyor. Tamamen güç ilişkisi kuruyor, kendi gücünü orada devletin ona verdiği, devlet memuru olduğu için verilen gücü kullanıyor. Aslında biz bunu okulda birinci sınıfta ya da ikinci sınıfta falan öğreniyoruz. Ayrıca onun hakkını ihlal ediyor. İnsan haklarına aykırı bir davranış ve bir meslek elemanı. Ve bu da bir sosyal hizmet uzmanı, olmasını istemezdim ama olabiliyor. (Zümrüt,27,K)

Konuya dair yapılan aktarımlarda ortaya çıkan dikkate değer bir başka durum da uzmanların çoğunun müracaatçı dendiğinde sosyal statüsü düşük, yardım edilmesi gerektiği düşünülen kişilerden bahsettikleridir. Oysa müracaatçı profillerinde evlat edinme ya da koruyucu aile olmak için başvuran kişiler de mevcuttur. Bu durum uzmanların çoğunun müracaatçı denildiğinde akıllarına gelen şemayı da göz önüne sermektedir.

Akik ise müracaatçıların çeşitliliğine dair bir farkındalıkla soruyu daha farklı cevaplayarak, uzmanların müracaatçının sosyal statüsüne göre kendini konumlandığını hem sözleriyle hem de vücut diliyle aktarmıştır:

“Ekonomik gücü yüksek, belki eğitim seviyesi daha yüksek, belki. Ama genel olarak şeyde toplumsal olarak da güçlü sayılabilecek yerde olan, sözü geçen, yani ondan daha tırnak içinde daha yukarda bir yerde olduğuna inandığını düşündüğü kişiler karşısında daha güçsüz, bunun dışında kalan herkese karşı büyük bir gücü var, çok güçlü hissettiğini düşünüyorum. Şuradan konuştuğunu düşünüyorum (eliyle baş seviyesini işaret ederek), yani yukardan konuştuğunu düşünüyorum.”(Akik,38,K)

Bu ifadelerle bakarak uzmanların çoğunun müracaatçıyla ilişkide bireysel değerlerin ve etiketlemeleri ve müracaatçıyla hiyerarşik bir güç ilişkisini onaylamadıkları söylenebilir. Ancak aktardıkları örneklerde görülen bireysel değerlendirmelerden kaynaklı etiketlemeler ve güç kullanımının etik ihlallere sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu

sebeple uzmanların mesleki uygulamalarında önceledikleri değerleri fark etmeleri, bunun için de öz-farkındalıklarının gelişmiş olması önemlidir.

4.3.1.2. Öz-Farkındalığın Uzmanın Karar Verme Sürecine Etkisi : “Önce Kör Noktaları Görmeli ki Bir Uzman, Birine Yardım Edebilsin.”

Etik karar verme sürecini etkileyen bireysel faktörlerden bir diğeri ise öz-farkındalık ya da Hegelci bir söylemle kendilik bilincidir. Kendilik bilinci, kişinin kendini nesne edinmesidir. Yani özne, kendini nesne edinmekte ve bu süreçte kendine dair bilgi elde etmektedir. Bu bağlamda öz-farkındalık, uzmanın kendi kişisine dair bilgisidir. Daha geniş bir ifadeyle öz-farkındalık, kişinin değer sistemine, geçmiş yaşantısına ve içinde yetiştiği ailenin yetiştiriliş biçimlerine dair yüksek bir bilinçlilik halidir. Bu bilgiye sahip olan uzman, etik karar verme sürecinde temele aldığı değerleri, müracaatçıya dair düşüncelerinin farkında olarak bir etik karar verme süreci geliştirebilir.

Kişisel farkındalık, sosyal hizmet mesleğinin icrasında uzman için bir vazgeçilmezdir. Uzman, mesleki uygulamada etik karar verme süreçlerinin içsel ve dışsal sebeplerini ancak bu öz-farkındalık ile saptayabilir. Lishman (2014) da sosyal hizmetin, müracaatçıların sıkıntı, çatışma ve zorluklar yaşadığı hayatlarına girmeyi içerdiğini, bunu yapmanın yalnızca teknik bir yeterlilikle olmayacağını, aynı zamanda dürüstlük, doğruluk ve öz-farkındalık da gerektirdiğini aktarmaktadır.

Özellikle çocuk refahı alanında, çocuk adına karar verildiği ve kararların çocuğun yaşam sferinde etkili olduğu düşünüldüğünde, sosyal hizmet uzmanlarının etik ikilemlere dair etik karar verme süreçlerinde öz-farkındalıklarının yüksek olması çok önemlidir. Safir kişisel farkındalığın kritik önemini, verilen kararlarda uzmanın insan hayatı üzerindeki etkisini fark etmesi bağlamında şu sözlerle dile getirmiştir:

“Bizim öznemiz bire bir insan veya bulunduğumuz şube itibarıyla bir çocuk. Bir çocuğun hayatını gerçekten hani çok pozitif yönde de değiştirebiliriz, alabora da edebiliriz. Yani burada şey diyoruz biz sadece kanaat getiriyoruz, en nihayetinde nihai karar verecek biz değiliz. Mahkemeler falan. Bu bir yalan. Yani neticede mahkeme bizim yazdığımızı dikkate alarak bir karar veriyor. Yani o arkadaş kimse çok doğru söylemiş. Yani biz kâğıttan ibaret değiliz. Bu yazının o iki satırlık yazının, belki bir A 4’ü dolduramayacak bir yazının bir çocuk olduğu gerçeğini hiçbir zaman göz önünden kaçırmamamız lazım. Yani çok hassas bir konu ve şuraya geleceğim. Yani bizde işler rutine döndü diye bir şey söz konusu olamaz. Yani bu aynı şey gibi Çanakkale geçilmez gibi. Olamaz, olmamalı. Olduğunu hissettiğimiz anda yani bir şey yani biz bir şey olmalı. O kişinin oradan uzaklaştırılması lazım.(Safir,29,E)

Burada Safir, benzer nitelikteki vakaların aynıymış gibi rutin bir değerlendirmeye tâbî tutulmasını eleştirmiş, bunun değer harcayıcı olacağını vurgulamıştır.

Öz-farkındalığın uzman için bir zorunluluk olduğu, Yakut da (25,K) ifade etmiştir:

Kendini tamamlayamamış insanlar uzman olmasın zaten. Önce kör noktaları görmeli ki bir uzman, birine yardım edebilsin. Sadece ben iyi bir uzmanım havası yaratmak için soru sormayıp, kendini geliştirmeyip, o sahip olman gereken bilgiye sahip değilsen sen sadece bir koltuğu doldurup bana göre devletin kaynaklarını boş yere kullanan birisin. (Yakut,25,K)

Ancak Necef, vakalar hakkında karar verirken çoğu kez benzerliklerden yola çıkılarak otomatikleşmiş bir biçimde karar verildiğini, uzmanların verdikleri kararlarda çoğu kez kendilerini denetlemeyi akıllarına getirmediklerini, buna zamanın da olmadığını söylemiştir:

“Şimdi yine aynı şey geliyor da... Kişi kendinin ne kadar farkındaysa, kişi kendini ne kadar tanıyorsa, o kadar farkında olur. Bir de vaka ne kadar çarpıcı bir vakaysa o kadar farkında olur. Normal bir vakaysa bunun üstünde çok düşünmez. Çünkü sürekli otomatikman bunu yapıyorsunuz. Yani bir çocuk hakkında bir karar veriyorsunuz. En basitinden bir arkadaşına zarar vermiştir, bir şey yapmıştır, bir davranış problemi vardır, bir şey vardır. Bir yaptırım uygulamanız gerekiyor. Diyelim ki işte tablette oynamak mı onun için önemli, tableti mesela bir müddet oynatmayabilirsiniz veya şeyini... Sürekli bir karar vermemiz gerekiyor. Ama hepsinde oturup da kendinizi inceleyecek ne vaktiniz olur ne de aklınıza gelir. Eğer çok böyle sizi zorlayan, sürekli düşündüren bir şeyse, o zaman gerçekten acaba ya ben duygularımı karıştırıyor muyum işin içine diye düşünürsünüz.”(Necef,27,K)

Burada ortaya çıkan en önemli sorun, vakaların değer biçme ile değerlendirilmesi sorunudur. Birbirine benzer nitelikteki vakalar, önceden kullanılmış olan bir değerlendirme süreci kullanılarak ezbere değerlendirilmektedir. Kişisel farkındalığın olmayışı uzmanın karşılaştığı vakanın karmaşıklığı ve iş yükünün de eklenmesiyle etik karar vermeyi olumsuz etkilemektedir. Etik karar vermenin ortaya çıkabilmesi için de bu farkındalığa ihtiyaç vardır. Zamanla rutine binen ve otomatikleşen değerlendirmeler, öz-farkındalığı köreltme olasılığı taşımaktadır. Etik farkındalık ise kişinin etik karar vermelerini sorgulamasını sağlamaktadır.

Akik ise öz-farkındalığın alanda çok da rastlanan bir durum olmadığını, akademik eğitimin de kişiye öz-farkındalık katmak bakımından etkisinin az olduğunu belirtmiştir:

Yani ayrımcı olduğumuz kesin mesleki olarak, grup olarak. Yani bunun şununla alakalı olduğunu çok düşünüyorum, inanarak söylüyorum. Sosyal hizmet eğitimi. Elbette her meslek grubunun içerisinde o mesleğin tüm taşıması gereken özellikleri hepimiz de dâhil yüzde yüz muhakkak hani zafiyet, zaaflarımız, eksiklerimiz falan vardır ama temel şeyler vardır.

Mesela ayırıcı olmama hali, sizin biraz önce açıkladığınız o kültürel farklılıklarına saygı duyma hali. Tamam, herkesin kendi için irrite olabileceği bir yer olabilir, buna saygı duyulmak zorunda bence. Çalışamayacağı gruplar olabilir herkesin, okey bununla ilgili bir sorun yok, ama bunun farkındalığı olmadan çoğu çıkıyor.(Akik,38,K)

Sosyal hizmet eğitimi içinde öz-farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması, etik karar verme sürecinde etkili olan faktörlerin anlaşılabilmesi için yardımcı olabilir. Moffatt (1994, akt. Gardner,2010) sosyal hizmet derslerinin öğrencilerin farkındalıklarını arttırmayı hedeflemesi gerektiğini söylemektedir. Gardner(2010) öz-farkındalığı geliştirmenin etkileri üzerine yaptığı araştırmanın sonuçlarını “Öğrenciler değerlerini ifade edebilmenin önemini ve dünyayı nasıl gördükleriyle ilgili farkındalıklarını, yakın ilişkilerinde ve daha geniş sosyal alanda yer aldığını kabul ettiler. Daha spesifik olarak, kendileri için neyin önemli olduğunu isimlendirmeyi, kamusal ve özel konuları birbirine bağlayabilmeyi ve kültürel çeşitliliğe karşı tutumlarını keşfetmeyi değerlendirdiler. Ayrıca, diğer insanlarla olan etkileşimlerini araştırabilmenin ve belirli durumlara karşı tepkilerini dikkate almanın önemli olduğunu düşündüler” şeklinde açıklamıştır. Buradan hareketle eğitim sürecinde ve sonrasında sosyal hizmet uzmanlarının öz-farkındalık edinmesinin ve bu farkındalığı taze tutmasının etik karar verme üzerinde olumlu etkide bulunacağı söylenebilir.

4.3.2. Kurumsal Yapı Ve Bürokratik Baskıya Dair Sorunların Uzmanın Etik Karar Verme Sürecine Etkileri: “Omurgalı Bir Uzman, Gereken Neyse Onu Yapar”

Sosyal hizmet uzmanları için etik karar verme sürecinde etik ilkelerin uygulanabilmesi için en önemli koşullardan biri de kurum kültürü ya da örgüt ikliminin bu duruma uygun olmasıdır. Etik ilkelerin öncelendiği ve uzmanların etik ilkelere uygun verdikleri kararlarda destek gördükleri kurumlar, etik karar verme için önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının bürokratik baskı karşısında kendilerini koruyan bir kurum yöneticisiyle çalışıyor olmaları uzmanların etik ilkeleri kullanarak aldığı bir kararda bürokratik baskı karşısında sabit kalmasını desteklemektedir. Araştırmaya katılan uzmanlardan çoğu bürokratik baskıya maruz kalmanın sıklıkla görüldüğünü, ancak yöneticisinden destek aldığını ve bu durumun kendisini güçlendirdiğini ifade etmiştir.

Yöneticisi tarafından desteklenen uzmanların etik ilkeleri önceleyerek karar verdiği yine yaptıkları açıklamalarda görülmektedir.

Turmalin bu konuda idarecisinden gördüğü desteğin karar verme sürecine etkisini şu sözlerle aktarmıştır:

Oluyor tabii ki zaman zaman, oluyor. Ama (ironik gülüyor) elimizden geldiğince çocuğun yararına yine karar vermeye çalışıyoruz. Bazen orta noktayı bulmaya çalışıyoruz. Ama bizim şöyle bir şeyimiz var: Şube müdürümüz ve bu süreçte bize çok destek oluyor. O biraz böyle bir set görevi görüyor. İşte şöyle yapsak şöyle mi falan diye. Ondan bir süpervizyon desteği alıyoruz aslında. O biraz daha törpülüyor süreci. Tamamen uzmanın tutumuyla ilgili bir şey olduğunu düşünüyorum ben açıkçası ya. Yani eğer verdiği kararın arkasındaysa ve bu çocuk için bu uygun olacak diyorsa bence de hani kararını değiştirmemesi en doğru olan. Ama tabii bu süreçte başka şeylerde devreye giriyor biliyorsunuz. (Görüşmecî: Bilmiyorum ne devreye giriyor?) Yeniden telefonlar gelmeye devam ediyor mesela. Yani onunla baş etmek herkes için mümkün olmuyor tabi ki, kolay bir süreç olmuyor. (Turmalin,29,K)

Çocuğun kurum bakımına alındığı ve aileye kısa sürede tesliminin mümkün olmayacağını düşündüğü bir vakada, yine Turmalin, çocuğun kurum bakımından çıkarılıp aileye geri teslim edilmiş olması hakkında uzmanın örgüt ikliminden etkilenmiş olabileceğini ifade etmiştir:

“Ya belki bu vaka için şöyle söyleyebiliriz. Hani kurum şartları da kurum politikası da etkiliyor bu süreçte. Çünkü orada eminim çok fazla çocuk var, çok fazla başvuru var. Bir sirkülasyon var. Bir taraftan çocuklar koruyucu aileye ya da öz aileye veriliyor. Diğer taraftan da onlarca çocuk geliyor gün içerisinde. Oradaki çocukların şartlarının hani bir aile yanında bakımın daha iyi ve daha önemli olduğunu düşünüp belki teslim etmiş olabilir. Orada çalışmanın vermiş olduğu bir, dediğiniz gibi, dünya görüşü ya da bir şeyle karar vermiş olabilir.”(Turmalin,29,K)

Yine İnci, kendisinin haberi olmaksızın kurumun kendi verdiği kararlar yaptığı bir uygulamada çocuğun yaşadığı psikolojik örselenmeyi şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela 2005 doğumlu bir çocuğumuz var burada. Hani yaşı büyük. Gitmesi gerekiyor. Ama hani geç nakil olduğu için burada bekliyor. Onun ailesinden benim bir haberim olmadan bir dilekçe alınıyor. Çocuğu almak istediğine dair ilgili müdür yardımcımız tarafından. Sanki ben, o çalışmayı yapmıyordum gibi yani aile çocuklarını yanına gidebilecekken ben göndermiyordum gibi yukarıdan yapılıyor, dilekçesi alınıyor, ben de incelemesini yazıyorum: Evet, aileye gidebilir. Zaten uzun süredir düzenli olarak izne gidiyor, hiçbir sıkıntı yok ama ben o ailenin o çocuğu almayacağını biliyorum, almak istemediğini biliyorum. Çocuğa diyoruz, zaten yakında karar çıkar aileye gidersen, büyük ihtimalle olumlu çıkar. Aileyi arıyoruz karar çıktıktan sonra, işte kararı gidip getirirsen çocuk sana yarın teslim edebiliriz. Kararın bize gelmesi bir 10-15 günü bulur diyor. Aynı

telefon da aile diyor ki bizim ailevi durumlarımız değişti, ben çocuğu alamayacağım.”(İnci,27,K)

Politize olmuş bir kurum kùltürü, kişinin değerini koruyucu olmak yerine gùncel popùler politikaları savunabilmektedir. Uzmanlar da kurum kùltürünü içselleştiren ve uygulamalarında kurumun politikalarını benimseyen bir tutum sergileyebilirler. Örneğin, gùncel politikanın çocuğun kurum bakımından çıkarılıp aile yanına döndürölmesine yönelik olduğu bir durumda, bir uzmanın çocuk hakkında koruma kararı çıkararak kararın uzun vadede korunması gerektiği kanaati taşımasına karşın, kurumda çalışan bir diğer uzmanın çocuğun koruma kararını kısa vadede kaldırarak aile yanına geri döndürmesi gùncel politikanın kurumda uygulanması olarak açıklanabilir. Bunun dışında uzmanın verdiği kararda dirayetle durmasının bürokratik baskı yüzünden bıktırıcı olabileceği ve uzmanın bu konuda direncinin kırılabilceğini söylemek mümkündür. Bu noktada uzmanı bürokratik baskıdan koruyucu herhangi bir mekanizmanın olmadığı da açığa çıkmaktadır.

Kurum kùltürünün toplumsal değerler temelinde politikalarla örölü olduğu ve müracaatçının insan hakkı ihlaline uğramasına sebebiyet veren uygulamalardan bahsedilmiş ve burada uzmanların herhangi bir söz hakkı olmadığı aktarılmıştır.

Bazen bu kurumun, kurum kùltürünün, sistemin dayattığı şeyle hani bizim o değerlere ya da insanlara bakış açımız birbiriyle çatışabiliyor. O anlamda zorluklar yaşanabiliyor. Yani mesela bir vakayla çalışırken eşcinsel bir çocuğu mesela tedavi ettirmeye yönelik uygulamalar burada yapılıyor. Biz ona müdahale edemiyoruz. Çocuğu tedavi ettirdiler yani, tedaviye gidip geldiğini hatırlıyorum. Benim vakam değildi ama böyle bir şeyin olduğunu ve mesela işte o çocukların kalabilecekleri bir kurum olmadığını... Düşünsenize kuruma alamıyoruz, aslında kuruma alınması gerekli ama kalacağı bir yer olmadığı için kuruma alınmıyor, tedavi oluyor gibi. Aslında baktığınızda tamamen yanlış bir uygulama ama biz bunu konuşulan ortamda da bulunuyoruz ama hiçbir müdahale etme yetkimiz yok, hiç şansımız yok. Öyle kabul ediyoruz yani.(Zümrüt,27,K)

Yukarıda anlatılan bu örnek, muhafazakâr yapıdaki kurum kùltürünün etkisiyle çocuğun cinsel yönelimini bir hastalık olarak görölmesi ve eşcinsel çocuklar için uygun hizmet modelinin oluşturulmamış olmasının bahane edilerek, çocuğun kuruma alınması için tedavisinin şart olduğu yönündeki baskı ile çocuğun ‘tedavi’ sürecine alınmasıdır. “Siyasî irade sosyal sorunları ve risk altındaki grupların ihtiyaçlarına ilişkin durumları nasıl görüyorsa, bu sorunların çözölümü için gerekli olan hizmetleri de o şekilde plânlamaktadır “(Acar ve ark. 2017). Burada kişinin cinsel yönelimi sebebiyle uğradığı ayrımcılıkla ortaya çıkan insanın onuru ve değerinin ihlal edilmesi, bunun yanında

çocuğun kurum bakımı hizmeti alabilmesi için şart koşulan, en iyi ihtimalle ikna edilerek ihlal edilmiş bir kendi kaderini tayin hakkı ilk bakışta göze çarpmaktadır.

Ametist, uzmanın kişiliğinin ya da güçlülüğünün bu müdahaleleri azaltabileceğini söylemiş ve şahit olduğu bir olayı şöyle aktarmıştır:

“Yani ne şeylere maruz kalan arkadaşlarımız oldu. Yani bunu normal hukuk birimi bile yapabiliyor. Tabii yani, atıyorum, normalde bir başvuru gelecek ki incelenme yapılacak değil mi, ama diyor ki git incele ya da sonucunu değiştir diyor, telefon açıyor, onun sonucunu değiştir diyor. Bir arkadaşımız yanımda maruz kaldı. Sen onu niye öyle yazıyorsun, değiştir çabuk diyor. Tabii o gereken şeyleri söyleyince geri adım attı falan ama kişiliği müsait olsa yaptıracak yani.”(Ametist,40,K)

Bu noktada bürokratik baskıya direnmenin uzmanın kişilik özelliklerine bağlı olmasının yarattığı bir risk mevcuttur. Verdiği kararı mesleki etik ilkelere ve kendisini bağlayıcı yasa ve yönetmeliklere göre yapmış bir uzmanın, herhangi bir baskıya ya da hak ihlaline uğramaksızın uygulama yapabilmesi, etik anlamda mesleki ve kurumsal tutarlılığın da bir göstergesidir.

Kurumsal ya da bürokratik erkin, etik karar verme süreci ile alınmış kararların sonuçlarından memnun kalmasa da uzmanın bu kararları değiştirmesi için yasal bir zemin oluşturmadiğinden, alınmasını istediği kararı uzmanın kanaati gibi göstermek için uzmana yaptırmaya çalışacağını ve bu konuda bir takım idari zorlama ve haksız yaptırımın yaşanma tehlikesinin de olabileceğini belirten uzmanlar olmuştur.

“Çocuk diyor ki, psikolog bir arkadaştı, ben diyor, eski de yani SHÇEK zamanından çalışan bir arkadaş. Bakanlıktan önceden beri çalışıyormuş. Çocuğu aileye vermicem diyor. İl müdürü diyor ki, hayır, verceksin. Tamam diyor. O zaman bir komisyon yapalım, at imzayı. Ben de atayım, sen de at, il müdür yardımcısı da atsin, başka uzmanlar da atsin. Verelim komisyonda. Yok, olmaz, vercen çocuğu. Vermicem diyor. Vercen vermicem, vercen vermicem. Arkadaşın ben de vermemesinden yanaydım açıkçası. Sonra arkadaş başka kuruluşa gönderdiler. Belli bir süre sonra geri getirdiler ama 6-7 ay çocuk başka bir kuruluşa çalıştı.”(Mercan,29,E)

Bunun yanında Safir, kararların değiştirilmesi için baskı uygulandığına şahit olmadığını, bunun aslında alanda tecrübesiz uzmanların bir yanlış yorumlaması olabileceğini şu sözlerle aktarmıştır:

“Şimdi şöyle. Hayır, ben aslında buna çok katılmıyorum. Mesela ben üç farklı yerde çalıştım. Üç farklı ilde çalıştım. Hep müdürlerim birbirinden farklıydı. Hiç böyle bir müdahaleyle karşılaşmadım. Şu anda ben de idareciyim. Yani böyle bir uzmanın meslek elemanının üzerinde böyle bir baskı kurmak ya da kararını etkilemek gibi bir düşüncemiz bu olamaz. Benim üstümde kimse böyle bir şeye kalkışmadı. Ama şu olabilir, bazen meslek elemanı bir takım şeyleri görmeyebiliyor, es geçebiliyor. O

noktalarda belki hani farklı bakış açısı kazanma açısından bir destek söz konusu olabilir ama bu da müdahale olarak algılanıyor olabilir bakın. Yani raporumuza müdahale ediliyor diye kişilerin bir istatistiğini yapsalar, bence 4 yıldan fazla tecrübesi yoktur diye düşünüyorum. Çünkü tecrübeli adam zaten kendini kabullendirmiş adamdır ve kararına güvenilir adamdır. Yani müdahaleden kasıt bu olabilir bence. Bence bunun çok karşılığı yok. Ben hiç şahit olmadım inanın.”(Safir,29,E)

Bu açıklamaya karşın Necef, bürokrasinin uygulamalarda oldukça etkili olduğunu, bürokratik olarak verilen kararların vakanın gerçekliğinden uzak şekilde, salt bir üstenci ve popülist bir bakışla verildiğini, hatta bazı durumlarda müracaatçıyla uzmanı karşı karşıya getirecek sorunlar yaşandığını da belirtmiştir.

“Az önce de örnek verdim ya. Verilmemesi gereken bir çocuk. Üç kardeşler. Ben size vakayı biraz özetleyeyim, daha açıklayıcı olur. 3 tane kardeş. Bu çocuklar annesi, işte anne baba ayrılıyorlar, anne cezaevine de girmiş. İşte baba çok ilgili bir baba değil. Çok sağlıklı insanlar değil. Kadın çocukları alıyor birkaç kere, yurda geri veriyor, geri alıyor, geri veriyor. En küçük çocuklara anneanne bakarken, işte üç kardeşler, en büyük çocuk yaramaz kendince kadın burada bırakıyor. Ortanca çocuğu alıyor. Küçük çocuk zaten anneanneye teslim edilmiş. Kadın izinli aldığı zaman buradaki çocuğu, gece yarısı sinirleniyor, kavga ediyor. Çünkü büyük çocuk diyor ki kardeşimi tamamen aldın, beni niye almıyorsun? Kadın sinirleniyor. Üç çocuğu gece yarısı saat üçte karakola götürüyor. Anneannenin baktığı çocuğu anneanneden alıyor, karakola getiriyor, teslim ediyor. Ve bu kadının ikinci veya üçüncü çocuk teslimi. Şimdi şu dakikadan sonra bu kadına çocuk teslim etmezsiniz. Ama bu kadın bir şekilde yolunu buluyor, ortalığı ayağa kaldırıyor... En sonunda o kadın o çocukları teslim aldı mesela. Tekrar geri gitti. Geri geleceğini biliyoruz. Ama gitti, çünkü gitmesi uygun bulundu. Daire başkanları falan araya girdi. Yani o çocuk mesela işte grup sorumlusuna daire başkanı çocuğun yanında şunu söyledi: Sen bu çocuğu izne vereceksin. O dakikadan sonra işte, grup sorumlusunu hiç dinlemedi. Sen kim oluyorsun. Bak işte benim x amcam bana böyle söylüyor. Gideceksin diyor, sen benim hakkımda karar veremezsin. O dakikadan sonra işte hoşuna gitmeyen herkes hakkında. Şu bana vurdu, bu beni dövdü. Sürekli aynı şeyler yaşanmaya başladı. Böyle durumlarda çok bıkkınsanız, lanet olsun, olacağı varsa zaten oluyor diyebiliyorsunuz. Oluyor çünkü. Yani sizin çırpınmanız hiçbir işe yaramıyor tek başına. (Necef,27,K)

Bu vakada politize olmanın bir başka ögesi olan “kayırmacılık” devreye girmektedir. Çocukların yüksek yararı gözetilmeksizin örselenmelerine izin verilmekte, annenin ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirmemesi göz ardı edilerek çocuklar aile yanına geri döndürülmektedir. Bunun yanında izinle eve çıkma uzmanın karar vermesi gereken bir konu iken, üst erk olan amirin herhangi bir değerlendirme yapmaksızın karar vererek kararın uygulanmasını uzmana uygun olmayan bir ortamda ve şekilde bildirmesi hem uzmanın mevcut pozisyonunu hem de mesleki değerini sarsıcıdır.

Kurumsal ve bürokratik yapının politize olduğu kurumlarda, üst amirlerin mevcut iktidarın siyasi kaygıları sebebiyle oluşturdukları sosyal politikaların uygulanabilmesi için baskı uygulayacağını öngörmek zor değildir. Her ne kadar uzmanlar, yasa ve yönetmeliklerle karar verici konumda gözüксе de ekonomik destek alma, kurum bakımından aile yanına döndürme, evlat edinme gibi konularda baskıya uğrayarak karar verici görünümlü onaylayıcılar haline getirilme riski taşımaktadırlar.

Zümrüt, evlat edindirme yasasında yaşanan değişimler ile yaşanması muhtemel bürokratik müdahaleleri şu şekilde aktarmıştır:

“Son zamanda belki duymuşsunuzdur, normalde 40 yaş üstüne 0-1 yaş arası çocuk vermiyoruz. Ama yeni bir açıklama yapıldı bakanlık tarafından, bizim hiç bilgimiz yok, 40 yaş üstüne de 0-1 yaş arası çocuk verilebilir diye. Mesela bu bizim aramızda bir kriz şu anda. Eğer bu olursa biz burada çalışmak istemiyoruz. Çünkü düşünsenize 50 yaşında ve çocuk 10 yaşında. Çok suistimale açık bir şey. Gerçekten bir kriz olacaktır yani. Çünkü ben buraya şey geleni de biliyorum. “18 yaşında kız istiyorum” diye gelen adamları da biliyorum. Böyle insanlar var ya. Ya da 50 yaşını geçmiş adam, kendisine baksın diye çocuk almak istiyor, özellikle kız çocuk istiyor, bilmem kaç yaşında istiyor. 40 yaşında vericem ben çocuğu buna. 60 yaşında hasta bakıcılığı yapacak. Çünkü takibi yok. Bir yıldan sonra, 2 yıl hadi diyelim, sonra evlat edinmenin takibi yok. Mesela bu çok ciddi bir kriz yani. Orada bir etik ikilem yaşamak çok mümkün ki bizim inisiyatifimize bırakacaklar. Burada da bu tarz aileler, özellikle o bakana ulaşma falan gibi şansları olan aileler. Diğer KMÇ aile profilinden daha farklılar. Dolayısıyla çok baskı olacaktır. Yani bizim inisiyatifimize bırakılacaktır ama bizim inisiyatifimizde olmayacaktır.”(Zümrüt,27,K)

Bu açıklamada öne çıkan üç önemli unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki çocuğun evlat edindirilmesinde yapılan düzenlemenin çocuğu değil, evlat edinecek olan kişileri önelemesidir. İleri yaşta evlat edinebilmeyi sağlayan düzenleme çocuğun yüksek yararını koruyucu değildir. Çünkü yaş sınırlaması kaldırılmış, bu durum çocuk ile ebeveyn arasındaki yaş farkından kaynaklı sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu da çocuk sahibi olmak isteyen ebeveyni önceleyerek çocuğun yüksek yararı ilkesini öteleyen bir uygulamadır. İkinci önemli konu ise evlat edindirme sonrasında yapılan yasal takip süresinin yetersiz oluşudur. Bu durum, devletçe koruma altına alınış çocuğun velayetinin evlat edinene devredilmesinden sonra çocuğun uğraması muhtemel zararların fark edilmesini güçleştirecektir. Üçüncü önemli unsur ise uzmanın da sözünü ettiği, yüksek profilli müracaatçıların üst düzey bürokratlara ulaşarak evlat edindirme sürecinde karar verecek olan uzmana bürokratik baskı yapılmasına sebep olmalarıdır. Bu durum mesleki etik ilkeler ve bürokratik baskı arasında kalan uzmanın etik ikilem yaşama olasılığını arttıracaktır.

Uzmanların bürokratik baskıya karşın kararlarında değişiklik yapmaya direnç gösterdikleri, bunun için değişik direnç mekanizmaları geliştirdikleri görülmüştür. Yakut, tüm bu bürokratik baskıya karşın kararında değişiklik yapmanın gerekli olmadığını, 'omurgalı' bir uzmanın hangi baskıya maruz kalırsa kalsın kararında etik ilkeleri önceleyeceği ifade edilmiştir.

"Bürokratik şeyler yaşıyorum, işte, evlat edindirme birimindeyiz. Doğal olarak yaşı çok fazla olan ya da şartları uygun olmayan insanlar, bir şekilde birilerinin kanalıyla bize ulaşmaya çalışıyorlar. Omurgalı bir uzman, gereken neyse onu yapar. Bir de yani burada kendimi değerlendirirken diyorum ya, tek belki de kendimde sevdiğim özellik budur ama. Ben şunu gördüm, gördüm yani bunu. Bir kere birine eğilersen bir daha dikilemezsin. Mesele bitmiştir. Şu an mesela ters bir dosya olduğunda gidip de ...'ye söyle, halleder diyemiyorlar. Çünkü sen artık kendini gösterdin ya, bitti. Aslında ben ömürlük o yükü sırtından attım, bitti. Bunu, şunu biliyorlar ki yukardan kim inerse insin, isterse ilahî güçleri olan biri insin, bu dosyayı değiştirmez. Ya aslında ben işin kolayına kaçtım. Sadece birkaç dosyada direndim ve bundan sonra benim önüme dosya gelmedi. Hani bir o üstten dediğimiz şeyler etkiliyor mudur? Eğer uzman istemezse, kimse kimseyi etkilemez. Maksimum yer değişikliği yapılır. Ama çok kaygılanmaya gerek yok." (Yakut,25,K)

Yine Necef, kararlarında bürokratik baskıya direnç gösterdiğini belirtmiştir:

"Bazı vakalarda çocuğun ailesi mesela yukarıdan bir bürokrata ulaşıyor. Çocuğun verilmemesi gerekiyor, görüştürülmemesi gerekiyor. İşte bir telefon geliyor: Görüştüreceksiniz, yatılı izne vereceksiniz. Ben bunlara direnmeye çalışıyorum. Ama benim yapabileceğim bir şey yoksa ben altına imza atmam bunun diyorum. İmzalamaya gönlü olan müdür yardımcısı, müdür varsa onlar atıyorlar. Benim buna destek olmam doğru bir şey değil diyorum. Çekiliyorum kenara. Yapabileceğim bir şey varsa yapıyorum. Yani verilmemesi gereken bir durumdaysa bunu açıkça söylüyoruz." (Necef,27,K)

Etik ilkeleri önceleyerek karar veren ve kararlarında direnç gösteren uzmanların kullandıkları yöntemler, her türlü idari tehdide rağmen (yer değiştirme vs.) kararını değiştirmeme, değiştirilmesi istenen kararda yetki ve sorumluluk bölüştürülmesini isteme ya da yetki ve sorumluluğu bir üst amire devretme şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bürokratik baskının etik karar verme sürecine bir başka etkisi de uzmanın yaptığı uygulamalarda müracaatçıdan önce kendini güvene almak istemesidir. Bu da uzmanın müracaatçının yüksek yararı ile birlikte kendini koruyucu kararlar alması anlamına gelmektedir. Burada sosyal hizmet uzmanının devlet memuru oluşu ve hiyerarşide en altta yer alışı, bürokratik baskıya maruz kalışını kolaylaştırmaktadır. Uzmanların, işlerini ve mevcut konumlarını korumak için bu türden bir korunma mekanizması geliştirmek zorunda kaldıkları katılımcılar tarafından aktarılan görüşler arasındadır.

Mercan uygulamalarda zorlu müracaatçı tipleriyle ilgili kararlarda müracaatçıyı zorlayıcı kararlar vermekten çekinen uzmanlar olduğunu şöyle aktarmıştır:

“Çoğu zaman şu oluyor, daha somut bir şey söylemek gerekirse: eğer o kişi sorunluysa çocuğun annesi veya babası, onla uğraşmak istemiyorsa bir kişi, iznini verir. Eğer öyle yapıda bir insansa. Ama başka birisi de kaygı duyuyorsa, bunu yaptığımız zaman bana da bir sıkıntı gelir veya bunu yapmak ilerde çocukla olan ilişkilerde de sıkıntılara yola açar, ailenin talepleri artar gibi bir düşünce varsa, öngörebiliyorsanız, ön görüyorsanız izin vermezsiniz. Böyle farklılıklar olabiliyor.”(Mercan,29,E)

Topaz ise uygulamada temkinliliğin yalnızca müracaatçıyı korumak için olmadığını şu sözlerle aktarmıştır:

“Arkadaşlar dikkatli genelde. Ama şöyle. Bazen çocuklar buraya getirilirken risk almama adına, bu başıbozukluk değil fazla temkin, çok fazla ihtiyat, ben sonradan yarın öbür gün birisi olursa hesabını veremem endişesiyle de, sadece burada tek ikilem sadece karar verirken olsa hani, başka şeyler de gözetiliyor. Yani çocuğun yüksek yararından ziyade benim yüksek yararım diye düşünülüyor burada.”(Topaz,27,E)

Ancak uzmanın kendini koruma refleksi yalnızca kendine bir konfor alanı yaratmaktan kaynaklanmamaktadır. Uzman, uygulama esnasında alacağı risklerin olumsuz sonuçlarında yalnız kalacağını ve kurumun ya da idarecilerin uzmanı savunucu davranmayacağını, bu sebeple bir uzmanın değişimiyle ‘Don Kişot olmanın’ ne müracaatçı ne de uzman için bir fayda sağlamayacağını aktarmışlardır. Bu konuda ikilem yaşadıklarını ve çoğu kez yasal bağlamda ve uygulamada koruyucu kalkanlarını kaldırdıklarını ifade etmişlerdir. İnci, etik karar verme aşamasında verdiği kararların fazla temkin içerebildiğini, bunun da sosyal hizmet uzmanının aldığı bir karardan kaynaklı bir sorunun oluşması durumunda kurumsal yapının uzmanı koruyucu olmaması olduğunu şu sözleriyle belirtmiştir:

“Biz... O yüzden bence en doğru bildiğim şekilde gidiyorum. Hani gerekirse o aşamada karşı karşıya kalıyorum ama ileride daha büyük sorun yaşamamak için. Çünkü bu bakanlık, elemanını düşünen elemanın arkasında duran bir yer değil. Yani kendini korumak gerekiyor.”(İnci,27,K)

Bunun yanında uzmanların mevcut güç odağının politikasına uyumlu bir tavır sergilediklerini Akik şu sözlerle aktarmıştır:

“Zaten sistemin kendisi başlı başına bir güçtür. O gücün yanında ve o gücün şartlarıyla desteklediği ve onandığı şekliyle kararlar çıkıyorsa zaten, genelde hiçbir sorun yoktur. Genellikle de kararlar o yönde eğilim gösterir. Yoksa kaygı uyandıracak kararlar vermedikleri için yine gücün yanında yer alıyorlar. Bu şu, şunu demek istiyorum. Ekonomik destek verilmesinden yanaysa güç, ekonomik destekler veriliyordur. Güç, ekonomik destek verilmesinin o kadar da iyi bir şey olmadığını iddia ediyorsa ekonomik

destek verilmeyordur. Şöyle şu anda çok fazlasıyla ekonomik destek veriliyor, hiç bir sorun yaşanmıyor. Verilmeme hali de çok bir şey değiştirmiyor. Çünkü genel tablonun içersinde çok anlamlı rakamlar yapmıyorlar genelde genel eğilim vermek yönündeyse ki öyle zaten. Bunu mesleki iyi izahatları da oluyordur.” (Akik,38,K)

Elmas da karar verme aşamasında verdiği kararın kendini koruyucu olup olmadığı konusunda ikilemler yaşadığını, bunda kurumdaki yöneticilerin uzmanı, kurumun ve uzmanın ‘başını ağrıtmayacak’ kararlara yönlendirmesinin etkisinin olduğunu aktarmıştır.

Tabii ki çok etik ikilemde kaldığımız zamanlar olabiliyor. Özellikle kurumsal hiçbir destek olmadığı için bunla maalesef karşılaşyoruz. Burada hiçbir zaman işte meslek elemanının, sosyal hizmet uzmanının aldığı kararla ilgili desteklenmesi, korunması gibi bir süreç yok. O yüzden de karar verirken çocuktan önce acaba hani kendimizi koruyoruz gibi böyle bir etik çelişki yaşamaya başlıyoruz. Ya da hani sonrasında yapacağımız adımlarda, aldığımız kararı uygularken karşılaşacağımız zorluklar nedeniyle mi bu kararı veriyorum, etik ikilemine böyle çok girdiğimiz oluyor. Kurum da çünkü ona yönlendiriyor sizi. Özellikle idarecilere diyelim danıştığımız noktada, diyorlar ki işte bu sana çok sorun çıkaracak senin bu karar alman. İşte şunla ne bileyim, savcıyla çatışmak zorunda kalacaksın. İşte kurumda çatışmak zorunda kalacaksın, ailesiyle çatışacaksın çocuğun. İşte başına bunlar gelecek. Ama biz hiçbir şekilde desteklemeyeceğiz bunlar olurken, sen yalnızsın diye söylendiği için de o etik ikilemi yaşayabiliyorsun.(Elmas,35,K)

Bürokratik baskının uzmanların etik karar verme sürecinde yarattığı etik ikilemler olduğunu uzmanların aktardıkları bilgilere dayanarak söylemek mümkündür. Her ne kadar etik ikilem yaratıyor olsa da uzmanların mesleki etik ilkeleri önceleyen kararlarını değiştirmekte direnç gösterdikleri ve bürokratik baskıyı bertaraf etmek için çeşitli yollar geliştirdikleri söylenebilir. Bürokratik baskının uzmanlar üzerinde bu denli etkili olmasının en önemli sebebi, sosyal hizmet uzmanlarının memur statüsü taşıyan devlet görevlileri olmaları ve hiyerarşide en alt basamakta bulunmalarıdır. Politize olmuş bürokratik kurumlarda hiyerarşinin alt basamağında olmak emir- komuta ve kontrol şeklinde bir hiyerarşik kültürü ortaya çıkarmaktadır. Bu durum uzmanın iş ya da konumunu kaybetmemek için müracaatçı hakkında aldığı kararların aynı zamanda kendini de koruyucu olmasını gerektirmektedir. Uzmanın aldığı kararların desteklenmesinde kurum yöneticilerinin ve bağlı bulunduğu kurumun pasif kalması, uzmanın müracaatçı için uygun olan mesleki müdahale yerine daha risksiz uygulamaları tercih etmesine sebep olmaktadır. Her ne kadar bürokratik baskının uzmanın kişilik özellikleri ve mesleki deneyimi ile azaltılacağı yönünde aktarımlar olmuşsa da bu türden bir yaklaşım uzmanın mesleki uygulamalarını mesleğe uygun

yapmasının önünde bir risk oluşturmaktadır. Burada sosyal hizmet uzmanının özerk olmayışının ve risk içerdiği düşünülen kararların sonuçları konusunda yasal destekten yoksun bırakılmasının etik karar verme sürecinde etik ilkelerin ve çocuğun yüksek yararının ötelenmesine sebep olduğu söylenebilir.

4.3.3. Sosyal Politikanın Etik Karar Verme Üzerindeki Etkisi: “Yukarıdan Bakmakla Sahadan Bakmak Arasında Belirgin Farklılıklar Var.”

Sosyal politika ve bu doğrultuda oluşturulmuş yasa ve yönetmelikler sosyal hizmet mesleğinin etik karar verme süreçlerini etkilemektedir. Sosyal devlet ilkesinin benimsendiği ülkelerde yasa ve yönetmeliklerin insan haklarını koruyucu olması zorunluluktur. Yasanın uygulanış biçimi olan yönetmeliklerin de yine insan haklarını koruyucu uygulamaları içermeleri gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanları devletin sunduğu hizmetlerin hak sahiplerine aktarılmasında önemli araçlardır. Yasa ve yönetmeliklerin insan haklarına ve etik ilkelere uygun hazırlanmış olması, onların uygulamalarını kolaylaştırıcı bir faktördür. Ancak yasa ve yönetmelikler bu şekilde hazırlanmıyorsa, uzmanın müracaatçıya dair mesleki çalışmasında etik karar vermesi ve onun haklarını koruyucu uygulamalarda bulunması zorlaşacaktır.

Uzmanlardan Akik, kişilerin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasına dair politikaların salt para vermek üzerinde kurulmasının sosyal hizmet uzmanının mesleki müdahalede bulunan bir profesyonel olmak yerine para veren bir bankamatik olarak görüldüğünü şöyle ifade etmiştir:

Şöyle bir şey var, şimdi sürekli sosyal yardımlar bizim alanda çalışınca, herhangi bir para ilişkisiyle ilgili çalıştığınızda bunu zaten maaş algısı oluştuğunu görüyorsunuz. Hani maaş, hâlbuki iyi anne baba olma bir sorumluluk halidir. Ebeveyn sorumluluklarını yerine gitmek zorundadır yani biraz önce dedik ya devlet temel hak olan hiçbir şeyi atamaz, satamaz, kendi görevidir, böylelikle anne baba da çocuğuyla ilgini yükümlülüklerini atamaz, satamaz, karıştıramaz, yükümlülüğüdür, sorumluluğudur. Yerine getirememesinin sebepleri olabilir. İşte bu noktada siz bir destek olursunuz. Onu ona tekrar anne-baba yani ebeveyn sorumluluklarını yerine getirebilir hale getirmek içindir aslında bu. Ama sistem ve şimdi bu öyle bir hale dönüşmüş ki para ilişkisi, (müracaatçı seslendirmesi ile) Bu çocuğa kim bahacak? Buna nasıl bahsınlar? modunda geziyor herkes. “Tabii ki bahacaksınız siz devletsiniz” falan halinde. Hani ya da verelim, para verelim halinde dolaşıyorsunuz. Ben tabii ki bu noktada bu çocuk böyle bir araç değil, böyle bir mekanizma değil. Hizmet de bu olamaz, hiç kimsenin yararına değil, ne toplum yararına, ne çocuk yararına ne de aile yararına

aslında. Baktığınızda zedeleyici, ilerde sosyal hizmet ihtiyacını yükseltecek şeye sebep olan... Verilmemesi için büyük bir çaba sarf ediyoruz. Ama sosyal hizmet politikaları, güncel politikalar bunun önünde bir engel oluşturuyor. Çünkü ihtiyaç var, evet, insanların çok ciddi mağduriyetleri var. Bu ihtiyacın karşılanma zorunluluğu var, fakat yanlış yerden ve yanlış yöntemle karşılanıyor bence". (Akik,38,K)

Sosyal yardımlara çocuk odaklı bakıldığında, aileye sosyal yardım verilmesinin en önemli nedeni, çocuğun maddi olanaksızlıklar sebebi ile ihmale ya da ekonomik istismara uğramasını engellemek ve bu sebeplerden ortaya çıkması muhtemel koruma kararlarına önlem almaktır. Çocuğun aile yanında desteklenmesi bu bağlamda önemli bir uygulama olsa da koşullarının muğlak oluşu ve herhangi bir süre gözetilmeksizin verilmesi, ailelerin bu desteği devletten aldıkları bir maaş olarak algılamalarına ve çocuğun bakımını üstlenmesi gereken yapının devlet olduğuna ilişkin algıyı güçlendirmektedir. Burada desteklenmesi öngörülen müracaatçı çocuk ise yardımın çocukla ilgili bir biçimde ve çoğunlukla aynı olarak karşılanmıyor oluşu, çocuk için verilen bu desteğin başkaca işlerde kullanılmasını engellemekte yetersiz kalmaktadır.

Mevcut sosyal politikanın para verme üzerine kurulu olduğu, salt sosyal yardımlarla çözülemeyecek diğer çocuk sorunlar için sunulan çözüm önerilerine duyarsız kalındığı da Elmas tarafından aktarılmıştır:

Çünkü politika başka sosyal hizmet politikası tamamen sosyal yardım üzerine gidiyor. Sosyal yardım verin ve her aileye sosyal yardım verin deniyor sokakta çalışan çocuklarla ilgili ve çözüleceği varsayılıyor sorunlarının. Bu politika, çocukla ilgili politikasızlık, var olan, yapılan çalışmalara destek verilmemesi, bunlar aslında en büyük güçlükler, yaşadığım güçlükler. Bunlar da politikasızlık nedeniyle çözülemiyor. Yakın zamanda da çözülmesi mümkün değil diye düşünüyorum. Ama en azından, bunu sabah da biz konuştuk biz arkadaşlarla, bunu ürettik, araştırmamızı ortaya koyduk, sonuçları, önerilerimizi, tüm modeli, işte. Modelin ismine kadar, kaç kişi çalışacak o kurumlarda yani her şeyi çıkardık. Onu o kadar biz ortaya koyduk, mesleğim adına ben yapmam gerekeni bu birimde çalışan bir sosyal hizmet uzmanı olarak ortaya koydum diyebiliyorum. Ama duvara atılan top, yani atıyorum, geri geliyormuş gibi.(Elmas,35,K)

Elinde para adında bir çekiç olan devlet, önüne gelen her sorunu bir çivi olarak görmektedir. Oysa sosyal hizmetin çocuk politikalarının yalnızca yoksulluk ve ekonomik istismar kısımları sosyal yardımlarla bir ölçüde çözülebilmektedir. Sokakta çalışan çocuklar, sokak çocukları, madde bağımlılığı, fiziksel, duygusal, cinsel istismar, çocuk işçiliği gibi büyük ölçekli sorunların çözümünde sosyal yardımlar yerine araştırmalarla desteklenmiş kanıta dayalı model önerilerine rastlanmamaktadır.

Mevcut sosyal politikanın mesleğin etik ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde yasa ve yönetmelikler çıkarabildiği de yine ortaya çıkan veriler arasındadır. Evlat edindirme yönergesinin kaldırılmasının mesleki uygulamada öznel değerlendirmelere ve uygulama farklılıklarına sebep olacağı, bunun da çocuğun yüksek yararı ilkesinin ihlal edilmesi anlamını taşımaktadır. Oysa yasal düzenlemelerin kapsamlı, güncel ve etik ihlallere karşı koruyucu olması beklenmektedir. Evlat edindirme yönergesinin kaldırılmasına dair sorunları Yakut şu sözlerle aktarmıştır:

Şimdi şöyle bir şey var. Evlat edinme yönergesi yeni kaldırıldı. 40 yaş sınırı kalktı. Evlat edindirmede Türk Medeni Kanununa göre hareket ediyoruz, normalde Türk Medeni Kanuna göre olmalıydı, ancak, zamanında yönerge çıkarıldı, çocukları korumak için. Biz önceden 43- 44 yaşındaki ailelerin yanına sıfır yaş yerleştirmedik, durumu anlatıp aileye, aileler işte 4 yaş çocuk, aile istemiyor. O zaman koruyucu aile hizmetine yönlendirirken şu an 60 yaşındaki kişiler sıfır yaşa başvuru yapabiliyor. Bugün 55 yaşındaki bir kişinin müracaatını aldım. Ve şu an sırada çok insan var. 55 yaşındaki kişinin yanına en yakın 7 yıl sonra çocuk yerleştirilir. Yani bu kişi 60 – 62 yaşında olacak. Türkiye şartlarında bir kişinin eceliyle ölmesi çok lükstür de diyelim ki eceliyle öldü. O zaman 70 yaşına geldin. Sen 8 yaşındayken, seni evlat edinen aile ölüyor. Doğal olarak, hadi 80'e yaşasın 18'inden sonra ölüyor. Tabii ki ömrüm kime ne kadar verileceğini bilmiyoruz ama olasılık diye bi durum var. Hani madem öyle o zaman, hani, 75 yaşındaki kişiye de çocuk verelim. Bilmiyorum. Bir komisyon kurulacak bunla ilgili yani, evlat edinme birimiyle ilgili. Bunu biz planladık, ne kadar olur, ne kadar olmaz bilmiyorum. Ya da bu birimde biz ne kadar süre çalışmaya devam ederiz, bilmiyorum. Komisyon kurup bu yaşla ilgili süreci değerlendirmek istedik. Zaten hani Bakanlık da bunu söylüyor. Yani bu uzmanın kanaatine kalsın, hani kalmış olacak. Bu bir yandan iyi mi? Bi yandan iyi, ama şöyle kötü. 81 il var, doğal olarak 81 ilde çok farklı evlat edinme birimde çalışan uzmanlar var. Bürokrasi olayı oraya girecek. Tepeden biri arayıp da 60 yaşındaki adama vereceksin o statüyü dediğinde o gerçekten durabilecek mi? Ya da durmak isteyecek mi? Yani başını ağrıtmak istemeyebilirsin. Ama bu tarz konularda baş ağrıtmak son bir haftadır. İkinci haftada zaten akıbetin belli olur (gülüyor.) (Yakut,25,K)

Hardina (2005), sosyal hizmet uzmanlarının güçlendirilmesi için çalışanların kararlara katılımını destekleyecek biçimsel yapının (danışma ve görev grupları gibi) oluşturulmasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu durumun uzmanın örgüt içinde basit bir uygulayıcı olmaktan çok yasal düzenlemelerde bulunması sayesinde sosyal politikayı sahiplenici bir etki yaratacağı öngörülmektedir. Sosyal hizmet uzmanının sosyal politikaların belirleyiciler arasında oluşu, sosyal hizmet uzmanının değişim ajanı olma rolünü yerine getirmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Akik, uzmanların karar vericilerden çok yasa uygulayıcı memurlar olarak görüldüğünü, bu koşullar altında mesleğin savunuculuk ya da değişim ajanlığı misyonlarını gerçekleştirmenin olanaksızlığını belirtmiştir:

“Ya kararın maalesef, karar mekanizmalarının dışarısında olduğumuzu düşünüyorum, zaten verilmiş kararlara yönelik uygulayıcılar olarak çalıştığımızı düşünüyorum. Yani sosyal hizmetin o değişim ajanı değişim ayağı veyahut da işte o politika belirleme ile alakalı olan rollerin hiçbiri yerine getirilemiyor. Yani bunu sadece mesleğin alandaki uygulayıcıları değil bence yani temelde alttan üste okulundan en ufak personeline kadar bunun hiçbir yerinde yokuz, olmadığımız yerde mevzuat uygulayıcılarız aslında. Yani bir mevzuat var, diyor ki işte atıyorum, çocuk koruma kanunu var. Siz ÇKK’nın hangi maddesine uyduracağınıza bakıyorsunuz. Yani şimdi orada bakarken de bir sürü ilke birbirini öldürüyor, vuruyor, kırıyor bazı noktalarda... Ama sosyal hizmet uygulayıcısı olarak etki düzeyimiz, bence o yönetmeliklerle o kadar sınırlıyız ki zaten hani sizin elinizde olan bir şey değil ki yani karar belli ki. (Akik,38,K)

Yine İnci, güncel politikanın çocuğu kurum bakımından çıkararak aileye döndürme olması nedeniyle, koşullara dikkat edilmeksizin uygulamalar yapılmaya çalışıldığını şu şekilde aktarmıştır:

“Politika bu şekilde. Hani gidebiliyorsa gitsin (Kurum bakımından çıkarmayı kast ediyor). Gidemiyorsa şartlar zorlansın yine gönderilsin. Ama o ailenin yanında çocuğun başına bir şey geldiği zaman bu gidebilirse gitsin, gidemiyorsa şartlar zorlanarak gitsin” diyen kimse ortada olmuyor. Olay tamamen en alt tekere dönüyor, yani bize dönüyor.”(İnci,27,K)

Sosyal politikaların mesleğin etik değerleriyle çatışma sebebini Safir şu sözlerle özetlemiştir:

Galiba buradan baktığımız yerler değişiyor olaya. Yani olaya yukarıdan bakmakla sahadan bakmak arasında belirgin farklılıklar var. Demek ki öyle görmek istiyorlar ya da öyle görmeye zorlanıyorlar. Bunun sebeplerini bilemem. Yani devlet memuru olduğum için (gülüyor). Bunu siz daha iyi anlarsınız. Bizim dillendiremediğimiz bazı gerçekler olabilir. (Safir,29,E)

Sosyal devlet olmanın getirdiği en önemli yükümlülüklerden biri anayasa ve kabul edilmiş uluslararası sözleşmelere uygun sosyal politikalar geliştirmektir sosyal hizmet alanında geliştirilecek sosyal politikalar da yine bu iki unsura uygunluk taşımalıdır.

4.3.4. İş Yüğü Sorunu: “Sürekli Müdahale Et, Gerekeni Yap, Çöz”

Sosyal hizmet uygulaması, bireyi çevresi içinde inceleyip değerlendiren ve kişinin güçlenerek kendine dair işlevlerini yerine getirmesinde ona yardımcı olması beklenen bir meslektir. Özellikle içinde etik sorunlar ve etik ikilemler taşıyan vakaların değerlendirilmesinin zaman ve titizlik gerektirdiği, müracaatçıya dair etik sorumlulukların yerine getirilmesi için bunun önemli bir koşul olduğu söylenebilir. İnsan Haklarının Karşılanmasında Sosyal Hizmet Uygulaması Standartları Rehber

Çalışmasına (2010: 20) göre; sosyal hizmet vaka yükü, her bir sosyal hizmet uzmanına 10-30 müracaatçı arasında değişen, her bir müracaatçıya doğrudan sosyal hizmet uygulaması için ayda en az 4-12 saat gerektiren bir yük olmalıdır. Ancak bu rakam, uzmanların bildirdikleri aylık vaka sayısının çok altında kalmaktadır. Uzmanlar ayda ortalama 40 ila 60 vaka ile çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Sosyal hizmetin ülkemizdeki en büyük sorunlarından biri de alanda meslek elemanının az olmasının getirdiği iş yüküdür. Zengin ve Çalış'ın (2017) yaptıkları araştırma da yeterli sayıda meslek elemanının olmayışının iş yükünün artmasına sebep olan önemli etkenlerden biri olduğunu vurgulamaktadır. İş yükü, uzmanın etik karar verme süreçlerinde sağlıklı değerlendirme yapmayı engelleyen bir unsurdur. Uzmanlar iş yükünün kendilerini otomatikleştirdiğini ve nitelikten çok niceliğe yönelttiğini ifade etmişlerdir.

Kuvars, iş yükünün kişiyi duyarsızlaştırdığını, mesleki uygulama yapmayı, bireyle çalışmayı imkânsız hale getirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Şöyle, burası belki büyük şehir olduğu için de iş çok yoğun, bir insan evladının yapamayacağı kadar iş yükü var. O iş yükü içinde sizden doğru karar vermeniz bekleniyor, yanlış karar verseniz de bir yerden şikâyet gelmezse farkında olan da yok, böyle bir etik sıkıntı da var bizim açımızdan. İşte kendi kendinize cebelleşiyorsunuz derler ya, işte öyle oluyor. Çok birebir çok zaman ayıramıyorsunuz kişiye, çünkü ona zaman ayırdım, diğer her şey kalıyor, bu şekilde şeyler oluyor. E tabii, bu yükü ne kadar sağlıklı kararlar verebileceğiz ki?... Daha doğru karar vermek için kendinizi paralasanız da bir anlamda bir yerde eliniz kolunuz bağlı olmuş oluyor, bu kişiyi yaralayan bir şey bu şekilde olmak, zamanla duyarsızlaşıyor muyuz diye düşünüyor insan. Yani ben henüz o duyarsızlığın buraya gelmedim ama yani çok gelinebilir, çok kısa ya ben de gelebilirim belki de bilmiyorum, böyle bir süreç var, bilemiyorum. (Kuvars,37,E)

İş yükünün fazlalığı uzmanları nitelikli kararların alındığı işler yerine, sayıca fazla işin tamamlandığı ancak niteliğin düşük olduğu işlere yöneltmektedir.

Safir, “Bizim işimiz yani, ne bileyim sanki mesleki çalışma da yapmıyoruz gibime geliyor. Sürekli müdahale et, gerekeni yap, çöz. Çünkü sırada bekleyen var. Yığınla iş bekliyor.(Safir,29,E)” diyerek Kuvars’ı destekleyen bir açıklamada bulunmuştur. Burada yine müracaatçıyla birebir ilgilenilen bir mesleki uygulamanın yerine sayıca daha fazla iş bitirme zorunluluğu devreye girmektedir.

Elmas aynı vakaya farklı uzmanlardan farklı kararlar çıkmasının sebebinin uzmanların iş yükü sebebiyle vakaya yeterli süre ayıramamak olduğunu iletmiştir:

“(Neden farklı kararlar çıkıyor aynı vakada? sorusuna) Yeterli zaman ayıramamaktan belki. Bu da hani gözlemlediğim ya da kendi açımdan değerlendirdiğimde. Yeterli zaman ayırdığımıza mutlaka o işbirliği sağlanıyor, aileyle de çocukla da yeterli görüşme yapılmış oluyor ve o bilgileri bir şekilde alabiliyorsunuz. Ama her zaman tabi mümkün olmuyor bu o zamanı ayırma. Belki zaman sıkıntısından o vakaların baskısından olabiliyor.”(Elmas,35,K)

İş yükünün fazlalığı, birbiriyle benzer vakaları aynı görmeye ve her tek vakanın kendi içinde değerlendirilmek yerine rutin kuralların işletildiği bir hale gelmesine neden olabilmektedir. Gelen vakalara hemen müdahale edilip, mümkün olan en uygun şekilde çözülmeye çalışılması ardından geleceği öngörülen vakalara yer açılması bakımından önemli görülmektedir. Burada uzmanın farkındalığını kaybederek her işe aynı bakmaya başlaması riski doğmaktadır. İş yükünün fazla oluşu, müracaatçıların hak kayıpları yaşamasına sebebiyet verme riski taşımaktadır. Ametist ise kurum koşullarının uzmanı ‘preslediğini’, özellikle iş yükü sebebiyle bu hataya kolaylıkla düşülebileceğini şu sözlerle aktarmıştır:

Çünkü işte o farkındalık da kayboluyor dediğim gibi. Kurum o kadar sizi, koşullar o kadar sizi boğuyor ki bazen. Ben kendimi sürekli mesela sorguluyorum. Ya n olur o pozisyona düşmeyeyim. Çünkü sizi sıkıştırıyor sistem sürekli, böyle sıkıştıyorsunuz (ellerini birbirine bastırarak),presliyor sizi. O kadar zor ki, kişisel farkındalığınız düşükse eğer çok kolay kayabilirsiniz. Tamam bugün 100 tane evrak geldi, bugün bitirmezsem öleceğim,bir 100 tane daha gelecek yarın çünkü. O zaman tamam bakmadan yapıp geçeyim diyebilirsiniz. İşte yani çok tehlikeli. (Ametist,40,K)

Turmalin ise iş yüküne karşın sosyal incelemelerde dikkatli olduğunu şu sözlerle aktarmıştır:

Aslında hani bize gelen işte 183 BİMER, CİMER var. Bunların hepsini yanıtlamamız gereken süreler var. Mesela BİMER’in 15 gün gibi ya da işte 183 ün de belli bir süresi var. Ama biz bu sürelerle riayet edemiyoruz. Aslında hani bunun bir sebebi hani buranın yoğunluğundan kaynaklanıyor ama diğer türlü de çocukla görüşüyorsunuz anneyle görüşmeniz babayla ya da okulla görüşmeniz gereken... Yani çok fazla görüşmeniz gereken kişi var ve hani bunu bitiremiyorsunuz ve benim şu anda devam eden iki aydır hala açık olan bir dosyam örneğin. Birçok dosyam var. Her biriyle görüşmeden de çocuğa uygun hizmet modeli belirlemek zor oluyor. Hani çok çok acil, çok riskli vakalar için tabii ki bunu söylemiyorum. Ama onun dışındaki vakalar içinde bir değerlendirme süresine ihtiyaç duyuyoruz.(Turmalin,29,K)

İş yükü tükenmişlik sendromunun örgütsel faktörleri arasında gösterilen önemli bir etkidir (Dalkılıç, 2014). Atamtürk'ün (2010) yaptığı araştırmadaki bulgular da iş yükünün tükenmişliği arttırdığı yönündedir. Etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerden birinin de iş yükü nedeniyle uzmanın yaşadığı tükenmişlik sendromu yaşadıkları ve psikolojik yardım alma eksikliği olduğu, verilerin analiz edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle çocuk alanında çalışan uzmanların çalıştıkları vakaların çokluğu ve insani anlamda yoruculuğu uzmanın hem mesleki hem de yaşamsal işlevlerini yerine getirmesini zorlaştırmaktadır.

Necef yaşam sürücülerinin azaldığını ve gündelik hayattan haz almakta zorlandıklarını, hatta mesleki yorgunluk sebebiyle bir takım kronik hastalıkların kendilerinde baş gösterdiğini şu sözlerle aktarmıştır:

“Yani çocuklarla güzel bir şey yaptığınız zaman, eğlendiğiniz zaman, tüm zorluklar bir anda aklıma geliyor, ya evet, iyi oldu diyorum. Ama çoğu zaman seçmeseydim daha kolay bir hayat olurdu, daha keyifli olurdu diyorum. İnsan bir kere hayata geliyor. Bu kadar sorunla uğraşmaya gerek yok diyorsunuz. Çünkü mesela kapıdan çıktığım an bıçaklamak üzere bekleyen insanlarda oluyor. Yani ben bu şekilde eve gitmek de gününüzü haftanızı zehir edebiliyor. Gereksiz bir stres altındasınız. Ya seçmemek daha iyiydi. O da işte ya bu benden kaynaklı biraz, ben şeyim, yani düzgün olsun, uğraşırım, çabalarım. O yüzden de yorucu oluyor. Yani ben kendimi de yoruyorum. Biraz öyle oluyor. Hastalık sahibi oluyorsunuz. Yani işte egzama oldum ben mesela. Şimdi kronik baş ağrısı oldu falan filan. Yani bir yerde buna dur demeyi öğrenirseniz yaşam kalitesi daha da artıyor. Ama işte onu öğrenene kadar biraz zaman geçiyor.” (Necef,27,K)

İş yükünün yarattığı psikolojik etkileri oldukça yoğun yaşadığını ifade eden İnci ise çalıştığı kurumda yaşadığı zorlukların gündelik hayatını nasıl etkilediğini şu sözlerle aktarmıştır:

“Burada yaşadıklarımın akşam gece rüyalarımda devamını yaşıyorum. Yani bitmiyor. Aynen o şekilde bitmiyor. Buradan gidince de bitmiyor. Buraya yeni başladığımda daha büyük sıkıntı çekiyordum ama yani herhalde biraz alışınca kabul edince biraz daha kolaylaşıyor her şey. Hani başta yanlış gelen her şeyi düzeltmeye çalışıyordum ama baktım ki ben kendimi yıpratıyorum hani olmuyor ve karşıdaki altında çalışan insanlar baktım kullanmaya başlıyorlar o zaman biraz daha kendimi çekmeye başladım. Şimdi biraz daha hani eskiye nazaran rahatım diyebilirim. Bir sene oldu burada çalışmaya başlayalı. Ama yani rüyalarım hala giriyor mesela. Gece rüyalarım hala buradaki çocuklarımla uğraştığım oluyor. Başka ne diyebilirim? Bazen bu işi neden yapıyorum da diyorum kendime? Çünkü burada öyle çocuklarımız var ki konuşuyorsun konuşuyorsun, anlatıyorsun anlatıyorsun yani buradan giriyor ama buraya ulaşmıyor (kulağı ve kafasını

işaret ediyor), hiçbir değişiklik yapamıyorsun. Yani o zaman bayağı bi zorlanıyorum aslında. "(İnci,27,K)

Akik ise sosyal hizmet alanında karşılaşılan vakaların yarattığı psikolojik etkiler sebebiyle yaşanan güçlüklerin insani anlamda uzmanlarda yarattığı zorlayıcı etkiyi şu sözlerle ifade etmiştir:

Evet, alan çok şok edici bir yer. Ne olursanız olun, şok oluyorsunuz. Sarsılıyorsun, çünkü çok sarsıcı bir şey, insanın acısına şahitlik etmek çok zor. Onun acısını alamamak, buna rağmen yanında durmaya çalışmak, hatta hiçbir şey yapamamak. En kötüsü bu, her şeyi görüp hiçbir şey yapamamak. İnsan kalmak böyle bir durumda zor.(Akik,38,K)

Elmas ise deneyimli bir uzman olmasına karşın zorlu vakaların üst üste gelmesinin kendinde yarattığı psikolojik etkiyi şöyle anlatmıştır:

Kesinlikle çok zor. ...'da işte başladığımda haftada 8 tane istismar vakası gelmişti. Kız çocuklarıyla çalışıyorduk. (Görüşmecî:Korkunç, küçücük bir il diyosunuz hâlbuki.) Evet, orada çok fazlaydı istismar vakaları. Haftada, ilk yıl başladığım haftada sekiz tane istismar vakası ve her biriyle görüşme yapmam gerekiyor. (Görüşmecî:Merhabaaaa der gibi (gülüyoruz). Bir de işte bir sosyal hizmet uzmanı arkadaşım ve bir psikolog arkadaşım var. Bazen işte ikimiz birlikte görüşüyoruz falan vakalara. Tek görüştüğüm de oldu. Birkaçında ya iyiyim ya hala çalışıyorum falan. Sekizinci vakada yani tam ne hissettim, ya çocuğun yüzü hala gözümde... Anlattıkları, söyledikleri... ha, iyi ki yalnız görüşmüyormuş, iyi ki bir meslektaşım varmış odada. Daha çok o yürütüyordu zaten görüşmeleri. Ben onun yanında gözlemliyordum. İyi ki hani ben yürütmüyordum. Çünkü ben odadan çıkıp gözyaşlarına boğuldum. Ve bu sekizin birikmesi bir taraftan. Belki bu kadar yoğunluk olmasa onu hissetmeyeceğim. Ama o sekizinci vakada ben çıkıp toparlayamadım kendimi.(Elmas)

Necef ise alanda zorlu vakalarla destek almaksızın uzun süreli çalışmanın kişiyi sağlıklı olmaktan zamanla çıkardığını eğlenceli tabirleriyle şu şekilde ifade etmiştir:

Yani bu işi zorlaştıran şeylerden biri de o. Çünkü uzun süre burada çalışırsanız siz de bir tahtanız eksiliyor yani. Gerçek söylüyorum, eksiliyor yani. Yavaş yavaş siz de o çatlak dedikleri insan klasmanına giriyorsunuz. Ben uzun süre buralarda çalışıp çok da sağlıklı kalan birini görmedim yani. Evet, sağlıklı bir insan olarak başlıyorsunuz ama sürekli bu şekilde devam edemiyorsunuz. Yani bunu ne kadar yapabilirsin, atlatabilirsin, bilemiyorum. Çünkü sürekli devam eden bir şey var.(Necef,27.K)

Alanda çalışılan vakaların zorluğu ve yarattığı psikolojik durumun iyileştirilmesi için psikolojik yardıma ihtiyaç duyulduğu da uzmanlar tarafından ifade edilen bir başka konudur. Tükenmişlikten çıkmak ve dolayısıyla etik karar vermeyi doğru yapabilmek için desteklenme, onarılma ve güçlendirmenin uzmanlara da sağlanması ihtiyacının ortaya çıkmaktadır.

İnci özellikle cinsel istismar vakalarında çok yorulduğunu ve destek ihtiyacı hissettiğini şu sözlerle aktarmıştır:

İnsanın kendi ruh sağlığını koruması da çok zor bu alanda. Sürekli yani böyle cinsel istismar, fiziksel şiddet... Beni en çok yoran hikâyeler cinsel istismar oluyor genelde de. Yani şey yapmamaya çalışıyorum artık... Kesinlikle desteğe ihtiyaç var yani. Keşke bunu bilerek hareket etseler. Bu yönde bir çalışmaları olsa ama maalesef yok. (İnci,27,K)

Uzmanların duygularını uygun bir zeminde ifade etmek yerine onları kontrol ediyormuş hissi ile bastırıyor olmaları da bir takım zorluklar getirmektedir. Özellikle mesleki sorumlulukla müracaatçıya belli edemediği duyguların kendi yaşantısında, özellikle kişisel ilişkilerinde ciddi sorunlara neden olduğu da anlaşılmıştır.

Tükenmişlik sendromu ile başa çıkmak uzmanların bu konuda farkındalık geliştirmesini sağlamak ve tükenmişlik sorunu çözmek için öncelikle kendilerinin soruna eğilmelerini sağlamak şeklinde çözüme ulaştırılabilir. Yapılan görüşmelerde bazı uzmanlar tükenmişliğin mesleği icra etmemek için bir bahane olarak kullanıldığını söylemişlerdir. Uzmanın alanda yaşadığını iddia ettiği tükenmişliği bilgisini taze tutarak ve mevcut bilgisini alan içinde kullanmak için çaba sarf ederek aşmasının mümkün olduğunu savunmuşlardır.

Akik, tükenmişliğin varlığını kabul etmekle birlikte buna karşı bir şeyler yapmak gerektiğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“İnanılmaz bir tükenmişlik var, bunlar, kimi dinleseniz ağlar sosyal hizmette. Nefret eder bu alandan ve bir an önce kaçıp gitmek arzusuyla yanıp tutuşur. Şimdi böyle hizmet veren, ben şunu biliyoruz, ben sosyal hizmet uzmanıyım ama sosyal incelemeye gitmek istemiyorum diyen uzmanlara dolu bir meslek grubuyuz. Biz yazışma yapmak istiyoruz. Yoruluyor, iki senede de oluyor bu, on iki senede de olabiliyor. Ben de diyorum ki, bu uzman bunu talep ediyor, bu talep karşılık buluyor, uzman kendisi için, yani ben uzman dediğiniz için uzman diyorum, sosyal çalışmacıyı kullanıyorum, bunu da belirtiyim de yine. Bu idari olarak üstler tarafından okey deniyor, şimdi talep eden uzmanın absürt, kabul edeninki daha da absürt, ses çıkarmayanınki hepsinden absürt. Şimdi hep ben bunu her yerde dile getiriyorum. Doktor dese ki ya mesela beyin cerrahı, ya sıkıldım artık beyin cerrahi, 20 senedir beyin, bu ne saçma şey, bağırsak deşmek istiyorum diye çıkabilir mi? Böyle bir hak verebilir misiniz, böyle bir hak var mı? Bunu şöyle savunuyorum. Ama bu benim hakkım. Nereden hakkın? Sen bir meslek erbabısın, sizin bir zorunluluğunuz var. Bu alanda olmak istemeyebilirsiniz, yorulabilirsiniz, haklısınız. O zaman hep birlikte çıkalım ve alanımızı savunalım, haklarımızı savunalım. Hayır, başka şeyler arayalım, lütfen kavga edelim, gürültü edelim, kavgadan kasıt dövüşelim anlamında değil, yani bilelim, kendi içinizde mekanizma geliştirmek için zorlayalım, meslek odalarını zorlayalım, başka mekanizmaları ne bileyim alan değişiklikleri zorlayalım, birbirimizle ilişkiler kuralım da farklı şeyler

geliştirelim. Ama lütfen, ben incelemeye çıkmak istemiyorum demeyelim. Sen mesleğini yapmak istemiyorsan, ben sana soruyorum, burada ne işin var? Çalışamazsın, git, gitmeliler, gitmiyorlar.” (Akik,38,K)

Yine Elmas, tükenmişliğin kişinin kendini mesleki olarak güçlendirmesiyle aşılabileceğini belirtmiştir. Buradan çıkmak için çaba sarf etmemenin ise etik ihlallerle sonuçlanacağını söylemektedir:

“Biz çok zorlanıyoruz alanda diyenler. Bunun altında buna sığınanlara yorgunluk ve tükenmişlikle ben bağlantılandırıyorum ve o tükenmişliği hiçbir şekilde atamayıp daha da derinlere varması o tükenmişliğin. Yeni başlayan bir yıl çalışanda da görülüyor, 20 - 30 yıllık çalışanda da aynı düzeyde görülebiliyor tükenmişlik. Bu da kendini yenilemeyle bağlantılı. Eğer ki yenilemeye devam etmiyorsa, takip etmiyorsa alanı, o noktada kalıyor. Kaldığı noktadan da devam edemiyor meslek yaşantısına. Çünkü o kadar fazla bir vaka yükü var ki burada, o yükünüzle haklı olarak baş edemeyebiliyorsunuz özellikle yeni başladığınız zamanlarda. Nasıl baş edeceğini tamamen aldığın eğitimle, kişisel becerilerinle ortaya koyuyorsun. Durum aslında yani yapılan iş bu noktaya getiriyor. Hani haklılık payı var herkesin. Ama işte onu görüp ondan sıyrılabilmemiz gerekiyor. Yoksa o şekil de ilerlediğimizde de hem ciddi bir etik ihlalle karşılaşıyoruz, hem vakaya özensiz yaklaşımaya başlıyorsun, esas sıkıntı bu. Yoksa tükenmişliğiyle kalsın o. Çok da sorun değil (gülüyor).”(Elmas,35,K)

Uzmanın tükenmişlik sendromu ile başa çıkabilmesi için psikolojik destek görmesi, etik duyarlılığını artırıcı çalışmalarla farkındalığının taze tutulması sağlanabilir Turmalin tükenmişlikle başa çıkmaya çalıştığını, ancak psikolojik destek ve süpervizyona ihtiyaç olduğunu şöyle dile getirmiştir:

“Yani kendi adıma cevap vermem gerekirse dediğiniz gibi olabildiğince o duyguları uzak tutup, işte kızgınlığım, öfkem ya da acımam, üzülme yani hepsini dışarıda bırakıp yaklaşımaya çalışıyorsunuz. Ama o bu sefer nasıl dönüyor size biliyor musunuz? Sonrasında daha tahammülsüz oluyorsunuz özel yaşantınızda. Ne bileyim, daha kırılgan oluyorsunuz belki. Bir sürü sorunu da beraberinde getiriyor. Zaten bu yüzden süpervizyon ya da bir psikolojik destek ya da ne bileyim bu süreçte bu mesleğin getirmiş olduğu zorluklarla baş edebilmek için bir şeyler yapalım istiyoruz yani. Bir etkinliğe katılalım ya da ne biliyim aynı deneyimleri paylaşan...” (Turmalin,29,K)

Hangi nedenle olursa olsun sosyal hizmet uzmanlarının meslekî tükenmişlik yaşamaları, müracaatçıları ile ilişkilerini, sunulan hizmetlerin sürekliliğini, niteliğini ve kalitesini olumsuz etkiler. Bu durum ise gerek bireysel gerekse de örgütsel düzeyde ciddi sorunların yaşanmasına yol açabilmektedir (Hansung ve Young 2009: 366).

İş yükünün karşılanabilir düzeyin üstünde olmasının etik karar verme üzerinde birçok olumsuz etki yarattığı hakkında bulgular ortaya çıkmıştır. İş yükünün hacmen ve nitelikçe fazla oluşu mesleki uygulama yapmak yerine, yasaların, yönetmeliklerin, hatta

etik ilkelerin benzer nitelikteki vakalarda rutin bir biçimde kullanılarak, vakanın ve müracaatçının tek ve biricikliğini ortadan kaldıran bir yapıya büründürmektedir. Bu durum etik karar verme sürecinde doğru değerlendirme yerine değer biçme yapılması anlamı taşımaktadır.

İş yükünün bir sonucu olarak ortaya çıkan tükenmişlik sendromunun ise uzmanın karar verme sürecinde olumsuz bir etkisi olduğu, bunun uzmanı mesleki çalışma yapmaktan, mesleğine dair yenilikleri takip etmekten alıkoyduğu görülmüştür.

4.3.5. Süpervizyon eksikliği: “Çok çok büyük bir eksiklik”

Süpervizyon, “sosyal hizmet kurumlarında, sosyal hizmet uzmanlarının becerilerini geliştirmelerine ve iyileştirmelerine yardımcı olmak ve müracaatçılar için kalite güvencesi sağlamak amacıyla yaygın olarak kullanılan yönetsel ve eğitimsel bir süreç” olarak ifade edilmektedir (Barker, 1995). Bernard ve Goodyear (2004; Akt: Meydan ve Özyiğit;2016;227) süpervizyonu, deneyimli meslek elemanlarının (süpervizör), kendilerinden daha az deneyimli meslek elemanlarını mesleğe hazırlamada ve uygulama yaşantılarını zenginleştirmede destekleyici, değerlendirci ve zamana yayılan bir süreç olarak tanımlamaktadırlar.

Sosyal hizmetin etik karar verme süreçlerinde uzmanın etik ikilemde kaldığı durumlarda ya da karar verme aşamasında mesleki bilgi ya da beceri aktarımına ihtiyaç duyması halinde bir süpervizyona ihtiyaç duyması mümkündür. Rothmund (1992)’a göre süpervizyon sosyal hizmet uzmanı, müracaatçı ve sosyal hizmetin uygulandığı kurum açısından önemli işlevlere sahiptir. Süpervizyon, sosyal hizmet uzmanının profesyonel ve kişisel gelişimini destekler, meslekî açıdan bağımsızlaşmasına yardımcı olur, teori ve uygulamayı birleştirmesi konusunda yol gösterir, uygun yardım verme yeteneklerini geliştirmesini sağlar, meslekî doyumunu artırır ve iş plânını sistematik biçimde düzenlemesi konusunda ona yardımcı olur. Özellikle vakaların çeşitlenip zorlaştığı, iş yükü, bireysel değerlendirme yapma olasılığının getirdiği riskler, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmama gibi etkenler süpervizyon ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmanın başlangıcında etik karar vermeyi etkileyecek bir faktör olarak düşünülmeyen süpervizyon ihtiyacı, görüşmeler esnasında neredeyse her uzmanın dile getirdiği bir tema halini almıştır.

Uzmanlar özellikle mesleki açıdan deneyimsiz olunan ilk yıllarda bir süpervizyonun olması gerektiğini, ancak buna yalnızca ilk yıllarda değil sürekli ihtiyaç duyabileceklerini

ifade etmişlerdir.zira NASW etik ilkelerinde de “Sosyal hizmet uzmanları uygulama ortamında süpervizyon ya da konsültasyon sistemini oluşturmak için çaba göstermelidir.” Şeklinde süpervizyon oluşturulması gerekliliği ortaya konmuştur.

Deneyimli bir uzman olan Ametist, süpervizyon ihtiyacını şöyle belirtmiştir:

Alanda bir süpervizyon olması şart. Özellikle ilk 5 yıl diyeyim. Yani sonrası için de gerekebilir ama ilk 5 yılda yani 3-5 yılda hadi taş çatlasın 1 yıl olsun (gülüyor). Her vaka yeniden bir şeyleri yorumlamayı tartışmayı gerektirir ama bir 5 yıl olsa, şart zaten. Çünkü insanla ilgili bir karar veriyoruz, mesleki bir çalışma yapıyoruz, doğru mu yaptık yanlış mı yaptık, kafasını gözünü mü kırdık, yani biz ne yapıyoruz farkında olabilmek için böyle bir şey gerekiyor.(Ametist,40,K)

Safir, süpervizyonu bir usta çırak ilişkisi olarak tanımlamış ve alanda tecrübesiz olduğu yıllarda deneyimli bir meslek elemanından destek almaya ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir:

Aslında az önce söylemiştim usta çırak demiştik ya. Kesinlikle ihtiyaç duyuyor. Çünkü yani her vaka çok farklı, birbirinden çok farklı. Yani burda 25 yıllık bir uzmanın bile ilk defa görebileceği bir vaka söz konusu olabiliyor veya vakaları değerlendirirken bazen uzman da desteğe ihtiyaç duyabiliyor. Ben mesela, mesleğe ilk başladığım yıllardaydı. Yaşlılık alanında çalışıyordum o zaman. Huzurevi talebi olan yaşlıların evine incelemeye gidiyordum veya yakın çevresiyle görüşüyordum taleplerini yerine getirmek adına. En başta, yaşlı hikâyesini anlattıkça o kadar kötü oluyordum ki yani istediğiniz kadar bu işin eğitimini alın. Neticede duygusal birer hayvanlarız, değil mi? Yani etkileniyoruz. Bununla baş etmem gerekiyordu. İşi devraldığım arkadaşım benden daha profesyonel yaklaşıyordu olaya. Çünkü 4-5 yıllık bir meslek elemanıydı. Benden çok çok tecrübeliydi ve ben ondan destek almaya ihtiyaç duyuyordum yani. Bu sadece mesleğin ilk yıllarında olabilecek bir şey değil. Bugün çocuk alanında çalışıyorum. Yarın bambaşka bir alana gittim. Yani alana dair fikrim var ama içeriğiyle ilgili çok bir bilgim yok. Dolayısıyla bir destek almak durumundayım. Dolayısıyla bu süpervizyonluk her daim...Olsa çok daha iyi hani faydalı olabilir diye düşünüyorum. Çünkü olmuyor, tükendiğimiz noktalarda oluyor hesap edemediğiniz şeyler oluyo. Birine danışmak her zaman olumlu şekilde dönmüş sağlıyor diye düşünüyorum (Safir, 29,E)

Bu noktada süpervizyonun salt deneyimin yeterli olduğu bir yapı olarak tanımlanması mesleki yeterliliğin deneyimle sınırlandırılması bakımından uygun değildir. Süpervizyonun eğitimsel, yönetsel ve destekleyici olarak üç ayaktan oluşuyor olması onun sadece meslekte birçok vaka görmüşlük olarak tanımlanan deneyimle gerçekleştirilmesinin olanaksızlığını ortaya koyar. Süpervizörün alanı tanıyan, mesleki bilgi temeli güçlü ve etik duyarlılığı yüksek bir yapıda olması, sosyal hizmet uzmanını etik ikilemler ya da tükenmişlik gibi psikolojik destek ve öz-farkındalığın azalması gibi zorlayıcı durumlarda destekleyebilmesini sağlar.

Topaz süpervizyonun müracaatçıyla ilgili verilen kararlarda değer koruyucu olacağı, ikinci bir gözün vakayı değerlendirmede, iş yükü ve benzeri nedenlerle otomatikleşen ya da körleşen bakışları keskinleştirdiğine dair görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Yani danışma dediğimiz, yani birbirimize danışma dediğimiz şey çok zaten profesyonel bir şey değil. Yani ne kadar sağlıklı ortamda ne kadar sağlıklı duygularla yapıyoruz bilmiyoruz. Yani biz bu işin içindeyiz. Dışarıdan birinin buraya bakması da bazen gerebilir. Çünkü biz bazen çok içine gömülebiliriz. Yıpranabiliriz, katılaşabiliriz duygularımızda, bakış açımızda bir tek tipleşme olabilir. Zamanla olan bir şey bu. O yüzden birinin farklı bir bakış açısıyla bakacak birinin ama bu alanı tanıyan, yani bu alanın yabancıları biri gelip bana süpervizyon yapamaz. Yani kimse de yapmasın hani. (Topaz,27,E)

Yine aynı uzman tecrübenin önemli olduğunu, ancak yeterli olmadığını şu sözlerle aktarmıştır:

“Tecrübenin bir yeri var. Ne kadar çalışmış olursa olsun bu alanı bilmiyorsa, buradaki riskleri ihtimalleri, varsayımları bilmiyorsa, bize bir süpervizyon yapmasının bir amacı yok. Bağlayıcı değilse, hani bunu oturup da sadece dert yanma gibi ya da şunu yap, böyle yaparsan iyi olur gibisinden değil de gerçekten çözüm üretecek bir şekilde olursa olur. Yani eğer bakanlık yapacaksa, bunu yapacak insanlar nasıl seçilecek? Kimse bunu kabul etmeyebilir. Mesela niye o kişi süpervizör mesela? Akademikle yapılacaksa bu alanı tanıyan kaç hoca var?”(Topaz,27,E)

Bu aktarım süpervizyonun yalnızca deneyimle sağlanamayacağını, süpervizörün alana hâkim olan ancak dışarıdan bir göz olabilecek niteliklere sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Süpervizyon, uzmanın müracaatçı ile olumlu bir profesyonel ilişki kurmasına ve geliştirmesine imkân vermekte, böylelikle de müracaatçının beklentilerine uygun bir hizmetin oluşturulmasını sağlamaktadır.(Acar ve ark., 2017)

Kuvars süpervizyonun kişisel değerlendirmelerin önüne geçmekte ciddi bir etkisi olduğunu şu sözlerle aktarmıştır:

Süpervizyonluk başka bir şey, kişi dedik ya sohbetin başında bireysel değerleri, özellikleri, kültürel şeyleri kararlarında süreci çok etkileyebiliyor, süpervizyonu bu noktada onu biraz baskılayabiliyor o an. Örnek veriyorum ben kendimden, takip ettiğim iki kız çocuğu var dedim ya 17 yaşlarında. Gerçekten bir çocuğu gördüğümde sinirlerim zıplıyor, yani görmek istemiyorum ama ben düzenli bir şekilde telefon ediyorum, gidiyorum, sohbet ediyorum, annesinin iş yerine gidiyorum, babasıyla görüşüyorum, kardeşi ile görüşüyorum. Ben çocuğu görmek istemiyorum, sinirlerim bozuluyor, etki edemediğimi düşünüyorum ben, çocuğun bu hayatta hiçbir amacı yok, reşit olayım ondan sonra ben işime bakacağım diyor, kapıyı

şöyle açıyor çocuk, yine mi sen geldin diye açıyor. İşte dün ne yedin, ne bileyim dün ne yediğimi gibi bir tavır. Şimdi bu noktada kişisel şey, gerçekten kızıyorum. O vaka komple kendimden gitsin istiyorum ama gelin görün ki o yani ben versem a kişisi alacak o da aynı sıkıntıları yaşayacak, bu kurumsal bir hizmetse kalsın bari diyorsunuz. Ama bu noktada ben duygularımı ne kadar bastırsam da kararlarımı yanlış, yani kararlarımı etkilememesi için süpervizyonluk bu noktada çok işime yarıyor. Görüşüyorum, konuşuyorum. Durumu anlatıyorum kişiye, böyle bir durum, şöyle şöyle, şu var bu var bir şekilde o noktada işime yarıyor ve ben onun çok gerekli olduğunu düşünüyorum.(Kuars,37,E)

Uzmanlar kendi aralarında vaka tartışmaları yaptıklarını, süpervizyon eksikliğini bu şekilde gidermeye çalıştıklarını, ancak profesyonel anlamda bir süpervizyonu gerekli gördüklerini vurgulamışlardır. Oysa NASW Etik kuralları, kurumların etik sorumlulukları içinde “Çalışanların ihtiyacı olan süpervizyonu sağlamak amacıyla, kurum içi ve dışı kaynakları harekete geçirmek için gerekli adımları atmalıdır” şeklinde bir sorumluluk içermektedir. Ancak sosyal hizmet uzmanlarına hizmet verecek profesyonel anlamda bir süpervizyon bulunmamaktadır. Uzmanlar süpervizyon eksikliğini kendi aralarında yaptıkları vaka tartışmalarıyla gidermeye çalıştıklarını, ancak yeterli verimi alamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Çok çok büyük bir eksiklik. Yani bunun akademi ile mutlaka birleştirilip yıllardır yapılıyor olması gerekiyordu ya da kurumsal olarak bunun yapılıyor olması gerekiyordu. Ama bu da işte, bilgi, beceri, değer sistemimizden bence kaynaklanıyor. Çok yeterli olduğumuzu düşünüyoruz. Süpervizyona da ihtiyaç olduğu yıllarca düşünülmemiş. Şuanda vakalar çok artık eskisi gibi teknik vakalar değil ve o vakalarla baş etmek için mutlaka süper vizyon olarak ilerlememiz gerekiyor. Burda kendi içimizde onu kurmaya çalışıyoruz. Birbirimizle kendi aramızda yaptığımız vaka toplantıları yapabiliyoruz. Vaka tartışmaları yapabiliyoruz. Ama kendi bireysel desteğimizle yapıyoruz bunu. Kurumsal olmamış olması, buna hiç akademinin el atmamış olması bana çok ilginç geliyor.”(Elmas,35,K)

Turmalin çocuk hizmetleri alanında birçok komisyonun olduğunu, bu durumun karar vermenin güç ve sorumluluk isteyen hallerine dair yükünü hafifletmede etkili olduğunu, ancak her birimin bu şekilde çalışmadığını, örneğin çocuğun koruma altına alınmasına dair kararların uzmanın tek başına verdiği kararlar olduğunu, bunun uzman için hem iş yükü hem de mesleki sorumluluk bağlamında zorlayıcı olduğunu belirtmiş, süpervizyonun bu noktada destek sağlayıcı olacağını aktarmıştır:

“Alanda bir eksiklik. Çünkü hani bilmiyorum diğer hizmetlerle ilgili bilginiz var mı ama birçok alanda bir komisyon var. Evlat edinmede bir komisyon var. Koruyucu ailede bir komisyon var. Ya da işte kuruluşlardaki çocuklarla ilgili alınan yapılan işlemlere ilişkin kuruluyor. Biz hani aslında kilit noktadayız çok zor vakalarla baş etmeye çalışıyoruz. Çocuklar işte en az zarar görerek hani bu süreci tamamlamalarını sağlamaya çalışıyoruz. Bu

noktada da bence bir komisyon olmalı ya da hani süpervizyonu hadi geçtim böyle bir şey sağlanamıyor şu koşullar, şu şartlar altında. Biz bunu kendimize temin etmeye çalışıyoruz. Ama bir komisyon mesela çok faydalı olabilir diye düşünüyorum.”(Turmalin,29,K)

Buna karşın Mercan, kendisine verilen yetkiyi kullanabilmenin bir sorumluluğu olduğunu ve bunu kişinin kendisinin üstlenmesi gerektiğini, kurum politikaları gereği süpervizyonun düzgün işlemeyeceğini ve yeni bir baskı unsuru olarak ortaya çıkacağını şu sözlerle aktarmıştır:

“Devlet bana imza atma yetkisi verdiyse, bana kaşe verdiyse ve ben o imzayı başkalarının akıllarını fikirlerini kullanarak atacaksam, ben bu işi yapmayayım. İlk başladığım günden itibaren ben bütün kararlarımı kendim aldım. Çok düşündüm, belki kendimi çok yıprattım, çok araştırmam gerekti ama imza atma konusunda birilerinden fikir alıp çekineceksem benden o devlet imzayı, kaşeyi alsın. Ben hep öyle düşündüm. Madem devlet bana bu yetkiyi veriyor, o kararı ben kendim vericem dedim. Hep öyle baktım olaya... Bizde çalışan uzmanların birbirleriyle ilgili egosu var. Problem burdan kaynaklanıyor. Yani, işte öyle bir adam olsa (süpervizörü kastediyor) o adamın egolarından ona yaklaşılamaz, problem orda. Alçak gönüllülük bizim bakanlıkta çok fazla yok, mütevazılık çok fazla yok. İnsanlar için çalışırken bunu çok kolay unutuyorlar. O yüzden de bizim odada süpervizyon olacak, e şimdi, 60 yaşında uzun yıllardır burada çalışan bir öğretmen hocamız var. Yeri geldiğinde bize bir şeyler danışıyor ve söylüyoruz. Şimdi ben 60 yaşındaki adama danıştığı şeyle ilgili bir şeyler söylediğimde ya ben ona danışmanlık yaptım ettim havasına girmek durumum yok. Ama o süpervizyon olayında o olur, olur o. Aşırı derecede suiistimal edilir. Öyle böyle değil yani, üf, herkes süpervizyon olur burda, var ya, herkes alanının uzmanı olur.”(Mercan,29,E)

Bu eleştirilere karşın Yakut (25,K) bunun denetlenmek ya da yetersizlik olmadığını, aksine hata yapmayı ve değer harcamayı engelleyeceğini şu sözlerle aktarmıştır:

“Denetlemek değil bu ya onu kontrol eden bir tane süpervizyon bir kuruluştaki, her katta bir tane olsun ya. Çocuk hizmetlerinde bir tane kadın hizmetlerinde bir tane olsun. O kişi bizimle bilgi, beceri, o değer denilen şeyi kendi yıllarca nasıl harmanlamış bize bir gösterebilir. Bir yapılan işi bir de sonuçlarını. Yani her hatayı biz yaparak öğrenmek zorunda değiliz. Birileri tecrübe etmiş. Onu görelim de biz yapmayalım. Yani çünkü bu hata sadece ufak bir şey değil ki, şu bardak düşüp kırılmayacak. Bir insana dokunacak. Daha önce birileri bu hataları yapmışsa ya da birileri gerçekten çok böyle büyük hataları bir şekilde çevirip o insanların faydası olmuşsa biz buna niye illa yaşamak, yaşayarak öğrenmek zorunda değiliz. Ama bunu şu an bu birimde herkes istiyor artık. Artık normal toplantılarda da süpervizyon yok.”(Yakut,25,K)

Yukarıdaki anlatılar ışığında, bazı farklı düşünceler olsa da uzmanların etik karar verme süreçlerinde kendilerine yardımcı olacak, farkındalıklarını arttıracak, etik ilkeleri uygulamada arkalarında bir güç oluşturacak ve böylece müracaatçının haklarını

savunurken kendini yalnız hissetmekten onu kurtaracak bir süpervizyonun gerekli olduğunu düşündüklerini söylemek mümkündür. Yapılan araştırmalarda (Özbesler ve İçağasıoğlu Çoban, 2010; Acar ve ark. 2017) süpervizyon eksikliğinin alandaki varlığına dikkat çekmekte ve bu eksikliğin etik ihlallerin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiğine dair sonuçlar ortaya çıkmıştır.

4.3.6. Mesleki Yetkinliğin Eksik Olması ve Geliştirilmemesi: “Aynı Noktada Kaldığımız Zaman Çatışma Yaşıyoruz”

Etik karar verme sürecini etkileyen en önemli faktörlerden biri de uzmanın mesleki yetkinliğidir. Sağlam bir bilgi temeli ile beceriyi birleştiren uzmanın, mesleki değerleri içselleştirmesi ile güçlenen yetkinlik, sosyal hizmetin insana insan olmaktan kaynaklı değerini teslim etmesinde büyük önem taşımaktadır. ,Arıkan(2017), mesleki yetkinliğin geliştirilmesini etik karar verme sürecinin dayanakları arasında saymaktadır.

Mesleki yetkinlik, uzmanların mesleği icra ederken kendilerini besleyip geliştirmeye devam etmesi ile yakından ilgilidir. Sosyal bilimlerin insanın gelişimi ve değişimine paralel olarak sosyal hizmet uzmanlarının da bilgilerini yenilemesi, becerilerini geliştirmek için yeni yöntemler öğrenmesi ve değerlerin değişimine dair farkındalığını taze tutması önemlidir.

Elmas, mesleki yetkinlikte bilginin önemine şu sözlerle yer vermiştir:

“Bilgi olmadan bir yere varamıyoruz. Mezun olduğunuz noktadan eğer ki o bilgiye ek bilgiler koymazsak yine sıkıntı yaşıyoruz alanda. Mutlaka işte o yeni sistemi takip etmemiz gerekiyor. İşte yeni okumaları yapmamız gerekiyor. Alanda neler değişiyor bilmemiz gerekiyor. Mevzuatını bilmek gerekiyor. Aynı noktada kaldığımız zaman da çatışma yaşıyoruz. Sosyal hizmet uzmanları kendi arasında çatışmaya başlıyor.”(Elmas,35,K)

Yine Ametist, akademik eğitim sonrasında bilgiyle desteklenmenin önemli olduğunu belirtmiştir:

“Meslek elemanlarının okuldan mezun olduktan ve kuruma geldikten sonra hizmet içi eğitim alıyor olmuş olma hali lazım. Sonrasında bunları denetleyecek bir mekanizma olması lazım, idarecilerin buna dikkat edip, “şunu şöyle bunu böyle yap” demesi lazım. Bir sürü şey var.”(Ametist,40,K)

Yapılan bu araştırmada mesleki yetkinliğe dair elde edilen önemli bir bulgu da sosyal hizmet eğitimi almamış kişilerin sosyal hizmet uygulaması yapıyor olmalarından kaynaklı etik sorunlardır. Uzmanlar, alan dışından gelen diğer meslek elemanlarının mesleki formasyona sahip olmadıklarını, bu sebeple bilgi, beceri ve değerden yoksun

olduklarını, buna karşın sosyal hizmet eğitimi almış kişilerle aynı statüde olup aynı işi yaptıklarını ve bu durumun kendilerini mesleki anlamda rahatsız ettiğini belirtmişlerdir.

Ametist, diğer meslek gruplarının bireyi çevresi içinde değerlendirme yetkinliği olmadığını aktarmıştır:

“Yani bunu bir meslek grubu olarak görüyoruz ama dediğim gibi şimdi aile ve tüketici bilimleri mezunu bile bizim yaptığımız işi yapıyor alanda. Şimdi onlara diyorlar ki, git sosyal inceleme raporu düzenle, bu çocukla ilgili karar al. Ya da psikolog arkadaşlar, onlar diyor ki biz bireyle çalışmayla ilgili eğitim aldık, bireyi sosyal çevre içerisinde değerlendirmek başka bir şey. Ama onlardan da bu bekleniyor. Ya da sosyolog genel çerçevede değerlendirme eğitimi almış ama ondan da bireysel çalışma bekleniyor ya da grupla çalışmadır vs.” (Ametist,40,K)

İnci farklı eğitim almış kişilerin sosyal hizmet uygulaması yapmasından rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir:

“Bi açıdan evet olabilir ama yani şimdi ben nasıl diyim bunu: Bizim bakanlık altında bunu söyleyebilirim. Hani diğer yerleri bilmediğim için burda hani hepimiz aynı işi yapıyoruz. Sosyal hizmet uzmanı da aynı işi yapıyor, öğretmen de aynı işi yapıyor. Hani aynı şekilde bir sosyologda aynı işi yapıyo. Hepimizin bakış açısı farklı, hani bunu önemseyen olsaydı zaten bu şekilde olmazdı. Ben bundan rahatsızlık duyuyorum açıkçası hani aynı işi yapmak bence hoş karşılamıyorum doğru olduğunu da düşünmüyorum zaten.” (İnci;27,K)

Zümrüt ise farklı alanlardan gelen meslek elemanlarının sosyal hizmet mesleğini değersizleştirdiğini ve sosyal hizmet uzmanları adına bu durumun incitici olduğunu belirtmiştir:

“Ben çok olması gereken bir şey olduğunu düşünmüyorum çünkü bu konuda detaylı bir eğitim almadan, bizim aldığımız işte teorik eğitimleri almadan ya da bu alanda staj yapmadan gelip burada bizim yazdığımız, bize ait olan sosyal inceleme raporlarına meslek elemanı olarak imza atmaları karar vermeleri bence doğru değil. Mesleki anlamda da aslında incitici de bir süreç. Yani demek ki bir öğretmen de ya da ne bileyim bir sosyolog da tabii benimle aynı işi yapıyor. Bu onlara değer vermediğim anlamına gelmiyor asla. Ama bu benim yaptığım işi değersizleştiriyor bence. Yoksa hani, bir doktorun da tuttuğu bir sürü evrak var, mühendisin yaptığı işi de yapabilirler o zaman örneğin. Ya da ne bileyim gelip başka biri de ben de gidip başka bir yerine çalışabilirim. Ben de gidip hemşirelik yapabilirim örneğin. Bu bence bizim mesleği değersizleştiren bir şey olduğunu düşünüyorum.” (Zümrüt,27,K)

Acar ve arkadaşları (2017) , alan dışından yapılan atamaların sosyal hizmet uzmanlarının yanı sıra müracaatçılar açısından geri döndürülemez zararlara yol açacağı belirtilmektedir Elmas bu bilgiyi destekler nitelikte bir açıklamada bulunarak konunun etik ihlallere sebebiyet verdiğini aktarmıştır:

“Yani o gruplarda çalışanlara ben gerçekten şaşkınlıkla izliyorum. ...Mesela biz kendi aramızda, sosyal hizmet uzmanları, vakaları danışıyoruz birbirimize. Onlardan hiç öyle bir şey de duymadım hani bir işte sosyolog burda birimde. Çalışan tek sosyolog arkadaşımız var. Ondan hiç duymadım bir vakayla ilgili geldiğini. O inanılmaz yeterli olduğunu düşünüyor, çok iyi kararlar verdiğini düşünüyor. Hiç onlarda böyle bir tartışma duymuyorum. Neden bunu yapıyorlar dediğinde, mesela bana birisi gelip işte bir psikolojik değerlendirme raporu yazman gerekiyor, değerlendirmesini yap dedi çocukla ilgili. Benim buna ne cevap vereceğim çok ortada, açık. Psikolog değilim. Niye yapayım? Sadece hani karar vermek de değil. Danışmanlık tedbiri dediğimiz o tedbir kararlarını uygulayanlar var mesela. Psikoloğun yapması gereken tedbir kararları bazen bize geliyor, onları reddediyoruz. Bu insanlara bir psikoloğun destek vermesi gerekli diyoruz. Ama mesela bir öğretmenden bunu duyamıyoruz. Çünkü o yeterliliğinin farkında değil. Yani istismar mağduru bir çocukla görüşme yapıyorlar. Ailesine destek verdiğini düşünüyorlar. O destek tabii mesleki destek olmuyor elbette ki yaptıkları şey. İşte kişisel süreçlerde yapılan destekler.” (Elmas,35,K)

Alan dışından atanan meslek elemanlarının mesleki formasyona ve etik duyarlılığa sahip olmayışının mesleki uygulamalarında etik ihlallere sebep oldukları da yine aktarılan bilgiler arasındadır. Bunun yanında Açıköğretim Fakülteleri’nde bilgi beceri ve değerle yeterince donanmamış ve alanda yeterli süre staj çalışması yapmamış sosyal hizmet uzmanlarının alanda çalışmasının müracaatçıya dair etik ihlallere sebebiyet verme olasılığı taşıyor olması Zümrüt tarafından eleştirilmiştir:

Biliyorsunuz şimdi Açık öğretimden sosyal hizmet uzmanı alınıyor. Bu gerçekten o kadar rahatsız ediyor ki beni, gelip işte, incelemeye gidiyoruz birlikte -ki onlarla çalışmak istemiyorum ve reddediyorum- rapor yazmasını istedim. Kurum bakımına alınacak, ben 8 sayfa rapor yazmışım, bir rapor geldi, yarısı sağa yaslı, yarısı sola yaslı, yarısı kalın yarısı ince. Bunu niye böyle yaptın diyorum, ben yapmadım ki bilgisayar öyle yaptı diyor. Bu insan 20 günlük stajla ertesi gün, belki seneye çocuklarla çalışacak, çocukları kurum bakımına alacak. Bu şey gibi anlaşıyor, mesleki şovenizm. Değil ya, daha geçen gün derste de bunu söyledim. Çalıştığımız insanlara haksızlık, bizi geçin. Öyle mesela akademide oturup ordan “Nasıl haksızlık?” demekle olmuyor yani bu. Beni geç, çalıştığım insana haksızlık bu ya. Küçümsemek için söylemiyorum ama evde oturup evlilik programı izleyen teyzeler açıktan sosyal hizmet okuyor. Niye sosyal hizmet diye soruyorsun. İnsanların dertlerini dinlemeyi çok severim diyen stajyerler var burada. Düşünemiyorum ya, şimdi dedim ya evlat edindirmede sadece sosyal hizmet uzmanları çalışır ve iyi uzmanlar seçilir. E şimdi yarın öbür gün mezun olacak ve evlat edindirecek, insanları o değerlendirecek. Açıkçası bunlar motivasyonumu çok düşürüyor. Kendim için tamamen değil ama çalıştığım insanlar için çok büyük haksızlık olduğunu düşünüyorum.(Zümrüt,27,K)

Kuvars, eleştirilerini oldukça ironik bir dille aktarmış ve sosyal hizmet uzmanı olmayan bir meslek elemanının uygulamasındaki etik ilke ihlalini bir vakayla anlatmıştır:

Bir rapor geldiğinde, bazen eğlenceli yapmaya çalışıyorum işimi, raporu yazanın adını kapatıp okuyorum, bunu yazan psikologdur diyorum, bunu yazan çocuk gelişimcidir diyorum... Karar verme sürecinde de oldu, yani şimdi meslek üzerine gidelim, öğretmen, şimdi her öğretmen aynı kategoride değil, sınıf öğretmeni, fizik öğretmeni var, ağaç işleri öğretmeni var, dikiş nakış öğretmeni var ve hepsi bu kurumda, ama hepsi sosyal çalışma görevlisi olarak çalışıyor. Bir kısmı ASTEP personeli, bir kısmı öğretmen sıfatıyla kabul. Özel eğitim öğretmeni de var, şimdi dikiş nakış kursundaki bu formasyonla gelen bir öğretmen, örnek veriyorum karşılaştığım için söylüyorum, baba çocuğun elini kapıya sıkıştırmış. Çocuk eli bir hafta sargıda kalmış ve ayrıca şiddet de olmuş da bu daha somut bununla ilgili adli süreçler var. Adli süreç başlamış, çocuk kurumda, adli süreç sonuçlanmadan çocuğu eli dahi daha iyileşmeden bir öğretmen arkadaş, ya işte baba pişman oldu, çocuk aileyi özledi deyip çocuğu aileye verebiliyor, o yönde bir karar verebiliyor. Şimdi bunu bir sosyal hizmet uzmanı yapmaz, yapmıyor, psikolog da yapmıyor, çocuk gelişimci yapmıyor ama öğretmen arkadaşlar yapabiliyor yani böyle çok görüyoruz öyle şeyler ya artık şey oluyor. Yani ben mesela yazı çiziyle çok yoğun çalışıyorum bu yazı çizilerle. Buradaki meslektaşların bir kısmı egosu yüksek ya, bu işi memur yapar sen ne yapıyorsun, çok karşılaşıyorum, hayır bu işi tek başına bir memur yapamaz burada. Tamam, çok basit, mesleki bir şey gerektirmeyen bir sürü iş de var, ama arada birçok şey de var o süzgeç görevi görmesi lazım. Yani başka gözün de değerlendirmesi lazım o işi. Bu yüzden çok sevilen bir uzman da değilim bu işlerde.(Kuvars,37,E)

Bu temada işaret edilen veriler ışığında sosyal hizmetin mesleki yetkinlikle ilgili en önemli sorununun alan dışından sosyal hizmet uygulaması yapmak üzere atanmış kişilerin, mesleki formasyona sahip olmamaları sebebiyle etik ihlallere sebep olması olduğu söylenebilir. “Bir işin meslek olabilmesi için sistematik teori, otorite, toplum yaptırımı, mesleki ahlak ve mesleki kültür gerekmektedir (Greenwood, 1957, akt. Kut, 1988: 10). Toplum yaptırımı ise eğitimini belgelememiş birinin o mesleğin unvanını kullanamamasını ve mesleki etkinlikte bulunamamasını sağlar.(Kut, 1988: 10-11). Sosyal hizmet mesleği, yukarıda bahsedilen sistematik teori, mesleki ahlak ve mesleki kültür öğelerini taşımakla birlikte, görülmektedir ki toplum yaptırımı özelliğini taşıyamamaktadır. Sosyal hizmet uzmanı unvanına sahip olmadığı halde sosyal hizmet uygulaması yapmaya yetkili kılınmış başkaca meslek elemanlarının varlığı bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu durum mesleğin değerini azaltıcı olarak görülmekte, uzmanın kendini ve mesleğini değersiz görmesine sebep olmakta ve müracaatçının bilgi, beceri ve değer temellerinden yoksun uygulamalar sebebiyle etik ihlale uğratıldığı uygulamalara yol açmaktadır.

4.3.7. Akademik eğitimdeki eksiklikler hakkındaki düşünceler:
“Öğrencileri bilinçli değil bilgili yetiştirdiğimiz için, problem oradan çıkıyor.”

Üniversiteler, akademik bilgi üreten mekanizmalar olmalarının yanı sıra üst düzey mesleki eğitim veren ve bu eğitimi bilimsel bilgiler temelinde gerçekleştiren kurumlardır. Sosyal hizmet eğitimi, öğrencilerin bilgi, beceri ve değer temelleriyle donatıldığı ve mesleki yetkinliğin en üst düzeyde sağlanması için uygun öğretim programlarının oluşturulduğu bir teorik ve pratik eğitimidir.

Ankara’da eğitim veren Sosyal hizmet bölümlerinin lisans programlarına dair amaçları da benzerdir. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü “Sosyal Hizmet Bölümü’nün amacı; evrensel değerler doğrultusunda sosyal hizmet eğitimi vermek, bilim üretmek ve üretilenlerin paylaşılmasını mümkün kılmak, toplumla işbirliği içinde olmak, politika üretmek, üretenleri desteklemek, toplumda var olan sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunmak, toplumdaki eşitsizlikleri gidermek, insan hakları ihlallerine engel olmak ve insan haklarının toplumda herkes için geçerli kılınmasını sağlamaktır” der.(http://www.shy.hacettepe.edu.tr/tr/menu/lisans_ogretim_programlari-18). Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü eğitimin amacını “Sosyal Hizmet Programının amacı, ülke ihtiyaçlarına öncelik vererek ulusal ve evrensel değerleri benimseyen bir yaklaşımla çalışacak, sosyal iyileştirmeyi ve toplumsal örgütlenmeyi sağlayacak, sosyal kurumların ve sosyal politikaların gücünü ortaya koyacak meslek elemanları yetiştirmektir.” şeklinde açıklamıştır. (<http://socialwork.health.ankara.edu.tr/bolum-tanitimi/>)

Sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelini lisans eğitiminde edinmektedirler. Bilgi temeli teorik derslerle, beceri temeli ise alanda staj uygulamasıyla edinilmektedir. Değer temeline dair bilgi de yine teorik derslerle sağlanmaktadır. Araştırmaya katılan uzmanlar lisans eğitimi mesleğin icrası için yeterli görmekte, ancak bazı noktalarda eksiklikler olduğunu vurgulamaktadırlar. Görüşmelerde en sık vurgu yapılan eksiklik, alanda eğitim veren kişilerin sahaya yabancı olmaları ve teorinin pratikle uyuşmaması durumudur.

Kuvars bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yani şöyle bir şey var. Alana, alanın içinde bizatihi bu süreçleri solumayan insanlar tarafından yetiştiriliyoruz, bence bu bir sıkıntı. Elbette hepsini alandan gelecek gibi kaide yok, sahadan gelecek bir kaide yok, ama pratikte en azından bu kurumda çalışanlar için söylüyorum. Kurumda

çalışanlar için o alanı görmeyen birilerince eğilmek bir noktada eksik kalıyor, ben öyle düşünüyorum, bizim toplumsal yapıyı, toplumsal yapıyı çok iyi analiz edemediğimizi düşünüyorum... Yani öyle bir bizim gibi iç görüşü olmak zorunda değil tüm insanların, yaşadığı şartları, sıkıntıları, iyilik halini bilmek durumunda değil. İç görüşlülük belki onun için bir yaşam tarzı ve daha kendini kendi gibi hissettiği bir alan. Bu noktada biz, bizim lisans eğitiminde böyle bir sıkıntı var, böyle bir şeyden kopuk yeni birtakım teknikler işe yaramıyor. Çünkü siz çoğu etkeni bertaraf edemiyorsunuz bu sahada. Ne kurumsal yapı buna müsaade ediyor, ne toplumsal kurallar buna müsaade ediyor, ne başka bir şey müsaade ediyor. Teorik var bir tarafta, ama karşılığı yok, sonra yarım yamalak bir şeyler oluyor, işte çocuğu kuruma almak güzel bir şey oluyor ya da yardıma bağlamak ya da yardımı kesme gibi.”(Kuars,37,E)

Kehribar da okulda öğrendiği değerlerin alanda uygulanamadığına işaret etmiştir:

“Özellikle bu hani çalışma hayatı mesela çok farklı diyoruz ya hani öğrendiğimizle ve buradaki hani. Bu işte yani. Hem bireylere bağlı hem de lisansta bize öyle öğretilen değerler burada uygulanamayabiliyorlar” (Kehribar,27,K).

Ametist ise okulda aldığı eğitimin genel bir eğitim olduğunu ve çok özel vakalar için bir eğitimin olmadığını belirtmiştir.

Okuldaki eğitim yetmiyor. Size temel bilgiyi veriyor. Ben hiç cinsel istismar vakası hatırlamıyorum mesela. Onu nasıl değerlendireceğimi, risk faktörlerini bilmeyerek mezun oldum. Alanda da kaçırmışımdır ilk yılımda.(Ametist,40,K)

Buna karşın okul eğitimini alanda aktif bir biçimde kullandığını söyleyen Elmas(35,K) teori ve pratiğin farklı olduğuna dair görüşlerin etik bir ihlal olduğunu da vurgulamaktadır:

Yok, o değil aslında biz bir noktada destek alabiliyoruz. Hep şey söylenir, biraz önce de onu söyledim, teori başka pratik başka, biz uygulayamıyoruz. Hiç öyle değil. Ben aldığım eğitimin her şeyini burada uygulayabiliyorum. Elbette ki kurumsal kısıtlılıklar var ama o pratik başka kısmını o teori olmasa uygulayamayacağım. Yani mutlaka onu bütünleştirip yapıyorum mesleğimi. Ona asla katılmıyorum. Onun, işini yapmamak için bir kılıf olduğunu düşünüyorum ve ciddi bir etik ihlali olduğunu da düşünüyorum bir taraftan.(Elmas,35,K)

Akademik eğitim sürecinde edinilen mesleki değerler ve etik ilkelere dair bilginin, sosyal hizmet uzmanının etik yetkinliğini artırıcı olacağı öngörülebilir. Ancak teorik olarak edinilen bu bilgilerin nasıl kullanılacağı konusunda yetkinlik sağlamak da önem taşımaktadır. Lisans eğitimindeki değer farkındalığı kazandırmanın da yetersiz olduğu bunda eğitimin teorik yapısının ağırlıklı olmasının etkisinin fazla olduğu yine uzmanlarca ifade edilmiştir.

“Yani eğer öğrenmeye açıksanız, yani kapmak istiyorsa insan, öğrenir. Ama daha çok teorik kısmı okulda veriliyor. Yani değer kazandırmaya yönelik belli bir pratik yok okulda. Çok etkili olduğunu zannetmiyorum.”
(Necef,27,K)

Mercan, bilginin ezberlenmesinin içselleştirmeyi sağlamadığını, bunun da bilgi yükü taşıyan ancak taşıdığı bilginin bilinç sağlamadığı uzmanlar yetişmesine sebep olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Öğrencileri bilinçli değil bilgili yetiştirdiğimiz için, problem oradan çıkıyor. Bilinçli yetiştirmemiz gerekiyor. Bilgi, bilgi, bilgi, her şeyi bilirim boyutuna geliyor.(Mercan,29,E)

Burada etiğin ve değer temelinin yalnızca öğrenilmiş bir bilgi olması sebebiyle içselleştirilemediğine dair güçlü bir eleştiri bulunmaktadır. Oysa değerlerin ve etik ilkelerin içselleştirilmesi ve uzmanların eğitim sürecinde bu değerleri edinmesi, etik karar verme sürecinde uzmanın bireysel değerlerini ya da bürokratik baskıyı fark ederek etik ilkelere yönelmesini sağlamakta önemlidir.

Akademik eğitimde etik, öğrencilerin etik ilkeleri içselleştirmesini sağlamak bakımından önem taşımaktadır. Öğrenciler, mesleki etik değerlerin uygulanışı yanında insanın değeri ve etiğin mesleki alada uygulanışını ilk olarak akademik ortamda fark ederler. Etik duyarlılığın yüksek olduğu bir akademi, öğrencinin etik duyarlılığını desteklemek bakımında önem taşımaktadır. Tuncay (2017), sosyal hizmet eğitiminde öğrencilere gösterilen aşırı hoşgörölü ya da aşırı eleştirel tutumların öğrenci içi bir etik ihlal oluşturduğunu ve bunun öğrenme süreci ile ilgili zararlara neden olacağını söylemektedir.

Akik akademik eğitim sürecinde öğrenciler içerisindeki ayrımcı görüşlere sahip olan bireylerle karşılaştıklarını ifade etmiş ve eğitim sürecinde bu kişilerin farkındalık kazanmasına yönelik herhangi bir çalışmanın yapılmamasını eleştirmiştir:

Şimdi yani bizim alana çıkıp insanla çalışacağımızın bile unutuyorlar galiba. Tüm bu süreçten başlayan, oradan başlayan kopukluklar var. Derslerde görüyorlardı. Mesela kadın emeği konuşuluyor derslerde. Adam orada karıma para vereceksem niye evleniyorum, bunu cidden söylüyor, kalıyorsunuz. Siz kalıyorsunuz. Siz laf ediyorsunuz, tartışmayı bitirmeye çalışıyorlar. Siz aykırı oluyorsunuz. O öğrenciyi nasıl mezun edersiniz? Bu adam yarın çıksa ve bir seks işçisiyle nasıl çalışacak? Yani nasıl olabilir? Daha kariyerinde kadın çalışması nasıl yürütecek? Bunların hepsi aslında görünen şeyler, kişilik özellikleri çok önemli çünkü. Adam Türk’e düşman, adam Kürt’e düşman, adam Laz’a düşman, adam Alevi’ye düşman, kadına... ve siz tutuyorsunuz onları alanda. Gidecek mesela, inançlarla ilgili çalışma yürüttüğünü düşünün ya da kimliklerle ilgili. Yürütemiyorsun, nefret

ederek gidiyorlar ve aşağıılıyorlar. Yani herkesin sosyal hizmet uzmanı olabilmesi, bu kadar kutsal bir meslek için çok tuhaf.(Akik,38,K)

Tuncay (2017:6) öğrencinin kendinin ya da başkasını duygusal olarak anlaşılması olarak tanımlanabilecek duyuşsal öğrenmesinin oldukça karmaşık bir süreç olduğunu söylemektedir. “Duyuşsal öğrenme çatışmanın mesleki değerlerle ele alınması sürecini gerektirir. Burada çatışma ile kastettiğimiz, “mesleki çelişki veya uyumsuzluk”dur. Bu kavramı, “kişinin bireysel değerleri ya da inanışları ile kendisinden beklenen davranışlar arasındaki boşluk olarak tanımlayabiliriz (Taylor, 2007)”. Buradan hareketle mesleki etik değerlerin akademik eğitim sürecinde etkili bir biçimde öğretilmesinin sosyal hizmet uzmanının etik farkındalığını arttıracak ve mesleğin insanın kendisinden kaynaklı değerine dair oluşturduğu etik ilkeleri benimsemesinde etkili olacağı söylenebilir.

Bu bölümde uzmanların akademi eğitimleri hakkında yaptıkları eleştiriler incelenmiştir. Uzmanların çoğu, akademik eğitimi alandan kopuk teorik bilgi yüklemesi olarak tanımlamışlar ve mesleğe başladıklarında bu teorik bilgiyi kullanmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında bilimsel bilgi ağırlıklı bir eğitim almanın yanında mesleki değerlerle ilgili farkındalığın geliştirilmesi ile ilgili eğitimlerin yetersiz kaldığını vurgulanmıştır.

5. BÖLÜM SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörler, bireysel değerler, kurum kültürü, mesleki değerler ve etik ilkeler ve felsefi değerlendirme biçimleri açısından değerlendirilmiştir. Bu amaçla çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları ile derinlemesine görüşmeler yapılmış olup ulaşılan sonuçlar ve sonuçlar bağlamında sunulan öneriler bu bölümde toplanmıştır.

5.1. SONUÇLAR

“Noche de ipsum (Kendini bil)!”

İnsandan bahsedilen bir ortamda standartlardan ve katılmış kurallardan bahsetmenin mümkün olmadığı ortadadır. Ancak her türlü değişimin karşısında değişmeyen tek şey vardır: İnsanın değeri. Bu değer ne geçmişten gelen ne de gelecekte varolacağı öngörülen başka hiçbir değerce buharlaştırılıp yok edilebilecek nitelikte değildir.

Bu araştırmanın sonuçlarında ortaya çıkan temel sonuçlar sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerinde insanın değeri kavramına nasıl bir yaklaşım içinde olduklarına dairdir. Buradan hareketle mesleklerinde karşılaştıkları etik sorunlarla baş etme mekanizmalarında etkili olan değerlerin insanın değeri bağlamında ne türden bir yeri olduğu da fark edilmiştir. Bu sonuçlara uzmanların anlattıkları vaka örnekleri ve içtenlikle paylaştıkları görüşleri ile ulaşılmıştır.

5.1.1. Sosyal Hizmetin Etik ilkelerinin Etik Karar Verme Üzerindeki Etkilerine Dair Sonuçlar

Sosyal hizmetin etik ilkeleri etik karar verme sürecinde temele alınan en önemli değerlerdir. Bu değerler içinde uzmanlar çocuğun yüksek yararı ilkesini öncelemektedirler. Öyle ki yüksek yarar ilkesinin uzman tarafından hem kendini hem de çocuğu koruyucu bir kalkan olarak kullanıldığı durumlar ortaya çıkmaktadır. Uzmanlar kendilerini koruma durumunun verdikleri kararlarda kendilerini koruyacak bir kurumsal yapının olmayışından kaynaklandığını ve karar verirken yaşadıkları aşırı temkinliliğin sebebinin de bu kendini koruma mekanizması olduğunu söylemişlerdir. Birçok uzman özellikle çocuğun koruma altın alınması yönünde verdikleri kararlarda, çocuğun zarar

görme olasılığını da hesaba katarak işlem yapıldığını söylemiştir. Bu durum bazı uzmanlarca “çocuğun değil uzmanın yüksek yararı” olarak nitelenmiştir. Bunun yanında ortaya çıkan bir başka önemli bulgu, çocuğun yüksek yararı kavramına dair tanımın muğlak oluşudur. Bu durum, sosyal politika düzenlemelerinin yüksek yarar ile ilişkilendirilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak mesleki uygulamada düzenlenen bu yasa ve yönetmeliklerin çocuğun yüksek yararı ilkesini ihlal ettiği görülmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin “Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar” (Unicef: 2004,7) maddesi uyarınca çocuğun kendi kaderini tayin hakkının yine onun yüksek yararından kaynaklı olduğu açıktır. Ancak kendi kaderini tayin hakkı, görüşülen uzmanlar arasında “seçenek sunma” yahut “ikna etme” şeklinde kendini göstermektedir. Bu iki kavram, kendi kaderini tayin hakkı için bir destekleyici olmaktan çok, karar vericinin kendi kararını uygulamak için ortaya çıkarılmış bir kılıf gibi durmaktadır. Çünkü burada kararı veren kişi gibi görünse de aslında müracaatçı seçeneklere uyma zorunluluğu içinde bırakılmaktadır. Uzmanların çoğu kendi kaderini tayin hakkının çocuk söz konusu olduğunda yok sayıldığını ve uzmanın kararının çocuğa danışılmaksızın uygulandığını belirtmişlerdir.

Ancak çocuk hakkında bu şekilde karar alabilmenin uzmanlar için mesleki ve vicdani bir yük getirdiğini de göz ardı edilemez. Bazı uzmanlar ise reşit olma yaşına yaklaştıkça kendi kaderini tayin hakkına daha çok önem vermeye çalıştıklarını, ancak bunun yine her zaman mümkün olmadığını da söylemişlerdir. Bunda çocuğun kader tayinine dair yetkinliğinin belirsiz olması da etkilidir. Bunun yanında uzmanlar müracaatçıların kültürel farklılıklarından kaynaklı bir etik sorunda mesleğin etik değerlerini incelemektedirler.

Gizlilik ilkesi uzmanlarca çocuğun yüksek yararından sonra adı en çok anılan ilke olmuştur. Gizlilik ilkesinin korunması için uzmanların oldukça yüksek duyarlılıkta oldukları da ulaşılan sonuçlar arasındadır. Ancak bu ilkenin ihlali de söz konusu olabilmektedir. Uzmanların verdikleri örneklerden yola çıkılarak gizlilik ilkesinin ihlalinin meslek elemanlarınca değil, memurlar ya da projelerde yer alan ya da ziyaretlerde bulunan bürokratlar tarafından yapıldığını söylemek mümkündür. Bunun yanında çalışılan ortamdaki maddi yetersizlikler ve süpervizyon eksikliği nedeniyle vaka tartışmalarının yapılması da gizlilik ilkesinin ihlaline sebebiyet vermektedir.

Kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık ise öz-farkındalık ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü öz-farkındalık olmaksızın kültürel yetkinliğin kullanılması mümkün değildir. Kişilerin içinde bulundukları toplumun genel yapısına dâhil olmaları yine aynı toplumda yaşayan farklı kültürel ve etnik yapıya sahip bireyler hakkındaki düşüncelerini etkileyecektir. Uzmanlar, özellikle Suriye krizi ile ortaya çıkan göç dalgasının bu farkındalığa dair durumu daha da ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Farklı kültürlerle mensup müracaatçıların içinde bulundukları durumun yine onların kendi kültürel yapıları içinde değerlendirilerek uygulama yapılması gerektiği uzmanlarca aktarılmıştır. Özellikle erken evlilik sebebiyle çocuğun korunma altına alınması gereken durumlarda Suriyeli çocuklar söz konusu olduğunda ikilemler yaşandığı ortaya çıkmıştır. Uzmanlardan bir kısmı, her ne kadar ülkemizin mevcut yasaları çocuğu koruma altına almayı gerektirse de bu şekilde yapılan uygulamaların çocuğu ailesinden ve çoğu kez kendi çocuğundan uzaklaştırdığını, kuruma alınan bu çocukların dil sorunu yaşadıklarını ve buna bağlı olarak yaşadıkları diğer sorunların arttığını iletmışlerdir.

Kültürel yetkinlik ve sosyal farkındalık, Suriye göçü ile daha görünür olsa da ülkemizde değişik kültürel yapıdaki müracaatçıların varlığı yadsınamaz. Özellikle Roman ailelere yönelik yapılan uygulamalarda uzmanın kendine ait uygun şablonunun ön plana çıktığı uzmanlarca belirtilmiştir. Ayrıca bu kişilerin onur kırıcı ifadelerle etiketlendikleri(hırsız, yalancı, müptela vb.) de eklenmiştir. Bu türden bir etiketlemenin müracaatçıyla olan ilişkiyi doğru kurmaktan oldukça uzak olduğu ve uzmanın değer biçmelerle karar vermesine yol açacağı söylenebilir.

5.1.2. Bireysel değerlerin Etik Karar Verme Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar

“Uygulama değerlerin eylemdeki halidir” Levy

Sosyal hizmet uzmanlarını etik karar verme süreçlerinde etkisinden sıyrılamadıklarını ifade ettikleri ilk değer manzumesi bireysel değerleridir. Uzmanların bir kısmı, kendilerini o kişi yapan şeyin bireysel değerleri olduğunu, dolayısıyla bu değerlerden kopuk bir değerlendirme yapmanın mümkün olmayacağını belirtmişlerdir. Bir diğer kısmı ise bunun kişisel değerlendirmelere sebep olacağını, kişinin kendi değerlerinin yaşadığı toplumdan ve kültürden etkilenmesinin müracaatçıya kalıp yargılarla yaklaşılmasına sebep olduğunu, bunun da etik karar verme sürecini ve dolayısıyla mesleki müdahaleyi kişiselleştirdiğini söylemişlerdir.

Bireysel değerlerin öncelenmesinin ortaya çıkardığı ilk sorun, uzmanların müracaatçıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Uzmanların aktardıkları bazı örneklerde, uzmanın kendinden daha alt seviyede gördüğü müracaatçılarına üstenci bir bakışla davranış sergilediği görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak, müracaatçının kendine tanınmış olan haklarının kendisine teslim edilmesi sürecinde, uzmanın hakkı teslim etmek konusunda inisiyatif kullanabilecek olan bir güç ögesi olarak müracaatçının üzerinde sallanan bir kılıç olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında mesleki uygulamada onur kırıcı olarak nitelendirilebilecek müracaatçıya ilgisiz kalma, azarlama, aşağılama, kovma gibi davranışlar da yine aktarılan bilgiler arasındadır.

Uzmanların yukarıda bahsedilen konuyu aktarırken oldukça öfkeli oldukları, sert ve tepkisel bir dil kullandıkları gözlenmiştir. Uzmanlar alanda bu türden insanların mesleğin adını ve onurunu kirlettiğini ve meslekte asla tutulmamaları gerektiğini de vurgulamışlardır. Bu durum uzmanların etik karar verme süreçlerinde bireysel tutumların davranışlara dönüşmesini profesyonelliğe aykırı bulduklarının ve bu durumun mesleğin değerini azaltıcı olmaması için yaptırımlarla önlenmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Uzmanlar mesleki müdahalelerinde bireysel değerlerini ya da toplumsal değerlerin baskısını öncelemekten çok, çocuğu çevresi içinde değerlendirerek karar vermektedirler. Verdikleri vaka örneklerinde, toplum tarafından aykırı görülebilecek işlere sahip ebeveynlerin çocuklarının, yüksek yarar ilkesinin bir gereği olarak ebeveynle birlikte yaşamasını uygun gördükleri, her ne olursa olsun önceliği çocuğun yüksek yararı ilkesine verdiklerini görülmüştür. Etik karar verme sürecinde etkili olan bir diğer öge ise öz-farkındalıktır. Öz-farkındalık kendimizle müracaatçı arasındaki ilişkide kendimize ait olanla, karşımızdakine ait olanı ayırtırmayı kolaylaştırıcıdır. Uzmanlar, görüşmeler gerçekleştirilirken öz-farkındalık hakkında uzun uzun düşünülmüşlerdir. Bu durum onların öz-farkındalık konusundaki mahmurluklarını açmış ve bu kavram üzerine düşüncelerini sağlamıştır. Uzmanların hepsi, öz-farkındalığın kişi için gerekli olduğunu, ancak çoğu uzmanda bulunmadığını ifade etmişlerdir. Hatta bir uzman, uygulama yaparken sürekli kendini gözlemlemenin mümkün olmadığını da sözlerine eklemiştir. Etik karar verme sürecinde öz-farkındalığın kişiyi bireysel değerleriyle ya da duygusal tepkileriyle karar vermekten koruyacağı da yine uzmanlar tarafından aktarılmıştır.

Bireysel değerlerin etik karar verme sürecindeki etkisinin ortaya çıkmış olması, müracaatçının yargılayıcı olmayan tutum ve insan onuruna saygı ilkeleri temele alınarak değerlendirilmesini zorlaştıracı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

5.1.3. Kurumsal Yapı ve Bürokratik Baskının Etik Karar Verme Üzerindeki Etkilerine Dair Sonuçlar

Uzmanların etik karar verme süreçlerini en çok etkileyen bir diğer faktör, örgüt iklimi ve bürokratik baskılar olmaktadır. Uzmanlar sıklıkla bürokratik baskıya maruz kalmakta ve etik karar verme sürecinde kararlarını değiştirmeleri yönünde zorlanmaktadırlar.. Ancak çoğu uzman her türlü yaptırım tehdidine karşı direnç göstermekte ve bürokratik baskıya rağmen kararında sabit kalmaktadır. Burada önemli olan bir husus da idarecilerin tutumudur. Karar verme aşamasında idarecisinin desteğini alabilen uzmanların etik ilkeleri kullanmaya daha meyilli olduğu gözlenmiştir. Kurumun etik ilkelerle şekillenen kültürü uzmanın etik karar verme sürecinde bu ilkeleri temele alan uygulamalar yapmasına neden olmaktadır. Aktarılan örneklerde, toplumsal yapıdan etkilenen kurum kültürüne, bireysel değer manzumeleri bu yapıyla uygun uzmanların eklenmesinin insanın değeri yerine kurumun ve toplumun değerlerini koruyucu uygulamalar yapan uzmanları güçlü kıldığı da aktarılmıştır.

Kurum kültürünün muhafazakâr ve konservatif bir yapıda olması, kişinin değerini koruyucu olmak yerine toplumsal anlamda hassasiyet içeren güncel popüler politikaları savunur hale gelmesine sebep olmaktadır. Uzmanlar özellikle toplumsal ahlak tarafından kabul görmeyecek uygulamalarını değiştirmeleri yönünde baskılara maruz kalmaktadırlar. Seks işçiliği, eşcinsellik gibi konuların kurum kültürü ve sosyal politika içerisinde toplumsal ahlak kuralları çerçevesinde konservatif şekilde değerlendirilmek, bu durum müracaatçının etik ihlallere maruz kalmasına sebep olmaktadır. Burada politize olmuş bürokrasinin varlığı ön plana çıkmakta ve sosyal hizmet uzmanları, kayırmacı ve emir komuta hiyerarşisi içinde bir örgütsel yapıda çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Bunun yanında bazı uzmanlar yasa ve yönetmeliklerle fazlasıyla sınırlandırıldıklarını, bu durumun kendilerini mesleği icra eden kişiler olmaktan çok mevcut kuralların işlemlerini sağlayan memurlar olmalarına sebep olduğunu da belirtmiştir. Bazıları ise yönetmelik ve yasaların paradigması içinde etik ilkelere uygun olan ve müracaatçıyı

koruyan uygulamalar yapmaya çaba göstermektedirler. Ancak bunlar kişisel çabalar olarak kalmakta ve uygulamayı genel anlamda etkilememektedirler.

5.1.4. Sosyal Politikanın Etik Karar Verme Üzerindeki Etkilerine Dair Sonuçlar

Sosyal politika ve yasal düzenlemeler etik karar verme üzerinde etkili olan bir başka faktör olduğu görülmüştür Sosyal devlet olma iddiası taşıyan tüm devletlerde öncelik, kişinin iyilik hali olarak tanımlanabilecek refahın sağlanmasıdır. Kişiye refah sağlanmasının gereği ise kaynağını yine insanın değerinde bulur. İnsanın değerini koruyucu olmayan hiçbir uygulamanın onun iyilik halini sağladığı söylenemez.

Sosyal politikalar, insanın iyilik halini sağlayıcı nitelikte uygulamalar için zemin hazırlayan yasa ve yönetmeliklerin oluşmasında çok önemlidir. Güncel sorunlara hâkim, ancak günün modalarından uzak olması gerekli olan sosyal politikaların etkisi, kurumların ikliminden uygulamaların niteliğine kadar tüm alana sirayet eder. Uzmanlar buna yönelik bazı aktarımlarda bulunmuşlardır. Örneğin çocuğun ihmal ve istismar hallerinde koruma altına alınması, kamuoyunun hassasiyetleri sebebiyle temkinliliği üst sınıra taşımış ve koruma kararlarında artış olduğu yine uzmanlarca aktarılmıştır. Bunun yanında kurum bakımındaki çocuk sayısının fazlalığı ve çocuğu kurum bakımından çıkarmak üzerine kurulu bir başka ve çelişen uygulama sebebiyle çocuğun aile yanına döndürülmesinde yeterli incelemenin yapılmadan ve çoğu kez günün moda sosyal politikasına uygun kurumsal uygulamalarla karşılaşmıştır. Bu da etik karar verme aşamasında uzmanın hareket alanını kısıtlamakta ve etik ilkelerin uygulanışına ket vurmaktadır.

Sosyal hizmet politikalarının sosyal hizmetin etik değerlerinden bağımsız oluşturulması düşünülemez. Ancak yapılan analizde ortaya çıkan sonuçlar, sosyal politikaların günün modalarından ve kamuoyu baskısından kaynaklı olarak değiştiğine işaret etmektedir. Örneğin, evlat edindirme yasasında yapılması öngörülen değişiklik, çocuğun yüksek yararını öncelemekten çok ebeveyn adayını öncelemektedir. Çocuğun moda politikalar ve siyasi kaygılar sebebiyle bu denli ötelenmesi uzmanları uygulamadan çekilmeye itecek kadar kaygılandırmaktadır. Uzmanlar, değerlendirmelerde inisiyatifin kendilerine verilecek olmasının bir emniyet subabı oluşturmak için gerekli, ancak bürokratik baskıya maruz kalma ve bireysel değerlendirmelerin de etkili olması olasılıkları sebebiyle, yetersiz ve riskli olduğunu savunmuşlardır.

Bunun yanında sosyal politikaların belirlenmesinde üstenci bir bakış sergilenerek alanda çalışan ve uygulama yapan uzmanlara görüş sorulmadığı görülmektedir. Uzmanlar, yukarıya çıkıldıkça aşağıdan gelen seslerin zayıflayıp belirsizleştiğini ifadelerine yansıtmışlardır. Politika yapıcıların sahadan gelen sesleri duymadığı, sosyal politikaların yapılış aşamasında uygulayıcılar olan sosyal hizmet uzmanlarına görüş sorulmadığı, bu yüzden sorunu temelden çözmek yerine kısa vadede üstünü örten çözümlere ulaşıldığı bir sosyal politika yönetimi ortaya çıkmaktadır.

5.1.5. İş Yükünün Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar

Etik karar verme, iyi bir analize ihtiyaç duyulan bir süreçtir. Bu süreçte uzman vakayı tüm yönleriyle incelemek ve müracaatçının en az zarar göreceği seçenekten yana bir uygulama geliştirmek ister. Ancak ülkemizde sosyal hizmet uzmanlarının sayısı mevcut ihtiyacı karşılamaktan fazlasıyla uzaktır. Bu durum uzmanların iş yükünü arttırmaktadır. Uzmanların tamamına yakını iş yükünün fazlalığından şikâyet etmiştir. İş yükünün fazlalığı, uzmanı nitelikli bir ş yapmak yerine mevcuttaki işleri bitirerek vaka sayısını azaltmaya yöneltmektedir. Gelen vaka sayısının her gün arttığı ve performansın sayılarla ölçüldüğü düşünüldüğünde bu durumun hiç de yadsınamayacağı açıktır. Özellikle bireyle çalışma konusunda çok eksik kaldıkları yine uzmanlarca ifade edilmiştir. Uzmanlar iş yükü sebebiyle etik karar verme sürecine çoğu kez girmeye fırsat bulamamaktadırlar. Buna karşın özellikle çocuk koruma alanında çalışan uzmanlar vaka sayısı ne olursa olsun, verdikleri kararların çocuğu doğrudan etkileyeceğini bilmekte ve nitelikli kararlar vermeye çaba sarf etmektedirler.

İş yükünün fazlalığı uzmanların işlerinde otomatikleşme riskini de beraberinde getirmektedir. Birçok uzman, iş yükü altında duyarsızlaşmanın gerçekleşme ihtimalinin yüksekliğine işaret etmiştir. Bununla beraber uzmanların bu duyarsızlaşmadan oldukça uzak oldukları, duruma yönelik farkındalık düzeylerinin yüksekliğinden anlaşılmaktadır.

Etik karar verme sürecinde uzmanın bütüncül sağlığı büyük önem taşımaktadır. İş yükünün fazlalığı, vakaların psikolojik etkilenmeleri arttırıcı nitelikte olması, bürokratik baskı gibi etkenler uzmanlarda tükenmişlik sendromunu ortaya çıkarmaktadır. Tükenmişlik sendromu, kişinin yaşam sürücülerini yıpratıp yok etmekte ve işlevselliğini azaltmaktadır. Özellikle ihmal ve istismar vakalarıyla çalışan uzmanlarda vakaların psikolojik yükünün fazla olması uzmanların yaşam kalitesini düşürmektedir. Yaşam

kalitesi düşen uzman mesleğini icra ederken duyarlılığını kaybetmekte ve mesleki uygulamada tükenmişlikten kaynaklı öfke ya da ilgisizliği müracaatçıya yansıtabilmektedirler. Bu durum uzmanların psikolojik anlamda desteklenmesi gerektiği sonucunu ortaya koymaktadır.

5.1.6. Süpervizyon Eksikliğinin Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar

Tükenmişliğin ortadan kalkması için ortaya atılan iki çözüm önerisi olmuştur. Bunlardan ilki, alanda büyük bir eksiklik olarak görülen süpervizyondur. Uzmanlar süpervizyon eksikliğini kendi aralarında mesleki danışma yaparak ya da tecrübeli uzmanlarla bilgi alışverişinde bulunarak gidermeye çalıştıklarını söylemişlerdir. Bu durum uyarınca profesyonel anlamda uygulanacak bir süpervizyonun gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Alanda süpervizyon eksikliğinin oluşu uzmanlar açısından etik ikilemlerin çözümünde destek alabilecekleri bir yer olmamasına bu da uzmanın vakaların değerlendirmesinde ya tek başına kalmasına ya da bir başka meslek elemanı ile vaka tartışması yapmasına sebep olmaktadır. Vakaların niteliksel zorluğunun uzmanların yaşam sürücülerinde aksamalara neden olduğu, eğitsel, yönetsel ya da destek biçiminde süpervizyon alamamalarının tükenmişlik yaşamalarına neden olduğu bir başka sonuçtur.

Süpervizyon desteğinin sağlanmasının etik karar verme süreçlerinde olumlu etkileri olacağına dair sonuçlar da yine araştırmada yer almaktadır. Alanda süpervizyon uygulamasının etik karar verme süreçlerinde uzmanı cesaretlendirici olacağı, körleştiği noktalarda görüşünü keskinleştireceği, mesleki yıpranmışlığın getirdiği dogmatik uykudan uyandıracağı ve odak noktasını yeniden insanın değerine çevirmesine yardımcı olacağı sonucuna ulaşmak mümkündür.

5.1.7. Mesleki Yetkinliğin Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar

Mesleki yetkinlik, etik karar verme sürecinde etkili olan bir başka önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimlerin, insanın değişen yapısı ile birlikte değişen bilgileri, uzmanların akademiden uzak kalmaları sebebiyle yabancılaştıkları bilgiler haline gelmektedir. Bu da değişen müracaatçı tiplerine uygun uygulamalarda uzmanların yetkinliğinin azalmasına neden olduğu görülmüştür. Mesleki yetkinliğin

azalması, tükenmişliği arttırmakta, tükenmişliğin artışıyla mesleki yetkinliği geliştirmek için duyulan ihtiyaç azalmaktadır. Bu kısır döngüden çıkmanın yolunun, mesleki yetkinliğini geliştirici eğitim etkinlikleri ile uzmanın bilgi, beceri ve değer temellerinin güçlendirilmesi sonucuna ulaşılmıştır.

Mesleki yetkinlik ile ilgili uzmanlarca vurgu yapılan önemli bir konuda sosyal hizmet eğitimi almamış meslek elemanlarının sosyal hizmet uygulaması yapmasıdır. Sosyal hizmet eğitimi almamış, bu sebeple bilgi, beceri ve değer temelinden yoksun olan bu meslek elemanları alanda yaptıkları uygulamalarda bireysel değer manzumelerini öncelemekte, mesleğin etik ilkelerinden habersiz uygulamalar yaparak etik ihlallere sebep olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının alanda yeterli sayıda bulunmayışı sebebiyle, açığın “benzer” olarak nitelenen, ancak bazılarının belirli alanlarda sosyal hizmet çemberine teğet olduğu (sosyoloji, psikoloji), bazılarının ise çembere hiç dokunmadığı (hemşirelik, öğretmenlik, çocuk gelişim uzmanlığı) alanlardan atanarak kapatılması, bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, sosyal hizmet uzmanı olamayan bu meslek elemanları, kendilerini yetersiz görmek bir kenara, en zorlu vakalarda bile danışmaksızın karar verebilmektedirler. Bu durum, uzmanlar tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. Konuya ilişkin anlatılan örneklerde ise mesleki uygulama hataları ve etik ihlaller açıkça görülmektedir.

Uzmanların etik karar verme süreçlerinde, okulda aldıkları eğitimin niteliği de büyük önem taşımaktadır. Uzmanlarla yapılan görüşmelerde okulda alınan eğitimin genel ve teorik olduğu, alana çıkıldığında alınan bu genel ve teorik eğitimin uygulamaya aktarılmasında güçlükler yaşandığı ortaya çıkmıştır. Özellikle cinsel istismar gibi özel eğitimlerin gerektiği durumlarda uzmanlar, özellikle mesleklerinin ilk yıllarında vakaya müdahale sürecinde hem mesleki hem de psikolojik olarak yorulmaktadırlar. Uzmanlar, akademisyenlerin alanın havasını solumuş kişiler olması gerektiğinde hemfikirdirler. Bunun yanında sosyal hizmet uygulamasının okul eğitiminin önemli bir parçası olarak eğitim sürecine yayılması gerektiği de yine ortaya çıkan sonuçlar arasındadır.

5.1.8. Akademik Eğitimin Etik Karar Verme Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Sonuçlar

Mesleğin etik değerleri ve etik ilkelere dair akademik eğitim okulda teorik olarak verilmekte ve staj eğitimiyle bu bilgilerin uygulamada öğrenilmesi beklenmektedir. Ancak uzmanlar bunun uygulamada nasıl kullanılacağına dair herhangi bir eğitim

almadıklarını belirtmişlerdir. Hatta bazı uzmanlar verilen eğitimin etkisizliğini, “ailede ne gördüyse o” şeklinde ifade etmişlerdir. Uzmanların etik ilkelerin içselleştirilmesine dair herhangi bir eğitim almadıkları da yine ulaşılan sonuçlar arasındadır. Etik değerler ve meslek ilkeler hakkında içselleştirmenin olmayışının, değer yargısı kalıplarını kırmaya yönelik herhangi bir gelişim göstermeyen, ayrımcı bir dil kullandığı eğitim sürecinde görülen kişilerin alanda uzman olarak çalışmalarına sebebiyet verdiği görülmüştür. Bunun, sosyal hizmet gibi insana dair duyarlılığı üst seviyede gelişmiş uzmanlarla çalışması gereken bir alan için önemli bir sorun olduğu açıktır.

Araştırmaya genel olarak göz atıldığında farkına varılan bir başka sonuç ise sosyal hizmette kullanılan kavramlar hakkında kesin bir tanımlamanın olmayışudur. Bu durum, alana ait terminolojiye hâkimiyette ve uzmanların tam anlamıyla içeriklendirilmemiş kavramlarla muğlâk uygulamalarda bulunmalarına sebep olmaktadır.

Sosyal hizmette kullanılan etik ilkelerinin kavramsallaştırılmasında yaşanan sorunlar uzmanların özellikle etik ilkeler gibi (Örneğin çocuğun yüksek yararı) hayati önem taşıyan kavramlar hakkında öznel değerlendirmelerde bulunarak uygulamada bu öznel değerlendirmelerden yola çıkmalarına sebep olmaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Bu bölümde bir önceki bölümde ortaya çıkan sonuçlara dair çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu öneriler üç ana başlıkta verilmiştir.

5.2.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Desteklenmesine İlişkin Öneriler

Etik karar verme süreçleri, kişilerce kişi- kişi ilişkisi içinde gerçekleştirilen süreçlerdir. Her ne kadar etik ilkeler ve mesleki değerler belirlenmiş ve etik ikilemlerde yol gösterici olacağı düşünülen etik karar verme modelleri oluşturulmuş olsa da sürecin bireyler tarafından yürütülüyor olması karar verme aşamalarında doğru değerlendirmeden sapma olanağını taşımaktadır.

Yapılan bu araştırmanın sonuçlarında bireysel değer yargılarının öncelenmesinin etik karar verme sürecine ket vurduğu ve değer biçme şeklinde sürdürülen değerlendirmenin insanın değerini harcayıcı uygulamalara yol açtığı görülmüştür. Değer biçmenin temel sebebi, kişinin doğru değerlendirmeyi gerçekleştirecek farkındalık ve yetkinlikten uzak olmasıdır.

Uzmanların bireysel değerlerini önceleyerek etik karar verme sürecini bir etik ihlale dönüştürmelerini engelleyecek en önemli etken şüphesiz, uzmanın öz-farkındalığının artırılmasıdır. Bu süreç oldukça uzun bir alanı kapsıyor olsa da, özellikle alanda çalışmanın vermiş olduğu yoğunluktan kaynaklanabilecek olan körelmeler, öz-farkındalık artırıcı çalışmalarla bilenerек keskinleştirilmelidir. Bu da uzmanlarla yapılacak vaka tartışmaları, felsefi etik bilgisinin artırılmasına yönelik uygulamalı etkinlikler gibi eğitim süreçleriyle desteklenebilir.

Alanda iş yükü ve vakaların niteliksel zorluğunun uzmana yaşattığı en önemli sorun tükenmişliktir. Sonuçlar tükenmişliğin uzmanların bütünsel yapısını bozduğunu ve yaşam doyumlarının azaldığını göstermektedir. Bu durum uzmanın kendini mesleki ve insani olarak yetersiz görmesine sebep olmaktadır. Zorlu vakalar ve müracaatçı tipleri ile uğraşan uzmanların psikolojik olarak desteklenmesi, özellikle benzer nitelikte zorluklarla karşılaşan diğer meslektaşlarıyla yapacakları grup odaklı çalışmalar, uzmanların tükenmişlikten çıkarak yaşam sürücülerini yeniden kazanmalarını sağlayacaktır.

Etik karar verme aşaması, titizlik ve zaman isteyen bir süreçtir. Uzmanın iş yükünün azaltılması, vakaya daha çok zaman ayırabilmesini ve etik ikilemlerin çözümü için acele etmeksizin etik karar verme süreçlerini takip edebilmesini sağlayacaktır. Bunun yanında uzmanlar, hem bireyle sosyal hizmet uygulamasını gerçekleştirme zemini yakalayacak hem de yaptıkları mesleki çalışmalarda mesleki doyum yaşayacak ve tükenmişlikten bir adım daha uzaklaşacaklardır.

Uzmanların iş yükünün fazla oluşu, işlerin uygun ve hızlı bir biçimde bitirilmesi sorununu ortaya çıkarmakta bu da benzer nitelikte görülen vakaların rutin şablonlarla değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Bu durumun mesleğin etik değerlerine dair farkındalığı ve güncel etik kodlara dair bilgilerini azalttığı görülmektedir. Bu sebeple meslek elemanlarına hizmet içi eğitimlerle öz-farkındalık, mesleki etik ve felsefi değerler eğitimi almaları, etik karar verme süreçlerinde etik ihlallerin önüne geçilmesini sağlayacaktır. Kısa vadede sosyal hizmet uzmanı açığının kapatılması olanaklı görünmediğinden ve alan dışından yapılan atamalarla mesleki uygulama yapan kişiler bulunduğundan, bu kişilere verilecek hizmet içi eğitimlerin de bu kişilerin mesleği uygulamadaki niteliklerini artırıcı olacağı düşünülmektedir.

İnsanların çalışma ortamlarının iş verimlerinde etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle stresin yoğun olduğu alanlarda çalışan insanların, çalışma ortamlarının stres düzeylerini azaltıcı ve çalışmalarını kolaylaştırıcı olması işlerindeki niteliği

arttırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının da yoğun stresle çalıştıkları göz önüne alındığında çalışma alanlarındaki maddi koşulların iyileştirilmesi, uzmanın rahat çalışacağı ofis koşullarının oluşturulması çalışma verimini niteliksel yönde arttıracaktır. Bunun yanında gizlilik ilkesinin korunabilmesi için görüşme odası sayısının artırılması, görüşme ve bekleme alanlarının çocuklara uygun biçimlerde hazırlanması, çocuğun kendini güvende ve rahat hissetmesini sağlamak bakımından uzmanın müracaatçıyla iletişimini kolaylaştırıcı olacaktır.

Sosyal hizmet uzmanını destekleyici bir başka öneri, süpervizyon eksikliğinin giderilmesidir. Her ne kadar uzmanlar bireysel çabalarıyla mesleki danışma yapmaya çalışsalar da aldıkları kararlarda bireysel değer yargılarını ya da duygusal tepkilerini kullanıp kullanmadıklarını yahut bilgiye dayalı eksiklikten kaynaklı bir uygulama hatasının olup olmadığını belirlemede süpervizyon etkili bir uygulamadır. Süpervizyon sayesinde uzmanlar, etik karar verme süreçlerinde hissettiklerini ifade ettikleri tek başınalık ve etik ilkeleri öcelemekte yaşadıkları desteksizlik durumundan çıkarak mesleğin değer temeli doğrultusunda uygulama yapmaları sağlanacaktır.

Etik karar verme sürecinde etik ilkelerin kullanılabilmesi için kurum kültürüne karşı uzmanı koruyucu bir yapıya ihtiyaç olduğu araştırma sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Süpervizyon, uzmanı aldığı kararlarda koruyucu bir kalkan görevi görmesi bakımından da önem taşımaktadır. Süpervizyon aynı zamanda uzmanı bürokratik baskılara karşı da koruyucu olabilecek ve zamanla örgüt iklimini etik duyarlılık yönüne çevirecektir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki onurlarının korunması, uzmanların mesleklerini ve dolayısıyla kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacaktır. Sosyal hizmet uzmanlığı, özel bir eğitim gerektiren, etik duyarlılığın yüksek olması beklentisini içinde taşıyan, insanı ve insanın değerini koruyucu uygulamalara imza atmaya aday bir meslek gurubudur. Alanda sosyal hizmet uzmanlığının bu imajını zedeleyici olan meslek elemanlarının ayrımının yapılabilmesi mesleğin hak ettiği değeri görebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu sebeple insanla çalışan diğer meslek grupları gibi sosyal hizmette de mesleki denetim yapabilecek ve mesleği karalayıcı davranışlarda yaptırım uygulayabilecek bir meslek birliği kurulmalıdır. Bu durum alanda etik karar verme süreçlerinde etik ilkelerin öncelenerek insanın değerini harcayıcı uygulamaların engellenmesinde önemli bir etki sağlayacaktır.

5.2.2. Sosyal Hizmet Politikalarına İlişkin Öneriler

Sosyal devlet olduğu anayasaca belirlenmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal politikalarında benimsediği temel ilke, insan haklarını temel alan vatandaşlık haklarının vatandaşlara devlet eliyle teslim edilmesidir. Yasa yapıcıların insanın değerini koruyucu yasalar oluşturulması için çaba sarf etmesi gerekmektedir. Yasaların günün moda politikalarından uzaklaşmış ancak güncel sorunları önceleyen nitelikte yasalar oluşturulmalıdır.

Bunun yanında yasaların alanda uygulanışını belirleyen yönetmeliklerin sosyal hizmet alanında ihtiyaç duyulan eksiklikleri giderici olması da önem arz etmektedir. Kabul edilmelidir ki bir alana ait eksiklikleri en iyi bilenler o alanda görev yapan sosyal hizmet uzmanlarıdır. Uzmanlar sahanın engebelerini, düzlüklerini, geçiş kolaylığı sağlayacak noktalarını, değişik bölgelerdeki iklim farklılıklarını ve bu alana uygun teçhizatları en iyi bilen insanlardır. Bu nedenle yasaların oluşturulmasında ve yönetmeliklerin hazırlanmasında sahada çalışan uzmanların da sürece katılmaları gerekmektedir.

Sosyal hizmet alanında çalışması öngörülen kişilerin, mesleki yetkinliğe ve dolayısıyla etik duyarlılığa sahip olması vazgeçilemez bir gerekliliktir. Bu da ancak sosyal hizmet alanında eğitim görmüş uzmanlarla mümkündür. Bu sebeple sosyal hizmet uzmanı olarak atanacak meslek elemanlarının bu unvana sahip olması gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanı sayısının ülkemizde yeterli sayıda olmayışı, alan dışından atamalar yapılmasına sebebiyet vermiştir. Kısa vadede çözüm üretmesi bakımından gerekli ama asla doğru ve yeterli kabul edilemeyecek bu uygulamayla atanan meslek elemanlarının sosyal hizmetin bilgi beceri ve değer temeliyle donatılmaları için mutlak suretle eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar teorik bilgi aktarımının yanı sıra, vaka tartışması, canlandırma gibi uygulamaları da içermelidir. Yapılacak bu eğitimlerin, müracaatçıların haklarının korunmasını ve etik duyarlılığın kazandırılmasını sağlaması beklenmektedir. Bunun yanında örgün öğretimle sosyal hizmet eğitimi veren okullar yaygınlaştırılarak alan dışı atamaların zamanla terk edilmelidir. Sosyal hizmet alanında çalışan diğer meslek elemanları sosyal inceleme süreçlerinde mesleki yetkinlikleri doğrultusunda çalışmalar yapmalıdırlar. Hali hazırda sosyal hizmet, eklektik bir disiplin olması bakımından incelemelerinde diğer alanların bilgisine ihtiyaç duyacak ve bu meslek elemanlarından gerekli desteği alarak müdahale planlarını daha sağlıklı oluşturabilecektir.

5.2.3. Sosyal Hizmet Eğitime İlişkin Öneriler

“Kişileri normlara göre davranmaya zorlayabilirsiniz ama etik davranmaya zorlayamazsınız”

Ioanna Kuçuradi

Yapılan görüşmelerde uzmanların büyük bir kısmının dile getirdiği en önemli sorunlardan biri, okuldan mezun olduktan sonra, akademide edindikleri bilgiyi alanda kullanamamak olmuştur. Staj sürecinin verimli bir süreç olması bu bakımdan çok önemlidir. Bu noktada öğrenci stajlarının önemsenmesi, daha geniş bir sürece yayılması sağlanabilir. Burada öğrencilerin hazırladıkları raporlarda etik karar verme süreçleri hakkında bilgi verilmesini istenmesi, öğrencinin alanda etik ilkeleri görmek için çaba sarf etmesine ve etik karar verme süreciyle yakından tanışmasına yardımcı olacaktır.

Öğrencilerin lisans eğitimi sırasında etik duyarlılık kazanması çok önemlidir. Bu kazanım, öğrencinin “Kural öyle de ondan yapıyoruz” şeklindeki otomatikleşmesini ortadan kaldıracaktır. Etik ilkelerin önemini, insanın değeri ile ilişkilendiren bir mesleki etik dersinin, teorik bilginin yanı sıra etik ilkeleri tartışmaya açan, öğrenciyi bu ilkelerin hangi koşullarda nasıl kullanılabileceği hakkında düşündüren ve onları etik karar verme ile tanıştıran bir yapıda olması önemlidir.

Hangi iyi kuralı uygularsak uygulayalım, uyguladığımız kuralın ne’liğine dair bilginizin olmayışı bizi, kurala itaat etmekten öteye götürmez. Bu bağlamda lisans eğitim programını yalnızca teorik bir meslek etiği dersi ile sınırlandırılmamalıdır. Öğrencilerin değer problemleriyle ilgilenmelerini sağlamak için etik dersi ile güçlendirilmeleri gerekmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Acar, H. ve Çamur Duyan G.(2003) Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi; *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*; 14; (1), 1-19
- Acar,H, İçağasioğlu, A, Polat, G. (2017) Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma, Ankara: TFK
- Akyüz, E. (2013) *Çocuk Hukuku*; Ankara: Pegem Akademi
- Arıkan, Çiğdem (2017) Etik Karar Verme Sürecinde Etkili Olan Faktörler; *Sağlık ve Sosyal Politikalara Bakış Dergisi*;1, 8-41
- Arslan Türkmen, D. ve Özmete, E. (2015) Yetiştirme Yurtlarında Kalan Ve Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerin Self-Determinasyon Davranışları; *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*;(35), 53-78
- ATAMTÜRK, E. (2010) *Aile Mahkemeleri Uygulamalarında Yaşanan Sorunların Aile Mahkemesi Uzmanlarının Tükenmişlik Düzeylerine ve İş Doyumlarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Aydın, İ. (2003) *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: PEGEM-A Yayıncılık.
- Banks, S. (2006) *Ethics and Values in Social Work*, Newyork: Palgrave
- Barker,R. L. (1995) *Social Work Dictionary*,Washington DC: NASW
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi (2010) *İnsan Haklarının Karşılmasında Sosyal Hizmet Uygulaması Standartları*. (V. Duyan ve E. Çalık, Çev.) Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi
- Burnard,P. (1989) *Teaching Interpersonal Skills: A Handbook of Experiential Learning for Health Professionals*, London: Champman &Hall
- Cain, B. (2007) *A review of the mental workload literature*, Defence Research and Development Canada Toronto Human System Integration Section,(2), 1-34
- Camus, A. (2014) *Veba*, İstanbul: Can
- Carper, B. (1978) Fundamental patterns of knowing in Nursing, *Advances in Nursing Science*, 1(1), 13-23.
- Cole, P.L. (2012) You want me to do what? Ethical practice within interdisciplinary collaborations, *Journal of Social Work Values and Ethics*, 9(1), 26-39

- Congress E.P. (2000). What Social Workers Should Know About Ethics: Understanding and Resolving Practice Dilemmas. *Advances in Social Work*, 1 (1)
- Creswell, J. W.(2013) *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*; (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal
- Çiftçi Gökçeaslan, E., Gönen E. (2011) Sosyal Hizmet Uygulamalarında Etik Karar Verme Süreci, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22(2);149-160
- Deci,E.L. ve Ryan,R.M (2000) Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, *Social Development, and Well-Being*, 55 (1), 68-78
- Demir, F. (2011) Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu”. *Yönetim ve Ekonomi*. 18 (2), 63-84.
- Dochherty, T. D. (1995) *Postmodernist Burjuva Liberalizmi*, (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal
- Duyan, V., Altınova, H. (2015) Gruplarla Sosyal Hizmetin Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeylerine Etkisi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26 (1), 7-22
- Feize, L. Ve Gonzales, J.(2018) A model of cultural competency in social work as seen through the lens of self-awareness, *Social Work Education*, 37, (4), 472-489
- Frankel, J. (1959) Toward A Decison-Making Model in Foreign Policy, 7(1), 1-11
- Gardner, F. (2001) Social Work Students and Self awareness: How does it happen?, *Reflective Practice*, 2(1), 27-40
- Guttmann, D. (2006) *Ethics in Social Work: A Context of Caring*, Newyork: The Haword
- Güngör, F. ve Özügurlu, M. (1997) İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet; A.Ü.S.B.F. *Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri*; Ankara
- Hansung K., Sun Young L. (2009). Supervisory Communication, Burnout, and Turnover Intention Among Social Workers in Health Care Settings. *Social Work in Health Care*, 48 (4), 364 -385.
- Hardina D. (2005) “Ten Charasteristics of Empowerment-Oriented Social Services Organizations”, *Administration in Social Work*, 29 (3),.23-42.
- Higham, P.(2006) *Social Work- Introduction Proffessional Practice*, London: Sage

Hunt, L. (1978) *Social :Work and Ideology*, Noel Timms & David Watson (Ed.), *Philosophy in Social Work*. Routledge and Kegan Paul, 7-25, London: Routledge and Kegan Paul

Innstrand S. T., G. A. Espnes, R. Mykletun (2004). Job Stress, Burnout and Job Satisfaction: An Intervention for Staff Working with People with Intellectual Disabilities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17, s. 119-126.

International Federation of Social Workers (2005) *Statement of Ethical Principles*; <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/> ; Erişim Tarihi: 16.05.2018

Işıkhan, V. (1998) Sosyal Hizmet Uzmanlarının İş Doyumu, *Sosyal Hizmet Dergisi*, 1 (7) 36-38.

Işıkhan, V. (2010) *Sosyal Hizmet ve Tükenmişlik*; Ankara: Vizyon Kırtasiye

Karabekir, H.M. (2010) *Yetiştirme Yurtları Örneğinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Hizmet Değerlerini Mesleki Uygulamalara Aktarışı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Karataş, K. (2008). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, N. Erol, (Ed). *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı*, içinde (41-45). Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.

Karataş, Z. (2017) Bağlanma Kuramı Açışından Kurum Bakımının Çocuklar Üzerindeki Etkileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54),867-875

Kenyon, P. (1999) *What Would You Do? An Ethical Case Workbook for Human Service Proffessionals*, CA: Brooks/Cole

Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme*. , Ankara. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Krysık L., FINN J. (2015) *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*; (E. Erbay: Çev.Ed.) Ankara: Nika

Kuçuradi, İ. (1998) *İnsan ve Değerleri*, Ankara: TFK

Kuçuradi, İ. (1999) *Etik*, Ankara: TFK

Levy, C. S. (1973) The Value Base of Social Work; *Journal of Education for Social Work*, 9, 34-42.

- Lishman, J. (1994) *Communication in Social Work*, Basingstoke: Palgrave
- Mattison, M. (2000), Ethical Decision Making: The Person in the Process; *Social Work*; 45(3), 201-212
- Meydan B. ve Özyiğit Koçyiğit M. (2016) Süpervizyon ilişkisi: Psikolojik Danışma Süpervizyonunda Kritik Bir Öğe; *Ege Eğitim Dergisi*, (17), 225-257
- National Association of Social Workers (2015) *Standards and Indicators for Cultural Competence in Social Work Practice*, Washington DC: NASW
- National Association of Social Workers (2017) *Code Of Ethics of the National Association of Social Workers*, Washington DC: NASW
- O' Sullivan, T. (1999) *Decision-Making in Social Work*. London: Palgrave.
- Özbesler, C. ve A.İçağasıoğlu Çoban (2010). Hastane Ortamında Sosyal Hizmet Uygulamaları: Ankara Örneği, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 31-46.
- Özensel, E. (2003) *Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer*, Değerler Eğitimi Dergisi, 1, (3), 217-239
- Özgür, Ö. (2010) Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış; *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2), 89-104
- Özkan, Y, KILIÇ, E. (2013). Ailenin Psiko-Sosyal Destek İhtiyacını Karşılamada Yeni Bir Model Önerisi: Aile Sağlığı Merkezlerinde Aile Psiko-Sosyal Destek Birimi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7 (30), 25-44.
- (2004). An experience based model for practice learning: International perspective from Australia. *The Journal of Practice Teaching in Health and Social Work*, 5, 23-38
- Reamer, F.G. (1998) *Evolution of Social Work Ethics*, 43 (6), 488-500
- Reamer, F.G. (2006) *Social Work Values and Ethics*. Newyork: Columbia University
- Reamer, F. G.(2014), *Eye on Ethics*, Social Work Today; http://www.socialworktoday.com/news/eoe_061614.shtml
- Reamer, F.G. (2018) *Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri*; (Hakan Acar: Çev.Ed) Ankara: Nika
- Tims, N.(1983), *Social Work Values : An Enquiry*, London: Routled and Kegan Paul
- Thompson, N. (2005) *Understading Social Work*, Newyork: Palgrave
- Tomanbay, İ. (1999) *Sosyal Çalışma Sözlüğü*, Ankara: SABEV

Tuncay, T. (2018) Aile Hakkında Düşünmek, *Sosyatri*, 3, 6-10

United Nations International Children's Emergency Fund (2004) *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Ankara: Unicef

Zengin, O. , Çalış, N. (2017) Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 28 (1), 47-68

7. EKLER

7.1. EK 1: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

1. KİŞİSEL BİLGİLER

1.1. Yaşı

1.2. Cinsiyeti

1.3. Çalıştığı kurum /pozisyon(geçmişte ve şimdi)

1.4. Mesleki deneyim süresi

1.5. Mezun olduğu okul

2. MESLEKİ DEĞERLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

2.1. Sosyal hizmet uzmanının,mesleğini seçmesine dair sebeplernelerdir?

2.2. Sosyal hizmet in temellerine(bilgi- beceri-değer) dair düşüncelerinerlerdir?

2.3. Sosyal hizmetin etik değerlerine dair düşünceleri nelerdir?

2.3.1 Gizlilik ilkesine dair düşünceler

2.3.2 Kendi kaderini tayin ilkesine dair düşünceler

2.3.3Kültürel yatkınlık ve sosyal farkındalık hakkındaki düşünceler

3. ETİK KARAR VERME AŞAMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE YÖNELİK GÖRÜŞLER

3.1. Uzmanın karar verme sürecinde temele aldığı unsurlar nelerdir?

3.2 Karar verme aşamasında öncelenen unsurlar hangileridir?

3.2.1 Bu unsurların öncelenmesinin nedenleri nelerdir?

3.2 Etik ilkeler karar verme aşamasında ne tür etkilere sahiptir?

3.2.1 Öncelenen ya da ötelenen etik ilkeler hangileridir?

3.3. Bireysel, kültürel, toplumsal ve bürokratik değerlerin etik karar verme aşamasında ne tür etkileri vardır?

3.3.1 Etik değerlerin diğer değer manzumeleriyle çatıştığı durumlar nelerdir?

4.SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK KARAR VERME AŞAMASINDA KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLER

- 4.1 Sosyal hizmet uzmanının yaşadığı bireysel güçlükler nelerdir?
- 4.2 Sosyal hizmet uzmanının yaşadığı toplumsal / kültürel güçlükler nelerdir?
- 4.3 Sosyal hizmet uzmanının yaşadığı kurumsal/ bürokratik engeller nelerdir?
- 4.4 Sosyal hizmet uzmanının mesleğe dair yaşadığı güçlükler nelerdir?

7.2. EK 2:GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Öğrencisi bulunduğum Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Tarık Tuncay danışmanlığında yürüttüğüm yüksek lisans tez çalışmam için “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi” adlı bir araştırma yapmaktayım.

Alanda çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanlarını kapsayacak bu araştırmaya sizin de katılmanızı öneriyoruz. Araştırma katılırsanız, çalışma alanınız içinde karşılaştığınız vakalardaki etik karar verme durumlarında temele aldığınız değerler ile ilgili bir görüşme yapacağız. Ancak hemen söyleyelim ki bu araştırmaya katılıp katılmamakta serbestsiniz. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz formu imzalayınız.

Bu araştırmayı yapmak istememin nedeni, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında, bilgi-beceri-değer üçgenindeki sosyal hizmetin etik değerlerinin, etik karar verme sürecindeki yerinin ve öneminin belirlenmesi, öncelenen ve ötelenen değerlerin saptanmasına gereksinim duyulmasıdır. Bildiğiniz gibi, sosyal hizmet uzmanı karar verme aşamasında sosyal hizmetin etik ilkelerine uygun davranmakla yükümlüdür. Bu, danışanın haklarının korunması bakımından büyük öneme sahiptir. Bu çalışmaya vereceğiniz katkılar sosyal hizmet uzmanlarının etik ilkeler hakkındaki görüşlerinin ve alanda bu duruma dair yaşanan zorlukların belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Araştırmanın uygulaması, ortalama 1 saat sürecektir ve görüşme ile gerçekleştirilecektir. Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü yüksek lisans öğrencisi Sara Nilgün Aldoğan tarafından gerçekleştirilecek bu çalışmaya katılımınız araştırmanın başarısı için önemlidir. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır.

Araştırma uygulaması sonucunda sizden alınan bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Bize verdiğiniz bilgilerin tümünün gizliliği kesinlikle korunacaktır.

Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır ve reddettiğiniz takdirde herhangi bir zorlukla karşılaşmayacaksınız. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz.

7.3. EK 3: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU ONAYI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

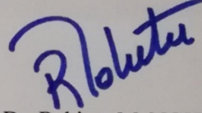
Sayı : 35853172/ 433- 3400 16 Kasım 2016

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

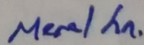
İlgi: 17.10.2016 tarih ve 5286 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Sara Nilgün ALDOĞAN**'ın **Doç. Dr. Tarık TUNCAY** danışmanlığında yürüttüğü **"Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi"** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **01 Kasım 2016** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

 Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
 Rektör a.
 Rektör Yardımcısı

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
 Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
 E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
 Yazı İşleri Müdürlüğü
 0 (312) 305 1008

7.4. EK 4: AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İZİN YAZISI

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : 73595336-605.01-E.3010
Konu : Sara Nilgün ALDOĞAN

09/01/2018

MÜSTEŞARLIK MAKAMINA

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 18/12/2017 tarih ve 132399 sayılı yazısı ile Personel Dairesi Başkanlığının 27/12/2017 tarih ve 136489 sayılı yazıları ile Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Sara Nilgün ALDOĞAN'ın "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile Ankara'da çocuk kuruluşlarında görev yapan sosyal hizmet uzmanları ile Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)'nde görevli personelin çalışma kapsamı dışında tutulması koşullarıyla anket uygulayabilme talebinin olumlu değerlendirildiği bildirilmiştir.

Uygun görüldüğü takdirde söz konusu çalışmanın, İl Müdürlüğünün koordinasyonunda, kuruluş idarelerinin gözetim ve denetiminde, yapılacak araştırmaya katılım hususunda katılımcıların gönüllülüğü esas alınarak, elde edilecek kimlik bilgilerinin ve özel hayatın gizliliğine riayet edilerek, ses ve görüntü kaydı alınmaksızın ve fotoğraf çekimine izin verilmeksizin, çocukların kişisel özgürlükleri ve kişilik hakları korunacak ve güvenliklerine zarar gelmeyecek şekilde gerekli tedbirler alınarak, Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM)'nde görevli personelin çalışma kapsamı dışında tutularak, kuruluş işleyişini ve günlük yaşam programını aksatmayacak şekilde mesai saatleri içerisinde, kuruluşlarımızda kalan çocuklarımızın günlük yaşantılarını olumsuz etkileme olasılığı bulunan herhangi bir işlemin gerçekleştirilmemesi koşuluyla, araştırma sonuçlarının herhangi bir yerde yayınlanmadan önce kurum izni alınması ve araştırma bitiminde bir örneğinin Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına gönderilmesi koşulları ile uygulanabilmesi hususunu;

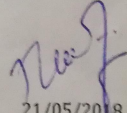
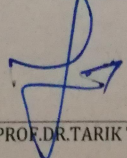
Olurlarınıza arz ederim.

Abdülkerim GÜN
Daire Başkan V.

OLUR
09/01/2018

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (2KTHs-kqIKuE-oXeEGG-sEiR7A-wIJ1tPi1) kodunu yazınız.

7.5. EK 5: ORJİNALLİK RAPORU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU								
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA								
Tarih: 21/05/2018 Tez Başlığı : SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ETİK KARAR VERME SÜREÇLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin, 21/05/2018. tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim. 21/05/2018 <table style="width: 100%; margin-top: 20px;"> <tr> <td style="width: 30%;">Adı Soyadı:</td> <td>SARA NİLGÜN ALDOĞAN</td> </tr> <tr> <td>Öğrenci No:</td> <td>N11122058</td> </tr> <tr> <td>Anabilim Dalı:</td> <td>SOSYAL HİZMET</td> </tr> <tr> <td>Programı:</td> <td>YÜKSEK LİSANS</td> </tr> </table>	Adı Soyadı:	SARA NİLGÜN ALDOĞAN	Öğrenci No:	N11122058	Anabilim Dalı:	SOSYAL HİZMET	Programı:	YÜKSEK LİSANS
Adı Soyadı:	SARA NİLGÜN ALDOĞAN							
Öğrenci No:	N11122058							
Anabilim Dalı:	SOSYAL HİZMET							
Programı:	YÜKSEK LİSANS							
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. PROF.DR.TARIK TUNCAY								

7.6. EK 6: ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Sara Nilgün ALDOĞAN

Doğum Yeri ve Tarihi :Ankara/03.02.1981

Unvanı

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Hacettepe Üniversitesi- Felsefe Bölümü-
1999-2003

Yüksek Lisans Ankara Üniversitesi- Felsefe Grubu
Öğrenimi Öğretmenliği :
Hacettepe Üniversitesi- Sosyal Hizmet
Bölümü (2011-2018)

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :Havelsan A.Ş.

2005-2006

UYAP Eğitim ve Yaygınlaştırma Ekibi

Kampüs Dershaneleri

2006-2011

Rehberlik ve Felsefe Öğretmenliği

Final Dershaneleri

2011-2012

Rehberlik ve Felsefe Öğretmenliği

Ünsal Ören Eğitim Kurumları

2012-2013

Müdür

Zafer Dershaneleri

2013-2014

Müdür Yardımcısı

İletişim

E-Posta Adresi :ocalsaranilgun@gmail.com

Tarih : 12/06/2018